

การสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชนประวัติศาสตร์ในเกาะรัตนโกสินทร์

ทิพาพรรณ วรรณมรินทร์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมและการพัฒนา)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ. 2557

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชนประวัติศาสตร์ในเกาะรัตนโกสินทร์

นางสาวทิพาพรรณ วรรณมรินทร์

ผู้วิจัย

อาจารย์เทียมสุรย์ สิริศรีศักดิ์, Ph.D.

(Urban Engineering)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

อาจารย์วีรานันท์ ดำรงสกุล, Ph.D.

(Architectural Heritage Management and Tourism)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ศาสตราจารย์ พัชรีย์ เลิศฤทธิ์,

พ.บ., Ph.D. (Biochemistry)

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

อาจารย์ชิตชยางค์ ยมาภัย, ค.ด. (พัฒนศึกษา)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวัฒนธรรมและการพัฒนา

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย

มหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชนประวัติศาสตร์ในเกาะรัตนโกสินทร์

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมและการพัฒนา)

วันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2557

นางสาวทิพาพรรณ วรรณมรินทร์
ผู้วิจัย

อาจารย์ปนายุ ไชยรัตนานนท์, Ph.D.
(Architectural Heritage Management and Tourism)
ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

อาจารย์เทียมสุรย์ สิริศรีศักดิ์, Ph.D.
(Urban Engineering)
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

อาจารย์วีรานันท์ ดำรงสกุล, Ph.D.
(Architectural Heritage Management and Tourism)
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ศาสตราจารย์ พิชรีย์ เลิศฤทธิ,
พ.บ., Ph.D. (Biochemistry)
คณบดี
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

รองศาสตราจารย์ โสภนา ศรีจำปา, Ph.D.
(Linguistics)
ผู้อำนวยการ
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย
มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความเมตตากรุณาและความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากบุคคลสำคัญ โดยเฉพาะ อ.ดร.เทียมสุรย์ สิริศรีศักดิ์ อ.ดร.วีรพันธ์ คำรงสกุล อ.ดร.ปณายุ ไชยรัตนานนท์ อ.ดร.จิตชายงค์ ขมาภัย อ.ดร.พฐุ คุศรีพิทักษ์ และอาจารย์วิริยะ สว่างโชติ รวมถึงครูท่านอื่นๆ ที่มีส่วนร่วมในความสำเร็จครั้งนี้ จนกระทั่งวิทยานิพนธ์เล่มนี้ออกมาเป็นรูปเล่ม นอกจากความสำเร็จครั้งนี้ทุกท่านมอบสิ่งมีค่าอื่นๆ ที่สำคัญมากกว่าความรู้ที่ได้จากการเรียนในครั้งนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ “ชุมชนท่าเตียน” และชาวชุมชนท่าเตียนทุกท่าน โดยเฉพาะ คุณเกรียงไกร โอบารพันธ์สกุล ประธานชุมชนท่าเตียน ที่ให้ความร่วมมือและเป็นอย่างยิ่งในการทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้เกิดขึ้นได้

ขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คุณธณฤทธิ์ ธนโกเศศ สถาบันพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ คุณระพีพัฒน์ เกษโกมล เจ้าหน้าที่ชำนาญการพิเศษกองการท่องเที่ยว และคุณประภาพรณ จันทร์นวล ผู้อำนวยการกองจัดรูปที่ดินและปรับปรุงฟื้นฟูเมือง สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร ที่สละเวลาอันมีค่าเพื่อให้ข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ในสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชียทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือและเอื้ออำนวยความสะดวกในการศึกษาตั้งแต่ต้นจนจบ

ขอบพระคุณเพื่อนร่วมชั้นเรียน และเพื่อนคนอื่นๆ ที่คอยให้คำปรึกษา ร่วมสนุก แลกเปลี่ยน และความช่วยเหลือในทุกๆ ด้าน ที่ผ่านมา

ขอขอบคุณครอบครัว คุณพ่อ คุณแม่ น้องมุก และน้องทราย สำหรับการสนับสนุนทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะความรัก กำลังใจและความเข้าใจที่มีมาเสมอ

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณบทเรียนที่มีค่าต่างๆ ที่เกิดจากการเรียนในครั้งนี้ โดยเฉพาะ “ความมีวินัย” เพื่อเป็นสิ่งที่ให้นำทางในอนาคต

ทิพาวรรณ วรรณมหินทร์

การสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชนประวัติศาสตร์ในเกาะรัตนโกสินทร์

HERITAGE INTERPRETATION OF HISTORIC COMMUNITY IN RATTANAKOSIN

ทิพาวรรณ วรรณมรินทร์ 5237697 LCCU/M

ศศ.ม. (วัฒนธรรมและการพัฒนา)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : เทียมสุรย์ สิริศรีศักดิ์, Ph.D , วีรานันท์ ดำรงสกุล, Ph.D,
ปณายุ ไชยรัตนานนท์ , Ph.D

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาถึงภาพลักษณ์การท่องเที่ยว และการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม ของชุมชนประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ในการลงพื้นที่ภาคสนาม กรณีศึกษาชุมชนท่าเตียน เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยว โดยผ่านการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนท่าเตียนนั้นยังไม่ประสบความสำเร็จทางการสื่อสารเท่าที่ควร เนื่องจากรูปแบบการนำเสนอที่ค่อนข้างน้อย ไม่หลากหลาย ขาดความน่าสนใจ เนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญบางช่วงขาดหายไป จึงทำให้ผู้รับสารไม่สามารถรับรู้และเข้าใจถึงคุณค่าที่แท้จริงของมรดกวัฒนธรรมของชุมชนประวัติศาสตร์ได้ ในขณะที่เดียวกันก็มีกระบวนการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนซึ่งเกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชนเอง กระบวนการดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือการต่อสู้กับการถูกไล่ออกจากนโยบายรัฐ นอกจากนี้การรับรู้เกี่ยวกับย่านท่าเตียนจากตำนานเรื่องเล่า (Oral storytelling) ต่างๆ ของท่าเตียนเกิดจากการรับสื่อรูปแบบอื่นนอกบริบทการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนคือ สื่อภาพยนตร์ และเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับท่าเตียน ซึ่งทำให้ชุมชนเป็นที่รู้จักและสามารถนำไปพัฒนาเป็นแนวทางการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมและข้อเสนอเชิงนโยบายที่เป็นประโยชน์ อาทิ ทำให้เกิดการรู้จักและเข้าใจคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนเหล่านี้ให้แก่สาธารณะ ตลอดจนกระตุ้นให้เล็งเห็นความสำคัญและการมีอยู่ของชุมชนเหล่านี้มากขึ้น รวมทั้งสามารถนำไปปรับใช้กับนโยบายการท่องเที่ยวและแผนแม่บทในการพัฒนาพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างสอดคล้องและสมดุล

คำสำคัญ: ภาพลักษณ์การท่องเที่ยว/ การสื่อความหมาย/ มรดกทางวัฒนธรรม/ เกาะรัตนโกสินทร์/ ท่าเตียน

HERITAGE INTERPRETATION OF HISTORIC COMMUNITY IN RATTANAKOSIN

TIPAWAN WANNAMAHIN 5237697 LCCU/M

M.A. (CULTURES AND DEVELOPMENT)

THESIS ADVISORY COMMITTEE : TAIMSOON SIRISRISAK, Ph.D, WEERANAN DAMRONGSAKUL, Ph.D, PANAYU CHAIRATANANONDRA Ph.D

ABSTRACT

This research aims to study the destination image by the interpretation content, techniques and tools of historic community sites and the opinions of visitors, villagers and those who have involved in the interpretation techniques and tools in Rattanakosin area. This qualitative study employs in-depth interviews along with observation from the researcher's view point, focusing on the case of the cultural heritage interpretation of Thatian Historic Community located in old Bangkok.

The result of the study shows that the perception and interpretation of the destination image of Thatian community's cultural heritage, through the selected communication means, is rather unclear and not successfully presented to visitors due to its limited form and unappealing presentation. Moreover, the presented information does not correspond with historical information, which leads to misunderstanding and misinterpretation of the heritage values of Thatian community.

Nonetheless, the communication and interpretation process of what are the heritage values are shared through people within the community. This means the process is viewed as a tool, which the community used to share their story of struggling against eviction. Furthermore, the perception and knowledge about the community's heritage is not limited to the communications means within the community only, but also from others sources including song lyrics and movies. These are examples of unconventional and creative communication methods, which can effectively deliver the message of cultural heritage's values and help to decide the appropriate policy to raise awareness of and inform the public of the importance of the community's existence. Therefore, the concerned organizations promoting the tourism industry can apply appropriate unconventional and creative communication means in Tourism Policy and the Tourism Master Plan to revive Rattanakosin Island.

KEY WORDS: DESTINATION IMAGE/ INTERPRETATION/ CULTURAL HERITAGE/
RATTANAKOSIN/ THATIAN

204 pages

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
1.2 คำถามวิจัย	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
1.5 ขอบเขตของการวิจัย	4
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	5
1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น	7
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	8
2.1 แนวคิดในการสื่อความหมาย (Interpretation)	8
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว (Destination Image)	16
2.3 แนวคิดมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage)	20
2.4 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	22
2.5 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย	30
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	32
3.1 ขั้นตอนเตรียมการในการหาหัวข้อวิจัย	32
3.2 ขั้นตอนดำเนินการจากแหล่งข้อมูลสำหรับการค้นคว้าเก็บรวบรวมข้อมูล	33
3.3 วิธีดำเนินการศึกษาทางด้านข้อมูลภาคสนาม	34
3.4 วิธีดำเนินการของโครงการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)	38

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	39
3.6 การตรวจสอบข้อมูล	39
3.7 การวิเคราะห์ และตีความข้อมูล	39
3.8 การนำเสนอข้อมูล	40
บทที่ 4 มรดกวัฒนธรรมและการรับรู้ภาพลักษณ์ในย่านชุมชนท่าเตียน	41
4.1 สภาพทั่วไปและสิ่งแวดล้อมของย่านชุมชนท่าเตียน	41
4.2 ประวัติศาสตร์พื้นที่ย่านชุมชนท่าเตียน	43
4.3 ชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียนกับบริบทเมืองเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์	60
4.4 มรดกทางวัฒนธรรมในชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียน	65
4.5 การรับรู้ภาพลักษณ์ของย่านชุมชนท่าเตียน	81
บทที่ 5 การนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนย่านประวัติศาสตร์ท่าเตียนผ่านมุมมองของรัฐ และชุมชน	90
5.1 การนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในย่านท่าเตียน	91
5.2 ความคิดเห็นต่อการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชนท่าเตียนในปัจจุบัน	109
5.3 ผลการเปรียบเทียบการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในย่านชุมชนท่าเตียน	114
บทที่ 6 บทวิเคราะห์	118
6.1 วิเคราะห์การรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของชุมชนท่าเตียนที่ควรนำเสนอในเนื้อหา รูปแบบและวิธีการ	118
6.2 การวิเคราะห์การเกิดขึ้นของกระบวนการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมโดยชุมชน	122
6.3 แนวทางการนำเสนอเนื้อหาและรูปแบบการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในบริบทย่านชุมชนท่าเตียน	139
บทที่ 7 สรุปผลวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	147

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
7.1 สรุปผลการวิจัย	147
7.2 สรุปอภิปรายผล	154
7.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	155
7.4 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ	156
7.5 หัวข้อวิจัยที่เกี่ยวข้องในอนาคต	157
บทสรุปแบบสมบูรณภาษาไทย	158
บทสรุปแบบสมบูรณภาษาอังกฤษ	175
บรรณานุกรม	194
ภาคผนวก	199
ประวัติผู้วิจัย	204

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
4.1	ปฏิทินกิจกรรมประจำปีของชุมชนท่าเตียน	60
4.2	แสดงรายการมรดกวัฒนธรรมในชุมชนท่าเตียน	80
5.1	การสำรวจและสังเกตการณ์เครื่องมือและรูปแบบการสื่อความหมายที่ปรากฏในย่านท่าเตียน	91

สารบัญญภาพ

ภาพ	หน้า	
2.1	ผังกรอบแนวคิดในการวิจัย	31
4.1	แผนที่ชุมชนท่าเตียนและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง	42
4.2	ทัศนียภาพบริเวณท่าเตียนในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	50
4.3	ภาพถ่ายของตลาดท่าเตียนเมื่อปี พ.ศ. 2443	52
5.1	ป้ายข้อมูลชุมชนท่าเตียนอย่างย่อ	94
5.2	ป้ายแผนที่แหล่งท่องเที่ยวสำคัญในเกาะรัตนโกสินทร์	95
5.3	ป้ายข้อมูลเส้นทางการท่องเที่ยวทางน้ำ	96
5.4	ป้ายบอกตารางและแผนที่เส้นทางกรังของรรรางรอบเกาะรัตนโกสินทร์	97
5.5	ป้ายบอกข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดแถวเก่าในท่าเตียน	97
5.6	ตัวอย่างบางส่วนของแผนที่วัฒนธรรมย่านชุมชนท่าเตียนที่เคยทดลองใช้	98
5.7	ป้ายประกาศงานเสวนาที่จัดในชุมชนท่าเตียน	100
5.8	การเดินทางชม โดยคนในชุมชนแก่กลุ่มอาจารย์และนักศึกษา	101
5.9	ป้ายให้ข้อมูลที่นำเสนอบทกลอนเกี่ยวกับชุมชน	102
5.10	ป้ายแสดงข้อมูลเกี่ยวกับประวัติชุมชนท่าเตียน	102
5.11	สื่อออนไลน์ที่ชุมชนจัดทำขึ้น	103
5.12	รูปตราสัญลักษณ์ของชุมชนท่าเตียนที่เป็นรูปเรือสำเภาจีน	105
5.13	สัญลักษณ์ชุมชนบนผ้าใบกันสาด	106

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ตลอดระยะเวลาของการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา การท่องเที่ยวได้เติบโตขึ้นจนกลายเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมหลักของประเทศไทย ในปี พ.ศ.2554 มีนักท่องเที่ยวต่างประเทศมากกว่า 20 ล้านคน สร้างรายได้ให้ประเทศกว่า 500,000 ล้านบาท การนำเสนอสื่อความหมายแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมล้วนได้รับการพัฒนาตามไปด้วย ทำให้ภาพลักษณ์ที่เกิดจากแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ อาทิ ภาพพระบรมมหาราชวัง วัดอรุณราชวราราม ไม่เพียงเป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่เมืองเก่ากรุงเทพฯ หรือที่เรียกกันว่าเกาะรัตนโกสินทร์ แต่ยังคงกลายเป็นภาพลักษณ์ของประเทศด้วย

เกาะรัตนโกสินทร์เป็นพื้นที่ที่ได้รับการรู้จักจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างสูง ทั้งนี้มักจะถูกนำเสนอภาพลักษณ์การท่องเที่ยวผ่านสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือแนะนำเที่ยว หนังสือเกร็ดประวัติศาสตร์ต่างๆ วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต แผนที่และสื่ออื่นๆ ด้วยภาพลักษณ์ดังที่นักเขียนเชิงท่องเที่ยวได้กล่าวถึงที่นี่ว่า พื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์เป็นจุดเริ่มต้นของพระบรมมหาราชวังซึ่งเป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรมไทย และเป็นแหล่งแรกที่กรุงเทพฯ ได้ขยายตัวออกไปโดยรอบ ปัจจุบันเป็นตัวแทนสัญลักษณ์ของกรุงศรีอยุธยาหรือพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองในอดีต ถวายทอดมาให้ชนรุ่นหลังได้ชื่นชม โดยที่เกาะรัตนโกสินทร์อันเป็นที่น่าภาคภูมิใจ (สมบัติ จำปาเงิน, 2539: 32) ความสำคัญดังกล่าวสะท้อนได้จากการเป็นที่ตั้งของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของทั้งกรุงเทพมหานครและประเทศไทย อาทิ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระบรมมหาราชวัง วังเจ้านายหลายแห่งที่ปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนเป็นที่ทำการหน่วยงานราชการหลายแห่ง พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ต่างๆ ที่กระจายอยู่ในบริเวณนี้

นอกจากการมีอยู่ของเรื่องราว ความทรงจำ และแหล่งมรดกวัฒนธรรมแนวพงศาวดารดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ยังมีย่านชุมชนประวัติศาสตร์หรือเมืองเก่าจำนวนมาก อาทิ ชุมชนบ้านบาตร ชุมชนนางเลิ้ง ชุมชนป้อมมหากาฬ ชุมชนบางลำพู ชุมชนท่าช้าง ชุมชนท่าเตียน โดยชุมชนต่างๆ เหล่านี้ได้มีการอยู่อาศัยของกลุ่มคนอันหลากหลายซึ่งมาพร้อมๆ กับการก่อเกิดและเติบโตของเมืองกรุงเทพฯ มาจนถึงปัจจุบัน ทั้งสถานที่สำคัญและชุมชน

ประวัติศาสตร์ ต่างเป็นองค์ประกอบสำคัญของอัตลักษณ์ของเกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งในปัจจุบันมีคุณค่าความสำคัญต่อการท่องเที่ยว และการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมอย่างสูง ชุมชนต่างๆ เหล่านี้มักถูกละเลยความสำคัญในการนำเสนอต่อสาธารณะ จึงทำให้การรับรู้ต่อแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ไม่เป็นที่รู้จักเมื่อเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวหลักๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น

ในระยะหลายปีที่ผ่านมาได้มีการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นหลายแห่งในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ รวมทั้ง มิวเซียมสยาม และนิทรรศน์รัตนโกสินทร์ การเกิดขึ้นของแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวยังคงเป็นการตีความ นำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกรุงเทพฯ ประเทศไทย รวมถึงเรื่องของวีรบุรุษและสถาบันหลักในประเทศ ที่เป็นรูปแบบของ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” ดังที่นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้กล่าวว่า การสร้างกรอบใหญ่ของประวัติศาสตร์ไทยตามแนว “พงศาวดาร” เน้นเรื่องของกษัตริย์ซึ่งปรากฏอยู่ในพงศาวดาร มีผลไปถึงการกำหนดเรื่องราวของประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเฉพาะเหตุการณ์ทางการเมือง มองผ่านการศึกษาของบุคคลสำคัญคือ กษัตริย์และหรือวีรบุรุษ และศูนย์อำนาจทางการเมืองที่สัมพันธ์กับบุคคลสำคัญ เช่น สุโขทัย อโยธยา กรุงเทพฯ (ธิดา สาระยา, 2539: 24-25) เรื่องราวดังกล่าวมักจะถูกผลิตซ้ำ ตีความ และนำเสนอจนกระทั่งเกิดการแทนที่ (Replacement) ต่อชุดประวัติศาสตร์ความทรงจำ เรื่องราวของชุมชนและคนเล็กๆ ในพื้นที่บริเวณดังกล่าว

ตามที่กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมได้มีวัตถุประสงค์และแนวนโยบายที่คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่าเดิมยึดถือเป็นหลักในการดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์มาโดยตลอดระยะเวลา กว่า 20 ปีที่ผ่านมาคือ การส่งเสริมให้มีพื้นที่โล่งว่างและพื้นที่สีเขียว การอนุรักษ์โบราณสถานและสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรม และการลดความหนาแน่น แออัดของสถานที่และการจราจร นโยบายนี้ได้นำไปสู่การกำหนดมาตรการควบคุมการก่อสร้างและกิจกรรมต่างๆ ในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์และส่งผลกระทบต่อชุมชนหลายแห่ง ตรงกับคำกล่าวที่นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้กล่าวไว้ว่า “ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาจากระดับบนสู่ระดับล่าง ทำให้เกิดการทำลายกระบวนการเรียนรู้แบบนี้ ทำให้คนในท้องถิ่นไม่รู้จักตัวเอง”¹ การวางแผนที่จะพัฒนาพื้นที่ตามแนวนโยบายดังกล่าวในปัจจุบันส่งผลต่อการมีอยู่ของชุมชนประวัติศาสตร์หลายๆ ชุมชนในบริเวณเกาะนำมาซึ่งการไล่หรือชุมชนเพื่อสร้างสิ่งก่อสร้างเพื่อผลทางเศรษฐกิจ การเกิดผลกระทบของชุมชนในย่านแหล่งท่องเที่ยวเศรษฐกิจโดยไม่คำนึงถึงชุมชนและคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่มรดกวัฒนธรรมนั้นๆ กันมาอย่างช้านาน

¹ สืบค้นจาก <http://www.vcharkarn.com.com>: เมื่อวันที่ 2 มี.ค. 2555

ดังตัวอย่างของชุมชนท่าเตียนที่เป็นชุมชนประวัติศาสตร์แห่งหนึ่ง ที่มีความสำคัญต่อการสร้างบ้านแปงเมืองและการก่อตัวเป็นรัฐชาติเช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ ในบริเวณรอบเกาะ อันมีบทบาทสำคัญ มีเรื่องราวที่น่าสนใจ มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การคมนาคม และอื่นๆ ไม่แพ้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของแหล่งมรดกวัฒนธรรมหลักที่รัฐได้ตีความและนำเสนอออกไปสู่สาธารณะในปัจจุบัน ชุมชนประวัติศาสตร์เหล่านี้จึงค่อยๆ ถูกทำให้เสื่อม ถูกลดความสำคัญด้วยการละเลยการตีความและนำเสนอ ภาพลักษณ์ที่ถูกแทนที่ด้วยประวัติศาสตร์ชาติกระแสหลักของประวัติศาสตร์ความทรงจำในท้องถิ่น และปัญหาที่เป็นผลพวงจากการวางนโยบายการจัดการพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรมอันไม่สอดคล้องกับการมีอยู่ของชุมชนประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญของพื้นที่นั้น ถือเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับเมืองเก่าในหลายๆ แห่งจนคล้ายกับว่าพวกเขาเหล่านี้ไม่มีตัวตนเพราะไม่ถูกนำเสนอให้รู้จักแก่สาธารณะ

การสื่อความหมายชุมชนประวัติศาสตร์ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนรู้จักตนเองและมีความภาคภูมิใจ เข้าใจในอัตลักษณ์ และรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง ตลอดจนเผยแพร่วัฒนธรรมของตนให้คนต่างถิ่นได้เรียนรู้เพื่อเกิดความเคารพต่อกันในสังคม ก่อให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน รวมทั้งมีส่วนในการวางแผนพัฒนาให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในสังคมร่วมสมัย เพื่ออยู่ร่วมกันด้วยความเคารพและเข้าใจกัน แม้จะมีการศึกษาถึงการสื่อความหมายของมรดกวัฒนธรรมในเกาะรัตนโกสินทร์มาบ้างแล้ว อย่างไรก็ตามยังไม่มีการศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดจากการสื่อความหมายที่มุ่งเน้นภาพลักษณ์ของชาติโดยละเลยความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ดังนั้นการวิจัยนี้ จึงมุ่งศึกษาในประเด็นดังกล่าว โดยใช้กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียน ซึ่งมีการสื่อความหมายผ่านสื่อต่างๆ รวมทั้งพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่

1.2 คำถามวิจัย

ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวและการนำเสนอสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชนย่านท่าเตียนเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- 1) เพื่อสำรวจและศึกษามรดกวัฒนธรรมที่สำคัญในชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียน สำหรับการสื่อความหมาย (Interpretation)
- 2) เพื่อศึกษาเนื้อหาและรูปแบบการสื่อความหมาย (Interpretation) ที่ใช้ในปัจจุบัน
- 3) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของคนทั่วไปและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำรูปแบบการสื่อความหมายต่อเนื้อหาและรูปแบบการสื่อความหมาย (Interpretation)

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) สามารถนำผลการวิจัยไปปรับใช้ในนโยบายการท่องเที่ยว และการพัฒนาพื้นที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 2) ทำให้ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสาธารณะเห็นความสำคัญของชุมชนประวัติศาสตร์และการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการการสื่อความหมาย (Interpretation)

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

1.5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

จากการติดตามข่าว ข้อมูลและสถานการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับประเด็นที่เกิดขึ้นในชุมชนประวัติศาสตร์ในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ เช่น สถานการณ์ใล้เรือชุมชนต่างๆ แผนการพัฒนาที่จะนำมาใช้จัดการกับในบริเวณดังกล่าว โดยศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ความสำคัญของพื้นที่ในการก่อตัวเป็นเมืองเก่าโดยเชื่อมโยงต่อพัฒนาการของการก่อตัวของรัฐไทย รวมถึงผลสำรวจและสังเกตการณ์การสื่อความหมายของพื้นที่ต่อสาธารณะ

1.5.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขต โดยสำรวจและกำหนดพื้นที่ตัวอย่างเพื่อใช้อธิบายในประเด็นที่ได้กล่าวมา คือบริเวณ ย่านชุมชนท่าเตียน แขวงสนามไชย เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร อาณาเขตในปัจจุบันที่เริ่มจากบริเวณสวนสาธารณะและฝั่งถนนท้ายวังหรือชอยท่าโรงไม้จนถึงบ้านจักรพงษ์ และฝั่ง สน.พระราชวัง โดยพิจารณาจากความสำคัญของพื้นที่อันเป็น

ชุมชนประวัติศาสตร์ ตั้งอยู่ในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ โดยมีบริบทแวดล้อมโดยชุมชนประวัติศาสตร์ที่ตั้งอยู่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวและหรือแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมหลักๆ ที่สำคัญต่อประวัติศาสตร์ชาติไทย ที่เป็นพื้นที่การศึกษาทั้งบริเวณชุมชนที่มีการอยู่อาศัยรวมทั้งบริเวณที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว สถานที่ทำการต่างๆ ที่ครอบคลุมในบริเวณชุมชนดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ดังกล่าวในการศึกษา

1.5.3 ขอบเขตด้านประชากร กำหนดกลุ่มประชากรที่สัมพันธ์ทั้งหมดเป็นคนไทย เป็นสมาชิกในชุมชน คนทั่วไปที่มาเยี่ยมชมชุมชนท่าเตียน ตลอดจนบุคลากรที่ทำงานในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำงานสื่อความหมายในชุมชนท่าเตียนและเกาะรัตนโกสินทร์

1.5.4 ขอบเขตด้านระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่องการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชนประวัติศาสตร์ในเกาะรัตนโกสินทร์ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เริ่มดำเนินการศึกษาในส่วนต่างๆ และลงภาคสนามตามลำดับขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้ โดยกำหนดระยะเวลาของการศึกษาทั้งสิ้น 9 เดือน ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ.2555

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาในประเด็นภาพลักษณ์การท่องเที่ยวจากการสื่อความหมายชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียน โดยมีหน่วยการศึกษาเป็นชุมชน และคนในชุมชน รวมถึงนักท่องเที่ยวคนภายนอกชุมชนที่มาเที่ยวในชุมชนดังกล่าว และส่วนอื่นที่เกี่ยวข้อง คือ บุคลากรในองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

แหล่งมรดกวัฒนธรรม	หมายถึง ภูมิทัศน์ธรรมชาติ แหล่งตั้งถิ่นฐานกลุ่มสถาปัตยกรรม แหล่งโบราณคดี หรือสิ่งก่อสร้างที่เป็นที่รู้จักและส่วนมากเป็นสถานที่ที่ได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมายในฐานะที่มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
การสื่อความหมาย	หมายถึง กิจกรรมทั้งหมดที่มีเจตนาเพื่อส่งเสริมการรับรู้ของสาธารณชนและส่งเสริมสร้างความเข้าใจต่อแหล่งมรดกวัฒนธรรม ทั้งนี้รวมถึงสิ่งพิมพ์ทางวิชาการและ

ทั่วไป การบรรยายสาธารณะ อุปกรณ์ที่ติดตั้งในแหล่งโปรแกรมการศึกษาทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ กิจกรรมชุมชน และการศึกษาค้นคว้า การฝึกอบรม และการประเมินกระบวนการสื่อความหมายนั้นๆ

การนำเสนอ

หมายถึง ความหมายที่เน้นเฉพาะด้านการสื่อสารเนื้อหาของแหล่งมรดกวัฒนธรรมอย่างมีการวางแผนที่รัดกุม โดยผ่านการเรียบเรียงข้อมูล การเข้าถึงทางกายภาพ และโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมาย ณ แหล่งมรดก ทั้งนี้การนำเสนอสามารถทำได้โดยวิธีการทางเทคนิคต่างๆ ซึ่งรวมถึง (แต่ไม่ได้บังคับว่าจะต้องเป็นเช่นนั้น) องค์กรประกอบต่างๆ อาทิ ป้ายแสดงข้อมูล การจัดแสดงแบบพิพิธภัณฑ์ การจัดเดินทัวร์อย่างเป็นทางการ การบรรยาย และการนำเที่ยว และการนำเสนอโดยสื่อมัลติมีเดีย

ภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว

หมายถึง ภาพที่เกิดขึ้นในจิตใจของบุคคลตามความรู้สึกนึกคิดและประสบการณ์ต่างๆ ที่มีต่อจุดหมายปลายทางหรือสถานที่ แหล่ง(ท่องเที่ยว)นั้นๆ ภาพในจิตใจนั้นจะเกิดขึ้นโดยผลมาจากการรับประสบการณ์ทางตรงหรือทางอ้อมที่แต่ละบุคคลได้รับมา หรือเป็นลักษณะโดยรวมของจุดหมายปลายทางหรือสถานที่ แหล่ง(ท่องเที่ยว)นั้นๆ ที่ปรากฏต่อสาธารณะโดยการตีความสื่อความหมายและนำเสนอข้อมูลหรือประสบการณ์นั้นออกไป

ชุมชนประวัติศาสตร์

หมายถึง ชุมชนที่มีเรื่องราวความเป็นมาที่มีความสำคัญอยู่ในตัว มีการพัฒนาจากอดีตจนถึงปัจจุบันโดยไม่ขาดสาย อาจรวมไปถึงความเก่าแก่ของชุมชนด้วยเช่นกัน ในที่นี้ใช้คำว่า “ชุมชน” เพื่อให้เห็นหน่วยย่อยของแหล่งประวัติศาสตร์แหล่งนี้ เพราะเป็นชุมชนย่อยในเกาะรัตนโกสินทร์ เมืองกรุงเทพฯ

ชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียน หมายถึง ชุมชนที่ให้เป็นตัวอย่างกรณีศึกษาประเด็นวิจัย
ในครั้งนี้ เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์เคียงคู่มากับ
กรุงเทพฯ ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งด้านตะวันออกของแม่น้ำ
เจ้าพระยาใกล้กับบริเวณพระบรมมหาราชวัง มีอาณา
เขตตั้งแต่ซอยท้ายวัง จรดกับวังจักรพงษ์ แขวงสนาม
ไชย เขตพระนคร กรุงเทพฯ

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

การศึกษาในครั้งนี้ได้นำข้อมูลข้อมูลบางส่วนจากการร่วมโครงการจัดทำแผนที่
วัฒนธรรมชุมชนท่าเตียน ที่ร่วมกับมิวเซียมสยาม สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ (สพร.) เช่น
ร่างแผนที่ และบทสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับข้อมูลชุมชนในบางประเด็นที่เคยสัมภาษณ์ไว้มา
ใช้เพื่อเป็นประโยชน์ในงานวิจัยครั้งนี้

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยชิ้นนี้ เป็นการศึกษาพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเดียนเพื่ออธิบายเกี่ยวกับสถานการณ์และประเด็นแหล่งมรดกวัฒนธรรมในชุมชนท่าเดียน ชุมชนเมืองเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งประกอบด้วยประเด็นในการศึกษา ได้แก่ ทางด้านเกี่ยวกับการตีความและสื่อความหมายพื้นที่ของแหล่งมรดกวัฒนธรรม และการศึกษาภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของชุมชนท่าเดียนที่นำมาใช้เป็นตัวอย่งในการศึกษาและอธิบายสถานการณ์และประเด็นดังกล่าว ตลอดจนแนวทางในการดำเนินนโยบายภายในเกาะรัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ รวมทั้งงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นแนวทางการคิด หลักในการศึกษา อธิบาย และวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวให้สมบูรณ์ โดยใช้แนวคิดในการศึกษาโดยแบ่งเป็นส่วนต่างๆ ดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดในการสื่อความหมาย (Interpretation)
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว (Destination Image)
- 2.3 แนวคิดมรดกวัฒนธรรม (Cultural Heritage)

2.1 แนวคิดในการสื่อความหมาย (Interpretation)

Freeman Tilden ได้นิยามความหมายของการตีความและสื่อความหมายไว้ว่า “การแปลความในฐานะที่เป็นกิจกรรมหนึ่งทางการศึกษาเรียนรู้ที่มุ่งเน้นเพื่อจะเปิดเผยความหมายและความสัมพันธ์ผ่านการใช้วัตถุ (ของแท้) ประสบการณ์ตรงและโดยสื่อแสดงอย่างใดอย่างหนึ่ง การใช้สิ่งต่างๆ เหล่านั้นอาจทำได้โดยเครื่องมือต่างๆ ซึ่งปัจจุบันเทคโนโลยีขั้นสูงมากมาย และดึงดูดความสนใจมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อจุดประสงค์ทางการศึกษาและความบันเทิงเริงรมย์” (Tilden, 1977: 8; อ้างใน อภิญญา ปักคาลา อรุณนภาพร, 2554: 12)

Tilden ได้กล่าวถึงความสำคัญของการตีความนั้น ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะข้อมูลที่จะทำให้ผู้เยี่ยมชมเข้าใจเพียงเท่านั้น แต่รวมไปถึงการทำให้รู้สึกซาบซึ้ง เห็นคุณค่า และสร้างความรู้สึกรัก

ของการเป็นผู้ดูแล หวงแหวนและเป็นเจ้าของให้แก่พวกเขา (Tiden, 1967. อ้างใน Somyot Ongkhluap, 2007)

ในการสื่อความหมายทางประวัติศาสตร์นั้น Bruce Craig (Bruce Craig อ้างใน เชิดชาติ หิรัญโร, 2546: 31) ได้กล่าวไว้ว่า ก่อนที่ผู้ชมจะสัมผัสกับ “ประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์” นั้น ขั้นตอนสำคัญ 3 ประการ ในการนำไปสู่ประสบการณ์ดังกล่าวคือ **ประการแรก** ประเด็นในเรื่องของความถูกต้องแน่นอนของประวัติศาสตร์ในช่วงดังกล่าวที่ต้องการนำเสนอ **ประการที่สอง** ความคิดเกี่ยวกับช่วงเวลา **ประการที่สาม** คือ ความสัมพันธ์ระหว่างการอธิบายประวัติศาสตร์ วัตถุพิพธิภัณฑ์ และภาพลักษณ์ รวมทั้งจินตนาการเกี่ยวกับประเด็นประวัติศาสตร์นั้นๆ ซึ่งทั้งหมดจะนำไปสู่ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ที่แท้จริงของผู้ชมได้

การตีความไม่ใช่เพียงแต่วัตถุสิ่งของอย่างหรือบอร์ดจัดแสดงหรือนิทรรศการเท่านั้น แต่เป็นการคิดเพื่อให้ได้คุณภาพของการสื่อสารและการบริการที่เตรียมไว้เพื่อผู้เยี่ยมชม คือความต้องการที่จะสร้างน้ำหนักให้กับการนำเสนอข้อความของแหล่งมรดกหรือเรื่องราวของตัวบ่งชี้ความคุ้มค่า พลังและผลสัมฤทธิ์ (Somyot Ongkhluap, 2007)

Gary Edson และ David Dean (อ้างใน เชิดชาติ หิรัญโร, 2546: 31) ได้ให้คำจำกัดความของการสื่อความหมาย (Interpretation) ไว้ว่า การสื่อความหมาย คือ กระบวนการหนึ่งในการทำให้บางสิ่งบางอย่างสามารถเป็นที่เข้าใจได้ หรือการทำให้ความพิเศษแก่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งการแปลความหมายเพื่อสื่อความหมาย โดยทั่วไปแล้วหมายถึง

- 1) การอธิบาย
- 2) การแปล (จากภาษาหนึ่งไปสู่อีกภาษาหนึ่ง)
- 3) การแสดง หรือ การนำเสนอ

ตามแนวคิดดังกล่าว ที่ผ่านมามีได้มีการศึกษา นำหลักการมาใช้ในกิจกรรมการสื่อความหมายที่มีเงื่อนไข บริบทแตกต่างกันไป โดยสร้างรูปแบบการสื่อความหมายต่างๆ ขึ้นมาดังต่อไปนี้

- 1) การจัดวงสนทนา พูดคุยและถกเถียง
- 2) การบริการข้อมูลข่าวสาร (Information Duty)
- 3) การนำเที่ยวและเดินชม
- 4) การแสดงละคร มหรสพ
- 5) กิจกรรมการศึกษา (Educational Activities)
- 6) นิทรรศการลักษณะในร่มและกลางแจ้ง
- 7) สัญลักษณ์ ป้ายจัดแสดง

- 8) สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ เช่น โปสเตอร์ หนังสือคู่มือ เกมส์ ปฏิทิน หรือสติ๊กเกอร์
- 9) สื่อโสตทัศน์ (Audio Visual)
- 10) ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์
- 11) ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ห้องจัดแสดง หรือพิพิธภัณฑ์ (Visitor Centre, Gallery and Museum)
- 12) การนำชมด้วยตัวเอง (Self-Guiding Tour)

International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) ได้พัฒนากฎบัตรอโคโมสว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรม เพื่อเป็นหลักการพื้นฐานในการสื่อความหมายและการนำเสนอ เพื่อแนวทางในการส่งเสริมความประทับใจ ความเข้าใจของสาธารณชนที่มีต่อแหล่งมรดก (อโคโมสไทย, 2007: 3-7) โดยมีหลักสำคัญ 7 ประการ¹ ดังต่อไปนี้

หลักการที่ 1 การเข้าถึงและการทำความเข้าใจ (Access and Understanding)

โปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบใดที่เหมาะสมและยั่งยืนควรมีความสะดวกต่อสาธารณชนในการเข้าถึงแหล่งมรดกวัฒนธรรมทั้งทางกายภาพและทางองค์ความรู้

1.1 การสื่อสารความหมายและการนำเสนอที่มีประสิทธิภาพควรส่งเสริมประสบการณ์ เพิ่มพูนความเคารพและความเข้าใจของสาธารณชน และสื่อสารถึงความสำคัญของการอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรม

1.2 การสื่อสารและการนำเสนอควรส่งเสริมให้บุคคลและชุมชนได้คำนึงถึงความรับรู้ของตนเองที่มีต่อแหล่ง และสร้างความสัมพันธ์อย่างมีความหมายกับแหล่ง โดยให้ภูมิรู้ รวมทั้งสภาพความจริงรวมทั้งมีเป้าหมายที่จะกระตุ้นให้เกิดความสนใจและการเรียนรู้สืบเนื่องต่อไป

1.3 โปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอควรระบุและประเมินผู้รับข้อมูลทั้งในด้านจำนวนประชากร และด้านวัฒนธรรม อีกทั้งจะต้องพยายามอย่างยิ่งยวดในการสื่อสารถึงคุณค่าความสำคัญของแหล่งให้เข้าถึงผู้รับข้อมูลที่หลากหลาย

1.4 ความหลากหลายของภาษาในกลุ่มผู้เข้าชมแหล่งและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแหล่งควรนำมาเป็นประเด็นพิจารณาสำหรับโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมาย

---

¹ แปลจาก The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites – proposed final Draft
นำเสนอโดย The ICOMOS Scientific Committee on Interpretation and Presentation นางสาวลลิตกัญญา พงษ์ชา โปษยะนันท์ ผู้แปล

1.5 กิจกรรมการสื่อความหมายและการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ ควรมีส่วนที่สาธารณชนสามารถเข้าถึงได้ทางกายภาพด้วย

1.6 ในกรณีที่การเข้าถึงแหล่งทางกายภาพถูกจำกัดเนื่องจากประเด็นการอนุรักษ์ความอ่อนไหวทางวัฒนธรรม การใช้สอยที่ถูกปรับเปลี่ยนไป หรือด้วยประเด็นความปลอดภัย ควรจะจัดให้มีสื่อความหมายและการนำเสนอนอกแหล่ง

หลักการที่ 2 แหล่งข้อมูล (Information Sources)

การสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะต้องอยู่บนพื้นฐานที่รวบรวมขึ้นด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และทางวิชาการที่ยอมรับ รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีที่ดำรงอยู่

2.1 การสื่อความหมายควรจะต้องประกอบด้วยข้อมูลทั้งแบบมุขปาฐะและข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษร หลักฐานที่เป็นวัตถุ รูปแบบประเพณี และความหมายต่างๆ ที่ผูกพันกับแหล่ง อีกทั้งจะต้องมีการระบุถึงแหล่งที่มาของข้อมูลเหล่านั้นอย่างชัดเจน

2.2 การสื่อสารควรจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการศึกษาค้นคว้าแหล่งและสภาพแวดล้อมโดยละเอียดและโดยศาสตร์ที่หลากหลาย แต่ก็จะต้องตระหนักว่า การสื่อสารที่มีคุณค่าจะต้องรวมถึงการพิจารณาสมมุติฐานทางประวัติศาสตร์ ดำเนินพื้นที่บ้าน และเรื่องเล่าต่างๆ ด้วย

2.3 ในแหล่งประวัติศาสตร์ที่การเล่าเรื่องแบบพื้นบ้าน หรือความทรงจำของผู้ที่มีส่วนในประวัติศาสตร์เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับความสำคัญของแหล่ง โปรแกรมการสื่อสารความหมายหรือทางตรงผ่านการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนที่เกี่ยวข้องในรูปแบบของวิทยากรประจำแหล่ง

2.4 การปฏิสังขรณ์ภาพของแหล่ง ไม่ว่าจะเป็นโดยศิลปิน สถาปนิก หรือนักสร้างหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ ควรจะมีพื้นฐานอยู่บนการวิเคราะห์ด้านสภาพแวดล้อม ด้านโบราณคดี ด้านสถาปัตยกรรม และข้อมูลทางประวัติอย่างละเอียดและเป็นระบบ รวมทั้งการวิเคราะห์แหล่งข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษร มุขปาฐะ สัญลักษณ์ และภาพถ่าย แหล่งข้อมูลเหล่านั้นจะได้รับการบันทึกไว้อย่างชัดเจน และเมื่อมีการปฏิสังขรณ์ภาพขึ้นมาใหม่จากแหล่งข้อมูลเดิม ภาพใหม่นั้นจะต้องได้รับการนำเสนอเพื่อเปรียบเทียบกับการปฏิสังขรณ์ภาพครั้งก่อน

2.5 กิจกรรมสื่อความหมายและนำเสนอ รวมทั้งแหล่งการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่น่ามาเป็นพื้นฐานในการจัดกิจกรรมเหล่านั้นควรได้รับการบันทึกและจัดเก็บไว้เพื่อการอ้างอิงและการพิจารณาในอนาคต

หลักการที่ 3 บริบทและสภาพโดยรอบ (Context and Setting)

การสื่อความหมายและการนำเสนอของแหล่งมรดกวัฒนธรรม ควรจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องใน ระดับกว้าง กับบริบทและสภาพโดยรอบทางสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และธรรมชาติ

3.1 การสื่อความหมายควรจะค้นคว้าถึงความสำคัญของแหล่งในบริบทที่หลากหลายของ ประวัติศาสตร์ การเมือง จิตวิญญาณ และศิลปะ อีกทั้งจะต้องพิจารณาทุกแง่มุมของ ความสำคัญของแหล่ง ได้แก่ แง่วัฒนธรรม สังคม และสภาพแวดล้อม

3.2 การสื่อความหมายของสาธารณะของแหล่งมรดกวัฒนธรรม ควรจะต้องมีการจำแนกและระบุอย่างชัดเจนถึงช่วงเวลาแหล่งนั้นๆ ได้มีวิวัฒนาการมา และอิทธิพลต่างๆ ที่มีวิวัฒนาการของแหล่งช่วงสมัยต่างๆ ที่มีผลต่อความสำคัญของแหล่งจะต้องได้รับการเคารพ

3.3 การสื่อความหมายควรให้ความสำคัญกับกลุ่มต่างๆ ที่มีผลต่อความสำคัญด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งด้วย

3.4 ภูมิทัศน์โดยรอบแหล่ง สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพทางภูมิศาสตร์นั้นเป็นส่วนหนึ่งของความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่ง ดังนั้น จึงควรให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้ในการสื่อความหมายด้วย

3.5 องค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ของมรดกในแหล่ง อาทิ แบบแผนทางวัฒนธรรม และจิตวิญญาณ เรื่องเล่า คนตรี ระบาย ละครวรรณกรรม พิสนศิลป์ ธรรมเนียมเฉพาะบุคคล และอาหาร ควรจะได้รับการให้ความสำคัญและรวมอยู่ในการสื่อสารความหมายด้วย

3.6 ความสำคัญข้ามวัฒนธรรมของแหล่งมรดก เช่นเดียวกับมุมมองต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวที่วางพื้นฐานอยู่บนการศึกษาทางวิชาการ บันทึกโบราณ และรูปแบบประเพณีการดำรงอยู่ ควรจะนำมาพิจารณาในการจัดทำโปรแกรมการสื่อความหมาย

หลักการที่ 4 ความเป็นของแท้ (Authenticity)

การสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรมจะต้องเคารพต่อหลักการพื้นฐานของความเป็นของแท้ตามสาระของ Nara Document (1994)

4.1 ความเป็นของแท้ คือความห่วงใยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมนุษย์ เช่นเดียวกับหลักฐานวัตถุที่คงเหลืออยู่ การออกแบบโปรแกรมการสื่อความหมายจึงควรเคารพหน้าที่ใช้สอยตามรูปแบบประเพณีทางสังคมของแหล่ง อีกทั้งกิจกรรมทางวัฒนธรรมและความภาคภูมิใจของประชาชนในท้องถิ่นและชุมชนที่เกี่ยวข้อง

4.2 การสื่อความหมายและการนำเสนอควรเอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ความเป็นของแท้ของแหล่งมรดกวัฒนธรรม โดยสื่อสารถึงความสำคัญของแหล่งโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อคุณค่าทางวัฒนธรรมของแหล่ง หรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาของแหล่งอย่างอย่างที่ไม่สามารถทำให้กลับคืนดั้งเดิมได้

4.3 โครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายที่มองเห็นได้ อาทิ ชู่มทางเดิน และป้ายสื่อความหมาย ตามที่เห็นว่าเหมาะสมหรือมีความจำเป็น จะต้องมีความละเอียดอ่อนต่อรูปลักษณะสภาพโดยรวม และความสำคัญด้านวัฒนธรรมและธรรมชาติของแหล่ง ในขณะที่ตัวของโครงสร้างก็จะมองเห็นได้อย่างชัดเจน

4.4 กิจกรรมสื่อความหมายต่างๆ ที่จัดขึ้นในแหล่ง อาทิ คอนเสิร์ต การแสดงประเภทละคร ฯลฯ ที่เห็นว่าเหมาะสมและมีความอ่อนไหวต่อประชาชนท้องถิ่น อีกทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพเกิดขึ้นน้อยที่สุด

หลักการที่ 5 ความยั่งยืน (Sustainability)

แผนการสื่อความหมายสำหรับแหล่งมรดกวัฒนธรรมจะต้องมีความละเอียดอ่อนต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของแหล่ง โดยมีความยั่งยืนด้านสังคม การเงิน และสภาพแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายหลัก

5.1 การพัฒนาและการดำเนินการ โปรแกรมสื่อสารความหมายและการนำเสนอควรจะเป็นหนึ่งในองค์รวมของการวางแผน การงบประมาณ และกระบวนการจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม

5.2 ผลที่คาดหวังจากจากโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายและจำนวนผู้เข้าชมแหล่งต่อคุณค่าทางวัฒนธรรม ลักษณะทางกายภาพ ความสมบูรณ์ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของแหล่งที่จะต้องนำมาพิจารณาทั้งหมด ในการประเมินผลกระทบของมรดกวัฒนธรรม

5.3 การสื่อความหมายและการนำเสนอควรตอบสนองวัตถุประสงค์ด้านการศึกษา และวัฒนธรรมในระดับกว้าง ความสำเร็จของโปรแกรมการสื่อความหมายจะต้องไม่พิจารณาเฉพาะในแง่จำนวนผู้เข้าชมหรือรายได้แต่เพียงอย่างเดียว

5.4 การสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะเป็นส่วนหนึ่งในองค์รวมของกระบวนการอนุรักษ์ ส่งเสริมความตระหนักของสาธารณชนต่อปัญหาด้านการอนุรักษ์ที่แหล่งนั้นๆ ประสบอยู่ และอธิบายถึงความพยายามในการปกป้องความสมบูรณ์ทางกายภาพของแหล่งไว้

5.5 องค์ประกอบทางเทคนิคหรือเทคโนโลยีใดๆ ที่กำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างพื้นฐานทางการสื่อความหมายแบบถาวรของแหล่ง ควรจะมีการออกแบบและก่อสร้างในแบบที่สามารถบำรุงรักษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

5.6 กิจกรรมด้านการสื่อความหมายควรพุ่งเป้าไปที่การให้ประโยชน์ต่อชุมชนของแหล่งนั้นๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อย่างยุติธรรมและยั่งยืนในทุกระดับ และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว จะต้องให้สนับสนุนให้มีการฝึกอบรมและจัดจ้างวิทยากรประจำแหล่งจากคนในชุมชนของแหล่งนั้นๆ

หลักการที่ 6 ความเป็นองค์รวม (Inclusiveness)

การสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรมจะต้องเป็นผลของการร่วมมืออย่างมีคุณค่า ความหมายระหว่างนักวิชาชีพด้านมรดก ชุมชนที่เกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนได้และส่วนเสียอื่นๆ

6.1 ความเชี่ยวชาญของหลากหลายสายวิชาชีพ อาทิ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์ หน่วยงานของรัฐ ผู้จัดการแหล่ง ผู้ประกอบการท่องเที่ยว และวิชาชีพอื่นๆ ควรจะบูรณาการอยู่ในการจัดทำโปรแกรมในการนำเสนอ

6.2 สิทธิตามประเพณี ความรับผิดชอบ และผลประโยชน์ของเจ้าของทรัพย์สิน ผู้อยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียง และชุมชนที่เกี่ยวข้องควรได้รับการให้ความสำคัญและเคารพในการวางแผนโปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่ง

6.3 แผนการขยายหรือทบทวนโปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะเป็นเปิดให้สาธารณะชนให้ความเห็นและมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นสิทธิและความรับผิดชอบของทุกคนที่จะเปิดเผยความเห็นและมุมมองของตนให้เป็นที่รับรู้

6.4 เนื่องจากปัญหาด้านสิทธิของทรัพย์สินทางปัญญาและวัฒนธรรมตามรูปแบบประเพณีมีความเกี่ยวพันเป็นพิเศษกับกระบวนการสื่อความหมายและการสื่อสารออกมาด้วยสื่อต่างๆ อาทิ สื่อมัลติมีเดียที่นำเสนอในแหล่ง สื่อดิจิทัล และสิ่งพิมพ์ กรรมสิทธิ์ตามกฎหมายและสิทธิในการใช้ภาพ ข้อความและวัตถุในการสื่อความหมายอื่นๆ ควรจะได้มีการปรึกษาหารือและระบุให้ชัดเจนลงไปในกระบวนการวางแผน

หลักการที่ 7 การศึกษาวิจัย การประเมินผล และการฝึกอบรม (Research, Evaluation, and Training)

การศึกษาวิจัย การฝึกอบรม และการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เป็นองค์ประกอบสำคัญของการสื่อความหมายแหล่งมรดกวัฒนธรรม

7.1 การสื่อความหมายของแหล่งมรดกวัฒนธรรมไม่ควรจะพิจารณาว่าเสร็จสมบูรณ์เมื่อการจัดทำโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายเสร็จเรียบร้อย การศึกษาค้นคว้าและการปรึกษาหารืออย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งสำคัญในการขยายผลความเข้าใจและความประทับใจในความสำเร็จของแหล่ง และควรจะเป็นองค์ประกอบที่บูรณาการอยู่ในโปรแกรมการสื่อสารความหมายทุกโปรแกรม

7.2 โปรแกรมการสื่อความหมายและโครงสร้างพื้นฐานควรจะมีการออกแบบและก่อสร้างให้เหมาะกับการปรับปรุงแก้ไข และ/หรือ เพิ่มเติมได้เป็นระยะ

7.3 โปรแกรมการสื่อสารความหมายและการนำเสนอรวมทั้งผลกระทบทางกายภาพที่โปรแกรมเหล่านั้นมีต่อแหล่ง ควรจะมีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง อีกครั้งควรมีการเปลี่ยนแปลงเป็นครั้งคราวบนพื้นฐานของการวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์และทางวิชาการ รวมถึงเสียงสะท้อนจากประชาชน ผู้เข้าชมและสมาชิกของชุมชนที่เกี่ยวข้อง เช่นเดียวกับผู้ที่เชี่ยวชาญด้านมรดกวัฒนธรรม ควรจะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินผลนี้ด้วย

7.4 โปรแกรมการสื่อความหมายทุกโปรแกรมควรจะได้รับพิจารณาว่าเป็นแหล่งการศึกษาแห่งหนึ่ง และการออกแบบโปรแกรมนั้นๆ ควรให้ความสำคัญกับการเป็นไปได้ที่จะนำไปใช้ในหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียน สื่อด้านการสื่อสารและข้อมูล กิจกรรมพิเศษ การจัดงาน และงานอาสาสมัครตามฤดูกาล

7.5 การฝึกอบรมนักวิชาชีพผู้มีความรู้เฉพาะด้านในการสื่อความหมายและนำเสนอ มรดกวัฒนธรรม อาทิ การสรรหาเนื้อหา การจัดการ เทคโนโลยี การนำเที่ยว และการศึกษา ถือเป็นวัตถุประสงค์อันสำคัญยิ่ง ยิ่งไปกว่านั้น โปรแกรมการศึกษาพื้นฐานด้านการอนุรักษ์ ควรผนวกเอาองค์ประกอบของการสื่อความหมายและการนำเสนอเข้าไปในหลักสูตร

7.6 โปรแกรมและคอร์สการฝึกอบรมที่จัดขึ้นในแหล่งควรพัฒนาขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการให้ข้อมูลที่ทันสมัยเกี่ยวกับพัฒนาการใหม่ๆ และนวัตกรรมในแหล่งต่อเจ้าหน้าที่ด้านมรดกและการสื่อสารความหมายในทุกระดับ รวมทั้งชุมชนที่เกี่ยวข้องและชุมชนเจ้าของพื้นที่

7.7 ความร่วมมือระหว่างประเทศ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาและธำรงรักษามาตรฐานด้านวิธีการและเทคโนโลยีการสื่อความหมาย เพื่อ

เป้าหมายดังกล่าว การประชุมระหว่างประเทศ การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการแลกเปลี่ยน
เจ้าหน้าที่ระดับวิชาชีพรวมถึงการประชุมในระดับชาติและระดับภูมิภาคควรได้รับการสนับสนุน
กิจกรรมเหล่านี้จะสร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันอย่างสม่ำเสมอเกี่ยวกับความหลากหลาย
ของวิธีการสื่อความหมาย รวมทั้งประสบการณ์ในภูมิภาคและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว (Destination Image)

ความเห็นของคนส่วนใหญ่ที่กล่าวถึงผู้เขียนทำให้การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเด็น
ภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว (Destination Image) เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายนั้นเกิดมาจากการศึกษาวิจัย
ของ Hunt ในปี 1971 (Hunt, 1975; อ้างใน Robert Govers และ Frank M.Go, 2003: 15) ถือเป็น
ประเด็นที่ได้รับความสนใจที่ได้รับการตีพิมพ์อย่างต่อเนื่องตลอด 35 ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะช่วง
ระหว่างปี พ.ศ.2544-2550 บทความเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวถูกตีพิมพ์ถึง 120 บทความ (Pike, 2007:
107; อ้างใน อัครพงศ์ อันทอง และมิ่งสรรพ์ ขาวสอาด, 2553: 61) ถือเป็นอัตราการเพิ่มขึ้นของการให้
ความสนใจในการศึกษาของประเด็นดังกล่าวในระดับสูง

โดยสรุปแล้วความหมายของภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว (Destination Image) นั้น
หมายถึงความรู้ (Knowledge) ความเชื่อ (Beliefs) ความรู้สึก (Feeling) และความเข้าใจ (Overall
Perception) โดยรวมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง (Crompton, 1979: 18-23;
Fakeye และ Crompton, 1991:10-16; อ้างใน จาก อัครพงศ์ อันทอง และมิ่งสรรพ์ ขาวสอาด, 2553: 62)

งานการวิจัยศึกษาชิ้นหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาในประเด็นดังกล่าวได้ถูกตีพิมพ์โดย
Echtner และ Ritchie (Echtner และ Ritchie, 1993; อ้างใน Robert Govers และ Frank M.Go, 2003: 15)
ในการศึกษาดังกล่าวได้สรุปเกี่ยวกับประเด็นของภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวไว้ว่า

- 1) ภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวควรทำให้เกิดภาพด้วยองค์ประกอบ 2 อย่างหลักๆ คือ มี
พื้นฐานของลักษณะคุณสมบัติ และมีความเป็นองค์รวม
- 2) ส่วนประกอบแต่ละอย่างต้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ (หรือมากกว่าการที่จับ
ต้องได้) และในทางจิตวิทยา (หรือมากกว่าสิ่งที่ป็นนามธรรม)
- 3) ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวต้องมีขอบเขตที่ขึ้นอยู่กับความเป็น “ส่วนรวม” ซึ่ง
สามารถเป็นประโยชน์ใช้ได้จริง และมีคุณสมบัติในทางจิตวิทยา ซึ่งขึ้นอยู่กับสิ่งที่มากกว่าลักษณะ
เด่น หรือรูปพรรณสัณฐานที่เฉพาะเป็นหนึ่งเดียว เหตุการณ์ต่างๆ และความรู้สึก หรือ
บรรยากาศโดยรวมเหล่านี้

2.2.1 ความสำคัญของแนวคิดภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว (Destination Image)

บทบาทสำคัญของแนวคิดภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว (Destination Image) นั้นมีสองส่วนคือ **ประการแรก** เพื่อการเข้าใจพฤติกรรมนักท่องเที่ยว และเพื่อประสิทธิภาพในการออกแบบยุทธวิธีทางการตลาด เพื่อเน้นย้ำความจำเป็นในวิธีการการพัฒนารอบคลุม และ**ประการที่สอง** คือ เพื่อการประเมินแนวคิดดังกล่าวอย่างแม่นยำ เพื่อที่จะให้ภารกิจนี้ทำให้สำเร็จ นักวิจัยด้านการท่องเที่ยวได้ประโยชน์จากการมีสิทธิ์เข้าไปในหลักการนั้น ซึ่งได้รับการพัฒนาในการประเมินสิ่งที่เป็นภาพลักษณ์โดยทั่วไป ซึ่งอย่างไรก็ตาม เพราะความสลับซับซ้อนที่มากและความหลากหลายทางธรรมชาติการท่องเที่ยวของผลผลิตทางการท่องเที่ยว อาจจะมีมีความจำเป็นที่ต้องพัฒนาขอบข่ายกรอบความคิดอย่างเฉพาะเจาะจงและซับซ้อนมากกว่านี้ และหลักการที่จะเชื่อถือได้และมีเหตุผลในการวัดประเมินภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว (Charlotte M. Echtner และ J.R. Brent Ritchie, 2003: 38) นอกจากนี้ภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อพฤติกรรมนักท่องเที่ยวไม่เพียงแต่พฤติกรรมก่อนการท่องเที่ยว แต่ยังมีผลต่อพฤติกรรมระหว่างและหลังการท่องเที่ยวรวมถึงพฤติกรรมในอนาคต

2.2.2 กระบวนการก่อตัวของภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว (The Formation of Destination Image)

การก่อรูปของภาพลักษณ์นั้น Reynolds (Reynolds , 1965; อ้างใน Charlotte M. Echtner และ J.R. Brent Ritchie) ได้อธิบายไว้ว่า เกิดจากการพัฒนาในส่วนของโครงสร้างทางจิตใจ โดยตั้งอยู่บนความประทับใจเพียงไม่กี่อย่างที่ถูกละเอ้อจากกระแสของข้อมูลนั้นๆ ซึ่งมาจากแหล่งข้อมูลที่หลายๆ แหล่ง ได้แก่ งานเขียนเพื่อการประชาสัมพันธ์ (เช่น แผ่นพับและโปสเตอร์ท่องเที่ยว) ความคิดเห็นจากแหล่งอื่นๆ (เช่น ครอบครัว เพื่อน ตัวแทนหรือบริษัทนำเที่ยว) และสื่อทั่วไป (เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร โทรทัศน์ หนังสือและภาพยนตร์) มากไปกว่านั้นคือ การเข้าไปเยี่ยมชมแหล่งเป้าหมายนั้นๆ ซึ่งโดยปกติภาพลักษณ์เหล่านั้นจะสัมฤทธิ์ผลและถูกแปลงเกิดเป็นข้อมูลปฐมภูมิและประสบการณ์ขึ้นมาในที่สุด

ในรายงานของ Gunn ได้กล่าวถึงอิทธิพลของพวกแหล่งอันหลากหลายของข้อมูลและการก่อตัวของบทบาทภาพลักษณ์การท่องเที่ยวไว้เป็นแบบการศึกษา 7 ระยะการก่อตัวของประสบการณ์ท่องเที่ยว (Gunn, 1988; อ้างใน Charlotte M. Echtner and J.R. Brent Ritchie, 2003: 38) ไว้ดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 ช่วงการรวบรวม ก่อตัวของภาพในจิตใจเกี่ยวกับประสบการณ์ช่วงวันหยุดพักผ่อน

ระยะที่ 2 ช่วงการเปลี่ยนภาพลักษณะเหล่านั้น โดยเป็นข้อมูลที่ได้รับเพิ่มเข้ามา

ระยะที่ 3 ช่วงการตัดสินใจที่จะเดินทางช่วงพักร้อนวันหยุด

ระยะที่ 4 ช่วงที่เดินทางไปสู่ปลายทางนั้นๆ

ระยะที่ 5 ช่วงของการมีส่วนร่วมที่ปลายทางนั้นๆ

ระยะที่ 6 ช่วงของการกลับสู่บ้าน

ระยะที่ 7 ช่วงการเปลี่ยนภาพลักษณะที่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ช่วงวันหยุดพักผ่อน

ในการใช้แบบจำลองการศึกษาชิ้นนี้นั้น 3 สภาพการณ์ของการก่อตัวของภาพลักษณะการท่องเที่ยวสามารถระบุได้ในช่วงระยะที่ 1, 2 และ 7 ซึ่งในระยะที่ 1, 2 นั้น ภาพลักษณะของการท่องเที่ยวที่ได้ก่อขึ้นมานั้นจะขึ้นอยู่กับแหล่งทฤษฎีของข้อมูล แต่ทว่าในช่วงระยะที่ 7 นั้น ประสบการณ์ครั้งแรกแท้จริงที่ได้ถูกเปลี่ยนจนเกิดเป็นภาพลักษณะการท่องเที่ยวในสถานที่นั้นๆ

นอกจากนี้ Gunn จัดระยะช่วงของการก่อตัวของภาพลักษณะการท่องเที่ยวในระยะที่ 1 เป็นภาพของสิ่งมีชีวิต ในขั้นนี้ภาพนั้นขึ้นอยู่กับหลักเบื้องต้นของข้อมูลทำให้กลมกลืนไปกับแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การค้าประชาสัมพันธ์ (เช่น การรายงานข่าว นิตยสาร หนังสือ ภาพยนตร์) การศึกษา (หลักสูตรในโรงเรียน) และความคิดเห็นต่างๆ จากเพื่อนและครอบครัว เป็นเพียงแค่ระยะที่ 2 เท่านั้นที่ก่อเป็นภาพจากแหล่งข้อมูลทางการค้าและประชาสัมพันธ์ เช่น แผ่นพับเพื่อการท่องเที่ยว ตัวแทนหรือบริษัทนำเที่ยวและหนังสือแนะนำเที่ยวเหล่านี้ที่ถูกใช้ให้เกิดภาพดังกล่าว ดังที่ผลของการเข้ามาของแหล่งข้อมูลที่เพิ่มขึ้นนั้น ภาพของสิ่งมีชีวิต (ระยะที่ 1) อาจถูกทำให้เปลี่ยนได้ ภาพที่ถูกปรับเปลี่ยนเหล่านี้จะเกิดขึ้นในช่วงระยะที่ 2 ที่ทำให้ถูกตรึงตราเป็นภาพที่ทำให้โน้มน้าวใจในที่สุด

จุดหมายปลายทางต่างๆกับความสามารถในการจำของภาพลักษณะและการรับรู้ในแง่บวกของนักท่องเที่ยวมีความเป็นไปได้มากกว่าที่จะถูกเลือก รวมถึงภาพลักษณะการท่องเที่ยวที่ได้รับรู้หลังการไปเที่ยวสร้างอิทธิพลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และทำให้นักท่องเที่ยวกลับมาอีกครั้งในอนาคต และการสื่อสารกับเพื่อนและครอบครัว (สื่อสารแบบปากต่อปาก) โดยความแน่นอนนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของจุดหมายปลายทางนั้นๆที่จะเตรียมประสบการณ์นั้นให้สอดคล้องกับภาพลักษณะที่นักท่องเที่ยวได้มาสู่จุดหมายปลายทางนั้นๆ

ขั้นตอนของการก่อตัวของภาพลักษณะนั้นขึ้นอยู่กับความแตกต่างของการรับรู้ นักท่องเที่ยว การตัดสินใจ การนึกถึง รวมถึงผลสะท้อนจากปัจจัยภายในและภายนอก สามารถส่งอิทธิพลต่อภาพลักษณะการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว อย่างที่ผลการวิเคราะห์ได้แสดงไว้ ดังนั้นจึงมี

ความสำคัญที่จะต้องสร้างสัญญาติมาตรระหว่างการรับรู้แบบ “สิ่งที่มาก่อน” การรับรู้แบบ “ในจุดกำเนิด” และการรับรู้ “จากผลไปสู่เหตุ”

- การรับรู้แบบ “สิ่งที่มาก่อน” เป็นโครงสร้างทางจิตใจของเฉพาะแต่ละคนที่รู้จักสถานที่นั้น ปราศจากการเชื่อมต่อทางกายภาพกับสถานที่ นั้นก็หมายถึงว่านักท่องเที่ยวได้มาเที่ยวสถานที่นั้นเรียบร้อยแล้วก่อนการมาเที่ยวทางกายภาพที่มาถึงที่นั้นๆ

- การรับรู้แบบ “ในจุดกำเนิด” คือช่วงสำคัญของประสบการณ์นักท่องเที่ยว เพราะเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับภาพที่ได้จินตนาการไว้แล้ว นักท่องเที่ยวไม่เคยไปถึงสถานที่แบบที่ปราศจากการรับรู้มาก่อน เขาเหล่านั้นมีภาพของก่อนหน้านั้นของสถานที่ที่สามารถยืนยันภาพเหล่านั้นได้หรือไม่

- การรับรู้แบบ “จากผลไปสู่เหตุ” จะให้เห็นได้ว่าประสบการณ์นักท่องเที่ยวนั้นไม่ได้จบด้วยการเที่ยว แต่มีการบริโภคสิ่งอื่นๆในชีวิตประจำวัน เช่น ตัวอย่างของของภาพถ่ายที่ทำการกุ่มช่วงเวลาของการท่องเที่ยวรอบนั้นไว้ หรือสิ่งอื่นๆที่พิเศษสำหรับจุดหมายปลายทางสถานที่นั้นๆ

โดยทั่วไปแล้วคนเราจะสร้างภาพจินตนาการของเป้าหมายปลายทางก็โดยความรู้ที่มี และจากความรู้สึก หรือจากอิทธิพลจากภายนอก เช่น จากเพื่อนและญาติพี่น้อง จากสื่อโฆษณา สื่อกลางต่างๆ หรือประสบการณ์เก่าของพวกเขา ทั้งนี้ภาพที่ได้ปรากฏออกมาโดยจุดหมายปลายทาง นักท่องเที่ยวผ่านกิจกรรมที่ใช้สนับสนุนภาพลักษณ์เหล่านั้นด้วยแหล่งข้อมูลเหล่านั้นทั้งหมด (Andreu, et al, 2000; อ้างใน Emma Di Marino: 5, ม.ป.ท.)

Laws (Laws, 1995; อ้างใน Emma Di Marino: 6, ม.ป.ท.) ได้กล่าวว่า ส่วนใหญ่ของนักท่องเที่ยวจะมีประสบการณ์กับจุดหมายปลายทางอื่น ๆ นั้น และการรับรู้เหล่านั้นจะมีอิทธิพลโดยการเปรียบเทียบระหว่างสิ่งอำนวยความสะดวก การดึงดูดและมาตรฐานการบริการ ตัวอย่างในกรณีของ เฟรนช์ ริวีเยรา French Riviera เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเสน่ห์เหมือนที่อื่นๆ ที่น่าดึงดูดส่วนใหญ่ของที่นั้นจะถูกเปรียบเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งในประเทศอิตาลี และได้รับการกล่าวถึงเป็นอย่างมากดังนั้นชาวอิตาลีจึงให้ความสนใจที่จะเป็นเยี่ยมชม เฟรนช์ ริวีเยรา (French Riviera)²

แนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว (Destination Image) เป็นแนวทางการศึกษาที่นำมาใช้ในการสร้างเครื่องมือในการทำให้คนสามารถรับรู้ รู้จักต่อคุณค่า ความหมายของสิ่งนั้นๆที่ต้องการอธิบายหรือนำเสนอ ในการศึกษาการนำเสนอวัฒนธรรมในเกาะรัตน โกสินทร์จึงสามารถนำเอาแนวคิดดังกล่าวที่มีกระบวนการสร้างการรับรู้มาใช้ในการสร้างและออกแบบรูปแบบและเครื่องมือในการสื่อความหมายเพื่อสร้างประสบการณ์การรับรู้ของสถานที่ปลายทางคือ ชุมชน

² เฟรนช์ ริวีเยรา (French Riviera) คือ ชายหาดที่มีความสวยงาม ตั้งอยู่บนชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนทางตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศฝรั่งเศส ได้รับความนิยมนิยมเริ่มจากการที่เป็นที่พักตากอากาศฤดูหนาวของชนชั้นสูงในอังกฤษในช่วงปลายศตวรรษที่ 18

ทำเตียน ให้การสื่อสารคุณค่า ความหมายของมรดกวัฒนธรรมที่มีในชุมชนต่อการรับรู้ของ
สาธารณะให้เกิดประสิทธิภาพ

2.3 แนวคิดมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage)

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) หรือ
United Nations Education, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) ได้แบ่งการคุ้มครอง
มรดกทางวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.3.1 มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) เป็นสิ่งที่
แสดงให้เห็นได้ทางกายภาพ โดยครอบคลุมทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่
ได้ และวัตถุเคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถาน เป็นต้น

2.3.2 มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) หมายถึง
ความรู้ ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือแนวปฏิบัติทุกรูปแบบ ทั้งที่เป็นสากลและของ
ท้องถิ่น ที่ถูกสร้างขึ้นและถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ไม่ว่าจะด้วยวาจาหรือวิธีการอื่นใด ผ่านช่วง
ระยะเวลาหนึ่ง มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงได้โดยกระบวนการสั่งสมความรู้และการประยุกต์ใช้

อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ (Convention
Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) หรืออนุสัญญามรดกโลก

หลักการและสาระสำคัญ

หลักการของอนุสัญญาฯ นี้ คือ คุ้มครองและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและ
ธรรมชาติที่ทรงคุณค่าโดดเด่นของโลก ทั้งแหล่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและแหล่งธรรมชาติ เพื่อเป็นมรดก
ตกทอดแก่คนรุ่นหลัง

วัตถุประสงค์ของอนุสัญญา คือ เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศภาคีในการ
กำหนดมาตรการที่เหมาะสมทั้งด้านนโยบายและวางแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และจัดการมรดก
ทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพ ด้านกฎหมาย วิทยาศาสตร์
เทคโนโลยี การบริหารจัดการ และการสนับสนุนงบประมาณเพื่อสงวนรักษาคู่มือและส่งเสริม
มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อมวลมนุษยชาติให้คงอยู่ต่อไป โดยในปี
พ.ศ. 2519 (ค.ศ. 1976) องค์การยูเนสโกได้จัดตั้ง "คณะกรรมการมรดกโลก" เพื่อทำหน้าที่ดูแลมรดก
ทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่สำคัญของโลก และจัดตั้ง "กองทุนมรดกโลก" เพื่อเป็นแหล่งเงินทุน
สนับสนุนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกแล้ว

โดยมีหลักเกณฑ์ในการประเมินคุณค่าความโดดเด่นของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และทางธรรมชาติมี 10 ข้อ ได้แก่

- 1) เป็นตัวแทนที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ด้านศิลปกรรมหรือตัวแทนของความงดงาม และเป็นผลงานชิ้นเอกที่จะจัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์ที่ชาญฉลาด หรือ
- 2) เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบ ทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวนและภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องหรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งการพัฒนาเหล่านั้นเกิดขึ้นในช่วงเวลาในเวลานั้น หรือบนพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใดของโลก หรือ
- 3) เป็นเอกลักษณ์ หายากยิ่งหรือเป็นของแท้ดั้งเดิม หรือ
- 4) เป็นตัวอย่างลักษณะทั่วไปของสิ่งก่อสร้างที่เป็นตัวแทนการพัฒนาด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี หรืออุตสาหกรรม หรือ
- 5) เป็นตัวอย่างลักษณะเด่นชัดหรือขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้างการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ที่มีความเปราะบางหรือเสื่อมสลายได้ง่าย เพราะผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมที่ไม่สามารถกลับคืนดั้งเดิมได้ หรือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหรือ
- 6) มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์หรือบุคคลที่มีความสำคัญ หรือมีความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์ หรือ
- 7) เป็นตัวอย่างเด่นชัดในการเป็นตัวแทนของวิวัฒนาการสำคัญๆ ในอดีตของโลก รวมถึงแหล่งที่เป็นตัวแทนของยุคสำคัญๆ ในอดีต เช่น ยุคของสัตว์เลื้อยคลาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาความหลากหลายทางธรรมชาติบนพื้นโลก หรือยุคน้ำแข็งซึ่งมนุษย์ดึกดำบรรพ์และสิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก หรือ
- 8) เป็นตัวอย่างเด่นชัดในการเป็นตัวแทนของขบวนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางธรณีวิทยาหรือวิวัฒนาการทางชีววิทยาและปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่กำลังเกิดอยู่ โดยเน้นขบวนการที่กำลังเกิดอยู่ของชุมชนพืชและสัตว์ การเกิดของสภาพภูมิประเทศต่างๆ หรือ
- 9) เป็นแหล่งที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์หายากเป็นพิเศษ เช่น การเกิดหรือลักษณะหรือแหล่งที่มีความงดงามทางธรรมชาติ แหล่งรวมความหนาแน่นของสัตว์และพืช และแหล่งรวมการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบทางธรรมชาติและวัฒนธรรม หรือ

10) เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของชนิกพันธุ์และสัตว์ที่หายากหรือที่ตกอยู่ในภาวะอันตราย แต่ยังสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ รวมถึงระบบนิเวศอันเป็นแหล่งรวมความหนาแน่นของพืชและสัตว์ที่ทั่วโลกให้ความสนใจ

แนวคิด “มรดกทางวัฒนธรรม” สารธนำมาอธิบายการนำเสนอและสื่อความหมาย มรดกวัฒนธรรมที่มีอยู่ในย่านท่าเตียน ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการนำมาใช้กำหนดและให้ คุณค่า พิจารณาต่อมรดกวัฒนธรรมในการนำเสนอที่มีในชุมชน แต่อย่างไรก็ตามการกำหนดคุณค่า ของมรดกวัฒนธรรมก็มีได้ขึ้นอยู่กับข้อกำหนดที่เกิดจากแนวคิดดังกล่าวที่เกิดขึ้นจากการกำหนด จากองค์กรทางวัฒนธรรมแต่อย่างใด การศึกษาดังกล่าวจึงจะนำแนวทางการศึกษามรดกทาง วัฒนธรรมควบคู่กับกับการกำหนดคุณค่าและให้ความหมายที่เกิดขึ้นจากมุมมองของชุมชนที่เป็น เจ้าของวัฒนธรรมนั้นๆ

2.4 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ นอกจากแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของการศึกษา ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวจากการสื่อความหมายชุมชนประวัติศาสตร์ ที่ได้ทำการศึกษาไว้แล้ว ผู้วิจัย ยังได้ศึกษาเอกสารและรายงานการวิจัยต่างๆ ที่เคยได้ศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องเพื่อทบทวน เปรียบเทียบและคิดต่อยอดในประเด็นที่ทำการทบทวนเอกสาร อันเป็นประโยชน์ต่อแนวทางและ กรอบในการศึกษาในครั้งนี้ สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเด็นดังต่อไปนี้

2.4.1 การศึกษาเกี่ยวกับการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม (Cultural Heritage Interpretation)

อิโคโมสไทย (2550) ได้จัดทำรายงานการประชุมวิชาการเรื่อง “การสื่อความหมาย มรดกวัฒนธรรม จากสถาปัตยกรรมสู่มรดกชุมชน” ซึ่งเป็นรายงานการประชุมเพื่อนำเสนอผลงาน วิชาการ งานวิจัยต่างๆ ทั้งที่เป็นกรณีศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ถือเป็น การแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ มุมมองอันหลากหลายของนักอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ที่ให้ความสำคัญของการสื่อ ความหมาย ซึ่งเนื้อหาประกอบไปด้วยบทความวิชาการที่นำเสนอแนวคิดของการสื่อความหมาย ตัวอย่างการนำมาปฏิบัติ เทคนิควิธีการ การใช้เทคโนโลยี ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการบริหาร จัดการและการสื่อความหมาย ผ่านกรณีศึกษาที่หลากหลาย การค้นคว้าวิจัยและการปฏิบัติทาง วิชาชีพจริง

รายงานการประชุมดังกล่าวถือเป็นตัวอย่างแบบการศึกษาในประเด็นการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม สามารถเห็นความหลากหลายและแตกต่างจากกรณีศึกษาจากที่ต่างๆ เพื่อนำมาศึกษาในเชิงเปรียบเทียบของแต่ละกรณีที่มีความแตกต่างทางบริบทเฉพาะของในแต่ละกรณีศึกษาและนำมาปรับใช้ในกรณีศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้

เชิดชัย หิรัญโร (2546) ทำการศึกษาเรื่อง การสื่อความหมายและการรับรู้จากนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์: กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ วิทยานิพนธ์ชิ้นนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ เน้นการศึกษาในการออกแบบนิทรรศการและการสื่อความหมายของผู้จัดทำนิทรรศการ รวมถึงการรับรู้ของผู้ชมจากนิทรรศการ โดยนำผลการศึกษาทั้ง 2 ส่วนนี้มาเปรียบเทียบกัน โดยใช้นิทรรศการถาวรของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่เป็นกรณีศึกษา ผลการวิจัยพบว่า เป็นลักษณะพิพิธภัณฑ์ที่ผสมกันระหว่างรูปแบบนิทรรศการและสื่อความหมายมุ่งเน้นการนำเสนอประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรมเชียงใหม่เป็นหลัก และมีเรื่องวิถีชีวิต วัฒนธรรมของกลุ่มชนในเมืองเชียงใหม่เป็นส่วนเสริม เน้นวิธีการสื่อความหมายผ่านโบราณศิลปวัตถุ พบว่าการรับรู้ของผู้ชมที่เป็นนักเรียนและนักศึกษาอยู่ในระดับต่ำ กลุ่มผู้ชมวัยทำงานอยู่ในระดับปานกลางถึงดี และกลุ่มผู้อาวุโสมีระดับการรับรู้ที่ดี ทั้งนี้ผู้ชมทั้ง 3 กลุ่มมีระดับการรับรู้ที่พึงพอใจต่อนิทรรศการในส่วนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชนเผ่าในเมืองเชียงใหม่มากกว่านิทรรศการประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศิลปกรรมเชียงใหม่ได้เสนอแนวทางการพัฒนานิทรรศการที่ควรเน้นรูปแบบและวิธีการสื่อความหมายที่เน้นให้ผู้ชมมีปฏิสัมพันธ์กับนิทรรศการ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ชมมีการรับรู้และความพึงพอใจต่อนิทรรศการมากขึ้น

จากงานวิจัยชิ้นนี้อยู่ในขอบข่ายของประเด็นการศึกษาเรื่องการเรียนรู้และการสื่อความหมาย จะเห็นได้ว่าการศึกษาในประเด็นดังกล่าวยังเป็นการศึกษาเฉพาะเขตของเนื้องานนิทรรศการวัตถุการจัดแสดงในห้องนิทรรศการหรือพิพิธภัณฑ์เท่านั้น ในขณะที่การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาในหน่วยของชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างทางบริบทและเงื่อนไขต่างๆ จึงต้องแสวงหาแนวในการศึกษาต่อออกจากงานชิ้นดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตามเอกสารงานวิจัยชิ้นนี้สามารถเป็นแนวทางในประเด็นของการศึกษาการเรียนรู้ภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นชุมชนประวัติศาสตร์หรือเมืองเก่าจากนักท่องเที่ยว เปรียบเทียบได้กับผู้ชมที่ชมนิทรรศการ กับการรับรู้เนื้อหาดังกล่าว นอกจากนี้ยังสามารถนำการเรียนรู้ดังกล่าวไปใช้ให้สอดคล้องกับการศึกษาเรื่องการสื่อความหมายและนำเสนอของชุมชนที่จะทำการศึกษาต่อไปในงานวิจัยครั้งนี้

อภิญา บัคคาลา อรุณภาพร (2554) ศึกษาแนวทางในการพัฒนาและสื่อความหมายแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่บนเส้นทางรถไฟมรณะ (Guidelines for Interpretation and Development of New Tourism Destinations along The 'Death Railway', Kanchanaburi, Thailand) งานวิจัยดังกล่าว

เป็นการศึกษาเพื่อสำรวจแหล่งประวัติศาสตร์ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อวางแผนการตีความและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของแหล่งต่างๆ ให้เป็นที่รู้จักกันมากขึ้นในหมู่นักท่องเที่ยวและชาวต่างชาติ ผ่านการพัฒนาแหล่งนั้นๆ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการให้เกิดการพัฒนาและตีความแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่พร้อมการมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยเชื่อว่าการท่องเที่ยวเป็นการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่ดีวิธีหนึ่ง ส่วนการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นจะขึ้นอยู่กับว่าจะตีความเรื่องใด นอกจากนี้ยังทราบถึงแหล่งประวัติศาสตร์ 6 แหล่งที่ควรได้รับการพัฒนา เหตุผลที่สนับสนุนในด้านคุณค่า ความสำคัญทางมรดกวัฒนธรรมและสิ่งที่ต้องการสื่อความหมายส่วนในเรื่องของรูปแบบในการพัฒนาและสื่อความหมายนั้น สามารถนำเอาหลักการการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนมาใช้ในการวางแผน ความคิดเห็นการวางแผนแบบมีส่วนร่วมดังกล่าวได้เสนอถึงสิ่งสำคัญที่สุดในการวางแผนคือ การสืบค้น บันทึก ตีความและสื่อความหมายคุณค่าและความสำคัญทางมรดกวัฒนธรรมทั้ง 6 แหล่ง โดยการใช้เทคนิคต่างๆ ในการสื่อความหมายซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการเล่าประวัติศาสตร์ให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

งานวิจัยชิ้นนี้มีความน่าสนใจที่เป็นการนำเอาหลักการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนเข้ามาใช้ในการวางแผนเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาและจัดการกับมรดกวัฒนธรรมที่ยั่งยืน ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะนำมาใช้ร่วมกับการดึงเอาภูมิปัญญาและความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนนั้นๆ มาใช้ได้ เพื่อให้ได้ข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการตีความและสื่อความหมายต่อไป

2.4.2 การศึกษาเกี่ยวกับภาพลักษณ์การท่องเที่ยว (Destination Image)

อัครพงษ์ อ้นทอง และมิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด (2553) ภาพลักษณ์และพฤติกรรมนักท่องเที่ยวต่างชาติภายใต้สถานการณ์วิกฤติการเมืองไทย (Destination Image and International Tourist Behaviors under Thailand's Political Crisis) บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและทดสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวไทยและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่รวมถึงความภักดีต่อการท่องเที่ยวไทย ภายใต้สถานการณ์วิกฤติการเมืองที่เกิดขึ้นระหว่างช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ.2551-พฤษภาคม พ.ศ.2552 ผลการศึกษาพบว่า เนื่องจากความแตกต่างของสถานการณ์ไม่ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างพฤติกรรม มีเพียงการเปลี่ยนแปลงภายในโครงสร้างพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวต่างชาติเท่านั้น จากกรณีของประเทศไทยพบว่า ไม่ว่าจะเกิดวิกฤติใดๆก็ตาม บรรยากาศทางสังคมของความเป็นไทยยังคงเป็นภาพลักษณ์ที่สำคัญที่สุด แต่ราคาเริ่มมีความสำคัญมากขึ้นหลังจากที่เกิดวิกฤติทางการเมือง ภาพลักษณ์ที่

เปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากวิกฤติการเมืองที่เกิดขึ้น มีผลทำให้ค่าอิทธิพลของภาพลักษณ์ที่มีต่อความพึงพอใจในกิจกรรมท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น แต่ค่าอิทธิพลที่มีต่อความพึงพอใจรวมและความภักดีต่อการท่องเที่ยวไทยกลับลดลง แต่อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์วิกฤติการเมืองที่เกิดขึ้นจะส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์การท่องเที่ยวในช่วงระยะสั้นๆ ดังนั้นในช่วงระยะเวลาสั้นจึงไม่จำเป็นต้องรีบที่จะปรับปรุงภาพลักษณ์ แต่ควรสร้างความเชื่อมั่นและฟื้นฟูสภาพบรรยากาศของความเป็นไทย

สิ่งที่น่าสนใจของข้อสรุปจากงานชิ้นนี้คือ ข้อสรุปที่ว่า “บรรยากาศทางสังคมของความเป็นไทยยังคงเป็นภาพลักษณ์ที่สำคัญที่สุด” และ “ควรสร้างความเชื่อมั่นและการฟื้นฟูสภาพบรรยากาศความเป็นไทย” แสดงให้เห็นว่าตัวแปรสำคัญแม้กระทั่งการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในประเทศสิ่งที่สำคัญต่อนักท่องเที่ยวคือ บรรยากาศ ภาพลักษณ์ความเป็นไทย อันเป็นลักษณะเฉพาะของจุดหมายปลายทางนั้นๆ ที่แต่ละที่มี ดังนั้นในการศึกษาพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์หรือเมืองเก่าในงานวิจัยครั้งนี้ สิ่งที่ควรนำมาสื่อความหมายที่มีผลต่อภาพลักษณ์ของจุดหมายปลายทางหรือชุมชนดังกล่าวคือความเป็นลักษณะเฉพาะอัตลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นชุมชนนั้น

ถึงแม้ว่าการศึกษาของบทความดังกล่าวเป็นการศึกษาในลักษณะมหภาคที่มองเป็นภาพรวมของประเทศ ส่วนการศึกษาของผู้วิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาโดยใช้กรณีศึกษาตัวอย่างที่มีลักษณะชุมชนที่เป็นหน่วยย่อย แต่ก็น่าจะเป็นแบบในการศึกษาและอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ไม่มากนัก

2.4.3 การศึกษาเกี่ยวกับแผนและนโยบายเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์

คณะกรรมการโครงการเกาะรัตนโกสินทร์ (2555) เอกสาร การดำเนินอนุรักษ์และพัฒนาเกาะรัตนโกสินทร์ และแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ (บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา)³ เอกสารนี้เป็นแผนการการดำเนินอนุรักษ์และพัฒนาเกาะรัตนโกสินทร์ ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ.2541 โดยคณะกรรมการโครงการเกาะรัตนโกสินทร์ มีผลต่ออาณาบริเวณตั้งแต่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาถึงคูเมืองเดิม และยังรวมไปถึงจรดคลองรอบกรุง (ตั้งแต่ปากคลองบางลำพูไปจรดคลองโอ่งอ่าง) แผนดังกล่าวมีที่มาจากสภาพปัจจุบันในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ที่เป็นที่ตั้งของที่ทำการสำคัญๆ หลายแห่ง ปัญหาต่างๆ อาทิ ความแออัดของอาคารและสิ่งก่อสร้าง การจราจร สิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลกระทบต่อสถาปัตยกรรมไทยอันเป็นมรดก ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ มรดกดังกล่าววันนี้จะ

³ สืบค้นจาก <http://www2.onep.go.th> : เมื่อวันที่ 27 ม.ค. 2555.

มีแต่ถูกทำลายไป ประกอบกับประชาชนมีความตื่นตัวในเรื่องการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมมากขึ้น จึงเป็นความจำเป็นที่รัฐต้องเร่งแก้ไขปัญหาดังกล่าวผ่านการดำเนินแผนการอนุรักษ์ดังกล่าว

เอกสารชิ้นดังกล่าวสามารถนำมาใช้ทบทวนการวางแผนนโยบาย การพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่ในเกาะรัตนโกสินทร์ เพื่อให้ทราบแนวทางและทิศทางการพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้ที่จะมีขึ้น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการกำหนดทิศทางของงานวิจัยเพื่อให้สอดคล้อง สอดคล้องกับการมีอยู่หรือการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอย่างยั่งยืน

ในขั้นตอนของการทบทวนวรรณกรรม เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น ผู้เขียนพยายามนำงานวิจัย ตัวอย่างกรณีศึกษาที่ค่อนข้างหลากหลาย ต่างแหล่งที่มาเพื่อนำมาศึกษาเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นความแตกต่างทางเงื่อนไขและบริบทอื่นๆจากทั่วโลกในประเด็นที่ศึกษาดังกล่าว ซึ่งผลสรุปของการศึกษาโดยภาพรวมของแต่ละกรณีศึกษานั้นมีความเป็นไปได้ในการนำมาใช้ในการวิเคราะห์ และอธิบายปรากฏการณ์ในประเด็นที่ศึกษาอยู่ รวมถึงเป็นแนวทางในการศึกษา และการวางแผนต่อไป

แผนแม่บทการพัฒนาต่อการเปลี่ยนแปลงเมืองเก่า (ท่าเตียน) ในเกาะรัตนโกสินทร์

แนวคิดการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2478 เมื่อรัฐบาลได้ริเริ่มการบูรณะพระบรมมหาราชวัง วัดพระแก้ว วัดโพธิ์ และพระราชวังบวรสถานมงคล จึงให้มีการขึ้นทะเบียนคลองคูเมืองเดิมตลอดแนวระยะทาง 2 กิโลเมตร หลังจากรัฐบาลเล็งเห็นว่ากำลังมีสภาพที่ทรุดโทรมลง ต่อมาจึงมีโครงการอนุรักษ์เกาะรัตนโกสินทร์ได้เริ่มมีขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) ภายหลังจากที่สมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อมได้ส่งสัญญาณเตือนตั้งตั้งแต่ปี พ.ศ.2516 ถึงการพัฒนาโดยขาดการควบคุมหรือไม่มีระเบียบแบบแผนในพื้นที่ดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ (สมพงษ์ พรหมสะอาด, 2544: 21)

ช่วงเวลาระยะใกล้เคียงกันนั้น จากการเริ่มต้นเข้ามาของกระแสการท่องเที่ยวในประเทศไทยที่เกิดขึ้นในช่วงวาระสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี เมื่อ พ.ศ. 2425 จึงมีการกำหนดนโยบายและมาตรการเพื่อการบูรณะปรับปรุงสิ่งก่อสร้างที่สำคัญของกรุงเทพมหานครให้แล้วเสร็จทันกำหนดงานสมโภชดังกล่าว ในช่วงที่ผ่านมา ได้มีนโยบายต่างๆ ที่ออกมาเพื่อใช้ในพื้นที่ดังกล่าว โดยกำหนดออกมาเป็นแผนแม่บทและโครงการพัฒนาพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ศึกษาดังต่อไปนี้

1) แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ กับการอนุรักษ์เมืองเก่า

พ.ศ.2525

2) แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ กับ 20 โครงการ ใน พ.ศ. 2537

3) แผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ถนนราชดำเนิน และพื้นที่ต่อเนื่อง หรือที่รู้จักกันในนาม “โครงการถนนช่องเชลิเซ⁴ เมืองไทย” พ.ศ.2546

4) “โครงการเจ้าระยาสดไส เทิดไท้องค์ราชัน” โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ.2551

ใจความสำคัญโดยรวมและรายละเอียดของแผนแม่บทและโครงการพัฒนาพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่มีเป้าหมายของการอนุรักษ์สงวนรักษาพื้นที่ สิ่งก่อสร้าง แหล่งโบราณคดีที่สำคัญ ในลักษณะทางกายภาพทางด้านภูมิสถาปัตยกรรม และกำหนดให้พื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์เป็นพื้นที่ต้องห้ามสำหรับกิจกรรมทางอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และมีการอนุรักษ์อาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของบรรยากาศวัฒนธรรมไม่เกินยุครัชกาลที่ 5 ส่วนที่เหลือต้องรื้อทิ้งทั้งหมด เหตุที่ต้องการให้มีการอนุรักษ์อาคารหรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในช่วงรัชกาลที่ 5 มานานแสนนานเพราะเป็นแนวคิดของคณะกรรมการเกาะรัตนโกสินทร์ที่เชื่อว่า อารยะธรรมในช่วงรัชสมัยนี้เป็นช่วงที่เจริญรุ่งเรืองทั้งสถาปัตยกรรมและวิทยาการต่างๆ ที่เกิดขึ้น จึงต้องมีการรื้อไถ่เพื่อเปิดพื้นที่โล่งเพื่อให้ประชาชนเข้ามาชมวัฒนธรรมและพักผ่อนหย่อนใจ (สมพงษ์ พรหมสะอาด, อ้างแล้ว: 21-22) แนวคิดดังกล่าวนอกจากเป็นการสร้างพื้นที่ของการอนุรักษ์และพัฒนาในเชิงสัญลักษณ์ของการสร้างอุดมการณ์และจินตนาการ “ความเป็นไทย” รวมถึงการนำเสนอภาพลักษณ์ประวัติศาสตร์ของเกาะรัตนโกสินทร์ในแนวระนาบ ที่ละเลยการให้ความสำคัญในเชิงมิติทางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมกลุ่มย่อยต่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ นั้นหมายถึงมองคนและชุมชนแยกออกจากการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่โดยสิ้นเชิง โดยเน้นการนำเสนอภาพลักษณ์ความศิวิไลซ์ของกรุงเทพมหานคร ด้วยการสร้างภาพความทรงจำแบบรัฐนิยม (state convention) ให้แก่คนในรัฐ

ตลอดระยะเวลาในช่วงประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา แนวคิดการอนุรักษ์พื้นที่ในเกาะรัตนโกสินทร์เป็นลักษณะของการเลือกเก็บเฉพาะมรดกบางอย่างที่สำคัญไว้โดยใช้เกณฑ์อะไรบางอย่างในการคัดเลือกเก็บไว้ โดยเฉพาะเรื่องราวของ วัด วัง เจ้า ดังความคิดที่กล่าวว่า การจัดการต่อการอนุรักษ์นี้เป็นแนวคิดของการ “เลือกเก็บ” เฉพาะมรดกวัฒนธรรมชั้นสูงภายใต้อุดมการณ์ราชาชาตินิยม (ชาติรี ประกิจตนนทการ, 2553: 80) จึงเกิดสถานการณ์และแผนของการไล่รื้อ ย้าย

⁴ อเวนิวฌ็องเชลิเซ (Avenue des Champs-Élysées) กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เป็นที่ตั้งของประตูชัยฝรั่งเศส ได้รับการขนานนามว่าเป็นถนนที่สวยงามที่สุดในโลกเป็นย่านการค้าที่ประกอบด้วยโรงละคร คาเฟ่ และร้านค้าหรูหรา สองข้างทางมีต้นเกาลัดที่ได้รับการตกแต่งอย่างสวยงาม มากมายตั้งเรียงรายบนถนนสายนี้

และทิว สิ่งก่อสร้างที่อยู่ในบริเวณดังกล่าวอยู่เสมอ เพื่อที่จะจัดการกับพื้นที่ให้เป็นระเบียบตามแผนแม่บทฯ โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการอนุรักษ์อาคาร สถานที่ที่มีค่า รวมทั้งสภาพแวดล้อมและให้การพัฒนาในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ เพื่อเน้นการเปิดมุมมองและพื้นที่โล่ง ปรับปรุงโบราณสถาน สร้างเอกลักษณ์และขอบเขตของกรุงรัตนโกสินทร์ ตลอดจนฟื้นฟูและพัฒนาสภาพแวดล้อมในบริเวณพื้นที่โครงการในบริเวณต่างๆ รอบเกาะรัตนโกสินทร์

ดังตัวอย่างของชุมชนป้อมมหากาฬ ที่ได้มีเหตุการณ์ไถ่หรือเกิดขึ้น ตลอดเวลา 20 ปี ของการต่อสู้ เพื่อปกป้องการไถ่หรือที่อยู่อาศัยหลายระลอกที่เกิดขึ้นภายใต้ นโยบาย กฎหมาย ทั้งที่เป็นแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์หรือจากทางกรุงเทพมหานคร (กทม.) ตามนโยบายการปรับปรุงบ้านเมืองให้เป็นระเบียบ และทำการซ่อมแซมป้อมมหากาฬอันเป็นโบราณสถาน โดยกันเขตสวนสาธารณะเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้แก่เมือง ใน พ.ศ. 2535 ได้มีประกาศกำหนดเขตเวนคืนจากชุมชน แต่คนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยจึงมีการรวมตัวเพื่อเรียกร้อง จึงได้ต่อรองขอแบ่งพื้นที่ 1 ไร่ เพื่อเป็นที่อยู่อาศัย จาก 4 ไร่ที่ทาง กทม. ได้ขอเพื่อสร้างสวนสาธารณะ ยื่นข้อเสนอดังกล่าวเพื่อจะจัดการชุมชนให้สามารถอยู่ร่วมกับโบราณสถานและสวนสาธารณะได้ นั้น ได้เป็นที่ยอมรับในระดับหนึ่งจาก กทม. จึงยังไม่มีมีการดำเนินการไถ่หรือในปัจจุบัน (มูลนิธิเล็กประไพ วิริยะพันธุ์, 2555: 4)

แผนงานอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ในรูปแบบอย่างเป็นทางการในอดีตนั้น มักสนับสนุนและให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์อนุสาวรีย์ขนาดใหญ่ สถานที่สำคัญทางราชการการ (โครงการพิทักษ์มรดกสยาม, 2554: V) ยังกล่าวได้ว่า แผนแม่บทฯ และนโยบายการพัฒนาบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ วัด วัง และสิ่งปลูกสร้างที่สำคัญๆ จึงเกิดแรงต่อต้านจากส่วนต่างๆ ต่อแผนแม่บทฯ และนโยบายการพัฒนา ที่ละเลยต่อประวัติศาสตร์ระดับจุลภาคที่มีส่วนต่อพัฒนาการของพื้นที่แห่งนี้ กรุงรัตนโกสินทร์ไม่ได้มีแต่ประวัติศาสตร์กษัตริย์และชนชั้นนำเท่านั้น หากแต่ดำรงด้วยความหลากหลายที่ประกอบรวมด้วยวัฒนธรรมของคนหลากหลายชนชั้นที่แทรกซ้อนอยู่ในพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่เป็นลักษณะของ “ชุมชน” อยู่ในพื้นที่อันเป็นมรดกของชาติอีกด้วย

ชุมชนประวัติศาสตร์ทำเตียนเป็นอีกชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายดังกล่าว ซึ่งนับตั้งแต่มีการเกิดขึ้นของแผนแม่บทฯขึ้นมา แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี ได้กล่าวว่าเป็นการคุมกำเนิดกิจกรรมการค้าของทำเตียนออกไปอยู่บริเวณชานเมืองซึ่งวิธีการดังกล่าวเท่ากับการกุมกำเนิดกิจกรรมการค้าในย่านนี้ลงไปทีละน้อยจนปัจจุบันตลาดทำเตียนเริ่มซบเซา เลิกกิจการไปบางส่วน (แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, 2534: 338) โดยเริ่มต้นในช่วง พ.ศ.2524 เป็นต้นมา เนื่องจากชุมชนทำเตียนเป็นย่านศูนย์รวมการค้าขาย ด้วยความคับคั่งของผู้คนและรถบรรทุกที่เข้ามาถ่ายขน

สินค้าดังกล่าวทำให้เกิดการจรรยาที่แออัดและการสิ้นสะท้อนของรถบรรทุกต่อโบราณสถานต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณนี้ แผนแม่บทดังกล่าวจึงทำให้เกิดการจัดระบบการจราจรขึ้นใหม่เพื่อลดความหนาแน่นของการจราจร ทางกรุงเทพมหานครได้มีระเบียบห้ามไม่ให้มีรถบรรทุกขนาดใหญ่เข้ามาในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ชั้นใน ซึ่งชุมชนท่าเตียนก็ได้รับผลกระทบดังกล่าว โดยมีกิจการบางประเภท คือ การค้าข้าวสาร ได้ยกเลิกไปในช่วงของรอยต่อระหว่างที่ท่าเตียนไม่ได้เป็นศูนย์กลางในการคมนาคมขนส่งทางน้ำ และความยากลำบากในการนำรถบรรทุกเข้ามาในเขตพระนคร ส่วนสินค้าโซ่ห่วย วัสดุก่อสร้าง มะพร้าว ที่จำเป็นต้องใช้รถบรรทุกขนาดใหญ่ เกิดความลำบากในการซื้อขายสินค้า ลูกค้าจึงเลี่ยงไปซื้อสินค้าที่อื่นแทน (สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ, 2549: 340) ไม่ต่างจากบรรยากาศของชุมชนท่าเตียนในปัจจุบันที่บรรยากาศของการค้าขายได้ลดลงไปอย่างมาก ในตัวตลาดท่าเตียนจากแผงที่ถูกแบ่งให้เช่าเพื่อขายสินค้ากลับมีร้านค้าขายของเพียงไม่กี่ร้าน พื้นที่ค้าขายก็แทนที่ด้วยการเก็บของเพื่อเป็น โกดังในการเก็บสินค้าและเตรียมเพื่อจัดส่งไปยังที่อื่นต่อไป ตามคำบอกเล่าของคนในชุมชน

“แต่พอช่วงพักหลังๆ ที่เริ่มห้ามรถสิบล้อเข้ามาแถวนี้ เลยทำให้ขนของยากขึ้น ลูกค้าก็ไม่ค่อยอยากมาซื้อ เพราะขนลำบาก บางที่ใช้รถกระบะขนแทนก็ขนได้น้อย ไปซื้อที่อื่นง่ายกว่า พอลูกค้าไม่ค่อยมี บางร้านก็เลิกไป ยิ่งช่วงหลังๆ มานี้มีแมคโคร ร้านส่งใหญ่ๆ ที่สะดวกกว่า เขาก็ไม่มากันแล้ว” (สัมภาษณ์ ลุงจูล, สิงหาคม 2556)

จากการทบทวนแผนและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ โดยเกี่ยวเนื่องกับย่านท่าเตียน เพื่อศึกษาการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมบนเกาะรัตนโกสินทร์ สะท้อนให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องมาจากการวางแผนนโยบายต่างๆ ได้ส่งผลให้กระทบต่อชุมชนในแต่ละย่านบนเกาะรัตนโกสินทร์ในประเด็นของการจัดการมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนที่ย้ายในชุมชนเหล่านี้ เพื่อแสดงถึงการมีอยู่ของมรดกวัฒนธรรมของชุมชนเหล่านั้น จึงจำเป็นต้องมีการการศึกษาถึงกระบวนการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชนที่อยู่ในบริเวณนี้ เพื่อนำเสนอคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนในเกาะรัตนโกสินทร์ เพื่อต่อรองและให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงอันมาจากแผนนโยบายดังกล่าว

2.5 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมจากทฤษฎี นโยบายจากแผนแม่บท และข้อมูลจากเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในเกาะรัตนโกสินทร์ สามารถนำมาเพื่อพิจารณากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษา โดยแบ่งเป็นประเด็นการศึกษาดังต่อไปนี้

1) แผนแม่บทในการพัฒนาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา

ศึกษาถึงแผนแม่บทการพัฒนาต่างๆ ที่มีจัดทำขึ้นสำหรับพื้นที่ศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบและจัดการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษา โดยทบทวนกับแผน และแนวทางการพัฒนาการพัฒนาดังกล่าว เพื่อมุ่งเน้นให้สอดคล้อง ตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนในการออกแบบและจัดการสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพในพื้นที่ดังกล่าว

2) การสำรวจรูปแบบและเครื่องมือการสื่อความหมาย

โดยสำรวจถึงรูปแบบและเครื่องมือต่างๆที่ปรากฏในการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนท่าเตียน โดยนำมาเปรียบเทียบกับรูปแบบและเครื่องมือที่เคยมีการศึกษาและสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการสื่อความหมาย

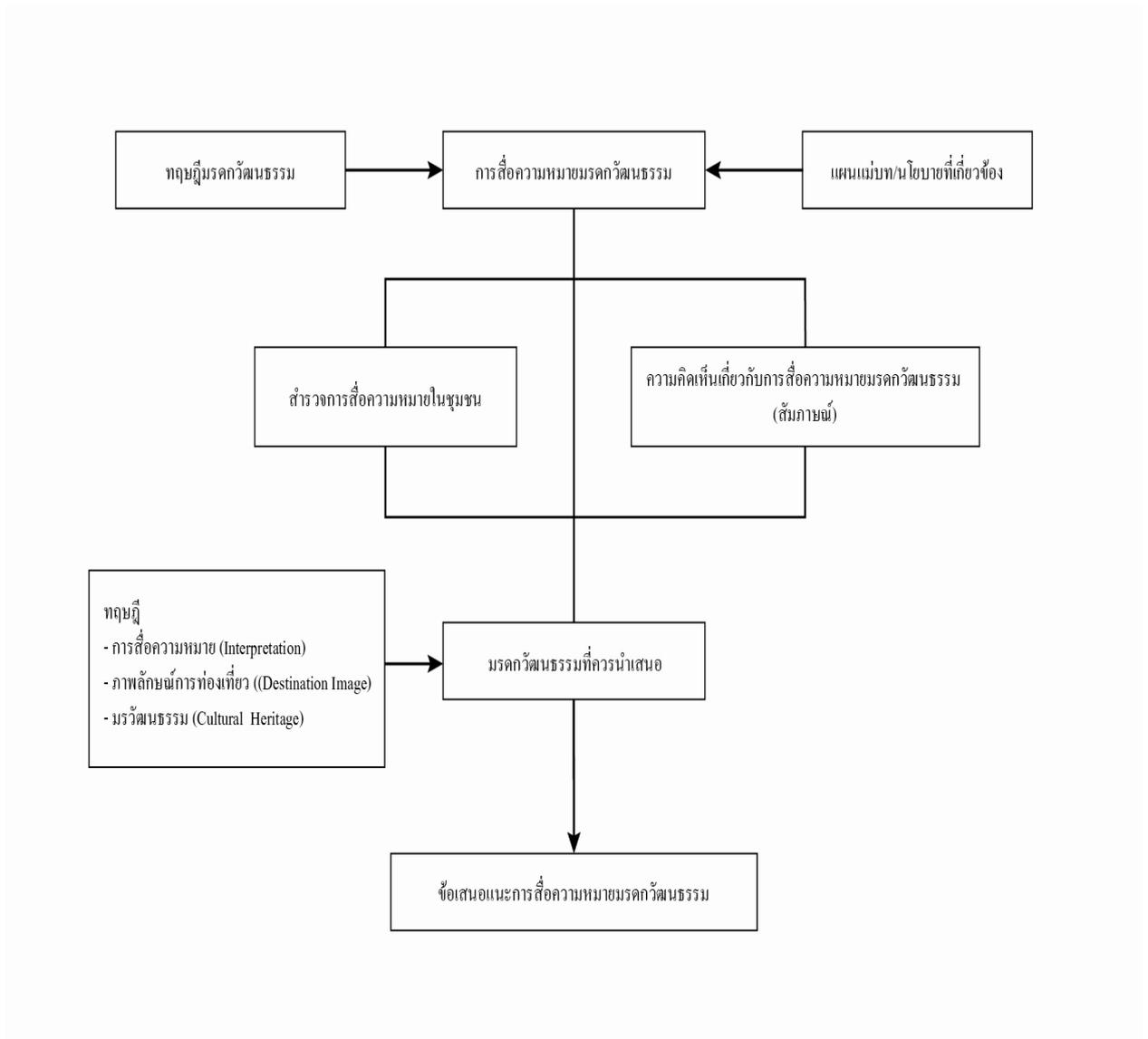
3) การรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยว และความคิดเห็นเกี่ยวกับการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม

ศึกษาการรับรู้ภาพลักษณ์เกี่ยวกับชุมชนท่าเตียนว่าเป็นการรับรู้แบบใด รับรู้จากอะไร รวมถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับการสื่อความหมายที่ใช้ในปัจจุบันว่าสามารถทำให้รับรู้ภาพลักษณ์เหล่านั้นได้หรือไม่ ข้อสรุปจากการรับรู้และความคิดเห็นเหล่านี้สามารถนำไปเป็นแนวทางข้อเสนอแนะในการออกแบบ และจัดการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชนในเกาะรัตนโกสินทร์ได้

4) การสำรวจทุนทางวัฒนธรรมต่างๆในชุมชน เพื่อการนำเสนอในฐานะมรดกวัฒนธรรม

ศึกษาทุนทางวัฒนธรรม มรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่า มีความหมายต่อคนในชุมชนและนอกชุมชน เพื่อพิจารณา ตีความออกมาเป็นเนื้อหาในการนำเสนอผ่านรูปแบบและเครื่องมือการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับเนื้อหาบริบทต่างๆ ในชุมชน

โดยประเด็นทั้ง 4 นี้สามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อสรุปเป็นแนวทางและข้อเสนอแนะในการจัดการและออกแบบการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ โดยแสดงรายละเอียดกรอบแนวคิดในการวิจัยในรูปที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 ฟังกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในงานวิจัยชิ้นนี้มุ่งสำรวจและศึกษามรดกวัฒนธรรมที่สำคัญในบริเวณชุมชนท่าเตียน สำหรับการสื่อความหมาย (Interpretation) เพื่อศึกษาความคิดเห็นต่อเนื้อหา รูปแบบตลอดจนแนวทางการสื่อความหมาย (Interpretation) ที่ใช้ในปัจจุบันสำรวจรูปแบบการสื่อความหมายของเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และความทรงจำอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของย่านชุมชนเก่า ในชุมชนเก่าท่าเตียน และเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและเข้าถึงข้อมูลเหล่านี้ ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการเข้าถึงข้อมูลดังกล่าว โดยอาศัยการวิจัยเอกสาร (Document Research) ร่วมกับการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ที่ทำการสำรวจ (Survey) รูปแบบของการสื่อความหมายที่มีในชุมชน และสังเกตการณ์ (Observation) บรรยากาศ กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน และการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In depth Interview) เกี่ยวกับความคิดเห็นต่อรูปแบบการสื่อความหมายในชุมชนประวัติศาสตร์ จากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้เป็นหลักเพื่อให้ได้ข้อมูลโดยภาพรวมที่สามารถนำมาวิเคราะห์ในงานวิจัยได้ โดยใช้แนวคิดการศึกษาเรื่อง การสื่อความหมาย (Interpretation) แนวคิดภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว (Destination Image) และ แนวคิดเรื่องมรดกวัฒนธรรม เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสื่อความหมายในชุมชนบนเกาะรัตนโกสินทร์ โดยมีชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียนเป็นตัวอย่างการศึกษา

3.1 ขั้นตอนเตรียมการในการหาหัวข้อวิจัย

ช่วงก่อนทำการวิจัย ผู้วิจัยมีโอกาสร่วมกับมิวเซียมสยาม สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ (สพร.) ในการร่วมโครงการเก็บข้อมูลในพื้นที่ชุมชนท่าเตียน ชุมชนเก่าแก่ที่อยู่ในเขตพระนคร เพื่อจัดทำแผนที่ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ของชุมชนกับพิพิธภัณฑ์ดังกล่าว เบื้องต้นผู้วิจัยได้มีโอกาสในการสำรวจทางกายภาพของชุมชนดังกล่าวและได้สัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำข้อมูลมาจัดทำแผนที่วัฒนธรรม เช่น ประวัติศาสตร์ของชุมชน กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน จุดและแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ และผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นน่าสนใจในชุมชน สถาปัตยกรรมเก่าแก่ในชุมชน เป็นต้น ในการร่วมโครงการ

ดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยได้เริ่มสนใจในประเด็นเบื้องต้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (เมือง) ที่ตั้งอยู่ในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ไม่เฉพาะแต่ในชุมชนท่าเตียน จากนั้นมาจึงได้เริ่มมีการค้นหาข้อมูลเพื่อที่พยายามหาคำตอบในประเด็นที่สงสัยจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ที่จะได้อธิบายต่อไปนี้

3.2 ขั้นตอนดำเนินการจากแหล่งข้อมูลสำหรับการค้นคว้าเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.1 ข้อมูลทุติยภูมิ

ผู้วิจัยได้ค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จากการเริ่มต้นในประเด็นที่สนใจคือ การศึกษาภาพลักษณ์การท่องเที่ยว และการสื่อความหมายแหล่งมรดกวัฒนธรรมตลอดจนแนวทางในการพัฒนาเกาะรัตนโกสินทร์ ด้วยการศึกษาข้อมูลเอกสารทางวิชาการ บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ และข้อมูลในอินเทอร์เน็ต วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แผนที่ รวมถึงที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษาเพื่อให้พบแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่สนใจในครั้งนี้

แหล่งข้อมูลสำหรับค้นคว้าเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิที่มีความจำเป็น ได้แก่

- 1) ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
- 2) ห้องสมุดสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ
- 3) หอสมุดแห่งชาติ พระนคร
- 4) หอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 5) หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา
- 6) ห้องสมุดสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล
- 7) หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ
- 8) ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน
- 9) ห้องสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฯลฯ

3.2.2 ข้อมูลปฐมภูมิ

ข้อมูลปฐมภูมิในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนาม โดยเก็บข้อมูลจากการสำรวจ สังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และแบบมีส่วนร่วม รวมถึงการสัมภาษณ์จากบุคคลในพื้นที่ชุมชนท่าเตียน และบุคคลนอกชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นใน

การวิจัยดังกล่าวโดยทั้งลักษณะการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและละเอียด

3.3 วิธีดำเนินการศึกษาทางด้านข้อมูลภาคสนาม

ในขั้นตอนดังกล่าวเป็นการสำรวจทางกายภาพของพื้นที่โดยรวมของชุมชน ด้วยการที่นักวิจัยให้ความสำคัญในการเก็บข้อมูลในหลายๆ มุมมอง ด้วยเข้าไปในพื้นที่ในฐานะนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นการสำรวจในมุมมองของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเช่นกัน อันเป็นส่วนหนึ่งในวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งนิสา ชูโต ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการวิจัยโดยวิธีนี้ไว้ว่า วิธีการนี้เป็นแนวทางที่จะทำให้เราเข้าใจในสิ่งเหล่านี้ที่นักวิจัยจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับบุคคลนั้น โดยตรงด้วยใจเปิดกว้าง ด้วยวิธีการศึกษาตามธรรมชาติด้วยการวิเคราะห์อุปนิสัยซึ่งจะสามารถเข้าใจโลกของบุคคลในบริบทที่เราศึกษาได้ (นิสา ชูโต, 2540:28) โดยเก็บข้อมูลแบบคร่าวๆ จากการเดินสำรวจจุดและแหล่งสำคัญๆ ในชุมชน เช่น จุดชมวิว ศาลเจ้าต่างๆ ท่าเรือ สวนสาธารณะ ตลาด โรงเรียน ด้วยการบันทึกภาพนิ่งบรรยากาศต่างๆ เช่น ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของตึกอาคารต่างๆ ที่มีในชุมชน แหล่งรวมคนในชุมชนและนอกชุมชน เช่น ร้านกาแฟ ร้านอาหารต่างๆ บรรยากาศของการประกอบอาชีพ ร้านค้าต่างๆ ที่มีในชุมชน

ส่วนหนึ่งของการสำรวจดังกล่าว ได้รวมข้อมูลการสำรวจเมื่อครั้งที่ได้เก็บข้อมูลเพื่อทำแผนที่กับทางมิวเซียมสยาม สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ (สพร.) ที่เป็นการสำรวจด้วยการทำแผนที่คร่าวๆ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยต่อไป นั่นก็หมายถึงว่าผู้วิจัยมีความสัมพันธ์เดิมจากการเก็บข้อมูลและสำรวจพื้นที่จากโครงการก่อนหน้านี้แล้วจึงเป็นส่วนหนึ่งในเหตุผลที่ตัดสินใจใช้พื้นที่ชุมชนแห่งนี้เป็นตัวอย่งกรณีศึกษาเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ประเด็นดังที่ได้กล่าวมา

3.3.1 การเลือกสนามวิจัย

ในการเลือกสนามวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้คำนึงถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการใช้ตัวอย่างชุมชนท่าเตียน เป็นกรณีศึกษาในประเด็นและปรากฏการณ์ดังกล่าว เนื่องจากในประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจนั้นน่าจะจะสามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นกับชุมชนประวัติศาสตร์หรือเก่าในหลายๆ ที่ในปัจจุบัน ดังคำกล่าวที่ ชาย โพธิสิตา ได้กล่าวเกี่ยวกับการเลือกพื้นที่ในการทำการวิจัยไว้ว่า ควรให้ความสำคัญแก่เหตุการณ์หรือกระบวนการทางสังคมอันเป็นบริบทของเรื่องที่ทำด้วย เพราะสิ่งเหล่านี้จะมีความสำคัญต่อการตีความผลการวิจัยหรือคำอธิบายเชิง

ทฤษฎีที่เราจะได้จากการวิจัยไม่น้อย และจุดมุ่งหมายของการเลือกกลุ่มตัวอย่างคือ เพื่อให้ได้ผลการศึกษาที่สามารถนำไปใช้ได้ทั่วไป (ชาย โพธิธิตา, 2550: 127-128) ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้เป็นตัวอย่างในการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว คือ บริเวณเขตชุมชนท่าเตียน แขวงสนามไชย เขตพระนคร กรุงเทพฯ โดยมีเหตุผล 3 ประการ ดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง ชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียนถือเป็นชุมชนที่มีความเก่าแก่ เป็นชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนมาก่อน และมีพัฒนาทางประวัติศาสตร์มาเคียงคู่กับเมืองกรุงเทพมหานครฯ จนถึงปัจจุบัน ที่ควรทำการศึกษาในฐานะชุมชนคู่บ้านคู่เมืองของกรุงเทพมหานครฯ ซึ่งเป็นมิติของคนมากกว่าลักษณะทางกายภาพ รวมทั้งควรแก่การเผยแพร่และทำการสื่อความหมายในพื้นที่ดังกล่าวเพื่อให้คนทั่วไปรับรู้และเข้าใจต่อชุมชนท่าเตียนในฐานะพื้นที่ของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีความเชื่อมโยงกับพื้นที่และเรื่องราวของประวัติศาสตร์ชาติ

ประการที่สอง ชุมชนท่าเตียนเป็นกรณีตัวอย่างการศึกษา เช่นเดียวกับการมีอยู่ของชุมชนอื่นๆ ในเกาะรัตนโกสินทร์ที่กำลังเผชิญหน้า และการปรับตัวต่อแผนการพัฒนา ปรับปรุงพื้นที่ในเกาะรัตนโกสินทร์ ตัวอย่างกรณีศึกษาดังกล่าวจึงน่าจะใช้อธิบายต่อปรากฏการณ์ของชุมชนต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

ประการที่สุดท้าย เนื่องจากผู้วิจัยเริ่มคุ้นเคยกับกลุ่มประชากรและพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัยในระดับหนึ่ง จากการที่เคยลงพื้นที่เพื่อทำงานร่วมกับชุมชนมาก่อนหน้านี้ เอื้อต่อการทำให้ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้สะดวกและค่อนข้างรอบด้าน เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษาในขั้นตอนต่อไป

3.3.2 การคัดเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.3.2.1 เกณฑ์ในการกำหนดคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลดังกล่าว น่าจะนำมาซึ่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือและให้ข้อมูลที่ให้คำตอบจากคำถามวิจัยได้โดยมีความเกี่ยวข้องในการศึกษาประเด็นครั้งนี้ ในการเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่างนั้น ผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างไม่เกิน 20 คน โดยแบ่งกลุ่มประชากรเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1) กลุ่มประชากรหลัก

กลุ่มประชากรหลัก เป็นบุคคลภายนอกชุมชนที่เป็นนักท่องเที่ยวและคนทั่วไปที่มาเยือนชุมชนท่าเตียนเพื่อจุดประสงค์อื่นก็ตามในบริเวณชุมชนท่าเตียนและบริเวณใกล้เคียง เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับการรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยว (การรับรู้ข้อมูลทางวัฒนธรรมต่างๆเกี่ยวกับชุมชน) ที่ได้รับรู้จากการสื่อความหมายในชุมชน

2) กลุ่มประชากรรอง

เป็นคนในชุมชนที่เป็นบุคคลสำคัญในการให้ข้อมูล เช่น ผู้นำชุมชน ปรชาญ์ในชุมชน พ่อค้าแม่ค้า เด็ก และคนอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้น เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความทรงจำอัตลักษณ์ของชุมชนท่าเตียน และกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลอีก คือ บุคคล/ตัวแทนองค์กรหรือหน่วยงานที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์เกี่ยวกับการทำงานการสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรมหรือการจัดการและพัฒนาพื้นที่ในย่านชุมชนเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์ เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อความหมายของมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชน

3.3.2.2 การคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัย (Subject selection and allocation)

กลุ่มเป้าหมายของแหล่งข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลตามประเด็นที่ทำการศึกษา ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1) โดยแต่ละกลุ่มถูกคัดเลือกเพื่อให้ข้อมูล กลุ่มแรกให้ข้อมูลเกี่ยวกับการรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยว (การรับรู้ข้อมูลทางวัฒนธรรมต่างๆ เกี่ยวกับชุมชน) ที่ได้รับการสื่อความหมายในชุมชน ได้แก่ คนทั่วไปที่อยู่นอกชุมชนโดยไม่กำหนดจุดประสงค์เป้าหมายในการมาในชุมชนดังกล่าว

2) ผู้ให้ข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมา หรือผู้ที่มีความทรงจำร่วมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในชุมชน เช่น ปรชาญ์ในชุมชน นักประวัติศาสตร์ ผู้สูงอายุที่ร่วมสมัยกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ซึ่งเป็นคนในชุมชนเป็นหลัก ที่สามารถให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความทรงจำอัตลักษณ์ของชุมชนท่าเตียน

3) ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์เกี่ยวกับการทำงานการสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรมหรือการจัดการและพัฒนาพื้นที่ในย่านชุมชนเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการทำงานเกี่ยวกับการสื่อความหมาย

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและรอบด้านมากที่สุดต่องานวิจัย ผู้ร่วมวิจัยจึงต้องเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรมและการรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยว ตลอดจนประวัติศาสตร์ความเป็นมา ความทรงจำและอัตลักษณ์ของชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียน แก่งานวิจัยชิ้นนี้ได้ โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 ต้องเป็นคนทั่วไปที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยว (การรับรู้ข้อมูลทางวัฒนธรรมต่างๆ เกี่ยวกับชุมชน) ที่ได้รับการสื่อความหมายในชุมชน จากการสำรวจเบื้องต้น พบว่า คนทั่วไปที่อยู่ในบริเวณชุมชนพื้นที่ศึกษาโดย

กำหนดคุณสมบัติที่บรรลุนิติภาวะ อายุไม่ต่ำกว่า 18 ปี ไม่จำกัดเพศ จำนวน 10-15 คน เพื่อตอบปัญหาในประเด็นของการรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวในชุมชนท่าเตียนที่คนภายนอกได้รับรู้มานั้น คือ คนทั่วไปที่เดินทางมาชุมชนเพื่อจุดประสงค์ใดก็ตาม

กลุ่มที่ 2 ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์ความเป็นมา หรือผู้ที่มีความทรงจำร่วมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในชุมชน จากการสำรวจเบื้องต้น พบว่าประธานชุมชนท่าเตียน ปราชญ์ในชุมชน นักประวัติศาสตร์ ผู้สูงอายุที่ร่วมสมัยกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ซึ่งเป็นคนในชุมชนเป็นหลัก ที่สามารถให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความทรงจำ อัตลักษณ์ของชุมชนท่าเตียน จำนวน 3-5 คน เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องในชุมชนและนำมาเปรียบเทียบกับกรรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวในชุมชน โดยนำไปเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งในการพัฒนารูปแบบการสื่อความหมายในชุมชน

กลุ่มที่ 3 ต้องเป็นผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับการสื่อความหมายของมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษาโดยตรง จากการสำรวจเบื้องต้น พบว่า บุคคลากรจากมิวเซียมสยาม สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ (สพร.) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) และกรุงเทพมหานคร เป็นต้น เพื่อให้ข้อมูลเชิงประสบการณ์เกี่ยวกับการทำงานและแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชนท่าเตียน จำนวน 3-5 คน เพื่อนำประสบการณ์เหล่านี้มาเป็นแนวทางในการพัฒนาและหาแนวทางในการสื่อความหมาย

3.3.3 การเตรียมตัวก่อนลงสนามวิจัย

3.3.3.1 การเตรียมพร้อมของผู้วิจัยทางด้านทัศนคติและการวางตัว

ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นคนนอกวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนดังกล่าว ผู้วิจัยต้องมีความชัดเจน โปร่งใส ตรงไปตรงมาต่อชุมชน บางครั้งอาจมีเรื่องของผลประโยชน์ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่ต้องระมัดระวังไม่ให้เกิดความขัดแย้งหรือสร้างความเข้าใจผิดต่อคนในชุมชน

3.3.3.2 การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยและกลุ่มประชากร

ในการลงภาคสนามเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลนั้น ผู้วิจัยต้องลงไปทำความรู้จักและสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนด้วยการแนะนำตัว แจงจุดประสงค์ของการลงพื้นที่ในครั้งนี้ว่าเราต้องการทำอะไร นอกจากนี้การสร้างความสัมพันธ์ด้วยการมีส่วนร่วมต่างๆกับคนในชุมชน

3.4 วิธีดำเนินการของโครงการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ในกระบวนการวิจัยผู้วิจัยดำเนินการระเบียบวิธีวิจัยด้วยวิธีดังต่อไปนี้

3.4.1 การสำรวจพื้นที่ (Survey) เพื่อดูรูปแบบเทคนิคหรือเครื่องมือในการสื่อความหมายทางกายภาพที่ปรากฏอยู่ในชุมชนปัจจุบันว่ามีอะไรบ้างที่ได้ทำการใช้รูปแบบการสื่อความหมายไว้บ้างแล้ว

3.4.2 การสัมภาษณ์แบบระดับลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดที่แบ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นคนนอกและคนในชุมชน เพื่อทราบถึงการรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของชุมชนท่าเตียน ความคิดเห็นต่อการสื่อความหมายในชุมชน โดยผู้ให้ข้อมูลตรงในส่วน of ข้อมูลประวัติศาสตร์ ความทรงจำและอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อเป็นข้อมูลเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมและทุนทางวัฒนธรรมที่มีในชุมชน โดยลักษณะการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง หรือแบบกึ่งเป็นทางการ (Semi – structured interview) การกำหนดแนวคำถามหลักไว้ล่วงหน้าซึ่งลักษณะคำถามเป็นแบบปลายเปิดเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลได้เล่าถึงประสบการณ์และการรับรู้ต่างๆนอกเหนือจากแนวคำถามที่ได้กำหนดไว้เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการนำมาวิเคราะห์ ระยะเวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ 1 ชั่วโมง ถึง 1 ชั่วโมง 30 นาทีต่อครั้งและต่อคน สำหรับผู้ให้ข้อมูลตามที่ได้กำหนดไว้ในบริเวณเขตชุมชนตามความเหมาะสมของผู้ให้ข้อมูล โอกาสและสถานที่

3.4.3 การสังเกตการณ์ (Observation) เพื่อสำรวจการสื่อความหมายในกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนจัดขึ้นในระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนามครั้งนี้ โดยใช้อุปกรณ์เครื่องมือต่างๆ ในการบันทึกข้อมูล เช่น กล้องถ่ายภาพนิ่งและเคลื่อนไหว เครื่องบันทึกเสียง ทั้งนี้ต้องได้รับการอนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลก่อน

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยด้วยวิธีการสำรวจพื้นที่เพื่อสำรวจการสื่อความหมายทางกายภาพที่มีอยู่ในชุมชน และการสัมภาษณ์แบบระดับลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดที่แบ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นคนนอกและคนในชุมชน เพื่อทราบถึงการรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของชุมชน และผู้ให้ข้อมูลตรงในส่วน of ข้อมูลประวัติศาสตร์ ความทรงจำและอัตลักษณ์ของชุมชน โดยลักษณะการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง หรือแบบกึ่งเป็นทางการ (Semi – structured interview) การกำหนดแนวคำถามหลักไว้ล่วงหน้าซึ่งลักษณะคำถามเป็นแบบปลายเปิดเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลได้เล่าถึงประสบการณ์และการรับรู้ต่างๆนอกเหนือจากแนวคำถามที่ได้กำหนดไว้เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการนำมาวิเคราะห์ ระยะเวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ 1 ชั่วโมง ถึง 1

ชั่วโมง 30 นาทีต่อครั้งและต่อคน สำหรับผู้ให้ข้อมูลตามที่ได้กำหนดไว้ในบริเวณเขตชุมชนตามความเหมาะสมของผู้ให้ข้อมูล โอกาสและสถานที่ รวมถึงการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) เพื่อสำรวจการสื่อความหมายในกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนจัดขึ้นในระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนามครั้งนี้ โดยใช้อุปกรณ์เครื่องมือต่างๆ ในการบันทึกข้อมูล เช่น กล้องถ่ายภาพนิ่งและเคลื่อนไหว เครื่องบันทึกเสียง ทั้งนี้ต้องได้รับการอนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลก่อน

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนามจึงเป็นการรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจ ไม่ที่จะเป็นการสำรวจพื้นที่ทางกายภาพ สภาพทั่วไปของชุมชนที่เห็นได้ทั่วไป เพื่อนำไปสู่การหาผู้ให้ข้อมูล จากนั้นก็ทำการสังเกตการณ์ต่างๆ ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม รวมไปถึงการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์

3.6 การตรวจสอบข้อมูล

เมื่อได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การจดบันทึกลงพื้นที่ การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้มีการตรวจสอบด้วยการสัมภาษณ์ในคำถามเดิมซ้ำกับกลุ่มประชากรที่ทำการศึกษา หรือจากแหล่งข้อมูลอื่นๆ เพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้มา

3.7 การวิเคราะห์ และตีความข้อมูล

ภายหลังการได้ข้อมูลที่ครบถ้วนตามประเด็นที่ได้ตั้งไว้ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการทำความเข้าใจต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นร่วมสมัยในปัจจุบันเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว

วิธีการที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) ใช้วิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive) ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมโดยการสำรวจ สังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ทั้งหมดจะถูกแยกเป็นหมวดหมู่ ทำการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

1) ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและสังเกตการณ์ออกมาในรูปแบบของตารางและคำอธิบายต่างๆ เพื่อแสดงความหมายในเชิงคุณภาพของรูปแบบการสื่อความหมายที่ได้ทำไว้แล้ว

2) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จากกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม ทั้งวิเคราะห์การรับรู้ ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวและประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อแสดงความหมายเหล่านี้ด้วยการวิเคราะห์แบบบรรยาย

3.8 การนำเสนอข้อมูล

ผลการศึกษาทั้งหมดที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลทางด้านเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม ที่ได้จากการสำรวจ การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมกับกลุ่มประชากรหลัก คือกลุ่มนักท่องเที่ยวหรือคนทั่วไปที่เป็นคนนอกชุมชน และกลุ่มประชากรรองคือ กลุ่มชาวชุมชนท่าเตียนที่มีความรู้ ความทรงจำร่วมเกี่ยวกับชุมชน และผู้ที่ทำงานโดยตรงเกี่ยวกับการสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนท่าเตียน โดยเสนอเป็นข้อมูลรายงานผลการศึกษาที่อาศัยแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางประกอบการอธิบายและวิเคราะห์ผลการศึกษาด้วยการจัดหมวดหมู่ เรียบเรียงและลำดับรายงานผลตามวัตถุประสงค์การศึกษาที่ได้วางไว้ โดยเป็นรูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการนำเสนอข้อมูลรายงานพรรณนาเชิงวิเคราะห์ต่อตัวอย่างกรณีศึกษาดังกล่าว

บทที่ 4

มรดกวัฒนธรรมและการรับรู้ภาพลักษณ์ในย่านชุมชนท่าเตียน

การนำเสนอข้อมูลในบทที่ 4 ผู้วิจัยได้นำเสนอประวัติศาสตร์ และผลการสำรวจลักษณะพื้นที่ศึกษาเบื้องต้นให้ทราบและทำความเข้าใจถึงบริบทต่างๆ ของชุมชนในปัจจุบัน เพื่อให้เห็นความสำคัญของพื้นที่ย่านชุมชนท่าเตียนในฐานะที่เป็นชุมชนที่มีการอยู่อาศัยของผู้คนในเกาะรัตนโกสินทร์ในอดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งมีการก่อตัวจากชุมชนริมน้ำเล็กๆ กลายเป็นชุมชนเมืองท่าที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการของการเกิดเป็นเมืองกรุงเทพมหานคร เพื่อให้เห็นความสำคัญของพื้นที่และคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ในการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมต่อสาธารณะ ตลอดจนชุมชนประวัติศาสตร์ รวมถึงความเป็นย่านชุมชนท่าเตียนกับบริบทความเป็นเมืองเก่าในปัจจุบัน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 1) สภาพทั่วไปและสิ่งแวดล้อมย่านชุมชนท่าเตียน
- 2) ประวัติศาสตร์พื้นที่ย่านชุมชนท่าเตียน
- 3) ย่านชุมชนท่าเตียนกับบริบทเมืองเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์
- 4) มรดกทางวัฒนธรรมในย่านชุมชนท่าเตียน
- 5) การรับรู้ภาพลักษณ์ของย่านชุมชนท่าเตียน

4.1 สภาพทั่วไปและสิ่งแวดล้อมของย่านชุมชนท่าเตียน

ข้อมูลทั่วไปทางกายภาพ

ที่ตั้ง ชุมชนท่าเตียนตั้งอยู่ในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร

อาณาเขต ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่การศึกษาโดยกำหนดพื้นที่ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับถนนมหาราช

ทิศใต้ ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา

ทิศตะวันออกติดกับปากคลองตลาด

ทิศตะวันตก ติดกับสวนสาธารณะนาคราภิรมณ์

รู้จักจากเรื่องเล่า ตำนานปรัมปราคติ (Myth) ซึ่งประวัติศาสตร์ที่พอมิมีหลักฐานแวดล้อมอยู่บ้างจากเรื่องเล่าของ ยักษ์วัดแจ้ง และยักษ์วัดโพธิ์

สภาพโดยทั่วไปชุมชนท่าเตียน เป็นชุมชนที่อยู่ติดริมแม่น้ำเจ้าพระยาตลอดแนวพื้นที่เขตชุมชน ด้วยเนื้อที่บริเวณ 3.5 ไร่ ที่อยู่อาศัยจำนวน 800 ครัวเรือน โดยมีประชากรรวมกัน 1,900 คน ชาย 1,079 คน และหญิง 821 คน ประชากรที่อาศัยในชุมชนท่าเตียนส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน ทั้งที่เป็นคนแต่้จิวสายตระกูลที่อพยพมาด้วยเรือสำเภามาจากเมืองจีนในอดีต และคนจีนที่ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ที่หลังเพราะทำเลที่ตั้งในการประกอบอาชีพค้าขายในชุมชนแห่งนี้เมื่อครั้งที่ตลาดยังมีบรรยากาศของการค้าขายของค้าส่งยังรุ่งเรือง สอดคล้องกับบทบาทของคนไทยเชื้อสายจีนจึงมีความสำคัญต่อชุมชนส่วนใหญ่ ปัจจุบันคนที่นี่มีอาชีพรับจ้างและค้าขายมากที่สุด รองลงมาเป็นอาชีพส่วนตัว รับราชการและรัฐวิสาหกิจ พื้นที่ส่วนใหญ่ 80 เปอร์เซ็นต์เป็นที่ของสำนักงานทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ ที่เป็นอาคารพาณิชย์เก่าสมัย รัชกาลที่ 5 แบบอย่างสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกมีการประกอบอาชีพค้าขายในบริเวณติดดังกล่าว

4.2 ประวัติศาสตร์พื้นที่ย่านชุมชนท่าเตียน

4.2.1 กำเนิดและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

1) สมัยก่อนประวัติศาสตร์

ชุมชนท่าเตียนเป็นส่วนหนึ่งของบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ เบื้องต้นจึงขอเกริ่นนำถึงที่มาของพื้นที่โดยรวมดังกล่าวเพื่อความเข้าใจบริบทโดยรอบของพื้นที่ศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของพื้นที่ ในการทำความเข้าใจการเกิดขึ้นของย่านชุมชนท่าเตียนนับตั้งแต่ในสมัยอดีตนั้น จำเป็นต้องทราบการเกิดขึ้นของพื้นที่แถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา

โดยนักประวัติศาสตร์ได้กล่าวถึงกำเนิดของพื้นที่บริเวณแถบนี้ด้วยหลักฐานทางโบราณคดีและข้อมูลทางธรณีวิทยาไว้ว่า เป็นพื้นที่ตั้งอยู่บนริมฝั่งเจ้าพระยา บนที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยนักโบราณคดีและนักธรณีวิทยาได้อธิบายว่าเมื่อ 12,000 ปีมาแล้ว (เรียกกันว่าสมัยไพลสโตซีนสิ้นสุดลง) น้ำทะเลมีระดับสูงขึ้นมากเพราะน้ำแข็งละลายทำให้ทะเลแถบอ่าวไทยมีขอบเขตกว้างไปถึงจังหวัดลพบุรีหรือเหนือขึ้นไปอีก พื้นที่ของกรุงเทพฯ ในปัจจุบันจึงจมอยู่ใต้ทะเลอ่าวไทย และตามหลักฐานการขุดพบซากวาฬตามที่พระยาดำรงราชานุภาพได้เคยมีลายพระ

หัตถ์ไว้ว่า “ขุดได้ซากปลาหวาที่บางเขน¹ ไม่ห่างสะพานพระราม 6 เท่าใดนัก” (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2548: 14)

การเกิดขึ้นของแผ่นดินบริเวณนี้เกิดจากการสะสมของตะกอน โคลนที่ไหลมาทับถมรวมกันจากการที่แม่น้ำสายสาขาต่างๆ ไหลมารวมกัน เกิดเป็นแผ่นดินที่ขยายกว้างออกไปเรื่อยๆ จนกลายเป็นแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์จากตะกอนที่ถูกพัดพามา บริเวณแถบนี้จึงเป็น “ทะเลโคลน” ก่อนมีกรุงเทพฯ เกิดขึ้นทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐาน โดยการเริ่มมีผู้คนที่เป็นชนพื้นเมืองย้ายเข้ามาอยู่อาศัย ทำมาหากินในพื้นที่บริเวณนี้ คงเป็นพวกที่ทำมาหากินตามชายฝั่งทะเล เช่น กลุ่มพูดภาษาตระกูลมาเลย์-จาม กับชวา-มลายู จนถึงตระกูลมอญ-เขมร กับลาว-ไท ที่กระจัดกระจายจากพื้นที่ภายในภาคพื้นหรือบริเวณหุบเขาลงมาอยู่ด้วยกันกับกลุ่มอื่นๆ ที่อยู่ใกล้ทะเล (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2548: 17,20)

2) สมัยอยุธยา

ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำเจ้าพระยาครั้งสำคัญที่มีผลต่อการเติบโตของชุมชนริมแม่น้ำในย่านนี้คือ ในรัชสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ดินแดนฝั่งกรุงเทพฯ และธนบุรี เป็นแผ่นดินเดียวกัน พระองค์ได้โปรดให้ขุดคลองบางกอกน้อย ถึงบริเวณคลองบางกอกใหญ่ เพื่อย่นระยะการเดินทางและการเดินเรือเพื่อการค้าได้สะดวก ซึ่งก่อนที่จะมีลักษณะทางกายภาพเช่นปัจจุบันนั้น เดิมแม่น้ำเจ้าพระยามีลักษณะคดเคี้ยว ในช่วงของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และฝั่งตรงข้ามคือ ช่วงสถานีรถไฟบางกอกน้อยไปจนถึงวัดอรุณราชวราราม และบริเวณท่าเตียน คลองลัดบางกอกน้อย-บางกอกใหญ่ สมเด็จพระไชยราชาธิราช โปรดให้ขุดคลองลัดนี้เมื่อ พ.ศ. 2085 จากคลองบางกอกน้อยจนถึงปากคลองใหญ่ เนื่องจากแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงนี้ไหลคดเป็นรูปโค้งเกือกม้า ทำให้เสียเวลาในการเดินทางมาก เมื่อขุดคลองลัดแล้วแม่น้ำเจ้าพระยาก็เปลี่ยนสาย ไหลตามคลองลัดกลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงที่ไหลผ่านพระบรมมหาราชวังทุกวันนี้

ในสมัยอยุธยาบริเวณแถบสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เต็มไปด้วยเรือกสวนไร่นา อันเกิดจากความอุดมสมบูรณ์ของตะกอน โคลนที่ถูกพัดมาทับถมกัน จึงเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน เกิดเป็นชุมชนกระจายไปตามลำน้ำดังกล่าว (สุดารา สุจฉายา, 2547: 8) คำบอกเล่าทางประวัติศาสตร์ของปราชญ์ชุมชน ได้ยกหลักฐานตามจดหมายเหตุของปีนโต² ชาวโปรตุเกสที่ได้เข้ามาสยามกับเรือค้าขายใน กรุงศรีอยุธยา ในรัชสมัยพระไชยราชาธิราช (ดำรงพล อินทร์จันทร์ และคณะ, 2549)

¹ บางเขน ชื่อนี้ไม่ใช่เขตบางเขน กรุงเทพฯ ในปัจจุบัน หากแต่เป็นชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งซ้ายเหนือสะพานพระราม 6 ช่วงวัดเขมาภิถาราม จังหวัดนนทบุรี

² แฟร์นันด์ มังเดซ ปีนโต คือ นักเดินทางแสวงบุญชาวโปรตุเกส บันทึกลงของเขา ถือเป็นเอกสารชิ้นสำคัญที่กล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับทรัพยากร การทหาร ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และเรื่องราวในราชสำนักสยาม กลางคริสต์วรรษที่ 16 ในช่วงรัชสมัยพระไชยราชา ธิราช (ประมาณ ค.ศ.1543-1546) ที่มักจะถูกอ้างอิงเสมอ

บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก ได้ปรากฏชื่อในกลอนเพลงขาวนิราศหม่อม
กิมเสนาว่า “บางจีน” ซึ่งเป็นชุมชนชาวจีนที่ตั้งถิ่นฐานมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา มีพระยาราชเสนา
เป็นหัวหน้า เป็นการตั้งบ้านเรือนตามริมแม่น้ำและตามแพ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2548: 110)

หลักฐานการมีอยู่ของย่านชุมชนท่าเตียนได้ปรากฏจากประวัติการสร้างวัดพระเชตุพน
วิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร หรือวัดโพธิ์ ซึ่งในขณะนั้นเรียกว่าวัดโพธาราม ในสมัยอยุธยา ที่ตั้งอยู่
บนตำบลบางกอก ในขณะที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

3) สมัยธนบุรี

ในสมัยที่กรุงธนบุรีเป็นราชธานี ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2310 หลังกรุงศรีอยุธยาแตก เมื่อ
พระเจ้าตากสินสร้างเมืองที่ฝั่งธนบุรี ระหว่างริมสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาก็มีพวกคนจีนที่ย้ายมาจากกรุง
ศรีอยุธยาตามมาด้วยเกิดเป็นชุมชนจีน ขึ้นหลายแห่งตามบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม สำหรับพระ
ยาราชเสนาหัวหน้าชาวจีนและลูกน้องในกองทัพจีนที่เคยช่วยราชการรบศึกพม่า นั้น พระเจ้าตาก
สินทรงเมตตาพระราชทานที่ทางฝั่งตะวันตกของกรุงธนบุรี บริเวณที่ตั้งของพระบรมมหาราชวังและ
กินพื้นที่มาจนถึงบริเวณพื้นที่ชุมชนท่าเตียนในปัจจุบัน (ดำรงพล อินทร์จันทร์ และคณะ, 2549: 49)

ในขณะเดียวกันประวัติศาสตร์บางฉบับก็ได้สันนิษฐานถึงการมีอยู่ของชุมชน โดยอ้าง
จากหลักฐานทางรูปภาพและแผนที่ให้เห็นถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของประตูนกยูง³ อันปรากฏ
ให้เห็น โดยตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลท่าเตียน ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก สันนิษฐานว่าบริเวณนี้มี
บ้านเรือนราษฎรอยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยธนบุรี ต่อมาในกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ โปรดเกล้าให้สร้างกำแพงพระนครขึ้นใน พ.ศ.2328 พื้นที่แถบท่าเตียนจึง
กลายเป็นที่ซ่านกำแพงพระนคร (พิรศรี โปวาทอง, 2555: 105)

4) สมัยรัตนโกสินทร์

4.1) สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชสมัยรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 3 เมื่อสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 2325 พระองค์ได้ย้ายศูนย์กลางการ
ปกครองจากฝั่งธนบุรีข้ามมายังฝั่งตะวันออกเพื่อทรงสร้างกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์ฯ
ในช่วงนั้นเองได้เกิดการสร้างวังต่างๆ เกิดขึ้นกระจายในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์เพื่อเป็นที่ประทับ
แต่บรรดาเจ้านายทั้งหลาย จึงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายชุมชนชาวจีนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณวัดโพธิ์ วัด
สลัก ลงไปตั้งถิ่นฐานไปตั้งบ้านเรือนอยู่แห่งใหม่ สมัยนั้นมีลักษณะของพื้นที่เป็นสวนตั้งแต่บริเวณ

³ อ้างแล้วใน 2

คลองวัดสามปลื้มจนถึงคลองวัดสามเพ็ง ปัจจุบันคือ “ลำเพ็ญ” การย้ายที่ครั้งนี้นี้จึงถูกเรียกว่า “โล่ที่ทำวัง” นอกจากนี้ชุมชนชาวญวนส่วนหนึ่งก็โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปอยู่นอกกำแพงพระนคร ที่ปัจจุบันเรียก “วัดญวนนางเลิ้ง” แต่ก็ยังมีชาวญวนส่วนหนึ่งหลงเหลืออยู่แถบ “วัดญวนบ้านหม้อ” ที่เรียกว่า “วัดทิพยวารี” ปัจจุบันเป็นวัดหลวงจีน ประชาชนอีกส่วนหนึ่งอยู่ที่ท่าเตียน (เพี้ยนมาจากคำว่า “ฮาเตียน” เพราะเป็นคนญวนที่อพยพมาเมื่อสมัยเชียงสือแล้วตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้วัดโพธิ์) (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2548: 110-112)

ในช่วงนี้มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสำคัญต่อพื้นที่ย่านท่าเตียนดังที่ได้กล่าว ในบริเวณย่านชุมชนท่าเตียนจึงเกิดเป็นย่านวังเจ้านายขึ้นมา ซึ่งมีวังเกิดขึ้นในบริเวณย่านชุมชนท่าเตียน ดังต่อไปนี้

ท่าเตียนกับย่านวังเก่าเจ้านาย

วังริมวัดโพธิ์

เป็นวังที่ประทับของกรมหมื่นนรินทรพิทักษ์(ต้นราชสกุล นรินทรกุล) พระสามีของพระเจ้าน้องนางเธอพระองค์เจ้ากุ (ต่อมาได้เฉลิมพระนามเป็นกรมหลวงนรินทรเทวี ในรัชกาลที่ 4) วังนี้ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระบรมมหาราชวังใกล้วัดพระเชตุพนฯ (บริเวณวิหารพระพุทธไสยาสน์ในปัจจุบัน) โปรดเกล้าฯ ให้ปรับปรุงขึ้นเป็นวังเรียกว่า วังริมวัดโพธิ์ เป็นที่ประทับของพระเจ้าน้องนางเธอพระองค์นั้น และบริเวณนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีที่รับราชการในพระบรมมหาราชวังปลูกสร้างบ้านเรือนขึ้นอีกหลายหลัง

วังคลังสินค้า

สร้างขึ้นใหม่เป็นที่ประทับของพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี ในสมเด็จพระที่นั่งองค์น้อย เจ้าฟ้ากรมพระศรีสุदारักษ์เช่นเดียวกัน วังนี้ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองริมแม่น้ำเจ้าพระยาใต้คานักแพ (ท่าราชวรดิษฐ์)

วังท่าเตียน

สร้างขึ้นใหม่ที่ประทับของพระเจ้าหลานเธอกรมขุนอริสรานุรักษ์ ในสมเด็จพระที่นั่งองค์น้อย เจ้าฟ้ากรมพระศรีสุदारักษ์ วังนี้ตั้งอยู่นอกกำแพงเมือง ริมแม่น้ำเจ้าพระยาตรงข้ามกับวัดโพธิ์

วังริมแม่น้ำใต้วัดพระเชตุพน

หนังสือเรื่องตำนานวังเก่า ตอนที่ 4 (พระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ อ่างในฉนวน จารุภานานนท์, 2550) ได้กล่าวถึงการสร้างวังเจ้านายในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในปัจจุบันคือพื้นที่ของสถาบันพิพิธภัณฑสถานการเรียนรู้

แห่งชาติ (สพร.) และบริเวณ โคยรอบ ว่าด้วยเรื่องของวังเจ้านายที่สร้างในรัชกาลที่ 3 พระบรมวงศ์
เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงบรรยายเกี่ยวกับวังในย่านท่าเตียนไว้ดังต่อไปนี้

กลุ่มวังท้ายวัดพระเชตุพน

เป็นกลุ่มวังที่รวมกันทั้งสิ้น 5 วัง รัชกาลที่ 3 โปรดฯ สร้างขึ้นเพื่อ
พระราชทานพระเจ้าลูกเธอพระองค์ต่างๆ ในบริเวณตั้งแต่สุดเขตวัดโพธิ์ (ถนนเศรษฐการ) ถนน
สนามไชย ถนนมหาราช และบริเวณที่ถนนสนามไชยและถนนมหาราชมาบรรจบกัน (บนที่ดินรูป 3
เหลี่ยม)

วังท้ายวัดพระเชตุพน วังที่ 1 หรือ วังเหนือ

เป็นวังที่หันหน้าออกทางถนนสนามไชย สร้างพระราชทานกรมหมื่น
เชษฐาธิเบน เสด็จมาอยู่จนสิ้นพระชนม์ ในรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 พระราชทานเป็นวังกรมหลวง
อดิศรอุดมเดช และโปรดให้สร้างตำหนักใหม่พระราชทาน กรมหลวงอดิศรฯ เสด็จอยู่วังนี้จนรัชกาล
ที่ 6 จึงย้ายวังไปสร้างใหม่ริมแม่น้ำที่ถนนพระอาทิตย์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึง
โปรดฯ ให้ซื้อที่วังนี้สร้างที่สำหรับราชการ

วังท้ายวัดพระเชตุพน วังที่ 2

เป็นวังที่อยู่เหนือถนนมหาราช ตรงหลังวังที่ 1 สร้างพระราชทานกรม
หมื่นอมเรนทรบดินทร์ เสด็จไปประทับที่วังริมท้องสนามไชย วังใต้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระราชทานวังนี้แก่พระองค์เจ้าถ้อย เสด็จอยู่มาจนสิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาล
ที่ 5 พระราชทานเป็นวังกรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัตติ (แต่กรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัตติ เสด็จอยู่ในวัง
กรมหลวงอดิศรฯ ซึ่งเป็นพระเชษฐาร่วมเจ้าจอมมารดาเดียวกัน ไม่ได้สร้างตำหนักขึ้นใหม่ในวังนี้)
ครั้งกรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัตติ เสด็จไปสร้างวังอยู่ริมแม่น้ำ ณ ต.สามเสน ด้านเหนือวังส้มเกลี้ยง
และสิ้นพระชนม์แล้ว จึงทำสถานที่สำหรับราชการในปัจจุบัน (รัชกาลที่ 6)

วังท้ายวัดพระเชตุพน วังที่ 3 หรือวังกลาง

วังนี้หันหน้าออกถนนสนามไชย เป็นวังกลาง สร้างพระราชทานพระองค์
เจ้าอนรด เสด็จมาอยู่จนสิ้นพระชนม์เมื่อรัชกาลที่ 3 จึงพระราชทานพระองค์เจ้าเปี้ยก เสด็จมาอยู่จน
สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 พระราชทานเป็นวังกรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ เสด็จ
อยู่มาจนสิ้นพระชนม์ หม่อมเจ้าในกรมอยู่ต่อมาจนทำเป็นสถานที่สำหรับราชการ

วังท้ายวัดพระเชตุพน วังที่ 4

เป็นวังกลาง หันหน้าออกถนนมหาราช สร้างพระราชทานกรมหมื่นภูมि
นทรภักดี (ต้นราชสกุล สนิทวงศ์) เสด็จอยู่มาจนสิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ 5 หม่อมเจ้าในกรมอยู่
ต่อมาจนหรือสร้างเป็น “ศาลาแยกธาตุ” สถานที่สำหรับราชการในรัชกาลที่ 6

วังท้ายวัดพระเชตุพน วังที่ 5

วังนี้อยู่ปลายที่ข้างใต้ เขตวังจรดถนนสนามไชยด้านหนึ่ง จรดถนนมหาธาตุนั้น จรดสามแพร่งที่สองถนนนั้นรวมกันได้วังด้านหนึ่ง คนจีนเรียกวังนี้ว่า “ซาก็ักวัง” หมายความว่า วังที่ทางสามแพร่ง ปัจจุบันถูกรื้อและสร้างเป็นสถานีตำรวจนครบาลพระราชวังขึ้นแทนที่วังดังกล่าว วังนี้กรมพระยาดำรงราชานุภาพเข้าใจว่า เดิมสร้างพระราชทานสมเด็จพระที่นั่งมาตยาพิทักษ์ (ต้นสกุล ศิริวงศ์) ครั้นต่อมาเห็นว่าค่อนข้างแคบ จึงสร้างวังพระราชทานใหม่ที่ริมแม่น้ำเหนือปากคลองตลาด ส่วนวังที่ 5 พระราชทานเป็นที่ประทับของกรมหมื่นอุดมรัตนรังษิ สมเด็จพระที่นั่งมาตยาพิทักษ์ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ 3 หม่อมเจ้าในกรมอยู่ต่อมา ครั้นถึงรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานวังสมเด็จพระที่นั่งมาตยาพิทักษ์ ที่ปากคลองตลาดแก่กรมหมื่นอุดมฯ โปรดฯ ให้พระสัณขวงศ์เธอพระองค์เจ้ามงคลเลิศ กับหม่อมเจ้าองค์อื่นในสมเด็จฯ กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ ย้ายมาประทับวังหลังวัดเชตุพนวังที่ 5 เมื่อพระสัณขวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามงคลเลิศ สิ้นพระชนม์ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสัณขวงศ์เธอ พระองค์เจ้าลาดเจด ซึ่งทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นนฤบาล มุขมาตย์เมื่อรัชกาลที่ 5 เสด็จอยู่ต่อมาเมื่อจนสิ้นพระชนม์ แล้วเชื้อสายอยู่ต่อมา จนสร้างเป็นสถานีตำรวจนครบาลพระราชวังแทนที่

จากบทความ “ไล่ที่ทำวัง” เมื่อแรกสร้างกรุงเทพฯ⁴ ได้สรุปลักษณะการสร้างวังตั้งแต่ช่วงรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 ไว้ว่า ตามประเพณีที่สืบทอดจากครั้งที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อเจ้านายพระองค์ชายโสกันต์ (โกนจุก) และเสด็จทรงผนวชเป็นสามเณรแล้ว ขณะที่พระชันษายังไม่ถึง 20 ยังประทับอยู่ในพระราชวัง บางพระองค์ก็เสด็จไปประทับอยู่กับเจ้านายที่ออกวังไปแล้ว หรือบางพระองค์ก็โปรดเกล้าฯ ให้จัดตำแหน่งให้ประทับอยู่ในพระราชวังชั้นนอก จึงเริ่มมีการสร้างวังพระราชทานในช่วงนี้ ซึ่งการที่จะสร้างวังบริเวณใดก็จะให้กรมนครบาลไล่ที่ บอกให้ราษฎรที่อยู่ในบริเวณนั้นรื้อถอนย้ายบ้านเรือนไปอยู่ที่อื่น เพราะตามกฎหมายถือว่าเป็นแผ่นดินของหลวงและเจ้านาย ที่สร้างวังก็เช่นเดียวกับที่ทำการรัฐบาลอย่างหนึ่ง ราษฎรจึงต้องรื้อถอนย้ายบ้านเรือนไปปลูกในที่ใหม่ (ศิลปวัฒนธรรม, 2525: 73)

⁴ “ไล่ที่ทำวัง” เมื่อแรกสร้างกรุงเทพฯ” เป็นบทความที่กองบรรณาธิการนิชสารศิลปวัฒนธรรม ได้ทำการคัดและตัดตอนย่อหน้าใหม่จากประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 26 เรื่องตำนานวังเก่า อันเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ พิมพ์ครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าแดงในพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น 3 ของพระองค์เจ้าจอนทร เมื่อ พ.ศ. 2465 แต่ฉบับที่ใช้ในการคัดตัดตอนย่อหน้าครั้งนี้ เป็นฉบับพิมพ์ครั้งที่ 5 ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันเอกหม่อมราชวงศ์เล็ก จอนทร เมื่อ พ.ศ.

ต่อมาในรัชกาลที่ 6 ได้โปรดฯ ให้อำมาตย์ทำวัดเขตพนาตั้งแต่วังที่ 1 ถึงวังที่ 4 แล้วสร้างเป็นที่ทำการกระทรวงพาณิชย์ทั้งหมด ซึ่งปัจจุบันได้จัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ และนอกจากนี้ยังมีการสร้างวังช่วงสมัยอื่นขึ้นมาอีกในยุคต่อมา คือ

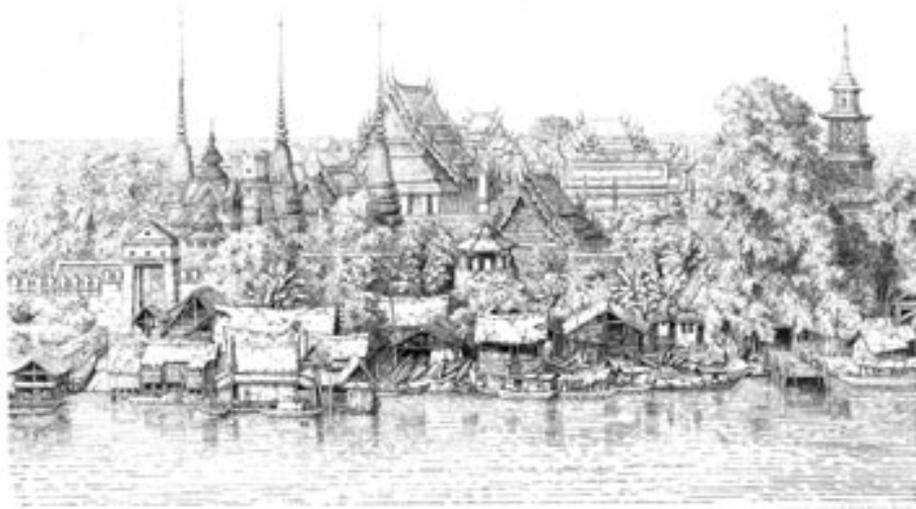
วังจักรพงษ์

หรือวังท่าเตียน ตั้งอยู่ริมถนนมหาราช ใกล้กับบริเวณ โรงเรียนราชินี ตรงข้ามกับด้านหลังสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ (สพร.) ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของสำนักพิมพ์วีเวอร์บุ๊ก จักรพงษ์วิลล่า และมูลนิธิโลกสีเขียว วังนี้จอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ โปรดฯ ให้สร้างวังจักรพงษ์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2452 เพื่อประทานให้เป็นวังที่ประทับของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ และใช้เป็นที่ประทับพักผ่อนรับรองอาคันตุกะและเป็นท่าเรือส่วนพระองค์ โดยเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถฯ ทรงเรียกบ้านหลังนี้ว่า “วังท่าเตียน”

ในช่วงที่มีการสร้างวังพระราชทานแก่เจ้านายท่านต่างๆ จนต้องทำให้มีการไถ่ราษฎรไปอยู่อาศัย ณ บริเวณอื่นนั้น ขณะเดียวกันการมีอยู่ของวังเจ้านายก็ก่อให้เกิดการก่อตัวของชุมชนอีกครั้ง ดังที่นักประวัติศาสตร์ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อมีการสร้างวังหลวงขึ้น บริเวณด้านใต้ท้ายวังนอกจากเป็นที่ตั้งวัดโพธิ์แล้ว รัชกาลที่ 1 ยังได้โปรดเกล้าฯ ให้เป็นพื้นที่สร้างวังของพระเจ้าลูกยาเธอและบรรดาขุนนางที่ขึ้นต่อฝ่ายหลวง จนเกิดเป็นชุมชน ย่านตลาด ที่อาศัยกันอย่างแออัดยัดเยียด จนกระทั่งถึงช่วงรัชกาลที่ 4 เกิดเพลิงไหม้ครั้งใหญ่ในบริเวณดังกล่าว (สุคตารา สุจฉายา, 2547: 152)

4.2) ช่วงรัชกาลที่ 4 ในช่วงรัชกาลนี้ได้เกิดเหตุการณ์ครั้งสำคัญในชุมชนท่าเตียน คือการเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ดังที่ได้เกริ่นนำข้างต้น โดยมีเพลิงไหม้ที่วังกรมหมื่นสุรินทรรักษ์จนหมดสิ้น เพราะรอบๆ บริเวณวังนั้นเป็นบ้านเรือนประชาชนที่เป็นหลังคามุงจาก ก่อนข้างแออัดจนยากที่จะเข้าไปดับไฟ เมื่อเกิดไฟไหม้จึงลุกลามอย่างรวดเร็ว พื้นที่บริเวณนั้นก็โผล่เตียนไปถึงบริเวณท่าหน้าวัดโพธิ์ บริเวณนั้นเป็นที่จอดเรือข้ามฟากไปยังวัดแจ้ง เมื่อผู้คนเห็นที่นั่นโผล่เตียนจึงเรียกกันว่า “ท่าเตียน” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และหลังจากเหตุการณ์ไฟไหม้วังกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ไปแล้ว บรรดาลูกหลานทั้งหลายก็แยกย้ายกันไปอยู่ที่อื่น ไม่มีใครคิดที่จะรื้อฟื้นอยู่ต่อไป ที่ตรงนั้นจึงว่างเปล่าเป็นของหลวงไป และต่อมาก็มีการสร้างในรัชกาลเดียวกันก็ได้มีการสร้างศาลต่างประเทศกับตึกหลวงขึ้นในบริเวณที่ถูกไฟไหม้ จำนวน 4 หลัง (บริเวณเหนือท่าเตียน) หลังได้เป็นที่กรมท่ารับกงสุลต่างประเทศและต่อมามาใช้เป็นศาลต่างประเทศด้วย ตึกถัดขึ้นมาเป็นที่สำหรับแขกเมือง และเป็นที่อยู่ของฝรั่งที่รับราชการ นอกจากนี้ยังได้มีการย้ายตลาดท้ายสนมที่อยู่ใกล้ๆกัน ไปตั้งที่ริมน้ำอีกด้วย (ส.พลายน้อย, 2535: 193-203)

และในช่วงนี้เองที่เป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเศรษฐกิจการค้าเสรี มีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง มีการทำการค้ากับต่างชาติมากขึ้น ส่งผลให้เริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงของลักษณะการพัฒนาเมืองจากชุมชนชาวน้ำมาเป็นชุมชนแบบบนบก เริ่มมีการตัดถนน สร้างตึกแถวแบบอย่างตะวันตกโดยมีต้นแบบจากสิงคโปร์ เพื่อให้พ่อค้าชาวจีน แยก และฝรั่งเข้ามาเช่าตึกต่างๆเพื่ออยู่อาศัยและทำการค้า มีการค้าขายสินค้าประเภทเดียวกันจนเริ่มก่อตัวความเป็นย่านขึ้นมา (คำรองพล อินทร์จันทร์ และคณะ, 2549: 57)

ภาพที่ 4.2 ทศนิยมภาพบริเวณท่าเตียนในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่มา: Albert Berg, Die Preussische Expedition Nach Ost-Asien (Berlin: Decker, 1865).

4.3) ช่วงรัชกาลที่ 5 บริเวณซอยท่าเตียนเป็นพื้นที่เดียวกับตลาดท่าเตียนที่ต้องถูกปรับปรุงพื้นที่ด้วยการสร้างตึกแถวเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการทำการค้าขายและอยู่อาศัย การสร้างตึกแถวสไตล์ยุโรปนั้นน่าจะมีการสร้างขึ้นในช่วง รัชกาลที่ 5 หรือ 6 ก็อาจเป็นไปได้ ในรัชสมัยนี้ พระองค์ได้ทรงยกเลิกเรือพายเรือจ้างข้ามฟาก ตรงบริเวณท่าเตียน เมื่อจุลศักราช 1250 ให้ทำการมาเป็นเรือกลไฟแทน ทำให้ประชาชนสมัยนั้นมีความรู้สึกตื่นเต้นเป็นอย่างมากที่จะได้นั่งเรือกลไฟแทนเรือพายและเรือรับจ้าง

4.4) ช่วงรัชกาลที่ 6 ในสมัยดังกล่าวพื้นที่บริเวณท่าเตียนเคยเป็นศาลต่างประเทศและเป็นกรมท่ารับกงสุลชาวต่างประเทศได้ถูกรื้อทิ้งในปี พ.ศ.2461 ได้ทำการรื้อถอนตึกข้าราชการต่างประเทศ (ตึกนายฝรั่ง) ด้วยรัชกาลที่ 6 มีประสงค์ให้นำเอาพื้นที่ดังกล่าวมาจัดสร้าง

เป็นกรรมการค้าภายในและการตลาดกรมเจ้าท่าภายในจีน ทั้งยังโปรดเกล้าให้สร้างตลาดท่าเตียนใหม่ หลังจากที่เคยสร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 เดิมใช้ชื่อว่า “ตลาดใหญ่”

เป็นยุคของเมืองน้ำหอมความสำคัญลง บทบาทคลองได้ลดความสำคัญลง เพราะมีการถมคลองเพื่อทำถนนและสร้างสะพานต่อเนื่องจากสมัยรัชกาลที่ 5 ชุมชนในกรุงเทพฯ ได้เปลี่ยนเป็นชุมชนบวมมากขึ้น ย่านต่างๆ ที่เป็นชุมชนบวมที่เกิดขึ้นใหม่ เช่น เวียงนครเขมม เขาวราช บ้านหม้อ เป็นต้น (เยาวรัตน์ พุฒิมารนดิกุล อ้างถึงใน คำรงพล อินทร์จันทร์ และคณะ, 2549: 58)

4.5) ช่วงรัชกาลที่ 7 เป็นสมัยที่ความเจริญเข้ามาในประเทศไทยสูงมาก ทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนไทยเปลี่ยนไปค่อนข้างมาก ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเมืองไปด้วย ที่ดินถูกใช้ไปกับการอยู่อาศัยและการพาณิชย์ เมื่อมีการสร้างสะพานเสร็จ ในปี พ.ศ. 2475 นอกจากจะทำให้ทั้งสองฝั่งเชื่อมเข้าถึงกันแล้ว ยังทำให้โครงข่ายคมนาคมแผ่กว้างออกไปสู่ชานเมืองและต่างจังหวัด ทำให้ความเป็นเมืองขยายไปสู่ฝั่งธนบุรี ส่งผลให้บริเวณนั้นมีความคึกคัก เป็นศูนย์กลางการค้าของพระนคร

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ทางเทศบาลกรุงเทพฯ ใช้บริเวณซอยท่าเรือโรงโม่ (บริเวณท่าเรือท่าเตียนปัจจุบัน) เป็นอู่จอดเรือและซ่อมรถเมล์ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2480 เริ่มมีการสร้างห้องแถวด้านที่ติดกับซอยลงท่าน้ำ หรือซอยท่าโรงโม่ขึ้นหนึ่งแถว ประมาณ 10 ห้อง และในปี พ.ศ. 2500 ได้สร้างเป็นตึกหนึ่งแถวติดกับตึกแถวอาคารพาณิชย์ซอยท่าโรงโม่ ในปีถัดมาจึงสร้างตึกแถวหน้ากรมการค้าภายในและสร้างตลาดขึ้นมาภายในสโมสรข้าราชการบริพาร

ตลาดที่เกิดขึ้นบริเวณโรงโม่เก่า ภายในสโมสรข้าราชการบริพาร ประกอบการสร้างตึกแถวหน้ากรมการค้าภายใน ทำให้พ่อค้าแม่ค้าจากฝั่งธนบุรีและต่างจังหวัดนำสินค้าทางการเกษตรประเภทผลไม้ เมล็ดพันธุ์ ปลาแห้ง ปลาเค็ม เข้ามาขาย กิจกรรมการค้าดังกล่าวได้ดำเนินมาเรื่อยๆ บรรยากาศของการค้าขายบริเวณนี้ค่อนข้างหนาแน่นจนถึงทุกวันนี้

ภาพที่ 4.3 ภาพถ่ายของตลาดท่าเตียนเมื่อปี พ.ศ. 2443

4.6) **ช่วงรัชกาลที่ 8 (พ.ศ. 2477-2489)** จากการที่ตลาดขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้พ่อค้าแม่ค้าจากต่างจังหวัดบริเวณรอบๆภาคกลาง ได้แก่ นนทบุรี นครปฐม ราชบุรี กาญจนบุรี เพชรบุรี สุพรรณบุรี สมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี สระบุรี ลพบุรี เข้ามาค้าขายในตลาดท่าเตียน ทำให้ต้องพักค้างคืนเพราะความไม่สะดวกในการเดินทาง ได้มีการสร้างเพิงหมาแหงนเพื่อเป็นที่พักในการค้าขาย จนกระทั่งมีงานพระราชทานเพลิงศพรัชกาลที่ 8 ซึ่งต้องมีการตั้งขบวนหน้าวัดพระเชตุพน เพื่อความเรียบร้อยจึงประกาศให้ยุบตลาด

4.7) **ท่าเตียนในสมัยรัชกาลที่ 9 (พ.ศ. 2489-ปัจจุบัน)** ช่วง พ.ศ. 2496 ได้มีการจัดตั้งองค์กรตลาดเพื่อเป็นตลาดค้าผักผลไม้ขึ้นตามราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์กรการตลาด สินค้าที่ขายในตลาดท่าเตียนเป็นพวกผักผลไม้ ทำเรือข้าว โปดหรือท่าหิน ที่มีเรือวิ่งระหว่างท่าเตียน-บางไทร และทางสุพรรณ เป็นท่าเรือที่พ่อค้าแม่ค้า ชาวสวนจากฝั่งธนบุรีและต่างจังหวัดมาขึ้นท่านี้ ถือได้ว่าท่าข้าว โปดหรือท่าหินเป็นท่าเรือที่นำผักผลไม้มาขึ้นมากที่สุด และยังมีเรือวิ่งระหว่างท่าเตียน-บางบัวทอง ทำให้ตลาดทรัพย์สินบริเวณริมแม่น้ำและริมถนนมหาธาตุตลอดแนวกำแพงวัดโพธิ์เต็มไปด้วยร้านค้าพวกผัก ไม้ที่รู้จักกันทั่วไปว่า ตลาดผักผลไม้ นอกจากนี้ยังมีของแห้ง เช่น ปลาแห้ง ปลาเค็ม กุ้งแห้งผัก กะปิขายด้วย

ในปีเดียวกันสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีคำสั่งให้พ่อค้าแม่ค้าที่ตั้งเพิงขายของที่เป็นพวกผักผลไม้ที่ตั้งอยู่บริเวณหน้าตลาดทำเตียนข้างกำแพงวัดตลอดแนวมาถึงหน้ากระทรวงสหกรณ์เลยเข้าไปในถนนวัดพระเชตุพนฯ ได้ย้ายไปอยู่บริเวณปากคลองตลาด

เมื่อราว พ.ศ.2510 เมื่อพ่อค้าแม่ค้าที่เคยล่องเรือมาขึ้นที่ท่าเตียน โดยการนำผักผลไม้ ปลาย่าง เข้ามาขายในกรมการค้าภายใน และตลาดนัดท้องสนามหลวง ก็เริ่มรับพลาสติกบางบ่อมาขายเพื่อที่พ่อค้าแม่ค้าไม่ต้องเดินทางไปกลับให้ลำบาก แล้วมาพักอาศัยหลับนอนบริเวณแผงขายของบริเวณริมน้ำตลาดทรัพย์สินแทน เมื่อกักรมการค้าภายในไม่อนุญาตให้เข้าไปขายของแล้ว รวมทั้งตลาดท้องสนามหลวง ได้ย้ายไปที่อื่น ทำให้แผงขายผักผลไม้ที่อยู่หัวตลาดหรือบริเวณริมน้ำได้ร้างไป ส่วนแผงผักก็ถูกตัดแปลงให้เป็นห้องพักขนาดเล็กสำหรับครอบครัว จนกลายเป็นห้องเช่าขนาดเล็กเป็นแนวยาวตลอดริมน้ำ ปัจจุบันได้มีแผนรื้อปรับปรุงพื้นที่ดังกล่าวแล้ว

ลักษณะอาคารส่วนใหญ่ยังคงเป็นอาคารที่ก่อสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5-7 แต่สภาพภายในเสื่อมโทรมเนื่องจากตลาดทำเตียนกลายเป็นย่านการค้าส่งออก ก่อให้เกิดการขนส่งสินค้าเข้า-ออก ในบริเวณมากขึ้น ปัญหาที่ตามมาคือ ปัญหาการจราจรและปัญหาการสังกะสีของพื้นที่จากรถบรรทุกต่อโบราณสถานที่อยู่มากมายในบริเวณนั้น ได้ขัดกับหลักการอนุรักษ์พื้นที่รอบๆ ของกรุงรัตนโกสินทร์ รัฐบาลจึงมีนโยบายที่จะย้ายกิจกรรมการค้าของตลาดทำเตียนออกไปบริเวณชานเมือง ซึ่งวิธีการดังกล่าวเข้าไปควบคุมกิจกรรมการค้าในย่านนี้ลงทีละน้อย จนปัจจุบันตลาดทำเตียนเริ่มซบเซา เลิกกิจการไปบ้างบางส่วน พื้นที่ภายในบริเวณตึกแถวเริ่มกลายเป็นแหล่งเสื่อมโทรม ผู้คนที่เคยอยู่อาศัยเพื่อค้าขายเริ่มย้ายออกไปมีที่พักอาศัยตามชานเมือง และกลับมาค้าขายเฉพาะตอนกลางวัน (เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, 2534: 338)

ชุมชนท่าเตียนเป็นพื้นที่ชุมชนที่ประกอบด้วยตึกแถวจำนวนประมาณ 490 คูหา ทั้งนี้เป็นอาคารพาณิชย์ที่มีการอยู่อาศัยและประกอบอาชีพค้าขาย รวมถึงพื้นที่ตลาด และยังมีสถานที่สำคัญต่างๆ ได้แก่ สวนสาธารณะ วัด โรงเรียน พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

1) ท่าเรือในย่านชุมชนท่าเตียน ปัจจุบันมีท่าเรือจำนวน 2 ท่า ที่ยังใช้สัญจรเดินทางอยู่ ได้แก่

1.1) ท่าเตียน หรือท่าโรงโม่ เป็นท่าเรือรับส่ง สัญจรของเรือควนเจ้าพระยา และยังเป็นท่าเรือข้ามฟากยังท่าเตียนและท่าวัดอรุณ

1.2) ท่าเรือสุพรรณ เป็นท่าเรือเอกชนที่มีไว้สำหรับบริการรับส่งนักท่องเที่ยวที่ล่องเรือมาเที่ยวที่ท่าเตียน

เมื่อย้อนอดีตกลับไปเมื่อประมาณ 30 ปีที่แล้ว จากร่องรอยหลักฐานที่ยังพอหลงเหลือของท่าเรือเก่าต่างๆ ที่อยู่บริเวณชุมชนท่าเตียนนั้นสะท้อนให้เห็นความสำคัญของการ

เป็นท่าเรือที่มีการติดต่อเชื่อมโยงผู้คนและสินค้าจากส่วนต่างๆมาสู่ศูนย์กลางของเศรษฐกิจ และการคมนาคมทางน้ำที่มีความสำคัญต่อคนละแวกนี้ ความทรงจำเกี่ยวกับท่าเรือต่างๆ ของคนในชุมชน โดยแยกตามประเภทของเรือตามสี่เรือ (ดำรงพล อินทร์จันทร์ และคณะ, 2549:146-147) ดังต่อไปนี้

(1) ท่าเรือท่าเตียน หรือท่าเรือโรงโม่ มีเรือวิ่งระหว่างท่าเตียน-พระประแดง

(2) ท่าเรือแดง (ท่าเรือเมล์แดง) จุดที่ท่าเรือแดง หรือชอยท่าเตียน เส้นทางระหว่างท่าเตียน พระประแดง นนทบุรี ผักไห่ เสนา อูฐยา อ่างทอง ชัยนาท สิงห์บุรี ปากน้ำโพ

(3) เรือสี่เลือดหมู หรือท่าเรือสุพรรณ จุดที่ท่าเรือสี่เลือดหมู ตลาดมรดกเดิมหรือชอยท่าเรือสุพรรณ เส้นทางระหว่าง ท่าเตียนไปปากน้ำโพ จะมีสินค้าจากทางเหนือมาซื้อสินค้าแล้วบรรทุกไป โดยจะจอดตามท่าเมืองต่างๆ ได้แก่ นนทบุรี สิงห์บุรี อ่างทอง ปทุมธานี เป็นต้น เส้นทางนี้บ้างก็เรียก เรือสี่เลือดหมู หรือ เรือสายสุพรรณ หมายถึงซื้อเดียวกันซึ่งดูจากสีของเรือ

(4) ท่าเรือเขียว ท่าเรือประตูนกยูง ไปบ้านแพน ลาดบัวหลวง อูฐยา สุดทางที่ ชัยนาท สิงห์บุรี เรือเขียวนี้จะเข้าทางสุพรรณเส้นทางวัดไผ่ล้อม เรือเขียวจะจอดอยู่ที่ท่าเขียวที่อยู่ในชอยประตูนกยูง ปัจจุบันคนในท่าเตียนมักจะเรียกชอยประตูนกยูงว่า ชอยท่าเรือเขียว

(5) ท่าเรือข้าวโพด หรือท่าหิน อยู่บริเวณตลาดทรัพย์สินวิงระหว่างท่าเตียน-บางไทร และทางไปสุพรรณ

(6) ท่าเรือบางบัวทอง อยู่บริเวณตลาดทรัพย์สินวิงระหว่างท่าเตียน-บางบัวทอง นอกจากนี้ท่าข้าวโพดและท่าบางบัวทอง ยังมีเรือจากจังหวัดอื่นมาจอดเช่นกัน

(7) ท่าโรงโม่ มีเรือวิ่งระหว่างท่าเตียน-พระประแดง ปัจจุบันเป็นเรือข้ามฟากไปฝั่งธนบุรี(วัดอรุณ) และเป็นท่าเรือควนเจ้าพระยา

มีลักษณะการวางตัวของชอยต่างๆ ขวางระหว่างฝั่งตะวันออกที่เป็นถนนมหาราชและตะวันตกที่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา จำนวนทั้งสิ้น 9 ชอย ได้แก่

(1) ชอยท่าโรงโม่ หรือชอยท้ายวัง(บริเวณท่าเรือท่าเตียน) เป็นชอยที่กว้าง อยู่บริเวณปลายถนนท้ายวังไปยังท่าเรือท่าเตียน นับเป็นถนนที่มีความสวยงาม เนื่องจากมองเห็นแนวอาคารตึกเก่าที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชุมชนท่าเตียน

(2) ชอยท่าเตียน หรือชอยเพ็ญพิมาน ที่ชาวบ้านเรียกกันคือชอยเสียวทรัพย์ เนื่องจากปัจจุบัน เป็นชอยส่วนบุคคล เวลาที่นำรถเข้าไปจอดต้องเสียค่าจอด จึงเป็นที่มาของชื่อ ชอยเสียวทรัพย์

(3) ชอยท่าสุพรรณ แต่เดิมเป็นชอยที่เป็นท่าเรือสุพรรณ ยังมีป้ายชื่อบริษัทสุพรรณขนส่ง

ให้พบเห็นอยู่ ปัจจุบันเป็นท่าเรือรับส่งเรือนำเที่ยวที่ดำเนินการโดยเอกชน เป็นชอยที่มีทัศนียภาพที่สวยงาม เพราะเป็นมุมที่สามารถมองเห็นพระปรางค์วัดอรุณผ่านชอยอย่างสวยงาม บริเวณท้ายชอยเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อฟ้าหลวง

(1) ชอยประตูกอง เป็นชอยที่กำหนดเขตแบ่งระหว่างการค้าและพื้นที่อยู่อาศัย ในชอยนี้มีศาลเจ้าพ่อต้นไทร เดิมชอยนี้มีชื่อเสียงในเรื่องของการทำทอผ้าและลูกกวาด

(2) ชอยเพ็ญพัฒน์ ส่วนใหญ่ในชอยเป็นที่อยู่อาศัย บ้างก็ยังมีการค้าขายของชำ และมีร้านอาหารเปิดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ท้ายชอยบริเวณริมแม่น้ำมีศาลเจ้าพ่อพระภูมิ

(3) ชอยปริชาพาณิชย์ ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัย มีการใช้พื้นที่เป็นสำนักงานบริษัทอาพล ฟู้ด จำกัด

(4) ชอยสหกรณ์ 3 ส่วนใหญ่ในชอยจะเป็นที่อยู่อาศัย บ้างก็ยังมีการค้าขายของชำ และมีโรงแรมสำหรับบริการนักท่องเที่ยว

(5) ชอยสหกรณ์ 4 ส่วนใหญ่ในชอยนี้เป็นที่อยู่อาศัย เป็นที่ตั้งของมูลนิธิโลกสีเขียว ในชอยและท้ายชอยเป็นร้านกาแฟริมน้ำเจ้าพระยาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

2) แม่น้ำเจ้าพระยา

การที่ชุมชนท่าเตียนมีลักษณะภูมิศาสตร์ที่ตั้งติดกับริมแม่น้ำเจ้าพระยาตลอดแนวทางด้านทิศตะวันออก ไม่เพียงแต่เฉพาะชุมชนท่าเตียนรวมถึงชุมชนอื่นๆ ในบางกอกนั้นมีความสัมพันธ์ ผูกพันกับแม่น้ำเจ้าพระยาอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะเป็นแม่น้ำหลักสายใหญ่ที่หล่อเลี้ยงคนในประเทศ หลังจากที่แม่น้ำสาขาทั่วภูมิภาคมารวมกันก่อนไหลลงสู่ทะเล แม่น้ำเจ้าพระยาจึงเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ก่อให้เกิดวิถีชีวิต ประเพณีความเชื่อ อารยะธรรมต่างๆ ที่สืบเนื่องในอดีตถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคมนาคมที่สะดวกสบายจึงเอื้อให้เกิดระบบการค้าขายที่เชื่อมโยงไปสู่การค้าขายระดับนานาชาติ ในขณะที่เดียวกันลักษณะของระบบย่อยสาขาแม่น้ำ ลูกคลองที่เชื่อม

กับแม่น้ำสายใหญ่นี้ก็มีการค้าขายในแบบหน่วยย่อยที่เกื้อกูลและสนับสนุนการค้าระดับมหภาค ดังกล่าว แม่น้ำเจ้าพระยาจึงเป็นทรัพยากรและตัวแปรสำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญในการตั้งถิ่นฐาน การก่อตัว หล่อเลี้ยงและสร้างพัฒนาการชุมชนท่าเตียนมาจนถึงปัจจุบันที่ยังมีการใช้แม่น้ำเจ้าพระยาในการคมนาคมมาสู่ชุมชนแห่งนี้ของคนทั่วไปและนักท่องเที่ยว

แม่น้ำเจ้าพระยาเป็นแม่น้ำที่มีน้ำมากและไหลแรงตลอดปี เพราะมีต้นน้ำจากแม่น้ำภาคเหนือ นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำสายอื่นมาสมทบอีกหลายสาย เป็นเหตุให้น้ำหลากจะพัดพาโคลนตมมาทับถมในบริเวณที่สายน้ำไหลผ่านทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการเพาะปลูก เช่น ข้าว และอื่นๆ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2544:5)

ศุศรา สุจฉายา นักประวัติศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ได้วิเคราะห์ปัจจัยของชุมชนท่าเตียนที่มีการเกิดเป็นตลาดใหญ่ขึ้นมานั้น เนื่องจากสภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่อยู่ริมแม่น้ำที่ใช้แม่น้ำหลักเดินทางเชื่อมต่อกับแม่น้ำสาขาคลองซอยและลำกระโดง⁵ ที่มาสาขายู่มาในแถบนี้ ได้แก่ คลองบางฉับหรือบางเชือกหนัง คลองบางระมาด คลองบางพรหม บางน้อย บางจาก และคลองที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา เช่น คลองดาวคะนอง คลองบางปะแก้ว คลองแจรงร้อน และยังมีคลองบางขุนเทียน คลองภาษีเจริญ คลองมหาสวัสดิ์ คลองทวีวัฒนา คลองราชมนตรี คลองบางไส้ไก่ คลองมอญ เป็นต้น ซึ่งคลองสาขาเหล่านี้เป็นเส้นทางที่สามารถเชื่อมออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยาทั้งส่วนที่เชื่อมกับแม่น้ำเจ้าพระยาโดยตรงหรือแยกย่อยมาจากคลองอื่นที่เชื่อมกับแม่น้ำเจ้าพระยา (ศุศรา สุจฉายา, 2542)

นอกจากนี้ สุจิตต์ วงษ์เทศ ยังกล่าวในทำนองคล้ายกันถึงปัจจัยดังกล่าวว่า จากตะกอนที่มาทับถมกันมากๆ ขึ้น จึงเหมาะแก่การตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย เมื่อมีการตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยมากๆ จึงกลายเป็นย่านชุมชนขึ้นมาจึงเรียกกันทั่วไปว่าชุมชนย่านบางกอก ซึ่งสาเหตุสำคัญที่ทำให้ชุมชนย่านบางกอกมีความเจริญและพัฒนาขึ้นเป็นศูนย์กลางของประเทศได้ ก็เพราะมีลำน้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อทั้งภายในและภายนอกได้สะดวก (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2544: 8)

ในช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 วิถีชีวิตของชาวกรุงเทพฯ มักมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำและพื้นที่ริมน้ำ เพราะมีการตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยกระจายไปตามแม่น้ำ คลองสายหลักและคลองสายย่อย โดยบ้านเรือนจะอยู่ริมฝั่งน้ำหรือไม่กี่เข้าไปบริเวณแผ่นดินแต่ก็ยังเชื่อมกับแม่น้ำคลองสายได้อย่างสะดวก โดยพื้นที่บนบกริมแม่น้ำส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของวัดและเป็นพื้นที่สำหรับการอยู่อาศัยสำหรับวังเจ้านาย และบ้านขุนนางเสนาบดีผู้ใหญ่ที่พระเจ้าแผ่นดินประทานให้ ในขณะที่ราษฎรส่วนใหญ่จะใช้ชีวิตบนเรือนแพริมน้ำ (ขุนวิจิตรมาตรา อ้างใน ดำรงพล อินทร์จันทร์ และคณะ, 2549) ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของเมืองกรุงเทพฯ ตลอดในช่วงเวลา

⁵ ลำกระโดง หรือ ลำประโดง หมายถึง ลำน้ำขนาดเล็กที่ขุดจากลำน้ำขนาดใหญ่เพื่อชักน้ำ เข้านาเข้าสวน

ดังกล่าวมักถูกขนานนาม เปรียบเปรยว่าเป็น “เวนิสตะวันออก” ด้วยความเป็นเมืองที่มีลักษณะเฉพาะโดดเด่นด้วยความเป็นเครือข่ายของแม่น้ำคลองสาขาต่างๆ (จิรวัดน์ แสงทอง อ้างถึงใน คำรณพล อินทร์จันทร์ และคณะ, 2549)

4.2.2 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

1) ด้านเศรษฐกิจในชุมชน

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นถึงพัฒนาการของชุมชนโดยมีเศรษฐกิจการค้าความเป็นชุมชนแบบพาณิชยกรรม เพราะปัจจัยการเป็นเมืองท่ามาแต่โบราณจึงก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังต่อไปนี้

คนท่าเดียนส่วนใหญ่จึงมีอาชีพหลักในการค้าขาย ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงของข้อกำหนดเกี่ยวกับพื้นที่ในกรุงรัตนโกสินทร์ จึงทำให้เศรษฐกิจการค้าของที่นี่ซบเซาลง จากที่เคยเป็นแหล่งค้าส่งที่ใหญ่ที่สุด ปัจจุบันยังคงเหลือร้านค้าส่งดังกล่าวเพียงไม่กี่ร้าน ส่วนร้านที่ยังพออยู่ได้ก็ขาดผู้สืบทอดกิจการต่อ เนื่องจากคนรุ่นหลังมักออกไปทำงานนอกชุมชน อาชีพค้าขายยังคงอยู่แต่ต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม ส่วนหนึ่งที่ยังมีการเปิดร้านค้าส่งอยู่ จำเป็นต้องใช้แรงงานในการขนส่งสินค้าลูกจ้างของร้านค้าส่งเหล่านี้ส่วนใหญ่จึงพักอยู่ในชุมชน โดยเป็นแรงงานที่อพยพมาจากต่างจังหวัด คนจำนวนหนึ่งในชุมชนจึงประกอบอาชีพรับจ้างแบกหามเพื่อรองรับร้านค้าส่งที่ยังเหลืออยู่ในชุมชน

จากการปรับตัวเพื่อเข้าสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้แก่ ร้านอาหารส่วนหนึ่งยังคงเสน่ห์ของร้านอาหารข้างถนนไว้เพราะยังมีนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบบรรยากาศท่องเที่ยวที่เรียบง่าย ส่วนหนึ่งปรับปรุงร้านเป็นแบบติดแอร์ เช่น ร้านขายของที่ระลึก ร้านอาหารและเครื่องดื่มเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมในบริเวณสถานที่ท่องเที่ยวดังกล่าว ซึ่งในสายตานักท่องเที่ยวท่าเดียนเป็นที่รู้จักจากเรื่องของ การนวด สินค้าและบริการต่างๆ จึงเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาแพทย์แผนโบราณ ได้แก่ ร้านขายยาแผนโบราณและอุปกรณ์นวด โรงเรียนสอนนวดของวัดโพธิ์ ร้านนวดแผนโบราณ

ส่วนอาชีพบริการอื่นๆ ที่มีในชุมชน เช่น บริการเรือนำเที่ยว ถือว่าเป็นที่รู้จักและนำรายได้มาสู่คนในชุมชนอย่างมาก เนื่องด้วยปัจจัยที่เป็นชุมชนแบบเมืองท่าที่เชื่อมโยงการเดินทางไปสู่ที่อื่นๆ ส่งผลต่อความสะดวกในการเดินทาง จึงทำให้ท่าเดียนมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากมาใช้บริการเรือนำเที่ยว

การบริการที่พัก ด้วยทำเลที่ตั้งของชุมชนท่าเตียนติดริมแม่น้ำเจ้าพระยา และฝั่งตรงข้ามมีวัดอรุณราชวราราม ราชวรมหาวิหาร โดยมีพระปรารักษ์โดดเด่นสะดุดตา จึงทำให้บริเวณริมฝั่งเจ้าพระยาฝั่งพระนครที่เป็นที่ตั้งของชุมชนท่าเตียนเป็นจุดชมวิวที่สวยงามแห่งหนึ่ง เมื่อนักท่องเที่ยวมาเที่ยวจึงประทับใจภูมิทัศน์ดังกล่าว จึงมีการเปิดให้บริการ โรงแรมที่พักขนาดเล็กที่เรียกว่า boutique hotel ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว โดยการลงทุนจากคนข้างนอกและคนในชุมชน แนวโน้มของการเปิดบริการห้องพักแบบ boutique hotel ในชุมชนแห่งนี้กำลังเป็นที่สนใจต่อนักลงทุนที่จะเข้ามาลงทุนเพื่อรองรับกระแสการท่องเที่ยวที่มีในอนาคต

นอกจากนี้ยังมีอาชีพอื่นๆ ได้แก่ พนักงานบริษัท ข้าราชการ งานธนาคาร และอื่นๆ อาชีพเหล่านี้มักประกอบ โดยคนรุ่นใหม่ที่เกิดในท่าเตียน ด้วยยุคสมัยและการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้คนเหล่านี้ต้องออกไปทำงานนอกชุมชน

2) ความเชื่อ

นอกจากวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หรือวัดโพธิ์ ที่เป็นอารามหลวง ยังมีศาลเจ้าต่างๆ ที่คนในชุมชนให้ความเคารพและศรัทธา อันสอดคล้องกับอาชีพค้าขายของคนในชุมชน

- (1) ศาลเจ้าพ่อตันไทร ตั้งอยู่บริเวณกลางซอยประตูนกยูง
- (2) ศาลเจ้าพ่อพระภูมิ หรือศาลพระภูมิเจ้าที่สหกรณ์ มีชื่อเรียกภาษาจีนแต้จิ๋วว่า “เจียวตี้เหล่าเอี้ยะ” ตั้งอยู่บริเวณซอยเพ็ญพัฒน์ 1 ใกล้บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา
- (3) ศาลเจ้าพ่อฟ้าสง ตั้งอยู่บริเวณท่าซอยสุพรรณ ใกล้บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา
- (4) ศาลเจ้าพ่อกวอนอู ตั้งอยู่ในบริเวณตลาดท่าเตียน ใกล้ทางเข้าตลาดด้านขวามือ
- (5) ศาลเจ้าพ่อสาสติ หรือ ศาลเจ้าสุรินทร์ (ศาลเจ้าประจำวังกรมหมื่นสุรินทรรักษ์) ตั้งอยู่ในบริเวณตลาดท่าเตียนที่เชื่อมด้านติดแม่น้ำเจ้าพระยาระหว่างซอยท่าเรือแดงและตลาดทรัพย์สิน

(6) ศาลเจ้าส่วนใหญ่ถูกตั้งอยู่บนพื้นที่ชุมชนท่าเตียนมากกว่า 60 ปี ส่วนใหญ่เป็น เทพเจ้า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นความเชื่อของคนจีนเป็นส่วนใหญ่ ความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้มักให้โชคลาภแก่ผู้เคารพในเรื่องของการทำมาหากิน ค้าขาย และการเดินทาง การสร้างศาลเจ้าเหล่านี้จึงน่าจะมาจากคนในชุมชนและคนนอกพื้นที่ที่เดินทางเข้ามาค้าขายในชุมชน

การมีอยู่ของศาลเจ้าที่ถือว่ามีจำนวนมากนี้สะท้อนให้เห็นความศรัทธา ความเชื่อของคนในชุมชนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เอื้อต่อปัจจัยและบริบทต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนท่าเตียน

3) งานประจำปีในชุมชนท่าเตียน

งานสงกรานต์วัดโพธิ์

ในช่วงวันสงกรานต์ถือเป็นงานที่สำคัญและใหญ่ที่สุดของวัดโพธิ์ มีการจัดทั้งสิ้น 7 วัน 7 คืน เริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษายน เป็นต้นไป การจัดประเพณีงานสงกรานต์วัดโพธิ์นี้ได้เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีบรรดาเชื้อพระบรมวงศ์ ชุนนาง จะเข้าพิธีสงฆ์ที่พระวิหารพระพุทธไสยาสน์ ซึ่งได้ทำมาอย่างสืบเนื่องทุกปี จนกระทั่งราวปี พ.ศ.2480 งานสงกรานต์ดังกล่าวได้จัดเป็นงานใหญ่ขึ้น มีมหรสพ ลิเก จั้ว การประกวดเทพีวัดโพธิ์ และการออกร้านรอบวัดโพธิ์

ในงานสงกรานต์ดังกล่าวยังมีการละเล่น นิทรรศการ เชิดสิงโต ก่อพระเจดีย์ทราย ลำตัด มีจั่วไหหล่าและแต้จั่ว ซึ่งเป็นการจัดงานที่ยิ่งใหญ่โดยเป็นการร่วมมือร่วมใจของวัด คณะกรรมการและคนในชุมชน แต่ในปัจจุบัน รูปแบบของการจัดงานสามารถจัดได้เพียง วันที่ 13-14 เมษายน ซึ่งเปลี่ยนมาตั้งแต่ราว ปี พ.ศ.2515 เพราะการจัดงานที่มีมหรสพ การตกแต่งไฟประดับต่างๆ อาจทำให้บางส่วนของเจดีย์หรือสิ่งก่อสร้างในวัดชำรุดเสียหายได้ นอกจากนี้ยังในปัจจุบันชุมชนได้ร่วมจัดงานสงกรานต์ขึ้นในท่าเรือแดง ยังได้มีการจัดงานรดน้ำผู้สูงอายุด้วย

งานจั่ว

เนื่องจากคนในชุมชนท่าเตียนส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายจีนแต้จั่ว ซึ่งนอกจากในแต่ละปีของแต่ละครอบครัวแต่ละสายตระกูลจะทำพิธีกรรมหลักๆ กัน ได้แก่ ประเพณีตรุษจีน เทศกาลเซ็งเม้ง ไหว้พระจันทร์ แล้วยังมีประเพณีพิธีกรรมที่เป็นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่สื่อความเป็นชุมชนจีน คือ งานไหว้เจ้าประจำปี โดยจัดขึ้นปีละ 2 ครั้ง ต้นปีและปลายปี โดยเรียกกันทั่วไปว่า “งานจั่ว” ทั้งนี้เพราะต้องมีจั่วแต้จั่วเป็นมหรสพหลักที่ต้องแสดงแก่เทพเจ้าที่คนท่าเตียนเคารพ

เดิมที่งานจั่วในชุมชนท่าเตียนมีการจัดถึง 2 แห่ง คือ จั่วของตลาดมรดก ซึ่งจัดเป็นแห่งแรก และงานจั่วของตลาดทรัพย์สิน เมื่องานทั้งสองได้ดำเนินไประยะหนึ่งงบประมาณในการจัดงานค่อนข้างสูง จึงได้รวมงานทั้ง 2 แห่งเป็นงานเดียวกัน โดยศูนย์กลางการจัดงานคือ ซอยท่าเรือแดง หรือซอยท่าเตียน เมื่องานจั่วทั้งสองได้ร่วมกันจัดเป็นประจำทุกปี ก็มีงานไหว้เจ้าต้นปี และงานของคุณพระเจ้าช่วงปลายปี

นอกจากนี้ภายในชุมชนยังมีกิจกรรมประจำปีอื่นๆ ที่คนในชุมชนร่วมกันจัดขึ้น ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 ปฏิทินกิจกรรมประจำปีของชุมชนท่าเตียน

ช่วงเดือน	งานเทศกาล	กิจกรรม
เมษายน	งานสงกรานต์	รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่และเล่นสาดน้ำทั่วไป
มิถุนายน (ตรงกับวันที่ 13 เดือน 5 ตาม จันทรคติตามปฏิทินจีน)	วันเกิดเจ้าพ่อกวนอู	เปิดศาลไว้เจ้าพ่อและไหว้เจ้า
กันยายน (ตรงกับวันที่ 28 เดือน 8 ตาม จันทรคติตามปฏิทินจีน)	วันเกิดเจ้าพ่อปึงเถ่ากง ชอยท่าเรือเขียว	เปิดศาลไว้เจ้าพ่อและไหว้เจ้า
ตุลาคม (ตรงกับวันที่ 28 เดือน 9 ตาม จันทรคติตามปฏิทินจีน)	วันเกิดเจ้าพ่อสาสติ	เปิดศาลไว้เจ้าพ่อและไหว้เจ้า
ธันวาคม (ตรงกับวันที่ 11 เดือน 12 ตามจันทรคติตามปฏิทินจีน)	วันเกิดเจ้าพ่อปึงเถ่ากง ชอยท่าสุพรรณ	เปิดศาลไว้เจ้าพ่อและไหว้เจ้า
ธันวาคม (ตรงกับวันที่ 15 เดือน 12 ตามจันทรคติตามปฏิทินจีน)	งานฉลองเจ้าพ่อประจำปี	ฉลอง 3 วัน 3 คืน โดยศักราชตรีเลียง พระช่วงเช้า ส่วนช่วงกลางคืน กินเลี้ยง ประมุขของถวายเจ้าพ่อ และการแสดง งิ้ว
ธันวาคม	งานชาวท่าเตียนรวมใจ ภักดิ์รักในหลวง	กิจกรรมเดินเทอดพระเกียรติและ กิจกรรมสันตนาการบนเวทีช่วง กลางคืน

4.3 ชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียนกับบริบทเมืองเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์

เกาะรัตนโกสินทร์ เป็นพื้นที่อันมีความเกี่ยวเนื่องทางด้านการเมืองการปกครอง ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวและอื่นๆ เป็นเมืองหลวงที่มีอายุ

อันยาวนานราว 230 ปี ที่ได้มีการสถาปนาเป็นเมืองหลวงของประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน หากกล่าวถึงเกาะรัตนโกสินทร์แล้ว ภาพลักษณ์ หรือสิ่งที่ปรากฏขึ้นในจินตภาพนั้นน่าจะเป็นภาพของความเป็นไทยที่มีวัดวาอาราม พระบรมมหาราชวัง สถานที่ราชการ ถนนสายสำคัญ อนุสาวรีย์ เรื่องราวของพระมหากษัตริย์และชนชั้นเจ้านาย ในขณะเดียวกัน ภายใต้ความรุ่งเรือง ร่ำรวยทางศิลปวัฒนธรรม ความเป็นศูนย์กลางทางด้านต่างๆ ของเกาะรัตนโกสินทร์นั้น ยังมีความหลากหลายของย่าน ตลาด ดึก ชุมชน และผู้คนที่อยู่อาศัยอยู่ในชุมชนร่วมกันในเกาะแห่งนี้ ซึ่งทำหน้าที่เป็นแรงงาน และกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนบรรยากาศเบื้องหน้าของความมีชีวิตชีวาให้แก่เมืองหลวงแห่งนี้

นับตั้งแต่มีการสร้างเมืองกรุงเทพมหานครฯ ในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 แห่งราชวงศ์จักรี เป็นต้นมา การสร้างบ้านแปงเมือง การพัฒนาของเมืองหลวงนำมาซึ่งการก่อตัวของกลุ่มคนอันหลากหลายที่มาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เป็นชุมชน ในบริเวณรอบๆ เกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งกระจายอยู่ไปทั่วบริเวณรอบเกาะ ที่มีมากกว่า 20 ชุมชน ที่เป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีการตั้งถิ่นฐานเพื่ออยู่อาศัยมาพร้อมกับความเจริญเติบโตของเมืองกรุงเทพฯ อันเป็นมรดกวัฒนธรรม ชาวบ้านร้านค้าที่ได้ตกทอดมาถึงปัจจุบัน อาทิ ชุมชนโบสถ์พราหมณ์ ชุมชนตรอกศิลป์-ตรอกตีดิน ชุมชนตรอกข้าวสาร ชุมชนท่าวัง ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ ชุมชนท่าเตียน ชุมชนแพร่งภูธร ชุมชนป้อมมหากาฬ ชุมชนบ้านบาตร ชุมชนบ้านรูป ชุมชนบ้านพานถม ชุมชนวัดราชพิพิธพัฒนา ชุมชนสามยอด เป็นต้น

ด้วยลักษณะเฉพาะของพื้นที่บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์อันเป็นพื้นที่ศูนย์กลางแห่งการก่อกำเนิดมรดกทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ศิลปะและสถาปัตยกรรมที่สำคัญอันล้ำค่าของชาติ และยังเป็นพื้นที่ของการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยของคนตั้งแต่ยุคของการกำเนิดเมืองจึงทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีพัฒนาการเกิดเป็นชุมชน ย่านเศรษฐกิจ และที่ตั้งของที่ทำกรสำคัญต่างๆ ของประเทศ เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปความเจริญทางด้านต่างๆ ได้เข้ามา ส่งผลให้การขยายตัวของเมืองเกิดขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับ ความหนาแน่นของประชากรที่เกิดจากการอพยพ เคลื่อนย้ายของแรงงานจากพื้นที่ต่างๆ เข้าสู่เมืองหลวง สถานการณ์ดังกล่าวทางคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่าได้เห็นว่าบนพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์เป็นพื้นที่ที่มีความแออัดของอาคารและสิ่งก่อสร้าง การจราจร สิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลกระทบต่อสถาปัตยกรรมไทยอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสำคัญของชาติ (กองอนุรักษ์ธรรมชาติและศิลปกรรม, 2521.) นอกจากนี้ยังมีการมองเรื่องปัญหาการจราจร ปัญหาน้ำเน่าเสีย ปัญหาทางเท้าชำรุด ตลอดจนปัญหาการหลังไหลของแรงงานที่อพยพมาจากถิ่นต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมคุณภาพชีวิตของประชากรเมืองที่มาจากการละเลยการวางแผนในการใช้พื้นที่ดี และจากการมีอยู่ของคน และชุมชนดั้งเดิมเหล่านี้

การมีอยู่ของย่าน ชุมชนต่างๆ ในปัจจุบัน บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์นั้น จากมุมมองของรัฐที่ถือเป็นมลภาวะทางสายตา และขัดต่อแนวทางการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ที่เน้นการนำเสนอรูปแบบ และเรื่องราวความทรงจำที่เกี่ยวกับวัด วัง เจ้านายโดยมองข้ามการให้คุณค่า ความสำคัญของการมีอยู่ของเรื่องราว ของชุมชน ชาวบ้านร้านตลาด ในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญของแรงขับเคลื่อนในการสร้างบ้านแปงเมืองของกรุงเทพฯ จนสามารถสร้างชุมชนให้กลายเป็นเมืองหลวงอันเป็นศูนย์กลางทางด้านต่างๆ ของประเทศไทย ซึ่งชุมชนต่างๆ เหล่านี้ล้วนแต่มีเรื่องราว ความสำคัญต่อการมีอยู่และดำเนินต่อไปที่ทางรัฐควรให้ความสำคัญในการนำเสนอต่อสาธารณะในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้คนในประเทศได้เรียนรู้และเข้าใจต่อชุมชน ผู้คนและชุมชนเหล่านี้ที่กำลังเผชิญหน้ากับปัญหาที่เกิดจากผลพวงของการวางแผนพัฒนาเมืองเพื่อนำภาคการท่องเที่ยวมากกว่าคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชากร

ชุมชนท่าเตียนเป็นชุมชนประวัติศาสตร์ ย่านเมืองเก่าในหลายๆ ชุมชนบนเกาะรัตนโกสินทร์ที่ถือเป็นมรดกวัฒนธรรมของชาวบ้านสามัญชนที่รอการสืบค้นเพื่อหาความหมาย ติความ และสื่อความหมายสู่สาธารณะเพื่อทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันดังที่จะกล่าวในส่วนต่อไป

ทั้งนี้ความสำคัญของชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียนกับความเป็นเมืองเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์ ชุมชนท่าเตียน เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมน้ำเจ้าพระยาแห่งหนึ่งที่ยังคงอยู่และเต็มไปด้วยความมีชีวิตชีวาในปัจจุบัน ด้วยบรรยากาศการค้าขายและความพลุกพล่านของผู้คนที่เข้ามาเยี่ยมชมด้วยวัตถุประสงค์ต่างๆ มีทั้งมาเพื่อการจับจ่ายซื้อของ หรือก็ผ่านมาเพื่อที่จะเดินทางไปยังสถานที่หรือจุดหมายอื่นต่อ จึงทำให้ชุมชนแห่งนี้มีเต็มไปด้วยความมีชีวิตชีวาและน่าค้นหา

จากการก่อตัวและพัฒนาการมาจากการตั้งถิ่นฐานของผู้คนอันหลากหลายมาอยู่รวมกันที่เป็นลักษณะของชุมชนริมน้ำ มีการทำมาหากิน ค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันจากเส้นทางของคลองสาขาย่อยที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง โดยมีความเก่าแก่ของชุมชนไม่แพ้กับอายุของกรุงรัตนโกสินทร์ อีกทั้งชุมชนริมน้ำแห่งนี้ยังถูกกล่าวถึงก่อนสมัยที่จะมีการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นราชธานี ด้วยทำเลที่ตั้งของชุมชนที่ติดริมแม่น้ำเจ้าพระยา นอกจากจะใกล้ทางออกเชื่อมไปสู่ปากอ่าวไทยแล้ว ยังเป็นที่เชื่อมไปสู่คลองสาขา และแม่น้ำสายใหญ่อื่นๆ ก่อนที่จะไหลลงสู่อ่าวไทย ซึ่งเป็นบริเวณช่วงปากน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ ชัยภูมิดังกล่าวทำให้เกิดเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนพื้นเมืองดั้งเดิมในแถบนี้และกลุ่มชนต่างๆ ที่อพยพย้ายเข้ามา โดยเฉพาะชาวจีนจนกลายเป็นชุมชนจีนโบราณและย่านการค้าหลักในเมืองกรุงเทพฯ จากอดีตที่เกิดจากกิจกรรมทางการค้า การคมนาคมที่กระจายไปสู่ส่วนภูมิภาคต่างๆ ใ้ได้ง่ายและสะดวก จึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนหมุนเวียนหลังไหลของคนและสินค้าจนกลายเป็นวัฒนธรรมชาวน้ำในบริเวณชุมชนริมน้ำแห่งนี้ ทำให้เกิด

บรรยากาศของความเป็น “เมืองท่า” มาตั้งแต่สมัยอยุธยา ดังที่นักเดินทางชาวตะวันตก ได้พรรณนาความงดงามนี้ไว้ว่า “เวนิสตะวันออก”

ความเป็น “ตลาด” ในยุคต้นรัตนโกสินทร์ ที่เต็มไปด้วยผู้คนและสินค้าที่หลั่งไหลมากับเส้นทางที่เป็นศูนย์กลางของการคมนาคมทางน้ำ ดังชุมทางการค้าจากหัวเมืองต่างๆ แล้วกระจายทรัพยากรเหล่านั้นเพื่อหล่อเลี้ยงคนในเมือง เมื่อครั้งยุคสมัยของชีวิตริมน้ำยังเฟื่องฟู ก่อนที่ความทันสมัยจะเข้ามาพร้อมการตัดถนน การคมนาคมทางน้ำจึงได้ค่อยๆ ลดบทบาทลงไป แต่กระนั้นชุมชนท่าเตียนก็มีสถานะความเป็นตลาดที่เป็นศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยนวัตถุดิบทางอาหารทั้งที่เป็นของสดและผลิตภัณฑ์แปรรูป จนกระทั่งกลายเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยน แหล่งซื้อขายสินค้าโชห่วย ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศก่อนยุคสมัยของความชบเซาด้วยการค้าส่งแบบ ค้าปลีก-ค้าส่งรายใหญ่เข้ามาแทนที่ ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของแผนอนุรักษ์เกาะรัตนโกสินทร์ที่เกิดขึ้นมาในช่วงของการพัฒนาประเทศ ปัจจุบันตลาดที่เคยคับคั่งดังกล่าวจึงถูกแทนที่ด้วยศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำเพื่อการท่องเที่ยวของชาวไทยและต่างประเทศ เพราะท่าเตียนเป็นดังศูนย์กลางที่เชื่อมเส้นทางคมนาคม และเส้นทางท่องเที่ยวทั้งทางน้ำและทางบกเข้าด้วยกันเพื่อเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญต่างๆ บริเวณรอบเกาะกรุงรัตนโกสินทร์และกรุงเทพมหานครต่อไป ภาพลักษณ์ของชุมชนท่าเตียนที่เคยมีความสำคัญในอดีตในฐานะเมืองท่าของเมืองหลวง ความมีชีวิตชีวาของบรรยากาศตลาดที่มีความพลุกพล่าน ผู้คนหลากหลายมาจับจ่ายซื้อขาย ได้ถูกทำให้กลายเป็นภาพของความพลุกพล่านและไร้ระเบียบที่เป็นมลพิษทางสายตาด้วยมุมมองของรัฐ

ตามนิยามของเมืองเก่าที่ทางคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า ได้จัดประเภทของเมืองเก่าเมื่อปี 2548⁶ ใวนั้น ชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียนถือเป็นเมืองเก่าที่เป็นเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะของความเป็นชุมชนเมืองท่าในการคมนาคมและค้าขายยาวนานสืบมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ก่อนตั้งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นเมืองหลวงกระทั่งช่วงชบเซาเมื่อมีการพัฒนาทำให้การคมนาคมทางน้ำลดบทบาทลง การมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ก่อตัวโดยจากผู้คนอันหลากหลายชาติพันธุ์และกลุ่มที่มาโดยเฉพาะชาวจีน(ฮกเกี้ยน) ที่อพยพย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำการค้าขายกลายเป็นย่านชุมชนการค้าริมน้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นบริเวณท่าเรือสำคัญจนพัฒนาการเป็นศูนย์กลางในการคมนาคม ค้าขายขนส่งสินค้า อันเป็นปัจจัยส่งผลในการเกิดความเจริญเติบโตเป็นเมืองกรุงเทพฯขึ้นมา วิวัฒนาการของความเป็นเมืองนั้นยังคงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะที่เห็นเด่นชัดด้วยลักษณะทางสถาปัตยกรรม จากการศึกษาวิจัยชุดหนึ่งได้ระบุและกำหนดกลุ่มอาคารดังกล่าวไว้ว่าเป็นรูปแบบสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ได้รับอิทธิพลจากยุโรป มีการตกแต่ง

⁶ อ่านเพิ่มใน ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนาและบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ ๑ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่าในประเทศไทย

ส่วนต่างๆ ของอาคารคล้ายศิลปะอาร์ค เดโค รูปแบบอาคารดังกล่าวถือเป็นอาคารแบบสมัยใหม่ยุคแรกของประเทศไทย แต่กรมศิลปากรมิได้รวบรวมเอาไว้เป็นอาคารที่มีคุณค่าหรือจัดว่าเป็นโบราณสถานแต่อย่างใด (ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2542) ทั้งที่อาคารดังกล่าวมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ความงาม สุนทรียภาพและอื่นๆ

ลักษณะสำคัญทางกายภาพที่แสดงถึงความเป็นเฉพาะรวมทั้งมีบุรภาพ (identity and character) ของชุมชนท่าเตียน สภาพปัจจุบันที่ดำเนินไปภายใต้คุณค่า (value) ความแท้ การรักษาไว้ซึ่งความเป็นดั้งเดิมและบุรภาพ (authenticity and integrity) คือ รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานโบราณริมแม่น้ำเจ้าพระยา การมีสภาพบ้านเรือน อาคารเก่าที่ยังสมบูรณ์ ท่าเรือเรือในอาคารไม้เก่าแก่ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมแห่งหนึ่งในเกาะรัตนโกสินทร์ วัฒนธรรม ตึกรามบ้านช่อง ผู้คน วิถีชีวิต ประเพณี และความเชื่อต่างๆ อันมีพัฒนาการและการใช้สอยพื้นที่ของชุมชนมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่มีการก่อตัวขึ้นมาเป็นชุมชนเล็กๆ ก่อนมีการสร้างเมืองกรุงเทพฯ เป็นราชธานี ในสมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ด้วยรูปแบบของสถาปัตยกรรม เอกสารบันทึกต่างๆ ที่ได้กล่าวถึงชุมชนแห่งนี้ จึงเป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ การพัฒนาของเมืองกรุงเทพมหานคร ที่รวมเรียกว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (cultural landscape) ของเกาะรัตนโกสินทร์ ความต่อเนื่องของการมีอยู่ของหลักฐานต่างๆ ของชุมชนเมืองที่มีการอยู่อาศัยของประชากร การเป็นศูนย์กลางการคมนาคม เศรษฐกิจ ที่ยังคงมีบรรยากาศของชุมชนพาณิชย์ที่มีการค้าขาย ศูนย์กลางแหล่งท่องเที่ยว รอบๆ บริเวณนี้ ยังคงมีสถานที่ราชการแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของชาติที่ยังคงเป็นการใช้สอยในลักษณะเมืองที่ยังมีชีวิต (living Environment) จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ที่ยังคงรวบรวมด้วยมรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นนามธรรม (tangible heritage) และมรดกที่เป็นนามธรรม (Intangible heritage) ที่มีคุณค่าทางศิลปะ โบราณคดีและประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ต่างๆ ที่มีในชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียนนั้นถือได้ว่าเป็นมรดกวัฒนธรรมที่ส่งทอดกันมา นับรุ่นต่อรุ่นที่รอให้สืบทอดอยู่ ทำให้คนรุ่นปัจจุบันยังได้ใช้ทรัพยากรเหล่านี้ที่เป็นดังมรดกวัฒนธรรมของชาวบ้านร้านตลาด หาได้เป็นมรดกวัฒนธรรมของชนชั้นสูงแต่อย่างใด

4.4 มรดกทางวัฒนธรรมในชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียน

4.4.1 กลุ่มอาคารบ้านเรือนในบริเวณชุมชนท่าเตียน

1) อาคารอนุรักษ์ที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นแบบยุโรป

ชุมชนท่าเตียนมีลักษณะเป็นชุมชนประกอบด้วยตึกแถวเป็นและอาคารไม้ในบางพื้นที่ จากสภาพการมีอยู่ของลักษณะการวางตำแหน่งของอาคารบ้านเรือนในปัจจุบัน ทำให้เห็นลักษณะการวางตัวของอาคารตึกแถว 2 ชั้น เป็นรูปทรงตัวยู (U) โดยสร้างล้อมรอบตัวตลาดอาคารเป็นตึกแถว 2 ชั้น มีจุดเด่นคือ มีซุ้มหน้าต่างรูปโค้งกลม ก่อปูนเป็นลายอิฐตามกรอบรูปโค้งภายในช่องโค้งเจาะหน้าต่างคู่ มีช่องลมรูปโค้งประดับด้วยไม้ฉลุลายละเอียดงดงาม กึ่งกลางตึกแถวทั้งสามด้าน เป็นอาคารพาณิชย์เรียกว่า “ตึกแฝด” เพราะแต่ละคูหาจะกันเป็นสองส่วนสองห้องส่วนนอกหรือด้านหน้าติดกับถนนท้ายวัง ถนนมหาธาตุ ส่วนด้านในก็ติดกับตัวตลาดท่าเตียน หรือตลาดทรัพย์สิน ปัจจุบันอาคารดังกล่าวได้เป็นอาคารอนุรักษ์โดยได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานแห่งชาติ สังกัดกรมศิลปากร ปัจจุบันใช้เป็นอาคารพาณิชย์ที่อยู่อาศัยและประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพค้าขายเป็นหลัก

อาคารที่สร้างโอบล้อมตัวตลาดสด 3 ด้าน โดยเว้นด้านริมแม่น้ำเจ้าพระยา และมีการก่อสร้างอาคารล้อมรอบตลาดอีกชั้นหนึ่งเป็นชั้นในอาคารก่อสร้างใหม่นี้ น่าจะสร้างเมื่อประมาณหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก แต่ยังมีลวดลายที่สวยงามประดับอยู่ตามระเบียง หน้าจั่วปูนปั้น อาคารดังกล่าวสร้างหันหลังชนกับกับอาคารสมัยรัชกาลที่ 5 หันหน้าเข้าตลาด และมีการสร้างปิดด้านริมแม่น้ำด้วย ปัจจุบันยังคงเหลืออาคารด้านติดริมแม่น้ำที่ยังคงมีลักษณะเดิมอยู่ ด้านติดริมน้ำเจ้าพระยามีชื่อ “ตลาดผัก ผลไม้ท่าเตียน” บนหน้าบันของคูหาบริเวณทางเข้าตลาด

ส่วนที่เป็นตึกแถวหันหน้าออกสู่ถนนมหาธาตุ รูปแบบของตึกทันสมัยดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองที่สมัยใหม่ ในช่วงยุคต้นๆ ส่วนบริเวณทางตอนใต้ของพื้นที่ลงมา เป็นรูปแบบตึกแถวล้วนๆ หันหน้าเข้าสู่ถนนและริมแม่น้ำ พื้นที่บริเวณส่วนนี้คงเป็นวังเก่าและเป็นประตุนกยูง⁷ ซึ่งเป็นประตูเมืองประตูหนึ่ง (ภาควิชาการวางแผน

⁷ ประตุนกยูง เป็นประตูเมืองเก่ากรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งอยู่ด้านตะวันตกของพระนคร ตั้งแต่เมื่อสถาปนาในรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ที่ตั้งอยู่ระหว่างวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม(วัดโพธิ์) และบริเวณท่าเตียน ริมแม่น้ำเจ้าพระยา อันถือเป็นชัยภูมิที่สำคัญแห่งหนึ่ง

ภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2542:

3-1)

ลักษณะรูปแบบอาคารในบริเวณชุมชนที่มีอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ศิลปะที่โดดเด่น เป็นอาคารที่มีคุณค่า⁸ ตามที่ กฤติพงษ์ หาริณสูตร ได้บรรยายลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญในชุมชนท่าเตียนไว้ว่า มีหลังคามุงด้วยกระเบื้องสีเหลืองขนมเปียกปูน (กระเบื้องว่าว) ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 หรือ รัชกาล 6 มีลักษณะทางสถาปัตยกรรม แบบยุโรป มีจุดเด่นของอาคารคือ มีซุ้มหน้าต่างรูปโค้งกลม ก่อปูนเป็นลายอิฐตามกรอบรูปโค้ง ภายในช่องโค้งเจาะหน้าต่างคู่ มีช่องลมรูปโค้งประดับด้วยไม้ลวดลายละเอียดงดงาม กึ่งกลางตึกแถวทั้งสามด้านยกเว้นด้านริมแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นบริเวณทางเข้าตลาดที่เน้นปากทางเข้าด้วยมุขยื่น มีหน้าบันรูปจั่ว ทรงบ้านประดับลายปูนปั้นที่ยอดและมุม ชั้นล่างเจาะทางเข้าเป็นซุ้มโค้งกลม มีเสากลมใหญ่ระนาบเป็นจุดเด่นที่สำคัญของตึกในชุมชนท่าเตียน

ตึกแถวอีกรูปแบบหนึ่งที่ปรากฏในชุมชนท่าเตียน แต่ไม่พบในเอกสารอื่นแต่อย่างใด คือ บริเวณซอยประตูนกยูง สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีลักษณะคล้ายกับตึกแถวบริเวณซอยสะพานพุทธ กล่าวคือ เป็นตึกคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคาแบน จุดเด่นอยู่ที่ช่องหน้าต่างทรงสี่เหลี่ยมคล้ายรูปแบบศิลปะอาร์ตเดโค (Art Deco) บนชั้นสองแบ่งเป็น 3 ช่วง โดยช่วงกลางมีขนาดใหญ่ที่สุด หน้าต่างเป็นบานปิดผสมกับบานเกล็ดกระทุ้ง จึงนับว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของพื้นที่ท่าเตียนได้เป็นอย่างดี (กฤติพงษ์ หาริณสูตร, 2548: 52-53)

ก่อนหน้านี้ตรงบริเวณริมแม่น้ำได้มีการใช้พื้นที่เป็นที่อยู่อาศัยโดยเป็นอาคารชั่วคราวที่ใช้วัสดุชั่วคราวโดยมีลักษณะที่ทรุดโทรม ใช้เป็นที่พักอาศัยของคนจากต่างจังหวัดที่มารับจ้างทำงานในชุมชน ซึ่งปัจจุบันทางทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ได้ทำการปรับปรุงบริเวณดังกล่าวให้โล่งเพื่อปรับภูมิทัศน์บริเวณริมน้ำดังกล่าว และพื้นที่บริเวณใกล้เคียงกับริมน้ำได้ถูกก่อสร้างอาคารรูปแบบสมัยใหม่เพื่อเป็น โรงแรมและเกสเฮาส์ขนาดย่อมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ในรูปแบบของ Boutique Hotel

⁸ เป็นการกำหนดคุณค่าด้วยรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ในชุมชนท่าเตียน โดยได้กำหนดรูปแบบอาคารไว้ 3 รูปแบบคือ 1.รูปแบบที่มีคุณค่า หมายถึง อาคารที่ก่อสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 หรือ 6 เป็นอาคารที่ปรากฏอยู่ในราชวงสำรวจโบราณสถานในเขตเกาะรัตนโกสินทร์ โดยกรมศิลปากร 2.รูปแบบเก่ากลางใหม่ หมายถึง อาคารก่อสร้างในยุคที่เพิ่งเริ่มมีคอนกรีตเสริมเหล็ก มีโครงสร้างขนาดเล็กกว่าอาคารรูปแบบแรก พบการตกแต่งอาคารตามราระเบียง มีลายปูนปั้นบ้าง 3. รูปแบบสมัยใหม่ หมายถึง อาคารที่ก่อสร้างในสมัยปัจจุบันหรือมีอายุไม่เกิน 20-30 ปี (สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร, 2542)

2) อาคารของตลาดท่าเตียน

หามองจากทางด้านริมแม่น้ำ เป็นบริเวณทางเข้าตลาดที่เน้นปากทางเข้าด้วยมุขยื่น มีหน้าบันรูปจั่ว ทรงบ้านประดับลายปูนปั้นที่ยอดและมุม ชั้นล่างเจาะทางเข้าเป็นซุ้มโค้งกลม มีเสากรมใหญ่กระหนาบเป็นจุดเด่นที่สำคัญของ ท่าเตียน ปัจจุบันอาคารไม้ของตลาดนั้น พื้นที่ส่วนหนึ่งได้ถูกใช้เป็นโกดังเก็บสินค้าของร้านค้าในตลาด

คนในชุมชนที่เข้าร่วมสมัยกับการใช้งานของตลาดดังกล่าว ได้กล่าวถึงความงดงามของส่วนประกอบอาคารไม้ของตลาดท่าเตียน

“เมื่อก่อนตอนเด็กๆ ที่เคยวิ่งเล่นในตลาดนะ เคยเห็นลายปูนสวยมาก ตรงขอบต้นเสาด้านล่างของต้นเสา แต่หลังๆมาเค้ากะเทาะออกไปหมดแล้ว นึกไปนึกมาก็เสียดายนะ” (สัมภาษณ์ คุณสมเกียรติ, กันยายน 2555)

4.4.2 ตลาดท่าเตียนและความเป็นศูนย์กลางของการค้าขายแบบ “ยี่ปั่ว” ธุรกิจค้าส่ง

ผลสืบเนื่องจากการที่ทำเลที่ตั้งติดกับริมแม่น้ำจึงทำให้ผู้คนหลังไหลเข้ามาสู่พระนครอันมีท่าเรือ ผลผลิตแปรรูปทางการเกษตร จึงเป็นพัฒนาการทางการค้า ที่ถือว่าเคยเป็นศูนย์กลางของการค้าส่งในประเทศไทย ที่ใครๆ ต้องมาซื้อหาสินค้าประเภทนี้กันที่ชุมชนท่าเตียน ที่อาจเรียกได้ว่าเป็นบรรยากาศค้าส่งก่อนที่ยุคของการค้าส่งแบบแมคโครจะเข้ามาแทนที่

ตลาดท่าเตียน มีชื่อเรียกหลายชื่อ บ้างก็เรียกตลาดใหม่ บ้างก็เรียก “ชิงต๊กลัก” ที่เป็นชื่อเรียกภาษาจีนแต้จิ๋ว หรือที่มีอีกชื่อที่เรียกกันทั่วไปคือ ตลาดทรัพย์สิน เป็นตลาดที่ถูกสร้างล้อมรอบด้วยตึกแถว สภาพตลาดในปัจจุบันบางส่วนใช้เป็นร้านขายของ สินค้าส่วนใหญ่เป็นประเภทอาหารทะเลแห้ง เช่น กุ้งแห้ง ปลาหมึกแห้ง ปลาอินทรีแห้ง ฯลฯ ส่วนบางพื้นที่ใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นโกดังเก็บของ บ้างก็เลิกกิจการไปแล้ว บรรยากาศในตัวตลาดท่าเตียนปัจจุบันจึงค่อนข้างซบเซาเพราะการลดบทบาทของท่าเรือ การเดินทาง ส่งสินค้าทางน้ำ และการออกกฎหมายเกี่ยวกับพื้นที่ในกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ห้ามมิให้รถบรรทุกขนาดใหญ่เข้ามาในพื้นที่อนุรักษ์ แต่อย่างไรก็ตามในพื้นที่ตลาดในชุมชนท่าเตียนก็ยังคงเป็นแหล่งย่านการค้าอาหารทะเลแห้งในระดับประเทศในปัจจุบัน

นอกจากตัวตลาดที่เป็นลักษณะทางกายภาพที่เป็นพื้นที่ของการแลกเปลี่ยนสินค้าแล้ว ผู้วิจัยยังหมายรวมถึงบรรยากาศของการค้าขายโดยรวมที่มีในชุมชน กล่าวได้ว่าชุมชนท่าเตียนเป็น

⁹ ยี่ปั่ว คือ คนที่ทำหน้าที่คล้ายพ่อค้าคนกลางที่รับสินค้ามาจากโรงงานหรือผู้ผลิต มีหน้าที่รับและขายส่งสินค้าต่างๆ เพื่อกระจายออกไปให้ผู้มาซื้ออีกทอดได้นำไปขายปลีกให้แก่ผู้บริโภค

ชุมชนที่ขับเคลื่อนด้วยบรรยากาศของการค้าขาย คนส่วนใหญ่ในชุมชนประกอบอาชีพค้าขายเป็นหลัก รูปแบบของการค้าขายนั้นมีทั้งร้านค้าแบบถาวรและแผงลอย ร้านอาหารติดแอร์ ร้านข้าวราดแกงแบบที่นั่งกินข้างทาง รถเข็นขายอาหารและสินค้าต่างๆ ร้านขายของชำ ร้านค้าส่ง ร้านขายยาโบราณ ร้านขายอุปกรณ์การพนัน ร้านขายของที่ระลึก ร้านขายไข่ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการให้บริการต่างๆ ได้แก่ ร้านนวด โรงเรียนสอนนวด บริการเรือนำเที่ยว โรงแรมและที่พักแก่นักท่องเที่ยว

โดยเฉพาะการค้าส่งของชุมชนท่าเตียนที่ให้เป็นที่ยึดเกาะพ่อค้าแม่ค้าที่มาจับสินค้าไปขายคือ การขายสินค้าโชห่วย-จับห่วย¹⁰ ที่เมื่อก่อนทุกคนต้องมาหาซื้อที่นี่ ก่อนที่จะมีร้านค้าส่งขนาดใหญ่เข้ามาแทนที่ในปัจจุบัน จึงทำให้บรรยากาศการค้าดังกล่าวค่อนข้างซบเซาลง

หากทำความเข้าใจเห็นภาพของความเป็นตลาดที่เกิดขึ้นในอดีตกล่าวได้ว่า ความเป็นตลาดนั้นมีพัฒนาการมาจากความเป็นชุมชนริมน้ำ การที่มีแม่น้ำคลองสาขาทำให้เกิดวิถีชีวิตริมน้ำ การคมนาคมต้องอาศัยแม่น้ำ และเรือเป็นพาหนะเป็นหลัก ประกอบกับละแวกนี้มีเรือสวน ไร่ นาต่างๆ ตามสาขาลองที่เชื่อมกัน ทำให้เกิดการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน จึงเกิดเป็นตลาดน้ำขึ้นมา แนน้อย ศักดิ์ศรี ได้อธิบายลักษณะของตลาดน้ำในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3) ลักษณะของตลาดน้ำดังกล่าวมีลักษณะคล้ายตลาดหาบเร่บนบก ต่างกันที่ใช้เรือแพเป็นพาหนะบรรทุกสินค้าและอาหารต่างๆ ไปยังจุดรับซื้อและจุดนัดพบระหว่างเส้นทางอาจมีการจอดจำหน่ายด้วย ตลาดดังกล่าวจะมีช่วงเช้าตรู่ นอกจากนี้ยังมีเรือที่บรรทุกผลผลิตจากไร่นาสวนริมน้ำลำคลองต่างๆ เพื่อนำมาขายส่งต่อให้แหล่งรับซื้ออื่นๆ อีกทอดหนึ่ง (แนนน้อย ศักดิ์ศรี, 2534: 103)

เดิมตัวพื้นที่ตลาดท่าเตียน ในสมัยธนบุรีใช้เป็นอู่เก็บเรือหลวง ภายหลังจากที่เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ในช่วงรัชกาลที่ 4 รัฐบาลจึงจัดการรื้อบ้านเรือนที่รอดจากไฟไหม้ครั้งนี้แล้วสร้างตลาดท่าเตียนขึ้นแทน ในบริเวณถัดไปทางทิศใต้ของ “ตลาดท้ายสนม” ตลาดท้ายวัง บางครั้งก็เรียก ตลาดท้ายสนม เพราะบรรดาสาวสนม นางในจะมาหาซื้อสินค้าจากตลาดแห่งนี้ (ดำรงพล อินทร์จันทร์ และคณะ, 2549: 111)

ต่อมาทางการเห็นว่าทำเลเหมาะสมที่จะตั้งตลาดเพื่อรับสินค้าจากสวนฝั่งธนบุรีตลอดจนอาหารทะเลและสินค้าต่างเมือง เพราะตั้งอยู่ริมน้ำมีท่าจอดเรือ และอยู่ใจกลางเมือง จึงให้จัดทำเป็นตลาด โดยย้ายตลาดท้ายวัง(ตลาดบก) ซึ่งเป็นตลาดบกในบริเวณใกล้เคียงกันมาตั้ง

¹⁰ โชห่วย เป็นภาษาจีนแต้จิ๋ว หมายถึง ร้านค้าที่มีสินค้าหลากหลายชนิดเป็นจำนวนมาก การให้ความหมายเริ่มแรกนั้นหมายถึงร้านขายของชำ จำพวกพวกของกินทั้งที่เป็นผลผลิตทางการเกษตร ทั้งที่ผ่านการแปรรูปและยังไม่ผ่านการแปรรูป ได้แก่ ถั่ว งา หอม กระเทียม หรือวัตถุดิบอาหารการกิน แต่ไม่ได้ขายเครื่องใช้

จับห่วย เป็นภาษาจีนแต้จิ๋ว หมายถึง ร้านค้าที่ขายสินค้า 10 อย่าง จำพวกของประเภทเครื่องชำและเครื่องใช้ ในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอก สินค้าเบ็ดเตล็ด จับห่วยยังเป็นการค้าที่ทั้งปลีกและส่งด้วย

รวมกันเป็น “ตลาดท่าเตียน” ยุคแรกมีทั้งเรือและแพสินค้าตั้งอยู่เรียงรายต่อออกไปในส่วนของแม่น้ำ จนเรียกว่าเป็น “ตลาดท่อน้ำ” ตลาดแห่งนี้ถือเป็นศูนย์กลางการค้าสำคัญมาจนถึงปัจจุบัน เพียงแต่มีการเปลี่ยนสภาพจากเรือแพมาเป็นอาคารถาวรบนบกในสมัยต่อมา (แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, 2534: 248) และการรวมของ “ตลาดท้ายสนม” ไปรวมกับ “ตลาดท่าเตียน” นับแต่นั้นมาตลาดแห่งนี้ก็มีคนหนาแน่นขึ้นมา มีท่าเรือรับจ้างรับส่งคนโดยสารข้ามฟาก ตลาดท่าเตียน จึงเป็นตลาดบกและตลาดน้ำที่สำคัญในเวลาเดียวกัน และกลายเป็นตลาดที่ใหญ่ที่สุดในกรุงเทพฯ ภายในเวลาไม่กี่ปี (ดำรงพล อินทร์จันทร์ และคณะ, 2549: 123)

การเกิดตลาดและบรรยากาศของการค้าขายในชุมชนท่าเตียนนั้นมีมาตั้งแต่การเริ่มก่อตัวชุมชน เมื่อมีการอยู่อาศัยของคนบริเวณริมน้ำจึงเกิดการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าให้แก่ผู้คนที่อยู่อาศัยในบริเวณนี้

4.4.3 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)

เป็นอารามหลวงชั้นเอก และเป็นวัดประจำของรัชกาลที่ 1 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตามประวัติถูกสร้างมาตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้าง เอกสารบางฉบับก็กล่าวว่าเดิมเป็นวัดโบราณ สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระเพทราชา ระหว่าง พ.ศ.2231-2246 เป็นวัดที่ราษฎรสร้างขึ้น เดิมเรียกว่า “วัดโพธิ์ธาราม” หรือที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากคือ “วัดโพธิ์” ซึ่งในตอนนั้นวัดโพธิ์ธารามเป็นเพียงวัดที่อยู่ในบริเวณชุมชนบางกอก ชุมชนที่ตั้งอยู่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา อันห่างไกลจากเมืองหลวงกรุงศรีอยุธยาในขณะนั้น

ต่อมาถูกยกฐานะเป็นพระอารามหลวงในสมัยกรุงธนบุรี พ.ศ. 2311 รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงสถาปนาเมืองธนบุรีเป็นพระมหานคร ได้ทรงกำหนดเมืองหลวงทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ให้แม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเขตกลางเมืองหลวง วัดโพธารามอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำ จึงอยู่ในเขตพระนครด้วย และได้เป็นอารามหลวงในขณะนั้น โดยมีพระราชกฤษฎีกาตั้งแต่นั้นมา ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 1 ได้โปรดเกล้า พระราชทานนามว่า “วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาส” ถือเป็นวัดที่ทรงสถาปนาขึ้นพร้อมกันกับในคราวสถาปนาพระบรมมหาราชวัง ต่อมาให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้โปรดเกล้าฯ ให้จารึกตำราต่างๆ ลงบนแผ่นหินอ่อนประดิษฐ์ไว้ตามศาลารายต่างๆ ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ได้โปรดเกล้าฯ แก่สร้อยนามพระอารามว่า “วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร” ช่วงเวลาดังกล่าวถือเป็นจุดเริ่มต้นของความรุ่งเรืองทางด้านศิลปวิทยาการของวัดเชตุพนฯ อย่างแท้จริง เพราะใช้เวลาในการบูรณปฏิสังขรณ์ถึง 16 ปี ตั้งแต่ พ.ศ.2375 และเสร็จสิ้นในปี พ.ศ.2391 พร้อมกันนั้นยังโปรดฯ ให้สร้างพระพุทธไสยาสน์ในบริเวณวัดที่ได้ขยายออกไป

ซึ่งเป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน ที่ได้รับการขนานนามว่าเป็นพระพุทธรูปไสยาสองค้ำใหญ่และงดงามที่สุดในประเทศ

การบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ดังกล่าว ได้มีการระดมช่างในราชสำนัก ช่างวังหลวง ช่างวังหน้า และช่างพระสงฆ์ ผู้เชี่ยวชาญงานด้านศิลปกรรมสาขาต่างๆ ที่รวมเอาภูมิปัญญาไทยมาไว้ในที่แห่งนี้ เปรียบเสมือนมหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทย เพราะเป็นแหล่งที่รวบรวมวิชาความรู้ทางด้านต่างๆ ไว้ ทั้งประวัติศาสตร์ วรรณกรรม การแพทย์ โหราศาสตร์ และศาสตร์ด้านอื่นๆ นอกจากนี้ยังได้ขยายเขตพระอารามออกไปทางด้านทิศใต้และทิศตะวันตก คือ ส่วนของพระวิหารพระพุทธรูปไสยาสน์ และสวนมิสกวัน วัดแห่งนี้ถือเป็นวัดที่พระมหากษัตริย์ทุกองค์ทรงถือว่า เป็นวัดอารามหลวงที่มีความสำคัญมาก และทรงถือเป็นพระราชประเพณี ที่จะทรงซ่อมแซมวัดนี้ทุกรัชกาล

นอกจากนี้วัดพระเชตุพนฯ ยังมีโรงเรียนแพทย์แผนโบราณซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2500 เพื่อเผยแพร่วิชาดังกล่าวที่ปรากฏตำราในวัด ดังที่คนทั่วไปที่รู้จักวัดโพธิ์ในฐานะที่มีชื่อเสียงของ “ถ้ายึดติดตน” ที่ถือเป็นตำราการนวดแผนโบราณที่มีชื่อเสียงโด่งดัง และตำนานของ “ยักษ์วัดโพธิ์”

ความสัมพันธ์ของวัดพระเชตุพนฯ กับชุมชนท่าเตียน นอกจากเป็นศาสนสถานสำคัญที่อยู่ควบคู่พร้อมกันกับพัฒนาการของชุมชนแล้ว ยังมีส่วนในการเผยแพร่ ถ่ายทอดความรู้วิชาการนวดและแพทย์แผนโบราณจากวัดสู่ชุมชน ผลดังกล่าวทำให้เกิดการนำไปใช้ในชุมชนจนเกิดเป็นร้านขายยาแผนโบราณและร้านนวดที่เป็น “สำหรับวัดโพธิ์” จนกลายเป็นอาชีพที่เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ความเป็นท่าเตียน การที่วัดเป็น “มหาวิทยาลัยประชาชนแห่งแรก” จึงได้มอบภูมิปัญญาความรู้ต่างๆ ให้แก่ชุมชนยังผลมาถึงปัจจุบัน

4.4.4 ภูมิปัญญาการนวด – ยาแผนโบราณ มรดกจากโพธิ์

ถือเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดมาจากวัดโพธิ์ หรือวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดที่อยู่คู่ชุมชนท่าเตียนมาอย่างยาวนานนับแต่การมีการตั้งชุมชนในสมัยอยุธยา วัดแห่งนี้ถือเป็น “มหาวิทยาลัยประชาชนแห่งแรก” ที่ได้รวบรวมสรรพวิชาในด้านต่างๆเอาไว้มากมาย คนในชุมชนได้นำความรู้ทางด้านการนวดและตำรายาโบราณจากวัดโพธิ์มาใช้ในชีวิตและประกอบอาชีพของคนในชุมชน จนได้รับการกล่าวขานศาสตร์ทั้ง 2 ด้านนี้โดยทั่วไปว่าเป็น “สำหรับวัดโพธิ์” โดยมีร้านยาโบราณที่ได้สูตรมาจากวัดนำมาปรุงขายจนขยายกิจการรุ่งเรืองในนาม “ยาตราไปโพธิ์” ที่มีชื่อเสียงมาถึงปัจจุบัน ตลอดจนนักท่องเที่ยวหรือคนทั่วไปต้องมาซื้อหาขายต่างๆ มารับบริการนวดและลงหลักสูตรการเรียนนวดแผนโบราณจากชุมชนแห่งนี้

ร้านขายยาสมุนไพรและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการนวด

เป็นภูมิปัญญาที่ต่อเนื่องจากการเกิดขึ้นของวัดโพธิ์ที่ได้รวบรวมศาสตร์และตำราเกี่ยวกับการนวดและยาสมุนไพรแผนโบราณไว้ในวัด จึงทำให้เกิดการนำเอาความรู้เหล่านั้นมาถ่ายทอดต่อกัน จนเกิดเป็นอาชีพ ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดจากวัดโพธิ์ ที่เรียกกันว่า “ยาตำหรับวัดโพธิ์” ชนิดของยาร้านขายยาในบริเวณชุมชนท่าเตียนนี้ที่มีจำนวนมากกว่า 10 ร้านเหล่านี้ สามารถพบเห็นทั้งในอาคารพาณิชย์และแผงลอยชั่วคราวริมทางเท้าที่เลียบริมถนนตลอดเส้นถนนมหาราช ด้วยจำนวนลูกค้าที่เดินทางมาเพื่อซื้อเป็นจำนวนมาก ชนิดของยามีแตกต่างกันหลากหลายรายการสินค้า เช่น ยาลูกกลอน ยาหม่อง ยาหอม ผงสมุนไพร สมุนไพรลูกปะคบ ยาสมุนไพรลดน้ำหนัก บำรุงต่างๆ ในร่างกาย น้ำมันนวด ไม้nard น้ำมันหอมระเหย เครื่องสำอางที่ทำจากสมุนไพร เป็นต้น

จากการสำรวจร้านขายยาสมุนไพร ร้านนวด และอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการนวดพบร้านที่เปิดจำหน่ายในปัจจุบันซึ่งมีความสำคัญ เก่าแก่และเปิดใหม่ เช่น

- 1) ห้างขายยาแพทย์กิจประสงค์ ถนนมหาราช
- 2) ร้านตั้งหมั่งฮวด ซอยท่าโรงโม่
- 3) ร้านเจ็ลไย ซอยท่าโรงโม่
- 4) ร้านฝิ่งหลวง ถนนมหาราช
- 5) ร้านขายยาโพธิ์ดาวเกศ
- 6) ร้านธนภูมิพัฒน์ แพทย์ไทย 2000 ถนนมหาราช
- 7) ร้านป้าอินยง ถนนมหาราช

ร้านขายยาและอุปกรณ์นวดสินค้าดังกล่าวมีการซื้อขายทั้งแบบค้าปลีกและค้าส่ง ถือเป็นแหล่งรวมสินค้า ยาสมุนไพรแผนโบราณและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการนวดแผนโบราณที่ใหญ่แห่งหนึ่งในประเทศก็ได้ ทำให้ผู้คนที่ต้องการสินค้านี้ดังกล่าวต้องเดินทางมาที่ท่าเตียน แต่สูตร

“พวกยาสูตรตำราแผนโบราณในร้านพวกนี้ส่วนหนึ่งก็มาจากตำรายาในวัดโพธิ์นะ แต่ร้านที่ก็มีหลายๆตำหรับ ทั้งยาแพทย์แผนปัจจุบันด้วยคือหลักๆในร้านที่มันก็มียาตำหรับวัดโพธิ์แหละ แต่ยาที่เอามาจากที่อื่นด้วย สังเกตสิว่ามีมาจากหลายที่ เหมือนเราเป็นแหล่งรวมนะ ลูกค้ามาที่เดียวก็จะได้ซื้อยาจากหลายๆ ที่ไง พวกที่มาซื้อก็ซื้อไปใช้ ซื้อไปขายต่อแล้วก็มีจากพวกร้าน สปา นะ อันนี้หลังๆมีเยอะ เพราะเดี๋ยวนี้ร้านนวดร้านสปาเกิดขึ้นก็เยอะนะ เขาก็จะมาสั่งจากที่นี่กัน”

“พวกยา แล้วยกของอุปกรณ์พวกนี้ก็ขายคืนนะ ที่ท่าเตียนก็มีหลายร้านกัน ทั้งคนที่นี่แล้วก็คนข้างนอกเค้ามาเช่าห้องเปิดร้านขายกัน พวกนักท่องเที่ยวยุโรปที่เค้ามาเรียนนวดใน โรงเรียนนวด เห็นเค้าก็ซื้ออุปกรณ์พวก ไม่นวด ยานวด อะไรพวกนี้

(สัมภาษณ์ คุณกฤษ, พฤศจิกายน 2555)

4.4.5 ศูนย์กลางค้าของทะเลแห้ง และปลาสด

การเกิดขึ้นของการค้าอาหารทะเลแห้งเกิดขึ้นมาพร้อมๆกับการเกิดขึ้นของตลาดท่าเตียน ด้วยความที่เป็นศูนย์กลางการค้าของเมืองบางกอกจึงทำให้ชนิดของสินค้าอันหลากหลายกระจายเข้ามา รวมทั้งอาหารทะเลแห้งจากที่ต่างๆอีกด้วย โดยบรรยากาศการค้าอาหารทะเลแห้งจะมีมากที่สุดในช่วงรัชกาลที่ 7 สินค้าดังกล่าวนี้ ได้แก่ ปลาหมึกแห้ง กุ้งแห้ง ปลาเส้น ปลาอินทรีแห้ง ปลาทะเลแห้งต่างๆ ปลาสดตากแห้ง เป็นต้น นอกจากนี้คำบอกเล่าของผู้สูงอายุที่นี่กล่าวว่าท่าเตียนยังเป็นแหล่งขายปลาร้าที่มีปลาร้ามากและอร่อยที่สุด

ถึงแม้ว่าชุมชนท่าเตียนจะเป็นแหล่งของศูนย์รวมการค้าขายอาหารทะเลแห้ง ของเครื่องเค็มต่างๆ โดยที่ไม่ได้แหล่งการผลิตของผลผลิตต่างๆเหล่านั้น แต่ยังมีการผลิตในขั้นตอนของการแปรรูปของอาหารบางอย่างที่เกิดจากคนในชุมชนเอง

1) ร้านไข่

เป็นร้านค้าจำหน่ายไข่เปิด ไข่ไก่ ทั้งสด ไข่เค็ม และไข่เยี่ยวม้า ทั้งส่งและปลีก ปัจจุบันมีเหลือ 2 ร้าน ที่ยังคงเปิดจำหน่ายในชุมชนท่าเตียน ร้านแรกตั้งอยู่บริเวณในตลาดทรัพย์สิน คือ ร้านตั้งอัสองใต้ ยังคงเป็นร้านค้าไข่ขนาดใหญ่และเป็นเจ้าแรกๆในท่าเตียนที่สืบทอดการค้าไข่มากกว่า 80 ปี ที่ยังคงมีการทำไข่เค็มเองที่ร้านเพื่อส่งขายแก่ลูกค้าทั้งปลีกและส่ง โดยเป็นสูตรของทางร้านที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่เป็นชาวจีน และร้านขุนสวด ที่อยู่บริเวณหัวโค้งของตึกอนุรักษ์ติดกับถนนท้ายวัง ที่ยังหลงเหลือการค้าจำหน่ายไข่อยู่บ้าง ควบคู่ไปกับการจำหน่ายสินค้าอย่างอื่นเพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

เจ้าของร้านรุ่นหลานของร้านค้าไข่ที่ถือเป็นเจ้าเก่าในท่าเตียนที่ยังคงสืบทอดทอดกิจการมาถึงปัจจุบันได้เล่าถึงบรรยากาศของร้านค้าไข่ในอดีตและปัจจุบันให้ฟัง

“อย่างเมื่อก่อนร้าน ไช้ก็มีมากกว่านี้นะ แต่หลังๆก็หายไปเรื่อยๆ ลูกค้าก็หายไปเรื่อยๆ คนเค้าไม่ค่อยมาแล้วไงที่นี้นะ ตอนนี้นี่ส่วนใหญ่ลูกค้าส่วนมากที่มาสั่ง ไช้เค็มจากร้านนี้ยะ เค้าก็จะสั่งไปทำให้ชาลาปากัน เขาแต่เฉพาะ ไช้แดง เราก็ทำให้

..... เมื่อก่อนที่ยังมีเรือเมล์วิ่งอยู่ ไช้ก็จะมาจากทางเรือนี้แหละ ทั้งมหาชัย อุทรยา ไช้เปิดที่มหาชัยจะดีกว่าที่อื่นหน่อยเพราะเปิดที่นั่นกินพวกเศษกุ้ง เศษปลา ไช้แดงก็จะอร่อยแล้วก็มีสีแดง ส่วนลูกค้า คนที่มาสั่งตอนนี้นั้นก็ยังมีเยอะ ลูกค้ามาสั่งในกรุงเทพฯนี่แหละ” (สัมภาษณ์ คุณนิธิวัฒน์, ตุลาคม 2556)

2) ร้านอาหารต่างๆ และบรรยากาศของอาหารริมทาง

บรรยากาศของร้านค้าอาหารในปัจจุบันของชุมชนท่าเตียนนั้น ประกอบไปด้วยร้านอาหารตามสั่ง ข้าวราดแกง ร้านอาหารติดแอร์ที่ออกแบบตกแต่งอย่างดี ร้านอาหารริมทาง รวมถึงหาบเร่และรถเข็น ก๋วยเตี๋ยวลูกชิ้นหมู ข้าวขาหมู ร้านอาหารตามสั่ง ร้านข้าวราดแกง ส่วนร้านอาหารติดแอร์มักให้บริการแก่นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติรวมถึงคนทั่วไปและพนักงานสำนักงานในบริเวณนั้นที่เข้ามาใช้บริการ ร้านอาหารเหล่านี้ดำรงอยู่เพื่อรองรับการกินการอยู่ของคนในชุมชน ที่มีอาชีพหลากหลายแตกต่างกันไป ทั้งคนค้าขายในชุมชน แรงงานที่เข้ามาทำงาน บุคลากรจากโรงเรียน หน่วยงาน สถานที่ราชการในบริเวณใกล้เคียง ก็ยังมาใช้บริการร้านดังกล่าว

“ตอนนี้ร้านอาหารเจ้าเก่าแก่นี้ก็เหลือไม่กี่ร้านนะ ก็พวกร้านกาแฟ ก๋วยเตี๋ยวลูกชิ้นหมู ข้าวราดแกง พวกนี้นี่นะ นึกไม่ออกแล้ว พวกร้านอร่อยๆ ตอนที่ทำเตียนยังคนเยอะๆอยู่ตอนนี้ก็ล้มหายตายจากกันไปหมดแล้ว ย้ายไปอยู่ที่อื่นบ้าง เปลี่ยนไปทำอย่างอื่นบ้าง ....พวกร้านอาหารเปิดใหม่เยอะแยะเลยนะ ติดแอร์เย็นๆ ตกแต่งสวยๆก็เยอะนะ ไหนจะโรงแรม พวกดิริมน้ำพวกนั้นด้วย ก็คงเป็นพวกอาหารฝรั่ง อาหารไทยแพงๆแหละ ก็เค้าก็ทำให้ฝรั่งนี่นา เคี้ยวนี้ฝรั่งมากันเยอะ” (สัมภาษณ์ นุชนารถ, พฤศจิกายน 2555)

“ถึงแม้คนในท่าเตียนจะเป็นคนจีนส่วนใหญ่ที่จะทำกับข้าวกินกันในบ้าน แต่อย่าลืมน่าคนที่นี้ก็มีคนที่อื่นที่แวะเวียนเข้ามาเหมือนกัน ทั้ง

นักท่องเที่ยว นักเรียน คนทำงานออฟฟิศแถวๆนี้ ไหนจะพวกเด็กลูกจ้าง แรงงานเล็กๆน้อยๆ ตามร้านในซอยทั้งหลายนะ เคื่อกี้มากินร้านข้างนอก กัน ทั้งข้าวราดแกง ก๋วยเตี๋ยว ตามสั่ง ที่อยู่ข้างริมทางนะ .....

อาหารริมทางน้ำมันเป็นรูปแบบเก่าของท่าเตียน ก็เมื่อก่อนเค้ากินกัน แบบนี้ คือมันจะหมดไปในช่วงสั้นๆ กินกันแบบง่ายๆ แล้วก็รีบไปทำงาน ต่อไป อย่างร้านนี้เปิดตั้งแต่ 6 โมงเช้า ถึงสายๆมันก็หมดแล้ว มันก็มีอีกร้าน ที่เปิดรอบใหม่ สรุปมันก็มีร้านที่เปิดกันเป็นช่วงๆ ให้คนกินทั้งวัน นี่แหละ มันก็เลยเป็นวิถีชีวิตของคนท่าเตียน คือมันเป็นแบบนี้มาตั้งแต่เมื่อก่อนที่ เคื่าค้าขายกันจนทุกวันนี้มันก็ยังหลงเหลือพอมีบ้าง พวกฝรั่งที่มาเที่ยวมันก็ ยังมานั่งกิน แถมฝรั่งบางคนยังมีทำเป็นวิทยานิพนธ์ด้วยนะ” (สัมภาษณ์ ลุง จุล, สิงหาคม 2556)

ย้อนไปเมื่ออดีต การเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนที่สุดเมื่อมีการยกเลิกการเดินทางเรือขนส่งที่มี ท่าเรือเขียว ท่าเรือแดง และการย้ายของสถานที่ราชการ หน่วยงานสำคัญที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกับ ชุมชนท่าเตียน คือ กระทรวงพาณิชย์ กรมการค้าภายใน ยังไม่ย้ายออกไปนั้น บรรยากาศของการ ค้าขาย รวมถึงร้านอาหารต่างๆ ที่ตั้งในชุมชนเต็มไปด้วยความหลากหลายของอาหาร โดยเฉพาะอาหารที่ ปรุงด้วยแบบของคนจีนที่เป็นคนในชุมชน เหลือเพียงร้านอาหารดั้งเดิมเพียงไม่กี่ร้านที่ยังเปิด ให้บริการอยู่บ้าง พร้อมกันนั้นการเกิดขึ้นใหม่ของร้านอาหาร ทั้งแบบริมทางและร้านอาหารแบบติด แอร์ก็เกิดขึ้นมาในช่วงของการเข้ามาของนักท่องเที่ยวในช่วงไม่เกิน 10 ที่ผ่านมา

คุณลุงวัยสูงอายุที่เป็นชาวท่าเตียนโดยกำเนิด ได้ถึงบรรยากาศของร้านอาหารการกิน ในอดีตถึงความมีชีวิตชีวาของบรรยากาศการในร้านกาแฟดังกล่าว

“เมื่อก่อนนี้ไม่ต้องพูดถึงเลยนะเรื่องของกิน ยิ่งตอนช่วงมีเรือเมล์ มาจอดที่ท่าเรือเขียว ท่าเรือแดงนะ ร้านอาหาร ของกินเยอะแยะเต็มไปหมด ยิ่งที่นี่มีแต่คนจีนนะ ไหนจะคนไทยก็มี อาหารอร่อยๆ ดึๆ เยอะนะ เวียนมา เปิดกันทั้งวันทั้งคืนนะ เพราะคนมาที่นี่กันเยอะ คนต่างจังหวัดที่มาเที่ยวเรือ เมล์นั่นแหละ ตอนนั้นผมเป็นหนุ่มๆ ยังจำได้เลย อย่างร้านกาแฟข้างหน้า เนี่ยะ ตั้งแต่สมัยพ่อเค้าเลยนะ ตอนนี้ก็ยังมีขายอยู่” (สัมภาษณ์ คุณปอ อ้าย, กันยายน 2555)

3) ร้านกาแฟในตำนานนายหมวดชีวิต

ร้านกาแฟดังกล่าวตกทอดมาถึงปัจจุบันกว่า 3 รุ่น เมื่อสมัยก่อนถือเป็นร้านกาแฟที่ขึ้นชื่อมากในแถบนี้ ใครเดินทางมาที่ท่าเตียนต้องแวะมาพักเพื่อจากการเดินทางรอเรือหรือต่อรถไปสู่จุดหมายปลายทางต่างๆ

ร้านกาแฟนายหมวด ชีวิต นี้ก็ขึ้นชื่อ เชิดหน้าชูตาในท่าเตียนมาก ตอนนี้เป็นร้าน ด.แสง ทอง ตอนนี้เป็นรุ่นลูกไปแล้ว..... นายชิงคอง หรือชิวลิ่ง เค้าวรับมรดกมาจากพ่ออีกที เมื่อก่อนที่คนจะเดินทางไปสุพรรณก็ดี นครสวรรค์ก็ดี ต้องมานั่งกินกาแฟร้านนี้ เพราะเป็นร้านใหญ่ คนเยอะ ถ้าพูดถึงร้านนี้ทุกคนจะรู้จัก เพราะก่อนที่จะลงเรือหรือหลังขึ้นมาจากท่าเรือสุพรรณ ท่าเรือแดงนี่ละ ทุกคนต้องมานั่งกินกาแฟร้านนี้กัน (สัมภาษณ์ พี่หมึก, ตุลาคม 2555)

“เมื่อก่อนนี่จะมีลูกค้าที่เป็นลูกศิษย์จากวัด โปธิ์ ก็เด็กวัดที่มาเรียนหนังสือจะตอมานั่งกินกาแฟร้านนี้ตอนเช้าหรือเย็นกัน แล้วก็คนที่เดินทางมาเพื่อที่จะขึ้นเหนือหรือลงมาจากเหนือนะ ก็จะมานั่งกินกัน คุยกัน เจอกันแล้วแต่กลุ่มว่าจะคุยกันเรื่องอะไร นั่งคุยกันสารพัดเรื่อง”

(สัมภาษณ์ คุณเกรียงไกร, ตุลาคม 2555)

ร้านกาแฟดังกล่าวถือได้ว่าเป็นพื้นที่ของคนในชุมชนและนอกชุมชนที่เข้ามาใช้พื้นที่ดังกล่าวในฐานะร้านกาแฟเพื่อดื่มกาแฟ ในขณะที่เดียวกันก็มีการปะทะสังสรรค์ พูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ตั้งแต่ในอดีตที่เคยเป็นที่แวะเวียน จนถึงปัจจุบันก็ยังคงทำหน้าที่เช่นเดิม โดยยังคงมีคนในชุมชนเข้ามาดื่มกาแฟ คนข้างนอกที่หลากหลายที่มากกว่าเดิมที่เข้ามาใช้บริการ ขาดเพียงแต่ลูกค้าเก่าที่เคยแวะเวียนเข้ามาหลังจากที่มีการยกเลิกท่าเรือย่อยต่างๆในชุมชนท่าเตียนไป

4) แหล่งซื้อขายลูกเต๋าไฮโลและอุปกรณ์การพนันต่างๆ

ตลาดท่าเตียนถือเป็นแหล่งศูนย์รวมการซื้อขาย จำหน่ายอุปกรณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การพนัน เช่น ลูกเต๋า ไฮโล น้ำเต๋าลูกเต๋า สำหรับไฟชนิดต่างๆ เป็นต้น ถือเป็นแหล่งใหญ่และสำคัญแห่งหนึ่งสำหรับผู้ที่ต้องการอุปกรณ์เกี่ยวกับการพนันดังกล่าวต้องมาหาซื้อในแหล่งนี้ซึ่งในปัจจุบันมีร้านค้าดังกล่าวในชุมชนเกือบ 10 ร้าน ที่เปิดบริการ นอกจากความเป็นศูนย์รวมและหลากหลายของ

สินค้าชนิดดังกล่าวของที่นี่แล้วยังมีลักษณะเฉพาะของที่นี่ของอุปกรณ์ คือ เป็นอุปกรณ์ที่มีกลไกที่สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นโงงในการเล่นพนัน เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในวงการนักการพนันที่มักจะมาซื้อหาของประเภทดังกล่าวที่นี่

ผู้วิจัยสังเกตได้ว่าถึงแม้เรื่องดังกล่าวมักจะไม่มีใครพูดถึง และทางเจ้าของร้านที่เปิดขายอุปกรณ์การพนันเหล่านี้ก็มักจะเลี่ยงในการให้สัมภาษณ์ ถึงแม้ท่าเตียนจะเป็นแหล่งค้าขายอุปกรณ์การพนันที่คนทั่วไปมองว่าเป็นเรื่องผิด เป็นสิ่งที่เป็นอบายมุขที่คนในชุมชนมักจะไม่มีใครพูดถึง หรือยกย่องเป็นสิ่งที่ดีหน้าซุดตาแก่ชุมชนสักเท่าไรนัก แต่ในขณะเดียวกันการค้าขายอุปกรณ์การพนันต่างๆ ดังกล่าวนั้นถือเป็นสิ่งที่เป็นมรดกตกทอดมาจากการเดินทางอพยพมาจากชาวจีนสู่แผ่นดินสยาม จากการนำมาเล่นผ่อนคลาย และมีการสืบทอดต่อมาเรื่อยๆ มาสู่ในรูปแบบของการค้า กิจการร้านขายอุปกรณ์ลูกเต๋าไฮโลและอุปกรณ์การพนันต่างๆ จนถึงปัจจุบัน ที่ถือเป็นแหล่งรายได้สำคัญและชื่อเสียงของชุมชนท่าเตียนแห่งนี้

โดยผู้ใหญ่ในชุมชนได้ให้มุมมองต่อที่มาของมรดกดังกล่าวที่เป็นลักษณะของการพนันไว้ว่า

“พวกนี้เนี่ยะ.... มันก็ถือว่าเป็นมรดกที่ติดมากับเรือตั้งแต่สมัยห้าหกร้อยปีก่อนนะ มันก็มีกลุ่มคนที่เล่นนะ พวกกะลาสีที่เดินทางมาทางเรือมานะ เล่นเป็น เล่นเก่งกันทุกคนอยู่บนเรือมันก็เล่นสนุก แก่ก็เรียกกันไป ใ้ลูกเต๋าทอด น้ำเต้า ปู ปลา อะไรพวกนั้นนะ นั่นนะมันติดกับเรือสำเภามาจากเมืองจีน พอคนขึ้นบกก็เอามันมาด้วย มันก็เลยตกทอดมาถึงทุกวันนี้ คนท่าเตียนก็ค้าขายพวกลูกเต๋า พวกของเล่นการพนันอะไรพวกนั้นจนร่ำรวยมีเงินมีทองกัน..... ก็ใ้เรือสำเภาเนี่ยะมันก็เอาทั้งสิ่งดีมาด้วย นำเอาสิ่งชั่วมาด้วยนั่นแหละ..... ฮ่าๆๆๆ (หัวเราะ) .....” (สัมภาษณ์ ลุงจูด, สิงหาคม 2556)

นอกจากนี้คนในชุมชนยังแนะนำให้ลองสังเกตจำนวนร้านค้าที่เปิดขายอุปกรณ์การพนันที่มีจำนวนมากนั้นย่อมแสดงถึงความมีชื่อเสียงและเป็นแหล่งสำคัญของการซื้อหาอุปกรณ์ดังกล่าว

“ลองสังเกตดูสิว่าร้านขายไอ้พวกลูกเต๋านะมีกี่ร้าน นับดูสิ เต็มไปหมดเลยนะ..... พุดได้เลยว่าแหล่งใหญ่ที่สุดแล้วแหละทำเตียนนะ ใครอยากได้ของพวกนี้ก็ต้องมาหาซื้อที่นี้ทั้งลูกเต๋าสีโล ไฟ น้ำเต๋านูปลา”
(สัมภาษณ์ ลุงจูด, สิงหาคม 2556)

5) ลักษณะทำเลที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชน

ลักษณะสำคัญคือการเป็นชุมชนริมน้ำ การที่ชุมชนทำเตียนได้มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในลักษณะของชุมชนริมน้ำนั้น ถือเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการพัฒนาในด้านอื่นๆ ตามมา สิ่งก็ตามมาคือ จุดชมวิว แหล่งท่องเที่ยว โรงแรมบุทริกิมน้ำ ศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำ และที่สำคัญคือ การเกิดของศูนย์รวมความเป็นตลาดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่เป็นสิ่งที่ดึงดูดให้ผู้คนจากที่ต่างๆ เข้ามาสู่พื้นที่ของชุมชนทำเตียนแห่งนี้

“จะว่าไปทำเตียนเราก็มีคนเข้ามากันเยอะเลยนะ พี่ว่าตรงที่ติดแม่น้ำนี้แหละ คนถึงมากันเยอะๆ ไปหมดเลย” (สัมภาษณ์ พี่หมึก, ตุลาคม 2555)

6) เรื่องเล่า ตำนานและที่มาต่างๆ เกี่ยวกับทำเตียน

“ทำเตียน” ที่เพี้ยนมาจาก “ฮาเตียน”

ที่มาเรื่องนี้อ้างจาก นายยิ้ม ปันทยางกูร ผู้เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์ท่านหนึ่ง ได้ตั้งสมมติฐานชื่อของ “ทำเตียน” มาจากคำว่า “ฮาเตียน” เป็นชื่อเมืองญวน ปัจจุบันคือประเทศเวียดนาม โดยปรากฏหลักฐานไว้ในบทความเรื่อง “ที่ดินแปลงที่สร้างพระบรมมหาราชวังและพระราชวังบวรสถานมงคล” สรุปความได้ว่า ในสมัยธนบุรี บริเวณบริเวณริมน้ำเจ้าพระยาตั้งแต่บริเวณเหนือท่าเรือทำเตียนในปัจจุบันตลอดแนวไปจนถึงป้อมวิชัยประสิทธิ์(ที่ตั้งโรงเรียนราชินีในปัจจุบัน) เป็นที่ตั้งบ้านเรือนของพวกเวียดนาม ซึ่งอพยพมาจากเมืองพุทไธมาศ เรียกตามอย่างเวียดนามว่า เมือง“ฮาเตียน” (Hatien) และด้วยความชินชาญวนจึงเรียกที่ตั้งบ้านเรือนของตนบริเวณนี้ว่าฮาเตียน อย่างที่เคยเรียก ต่อมาชาวไทยได้เรียกคำว่า “ฮาเตียน” เพี้ยนมาเป็น “ทำเตียน” จนถึงในปัจจุบัน (ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง, 2542: 2-1)

“ท่าเตียน” ใหม่วราบเตียนเมื่อ ครั้งไฟไหม้ครั้งใหญ่ในรัชสมัยที่ 4

ในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 4 ชุมชนท่าเตียนได้มีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยหนาแน่น เกิดไฟไหม้ โดยมีต้นเพลิงมาจากวังของวังกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ ด้วยบ้านเรือนต่างๆ กระจุกด้วยหลังคา มุงจาก และมีความหนาแน่นยากต่อการดับไฟไม่ให้ลามได้ ไฟจึงเผาออกไปทั้งหมด เมื่อมองจาก อีกฝั่งตรงข้ามของแม่น้ำเจ้าพระยา ก็เห็นพื้นที่บริเวณนั้น โลงเตียน ชาวบ้านจึงพากันเรียกว่า “ท่าเตียน” จนถึงปัจจุบัน

ตำนานยักษ์วัดโพธิ์ ยักษ์วัดแจ้ง

นิทานยักษ์วัดโพธิ์กับยักษ์วัดแจ้ง เป็นนิทานที่ผูกเรื่องขึ้นมาเกี่ยวกับยักษ์จัดแจ้งเพื่อ เชื่อมโยงให้เข้ากับชื่อสถานที่ ตามตำนานมีอยู่ว่า จากผลของการที่พื้นที่โล่งเตียนนั้นเป็นผลมาจาก การต่อสู้ของยักษ์วัดโพธิ์กับยักษ์วัดแจ้งที่อยู่ฝั่งตรงข้ามกับวัดโพธิ์ เดิมยักษ์ 2 คนนี้เป็นเพื่อนรักกัน วันหนึ่งยักษ์วัดโพธิ์ไม่มีเงินใช้จึงได้เหาะข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาไปขอยืมยักษ์วัดแจ้ง แต่เมื่อถึงกำหนด คืนเงินยักษ์วัดโพธิ์กลับไม่ยอมคืนเงินให้แก่ยักษ์วัดแจ้งจึงเหาะข้ามแม่น้ำเจ้าพระยามาท วงเงินคืน จึงเกิดการต่อสู้กัน ทำให้ต้นไม้ในบริเวณที่ยักษ์ทั้งสองเหยียบล้มตายจนราบเป็นที่โล่ง เตียนไปหมด เมื่อพระอิศวรทราบเรื่องจึงลงโทษโดยการสาปให้ยักษ์ทั้ง 2 กลายเป็นหิน โดยให้ยักษ์ วัดโพธิ์ทำหน้าที่เฝ้าประตูมณฑป ส่วนยักษ์วัดแจ้งก็ขึ้นเฝ้าพระวิหารวัดแจ้ง ด้วยผลจากการต่อสู้ของ ยักษ์ทั้งคู่จึงทำให้บริเวณที่ยักษ์ทั้ง 2 ได้เหยียบย่ำขณะต่อสู้กันได้ราบเตียนไปหมด บริเวณนั้นจึงถูก เรียกว่า “ท่าเตียน” เป็นต้นมา

“ไอ้ตำนานพวกนี้ว่าไปมันก็เหมือนนิทานหลอกเด็กกะ คนแก่คน เฒ่าเค้าก็สร้างเรื่อง ผูกเรื่องไปทั่ว มันไม่ใช่เรื่องจริงหรอก มันจะมียักษ์ที่ ไหนจะมาสู้กันจนราบที่ราบเตียน..... เค้าก็ผูกเรื่องที่เกิดขึ้นจริงบ้างไม่จริง บ้างขึ้นมานั่นแหละ แต่มันก็ทำให้คนจำได้นะ เค้าฟังตำนานเค้าก็รู้จักท่า เตียนจากตำนานเหมือนกัน(สัมภาษณ์ ลุงจูล, สิงหาคม 2556)

นิทาน ตำนาน เรื่องเล่า หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ มักมีคติหรือสารบางอย่างในตำนาน เรื่องเล่าเหล่านี้ เพื่ออธิบายการมีอยู่ของชุมชนตามเค้าเรื่องของตำนานเรื่องเหล่านั้น ทำให้เข้าใจถึง มโนทัศน์ของคนในพื้นที่ต่อการให้ความหมายของพื้นที่นั้น และยังสร้างเค้าโครง จินตนาการภาพ บริบท ร่องรอยต่างๆ ที่อยู่ในเรื่องนั้น เพื่อที่จะเชื่อมโยงถึงหลักฐานการมีอยู่ของชุมชนแห่งนี้

7) ความมีน้ำใจ ความสามัคคีในชุมชน

ความมีน้ำใจ ความสามัคคี การดูแลกันของคนในชุมชนท่าเดียวนั้นถือได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะของที่นี่ภายใต้บริบทของชุมชนเมืองยังถือว่าที่นี่มีความอบอุ่นกว่าที่อื่นพอสมควร คนในชุมชนส่วนใหญ่ต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันถึงความสามัคคี ความมีน้ำใจของคนในชุมชนที่โดดเด่นไม่เหมือนใครในกรุงเทพฯ โดยมีการจัดตั้งระบบการดูแลชุมชนขึ้นมาในลักษณะองค์กรในชุมชนที่สร้างขึ้นเองและยังมีหน่วยงานดูแลของทางการที่สร้างขึ้นมาเพื่อดูแลคนในชุมชน โดยเฉพาะการจัดตั้งเป็นลักษณะกลุ่มย่อยที่มีหัวหน้าประจำซอย คอยดูแลความสงบ ปลอดภัย และเอื้อความสะดวกสบายต่างๆที่ทางชุมชนมีบริการให้แก่ลูกบ้าน ถือเป็นระบบที่ดีในการตั้งขึ้นมาเพื่อดูแลคนในชุมชน

“ในชุมชนเราก็จะมีกลุ่มที่จัดขึ้นมาไว้ดูแลกันอย่าง อภปร. ศูนย์ดับเพลิง ชุมชนนักร้อง และเจ้าหน้าที่ประจำซอย คือในซอยจะมีหัวหน้าคอยดูแลคนในซอย ดูว่ามีคนแปลกหน้ามาในซอยมั้ย มีคนย้ายเข้ามาใหม่มั้ย ย้ายออกมั้ย” (สัมภาษณ์ ลุงจูด, สิงหาคม 2556)

คือการร่วมกันดูแลซึ่งกันและกัน และที่นี่เป็นพื้นที่ที่ไม่มีเรื่องยาเสพติดเลย

“อย่างเรื่องยาเสพติดเนี่ยะ เราใช้วิธีปล่อยข่าวให้มันดัง พอข่าวมันดังว่าที่นี่มียาเสพติด ทางตำรวจหรือคนข้างนอกเค้าได้ยิน เดียวตำรวจท้องที่ที่อื่นเค้าก็มาจัดการเองแหละ นี่แหละคือลักษณะของการที่เราดูแลกันและกัน ..... ชุมชนนี้มันดีอยู่อย่างหนึ่งคือออกไปไหนก็ได้ ฝากบ้านเค้าไว้ ไม่มีใครมายุ่ง เค้าก็ช่วยกันดูแล ทุกบ้านที่ไหนมาไหน เนี่ยะก็ทิ้งบ้านได้เลย” (สัมภาษณ์ พี่หมึก, สิงหาคม 2555)

ระบบการดูแลกันในชุมชนที่ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญและมีการสืบทอดกันมานั้นคือ การดูแลกันแบบพี่น้อง พวกพ้องและรูปแบบของ “นักร้อง” ซึ่งความเป็นนักร้องดังกล่าวนี้หมายถึงการดูแลเพื่อน พี่น้องในชุมชนเมื่อมีคนมาบุกรุก หรือเจตนาทำลายพวกพ้องก่อน หรือกล่าวได้ว่าเป็นนักร้องที่ไม่รู้จักรานใครก่อน

ตารางที่ 4.2 แสดงรายการมรดกวัฒนธรรมในชุมชนท่าเตียน

มรดกวัฒนธรรมในชุมชนท่าเตียน	คุณค่าทางมรดกวัฒนธรรม
1. กลุ่มอาคารบ้านเรือนในบริเวณชุมชนท่าเตียน	- คุณค่าทางสุนทรียภาพ - คุณค่าทางวิชาการและการศึกษา (ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม) - คุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี - คุณค่าการใช้สอย
2. ความเป็นตลาดที่เป็นศูนย์กลางของการค้าขายแบบ “ยี่ปี่ว” ธุรกิจค้าส่ง	- คุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัย
3. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)	- คุณค่าทางจิตใจ - คุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี - คุณค่าทางสุนทรียภาพ
4. ภูมิปัญญาการนวด – ยาแผนโบราณ มรดกจากโพธิ์	- คุณค่าทางเศรษฐกิจ - คุณค่าทางวิชาการและการศึกษา (แพทย์แผนโบราณ)
5. ศูนย์กลางค้าของทะเลแห้ง และปลาสด	- คุณค่าทางเศรษฐกิจ - คุณค่าทางสังคมวัฒนธรรม
6. ร้านอาหารต่างๆ และบรรยากาศของอาหารริมทาง	- คุณค่าทางเศรษฐกิจ - คุณค่าทางสังคมวัฒนธรรมร่วมสมัย
7. แหล่งซื้อขายลูกเต๋าไฮโลและอุปกรณ์การพนันต่างๆ	- คุณค่าทางเศรษฐกิจ
8. ลักษณะท่าเตียนการตั้งถิ่นฐานของชุมชน	- คุณค่าทางสุนทรียภาพ - คุณค่าการใช้สอย
9. เรื่องเล่า ตำนานและที่มาต่างๆ เกี่ยวกับท่าเตียน	- คุณค่าทางวรรณกรรม
10. ความมีน้ำใจ ความสามัคคีในชุมชน	- คุณค่าทางจิตใจ - คุณค่าทางการเมืองการปกครอง
11. ความเชื่อลักษณะชาวจีนที่ประกอบอาชีพค้าขายที่เกี่ยวกับเทพเจ้า และศาลเจ้าต่างๆ ที่อยู่ในชุมชน	- คุณค่าทางเศรษฐกิจ - คุณค่าทางจิตใจ
12. สัญลักษณ์ชุมชนรูป “เรือสำเภาจีน”	- คุณค่าทางจิตใจ - คุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

4.5 การรับรู้ภาพลักษณ์ของย่านชุมชนท่าเตียน

4.5.1 ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวต่อชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียนจากการสื่อความหมายในปัจจุบัน

เมื่อความสำคัญของชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียนได้ลดบทบาทลงในปัจจุบัน จากศูนย์กลางของการคมนาคมทางน้ำและการค้าขาย การขยายเมืองไปสู่ภายนอกทำให้กิจกรรมต่างๆ ในชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียนได้ลดลง โดยเฉพาะกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นแหล่งสำคัญในการประกอบอาชีพของคนในชุมชน การเป็นที่รู้จักของที่นี่จึงค่อยลดลง นักท่องเที่ยว จากคำบอกเล่าของคนในชุมชนได้เล่าเกี่ยวกับการรับรู้ของคนภายนอกต่อชุมชนแห่งนี้ว่า

“ที่เรียกแท็กซี่จากที่อื่นกลับมาท่าเตียน คนขับแท็กซี่รุ่นใหม่ๆหลาย คนยังไม่รู้จักท่าเตียนเลย ถ้ามาแถวนี้ส่วนใหญ่เค้าก็รู้จักแค่ปากคลองตลาด วัดโพธิ์และกั้วัดพระแก้วกันนะน้อง”

(สัมภาษณ์ คุณเฉลิมชัย, สิงหาคม 2555)

การรับรู้ของท่าเตียนที่ไม่เป็นที่รู้จักต่อคนนอกชุมชน คนส่วนใหญ่ท่าเตียนเพราะรู้จักวัดโพธิ์และมิวเซียมสยาม ซึ่งสอดคล้องกันจากความเห็นของคนในชุมชนว่า

“...พี่ว่าเค้าไม่รู้ด้วยซ้ำว่าแถวนี้เรียกว่า “ท่าเตียน” เพราะเค้าไม่ค่อยโปรโมท ถ้าคนที่รู้จักที่นี่ก็รู้จักเพราะวัด โพธิ์ และรู้จักมิวเซียมสยาม ตามแท็กซี่บางคนยังไม่รู้จักเลย ฟังมาตามเค้ายังออกเสียงไม่ถูกเลย เค้าก็จะรู้จักบริเวณท่าเตียนว่าเป็นบริเวณเขตวัดโพธิ์...”

(สัมภาษณ์ พี่ผู้ย, ตุลาคม 2555)

การรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของคนทั่วไปต่อชุมชนท่าเตียนนั้น โดยภาพรวมแล้ว จะรับรู้ของคนทั่วไปต่อชุมชนท่าเตียนในฐานะชุมชนริมน้ำที่มีผู้คนพลุกพล่าน เป็นศูนย์กลางการคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบกในเส้นทางการท่องเที่ยวในบริเวณเกาะรัตน โกสินทร์และกรุงเทพมหานคร มีความโดดเด่น ของขึ้นชื่อโดยเฉพาะอาหารทะเลแห้ง ยาสมุนไพร แหล่งอุปกรณ์การนวด สิ้นค้าโซ่ห้วยค้าส่ง และอดีตของท่าเรือที่เป็นเส้นทางในการเดินทางทางน้ำไปสู่จังหวัดต่างๆ ด้วยเส้นทางที่เชื่อมด้วยแม่น้ำ ในขณะที่การรับรู้ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของ

ชุมชนท่าเตียนในฐานะชุมชนที่เป็นส่วนสำคัญในการสร้างเมืองกรุงเทพมหานครนั้นมักไม่อยู่ใน การรับรู้ของคนทั่วไปเท่าไรนัก ส่วนใหญ่การรับรู้ของคนทั่วไปมักรู้จักวัดโพธิ์มากกว่าชุมชนท่า เตียน

ความน่าสนใจที่ตำนาน เรื่องเล่าต่างๆ โดยเฉพาะ ตำนานยักษ์วัดแจ้ง-ยักษ์วัดโพธิ์ มี ส่วนในการสร้างจินตภาพจุดหมายปลายทาง ภาพลักษณ์การท่องเที่ยว (destination image) ของ ชุมชนท่าเตียนให้แก่คนทั่วไปรับรู้ก่อนการมาเยือนที่ปรากฏชื่อในตำนานซึ่งให้ภาพของความโล่ง เตียนในอดีตตามตำนานที่สอดคล้องและผูกกับเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่ ช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 ใน บริเวณชุมชนท่าเตียน และหากถามถึงชุมชนท่าเตียนส่วนใหญ่มักนึกถึงวัดโพธิ์เป็นสำคัญ การรับรู้ ต่างๆ ส่วนใหญ่มักได้อินจากคำบอกเล่า และการมาเยือนในชุมชนดังกล่าว ซึ่งตำนานนี้มักถูกเล่าซ้ำ ผ่านคำบอกเล่าของผู้คนจนสามารถสร้างความเข้าใจเบื้องต้นของคนทั่วไปต่อชุมชนประวัติศาสตร์ แห่งนี้ได้ในระดับหนึ่ง

นอกจากนี้ชื่อ “ท่าเตียน” ยังสร้างจินตภาพของปลายทางของชุมชนแห่งนี้ด้วยภาพ ของท่อน้ำ การอาศัยอยู่ติดกับน้ำ และความโล่งเตียน จึงให้ภาพของความโล่งเตียน ไม่มีอะไรใน ชุมชนแห่งนี้จากตำนานบอกเล่าของยักษ์วัดโพธิ์กับยักษ์วัดแจ้ง ในแง่ของการประชาสัมพันธ์ข่าว และการท่องเที่ยวในส่วนใหญ่มักให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่สำคัญหลักในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ เรื่องราวของชุมชนดังกล่าวจึงอยู่ในการรับรู้ของคนทั่วไปเป็นที่รู้จักในระดับที่ไม่มากนัก โดยเฉพาะ คนรุ่นใหม่ หากเป็นคนรุ่นเก่าการรับรู้ ความทรงจำเกี่ยวกับชุมชนท่าเตียนมักให้ภาพของชุมชนท่า น้ำที่เป็นศูนย์กลางของการค้าขาย การคมนาคมที่กระจายสู่บริเวณจังหวัดใกล้เคียง หากเป็นคน ทั่วไปที่ค่อนข้างมีอายุจะมีความทรงจำและการรับรู้เกี่ยวกับชุมชนท่าเตียนในฐานะตลาดค้าส่ง

ผลการศึกษารับรู้ภาพลักษณ์ของชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียน จากการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนนอกชุมชนสะท้อนการรับรู้ภาพลักษณ์ของชุมชนท่าเตียนตั้งแต่เริ่มการรับรู้ จากภาพจินตนาการแรกก่อนการมาเยือน ภาพลักษณ์เมื่อมาถึงปลายทางสถานที่และการรับรู้หลัง กลับจากปลายทางของสถานที่ดังกล่าว

4.5.2 การรับรู้ภาพลักษณ์จากจินตภาพแรกก่อนการมาเยือน การรับรู้แบบ “สิ่งที่มา ก่อน” คือภาพจินตนาการของชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียนก่อนที่จะได้มาถึง ณ สถานที่จริงนั้น เกิด จากการรับรู้จากสิ่งต่อไปนี้

ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนได้ให้จินตภาพก่อนการมาเยือนสถานที่ปลายทางของชุมชนท่า เตียนไว้ด้วยภาพลักษณ์ที่สวยงาม

“ชุมชนท่าเตียนเนี่ยะ เคยได้ยื่นชื่อ แต่ประวัติเชิงลึกนี้ไม่รู้เลย แต่ก็เพิ่งมารู้นิดหน่อยเพราะต้องมามีวีซีดีสยามก็ศึกษาข้อมูลมาบ้าง อีกอย่างก็เคยได้ยินเค้าคุยกันมาบ้าง อาจารย์เคยเล่าให้ฟังบ้างว่าเป็นชุมชนเก่าที่อยู่ใกล้ๆ สนามหลวง .....ก็ไม่คิดว่ามันจะแออัดขนาดนี้ ตอนแรกคิดไว้ว่ามันต้องสวยหรู เหมือนสนามหลวงที่เราเห็น วัดพระแก้ว เพราะเห็นว่าอยู่ในเขตพระนครไง” (สัมภาษณ์ คุณเกริกชัย, ธันวาคม 2555)

4.5.2.1 การรับรู้จากการจินตนาการจากชื่อ

การรับรู้ของกลุ่มตัวอย่างนั้น เป็นการรับรู้ชื่อของชุมชนท่าเตียน มาจากแหล่งต่างๆ เช่น จากการพูดถึงปากต่อปาก เพลง ดำนาน สื่อโทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น ส่วนใหญ่ได้ยินมาจากเพื่อน คนรอบข้างพูดถึงชื่อสถานที่ดังกล่าวเวลาไปเที่ยวบริเวณใกล้ๆกับวัดพระแก้ว สนามหลวงและบริเวณรอบๆ และได้กล่าวถึงท่าเตียนที่ใช้เป็นท่าเรือข้ามฟาก ต่อเรือโดยสารไปยังสถานที่อื่นๆ ในละแวกนั้น โดยการรับรู้จากแหล่งต่างๆ ด้วย “ชื่อ” จึงให้ภาพของชุมชนแห่งนี้ในสภาพของความโล่งเตียน ความว่างเปล่า ราบเรียบ ไม่มีอะไรในพื้นที่ ชื่อดังกล่าวยังทำให้เกิดจินตภาพของความเป็นท่าหน้า บริเวณที่อยู่ติดริมแม่น้ำ ความเป็นชุมชนที่ติดกับแม่น้ำ ซึ่งการรับรู้ดังกล่าวนี้มาจากการรับรู้จากชื่อของ “ท่าเตียน” โดยชื่อ ภูมินามได้ให้ลักษณะภาพของทางกายภาพของชุมชนไว้โดยคร่าวๆ ว่าสถานที่ พื้นที่ดังกล่าวน่าจะเป็นอย่างไร นั้นหมายถึงภาพลักษณะของชุมชนท่าเตียนที่มีต่อคนทั่วไปตามจินตภาพนั้นเป็นชุมชนที่ติดแม่น้ำ มีท่าหน้าในชุมชน ในชุมชนที่เป็นพื้นที่โล่ง เตียน ไม่ค่อยมีอะไร ความรู้สึกที่ตามมาจากการรับรู้ดังกล่าวจึงมีผลทำให้เข้าใจว่าในชุมชนแห่งนี้จึงไม่น่ามีอะไรเป็นที่น่าสนใจเช่นกัน การรับรู้ดังกล่าวมาจากการให้สัมภาษณ์ของกลุ่มคนทุกวัยที่มีจินตภาพเกี่ยวกับชุมชนท่าเตียนก่อนการมาเยือนที่เป็นไปในทางเดียวกัน

ผู้วิจัย : “ก่อนที่จะมาเตียน ก่อนนั้นเคยได้ยินชื่อท่าเตียน หรืออะไรเกี่ยวกับท่าเตียนหรือเปล่า”

ผู้ให้สัมภาษณ์ : “เคยนะที่ เคยได้ยินตอนเข้ามากรุงเทพฯนี้แหละ”

ผู้วิจัย : “ได้ยินมาอย่างไรบ้าง”

ผู้ให้สัมภาษณ์ : “ก็ได้ยินมาจากเพื่อนๆนะ เวลาเข้ามาเที่ยวแถวๆนี้ พวกวัดพระแก้ว สนามหลวง อะไรพวกนี้ เออ... แล้วก็เห็นตามสายรถเมล์นะ เค้าจะเขียนป้ายว่าท่าเตียนตัวใหญ่ๆ แค่นี้ที่เขารู้จัก”

ผู้วิจัย : “แล้วครั้งแรกที่ได้ยิน หรือรู้จักกับชื่อท่าเตียนเนี่ยะ น่อง นึกถึงอะไรบ้าง ภาพแรกที่มีมันขึ้นมาในหัวเป็นยังไงพอเห็นคำนี้”

ผู้ให้สัมภาษณ์ : “อืม...ท่าเตียนนะหรือ ตอนนั้นทำให้นึกถึงอะไร ก็... นึกถึงทำนายนะ ทำอะไรซักอย่าง ทำรอเรืออะไรพวกนั้นนะ เอาไว้รอเรื่อนะ ก็นึกตามชื่อนะ” (สัมภาษณ์ คุณวชิยาภรณ์, สิงหาคม 2555)

ในขณะที่เดียวกันภาพที่นึกขึ้นมาเมื่อได้ยินชื่อท่าเตียนจินตภาพอีกอย่างก็คือ ภาพของความโล่งเตียน ว่างเปล่า ไม่มีอะไร

“ได้ยินชื่อครั้งแรกนี้สะดุดที่คำว่า “เตียน” นะ ก็ทำให้นึกถึงที่โล่งๆ เตียนๆ ไม่มีอะไร และที่ตรงนั้นมันคงโล่งไปหมดนะ” .....

“.....เอาตอบแบบไม่รู้เรื่องอะไรมาก่อนเลยนะ พอพูดถึงชื่อครั้งแรกนั้นก็นึกถึงว่าที่นี่เคยเป็นป่ามาก่อนแล้วก็โดนตัดจนเตียน หรือไม่มีโคนเผาจนเตียน หายหมดอะไรแบบนี้ละ แล้วก็มีการว่าตลาดท่าเตียนที่ได้ยินคู่กัน ก็เลยคิดว่าที่นี่น่าจะมีตลาดด้วย ถ้ามาที่นี่แล้วต้องมีตลาดให้เดินแน่ๆ” (สัมภาษณ์ คุณณภัทร, สิงหาคม 2555)

4.5.2.2 การรับรู้จากเรื่องเล่า ตำนานต่างๆ

การรับรู้ดังกล่าวยังเกิดจากการรับรู้จากตำนานและเรื่องเล่าต่างๆ ที่เกี่ยวกับชุมชนท่าเตียน “ตำนานยักษ์วัดโพธิ์ ยักษ์วัดแจ้ง” และเรื่องเล่าถึงเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่ในท่าเตียนเมื่อในอดีต เรื่องเล่าและตำนานดังกล่าวได้ให้ภาพของการสู้รบของยักษ์จากสองวัด ที่อยู่คนละฝั่ง แล้วข้ามฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยามาต่อสู้กันจนทำให้ที่บริเวณนั้นราบเป็นหน้ากลอง โล่งเตียนไปหมด การรับรู้ดังกล่าวมาจากการให้สัมภาษณ์ของกลุ่มคนทุกวัย เพราะเรื่องราวทั้ง 2 เรื่องนั้น ได้ถูกเล่าต่อๆ กันมาเรื่อยๆ เพื่ออ้างอิงถึงสถานที่ 3 แห่ง คือ วัดอรุณฯ วัดโพธิ์ และพื้นที่ชุมชนท่าเตียน ตำนานเรื่องเล่าดังกล่าวจึงให้ภาพลักษณ์ต่อชุมชนท่าเตียน

“เมื่อก่อนนี้ไม่รู้จักเลยนะท่าเตียน อ้อ! เรื่องยักษ์วัดแจ้งกับยักษ์วัดโพธิ์แหละ ที่ว่าสู้กันไปสู้กันมาแล้วก็เป็นที่มาของชื่อท่าเตียน”

“ที่ที่ได้ยินตอนเด็กๆนะ รู้สึกว่าจะเป็นตำนานที่ยักษ์วัดโพธิ์กับยักษ์วัดแจ้งมันตีกันนะ เออ! ....นี่ก็ออกแล้วว่าพอยักษ์ตีกันเสร็จแล้วที่ตรงนั้นที่ที่ตีกันนะก็ราบไปหมด เจ้าเลยเรียกที่นั่นว่าท่าเตียน” (สัมภาษณ์ คุณ เฉลิมวุฒิ, สิงหาคม 2555)

ในทางเดียวกันเมื่อมีการรับรู้เกี่ยวกับเรื่องตำนานการต่อสู้ระหว่างยักษ์วัดโพธิ์กับยักษ์วัดแจ้ง ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนมักจะเชื่อมโยงไปถึงเรื่องเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่ แต่เป็นรับรู้แบบคร่าวๆ ว่าเคยมีเหตุการณ์ไฟไหม้ ไม่ได้รู้รายละเอียดว่าเกิดขึ้นเมื่อไหร่อย่างไร

“เคยได้ยินเรื่องไฟไหม้ที่ทำเตียนมานะ เวลาที่พูดถึงวัดโพธิ์ วัดแจ้ง เจ้าก็จะพูดถึงท่าเตียนที่อยู่แถวๆนั้นว่าเมื่อก่อน นานมาแล้ว สมัยไหนก็ไม่รู้ เจ้าว่ามีไฟไหม้ ไหม้ไปทั้งหมดเลย โลงเตียนไปหมด ไม่เหลืออะไรเลย เจ้าเลยเรียกว่า “ท่าเตียน” นะพี่ ก็ไม่เคยรู้ ไม่เคยเห็นนะ ได้ยินแต่ที่เค้าเล่าๆ ต่อๆมานะ ไม่รู้ว่าจริงหรือไม่จริง แต่ผมก็รู้อย่างนั้นนะ.....”

(สัมภาษณ์ คุณอรรรณพล, ตุลาคม 2555)

4.5.2.3 การรับรู้จากบทเพลง

บทเพลงที่ถูกแต่งขึ้นมา โดยมีเนื้อเพลงที่กล่าวและอ้างถึงชื่อชุมชนท่าเตียน เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้ที่ได้รับฟังนั้นเกิดจินตภาพเกี่ยวกับชุมชนดังกล่าวก่อนการมาเยือน ก่อนที่จะได้เห็นภาพจริงของสถานที่ดังกล่าว โดยการรับรู้จากเพลงลูกทุ่งชื่อ “แม่ค้าตาคม”¹¹ ในเนื้อเพลงได้อ้างถึงท่าเตียน ที่แม่ค้าตาคมตามบทเพลง เป็นแม่ค้าชาวสวนบ้านแพนได้นั่งเรือสวนสายบ้านแพนมาท่าเตียนเพื่อซื้อผลไม้และขนมไปขาย โดยบทเพลงดังกล่าวได้ให้ภาพของชุมชนท่าเตียนที่เป็นศูนย์กลางการสัญจรไปมาทางน้ำ มีบรรยากาศของตลาดที่มีการค้าขายขนม ผลไม้ต่างๆ

เป็นการรับรู้ในลักษณะของชุมชนที่เป็นท่าเรือ ศูนย์กลางการคมนาคมไปยังพื้นที่ต่างๆ ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา การรับรู้ดังกล่าวมาจากการให้สัมภาษณ์ของเตียนใน

¹¹ “แม่ค้าตาคม” เป็นชื่อเพลงลูกทุ่งที่ได้รับความนิยมในช่วงยุคก่อน ขับร้องโดย ศรีศิริ ศรีประจวบ นักร้องเพลงลูกทุ่งที่มีชื่อเสียงโด่งดังในช่วงยุคนั้น แต่งเนื้อร้องขึ้นโดย ไพบูลย์ บุตรขัน บันทึกเสียงครั้งแรกในปี พ.ศ.2513 แรงบันดาลใจในการแต่งเพลงของผู้แต่งจากการชิมซบบรรยากาศที่ผู้แต่งได้เติบโตมากับท้องทุ่งและลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา บางส่วนของเนื้อเพลงดังกล่าวมีเนื้อร้องที่กล่าวถึงชุมชนท่าเตียน คือ “คอยคั่นน้องที่ทำเตียน ทุกเที่ยวเรือเปลี่ยน ไม่เห็นหน้าแพน” นอกจากนี้บทเพลงดังกล่าวยังถูกนำมาขับร้องใหม่โดยนักร้องคนอื่นๆ ในยุคต่อมา

อดีตของความทรงจำคนทั่วไปในรุ่นที่ก่อนไปทางวัยกลางคนเป็นต้นไปที่ร่วมสมัยกับบทเพลงดังกล่าว

“ผมว่าไอ้พวกรุ่นผมนะ ก็น่าจะรู้จักทำเตียนเพราะเพลงนี้เหมือนกันนะ ไอ้เพลงแม่ค้า...อะไรสักอย่างนะ สมัยนั้นนะ ตอนเด็กๆ นะ ฟังเรื่อยๆ จนมาถึงตอนตอนโตเป็นหนุ่มเลยแหละ ที่ในเพลงมันพูดถึงทำเตียน ที่ก่อนเริ่มมันร้องว่า “พี่พบเนื้อนวลเพราะนั่งเรือควนสายบ้านแพน เราต่างรักกันเหมือนแฟน..... เมื่อเรือควนแล่นถึงเมืองปทุม ..... “ ท่อนนี้ๆ! ..... “คอยคักน้องที่ทำเตียน ทุกเที่ยวเรือเปลี่ยนไม่เห็นหน้าแฟน” เออ.... เพลงนี้แหละ ลองไปหาฟังดู มันจะมีชื่อทำเตียนอยู่นะ คือเราไม่รู้จักหรือในตอนแรก เพราะไม่เคยมา แต่พอได้ยินเพลงนี้ก็อ้อ ทำเตียนมันมีทำเรือไปต่างจังหวัดด้วยหรือ.... “ (สัมภาษณ์ คุณนิชิวัฒน์.ตุลาคม 2555)

“ที่ก็ไม่ใช่คนกรุงเทพฯ ึง ที่เป็นคนต่างจังหวัดนะเนอะ ตอนเด็กๆ จะได้ยินเพลง...อะไรนะ! ยักษ์วัดโพธิ์ ยักษ์วัดแจ้งอะไรยังงี้เนะ แล้วก็มารบกกัน รบกกันเสร็จก็กลายเป็นทำเตียน เราก็อ้อหรือ ทำเตียน... เป็นแบบนี้เนี่ยเอง เป็น เนื้อเพลงของมีศักดิ์ นาครัตน์ นะ พี่ฟังตอนอยู่ต่างจังหวัด” (สัมภาษณ์ คุณเฉลิมวุฒิ, สิงหาคม 2555)

4.5.2.4 การรับรู้จากภาพยนตร์

คนที่ร่วมสมัยในช่วง พ.ศ. 2517 ที่มีภาพยนตร์เรื่อง ทำเตียน¹² ถือเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการรับรู้ภาพลักษณ์ของชุมชนท่าเตียนในช่วงเวลานั้น ภาพยนตร์ดังกล่าวได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก สามารถทำให้คนแทบทุกเพศทุกวัยเข้าถึงหนังเรื่องนี้ได้ง่าย โดยได้กล่าวถึงพื้นที่ชุมชนท่าเตียนในฐานะพื้นที่การต่อสู้ของยักษ์วัดแจ้งกับยักษ์วัดโพธิ์ โดยได้เชื่อมโยงกับตำนานยักษ์วัดโพธิ์กับยักษ์วัดแจ้งที่เคยมีมาอยู่แล้ว คนจึงเกิดการรับรู้ และจำเรื่องเกี่ยวกับทำเตียนบางส่วนจาก

¹² “ทำเตียน” เป็นภาพยนตร์ ไทย ขนาด 35 มม. แนวตลก จินตนาการ ประกอบด้วยการต่อสู้ของเหล่าสัตว์ประหลาด ออกฉายเมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ.2516 เป็นภาพยนตร์ที่เล่าเรื่องตำนานบริเวณท่าเตียน ที่ตั้งอุ้มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมียักษ์วัดแจ้งยกพวกมาตีกับยักษ์วัดโพธิ์ ที่ฝั่งพระนคร ผลสุดท้ายของการสู้กันไม่มีใครชนะ แต่บริเวณที่ต่อสู้กับเกิดการพังเสียหาย พื้นที่ตรงนั้นจึงถูกเรียกว่า “ทำเตียน”

ภาพยนตร์เรื่องนี้ ซึ่งในเวลาต่อมาด้วยความเป็นที่นิยมของหนังเรื่องดังกล่าว กระแสการตอบรับของผู้ชมทำให้เกิดภาพยนตร์เรื่องต่อมาคือ “ชกัษั้วัดแจ่งพบจัม โบเอ”¹³

4.5.3 การรับรู้ภาพลักษณ์เมื่อมาถึงปลายทางของสถานที่

ส่วนหนึ่งรับรู้เกี่ยวกับชุมชนท่าเตียนในฐานะชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มีความเก่าแก่ เพราะตั้งอยู่ในบริเวณเกาะรัตน โกสินทร์ ใกล้กันกับวัดพระแก้ว เมื่อเห็นชุมชนในละแวกนี้จึงคาดเดาได้ว่าชุมชนน่าจะมีความเก่าแก่เช่นกัน

“พอมาถึงที่นี่แล้วสะดุดกับอะไรไม่รู้มัย นี้เลยกลิ่นปลาหมึก พวกอาหารทะเลนี่โชยมาเลย เลยคิดว่ายัง ังก็มีพวกปลาแห้ง อาหารทะเลแห้ง แน่นนอน แล้วพอเดินเข้าไปเรื่อยๆก็มีจริงๆ แล้วพอออกจากตลาดนะกลิ่นปลาก็ติดเสื้อผ้าไปหมดเลย” (สัมภาษณ์ คุณวชิยาภรณ์, สิงหาคม 2555)

ผู้ประกอบการที่มารับลูกที่เรียนในโรงเรียนละแวกใกล้ๆชุมชนยังให้ภาพของชุมชนท่าเตียนเมื่อมาเยือนโดยเล่าให้เห็นสภาพที่แตกต่างของในแต่ละช่วงที่มาเยือน ภาพลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้จึงให้การรับรู้ที่แตกต่างโดยมีปัจจัยของเวลาเข้ามาเกี่ยวข้อง

“สภาพท่าเตียนนี้ก็แล้วแต่ช่วงนะ ถ้าช่วงเช้าๆมากๆและช่วงเย็นๆ เนี่ยก็จะโล่งๆนะ คูลสงบ ไม่ค่อยมีคนพลุกพล่านเท่าไรหรอก แต่ช่วงสายๆ เวลากลางวันนะ คนเยอะมากๆ ทั้งรถทั้งคน เต็มไปหมด ทั้งผ่านมาขึ้นรถ ขึ้นรา ขึ้นเรือ มาซื้อของ มาทำอะไรต่ออะไร คนก็เยอะนะ บางทีรถก็ติด ยิ่งช่วงเวลาเลิกเรียนนี่นะรถไม่รู้มาจากไหนเยอะมาก” (สัมภาษณ์ คุณเฉลิม วุฒิ, สิงหาคม 2555)

นอกจากนี้เมื่อมีการมาเยือนโดยถึงปลายทางดังกล่าวแล้ว ส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการรับรู้ภาพลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้คือการได้พูดคุยกับคนในชุมชน

13 “ชกัษั้วัดแจ่งพบจัม โบเอ” สร้างเมื่อ พ.ศ. 2517 เป็นภาพยนตร์ไทยที่สร้างขึ้นมาต่อเนื่องจากภาพยนตร์ “ท่าเตียน” โดยได้นำตัวละคร “จัม โบเอ” มาปะทะกับชกัษั้วัดแจ่งในเรื่องดังกล่าว โดยยังใช้ท่าเตียนเป็นฉากในการต่อสู้

“ผมมาทำงานที่นีนะ ไม่มีอะไรที่ทำให้รู้จักท่าเตียนมากขึ้นเลย พวกสื่อก็เห็นเค้าพูดถึงวัดโพธิ์นะ พวกป้ายก็เห็นเด่นชัดมากก็เป็นป้ายชื่อตลาดท่าเตียน แต่นอกนั้นก็ไม่มีอะไรเลยที่ทำให้รู้จักที่นี่ จะได้รู้จักที่นี่ขึ้นมาบ้างก็เพราะได้คุยกับคนที่นี่ที่เค้าเป็นพ่อค้าแม่ค้า อยู่ร้านก๋วยเตี๋ยว ร้านข้าวแกง คุยไปคุยมาเค้าก็จะบอกต่อๆว่าที่นี่มีร้านไหนอร่อย มีอะไรที่ไหน น่าสนใจบ้าง คือถ้าไม่ได้คุยก็คงไม่รู้อะไร นี่ขนาดมาทำงานที่นีนานแล้วนะ อาศัยว่าค่อยๆแวะมา ค่อยๆคุยไปยังไม่ค่อยรู้จักอะไรเลย (สัมภาษณ์ คุณเฉลิมวุฒิ, สิงหาคม 2555)

4.5.4 การรับรู้ภาพลักษณ์หลังการกลับจากปลายทางของสถานที่

เมื่อกลับจากสถานที่ปลายทางแห่งนี้แล้วการรับรู้เมื่อมาถึง ณ ปลายทางได้เกิดขึ้น และภาพลักษณ์เหล่านั้นก็จะติดกลับไปในความทรงจำของผู้มาเยือนจากการสัมภาษณ์บางคนไม่รู้สึกระทึกใจและจำอะไรเกี่ยวกับท่าเตียนเลย

“ถามว่าอยากกลับไปไหม ก็เฉยๆนะ เพราะไม่ได้สนใจชุมชนนะ เดินผ่านก็เดินผ่านไป ไม่ได้รู้สึกว่าจะต้องรู้จัก ไม่ได้อยากกลับมา ก็มันไม่มีอะไรให้ฉันนี่” (สัมภาษณ์ คุณเกริกชัย, ธันวาคม 2555)

ในทางตรงกันข้ามเมื่อได้มาเยือนในสถานที่จริงแล้ว ได้สร้างความประทับใจให้กับคนบางกลุ่มที่ทำให้อยากกลับมาที่ชุมชนท่าเตียนอีก เพราะที่นี้มีอะไรบางอย่างที่เป็นจุดสนใจที่ทำอยากให้อ่านเรื่องราวของที่นี่ต่อ

“มาแล้วก็อยากกลับมาอีกนะ ครั้งแรกที่มาได้ตั้งใจมา คือมาเที่ยวแถวๆนี้ พวกวัดพระแก้ว วัดโพธิ์ สนามหลวง ก็ไม่คิดว่าใกล้ๆจะมีบ้านคนอยู่ด้วยหรอคะ พอมาเดินๆ ก็เห็นมีตึกเก่า มันก็สวยนะ ก็แสดงว่าที่นี่ต้องเก่าแก่ เราก็เลยอยากรู้จักขึ้นบ้าง ถ้ากลับไปเจอหนังสือ หรือรายการที่เกี่ยวกับที่นี่ก็จะสนใจอยู่นะ” (สัมภาษณ์ คุณนิรมล, พฤศจิกายน 2555)

4.5.5 การรับรู้ทางด้านชื่อเสียงของชุมชนท่าเตียน

การรับรู้ในแง่บวก ชุมชนท่าเตียนมีภาพลักษณ์ที่เรียบง่าย เป็นชุมชนที่น่าอยู่ ผู้คนสามัคคี มีของขึ้นชื่อหลายๆอย่างเช่น อาหารทะเลแห้ง แหล่งซื้อขายสินค้าโชห่วย การนวดแผนโบราณที่มีชื่อเสียง ห้างพัก โรงแรมที่มีบรรยากาศและทัศนียภาพที่ดี ดิทรินแม่น้ำ เป็นต้น

การรับรู้ในแง่ลบ ชุมชนท่าเตียนเป็นชุมชนที่พลุกพล่าน เต็มไปด้วยคนและกิจกรรมที่ทำให้บรรยากาศไม่ดี รถติด แดดร้อน เป็นมลพิษทางสายตา เป็นแหล่งค้าอุปกรณ์การพนันที่เป็นอบายมุข เป็นต้น

ในทางตรงกันข้ามก็มีบางคนที่ไม่รู้จักระไรเกี่ยวกับท่าเตียนเลย การมาเยือนในแต่ละครั้งก็ไม่ได้เกิดการรับรู้ ความรู้สึกประทับใจอะไรแต่อย่างใด

น้องแพร นักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย มาชุมชนท่าเตียนเพื่อจุดประสงค์ในการฝึกงานกับหน่วยงานหนึ่งที่ตั้งอยู่ใกล้บริเวณชุมชน

“ถ้าถามว่า...รู้จักท่าเตียนยังงัยบ้างหรือ อ่า... ท่าเตียนไม่ได้มีอะไรเป็นเอกลักษณ์เลยนะ แพรว่าถ้าเอาจริงๆ นะ ไม่มีอะไรเลย เอกลักษณ์ที่เห็นชัดๆ ที่แพรเห็นก็แค่ขายของที่ระลึก ของที่ระลึกก็ทั่วๆ ไปเหมือนที่อื่น..... ก็อยู่ติดกับวัด แพรว่าแรงงูใจของมันก็คือวัดโพธิ์นะ “

“หนูไม่รู้ หนูไม่ค่อยรู้อะไรเกี่ยวกับท่าเตียนเลย แต่เห็นเค้าบอกว่ามีญาติตัดตนนี้ พวกตำรานวดในวัด เท่านั้นที่หนูรู้” (สัมภาษณ์ น้องแพร พรรณ, ตุลาคม 2555)

จากการศึกษาในบทดังกล่าวข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และการสำรวจรายการมรดกที่มีคุณค่าในย่านชุมชนท่าเตียนนั้น แสดงให้เห็นถึงความร่ำรวยทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และเรื่องราวเล็กๆในชุมชนได้มีความสำคัญและสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อคุณค่ามรดกวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆที่สำคัญในบริเวณเกาะรัตน โกสินทร์ แต่ในขณะที่เดียวกันการรู้จักและรับรู้ต่อมรดกวัฒนธรรมเหล่านั้นไม่สามารถเข้าถึงต่อสาธารณะหรือคนนอกชุมชนได้ทำไรนัก เพื่อให้สอดคล้องกับการศึกษาการรับรู้ภาพลักษณ์ของคุณค่ามรดกวัฒนธรรมในย่านชุมชนท่าเตียนจึงควรต้องมีการสำรวจและศึกษาการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมต่างๆเหล่านี้ในบทต่อไป

บทที่ 5

การนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนย่านประวัติศาสตร์ทำเตียนผ่าน มุมมองของรัฐ และชุมชน

การนำเสนอข้อมูลในบทที่ 5 ผู้วิจัยได้นำเสนอผลสำรวจและสังเกตการณ์รูปแบบการนำเสนอการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่มีอยู่ปัจจุบันในชุมชนประวัติศาสตร์ทำเตียน รวมทั้งความคิดเห็นต่อการสื่อความหมายจากผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดทำเนื้อหาและรูปแบบ การนำเสนอและสื่อความหมายในย่านชุมชนทำเตียน โดยมีการนำเสนอประเด็นดังต่อไปนี้

- 1) การนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในย่านชุมชนทำเตียน
- 2) ความคิดเห็นต่อการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในย่านชุมชนทำเตียน
- 3) ผลการเปรียบเทียบการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนย่านทำเตียน

เบื้องต้นนี้ ผู้วิจัยขอนำเสนอข้อมูลการสำรวจรูปแบบของการสื่อความหมายที่เคยมีการศึกษาไว้แล้วเพื่อนำข้อมูลในส่วนนี้ไปเปรียบเทียบกับรูปแบบการนำเสนอและสื่อความหมายที่ได้ทำการสำรวจพบในชุมชนทำเตียน ดังตัวอย่างของรูปแบบการสื่อความหมายที่เคยมีการทำการศึกษาไว้แล้ว ตามการให้การจำกัดความเครื่องมือและรูปแบบการสื่อความหมายโดย C.Michael Hall และ Simon McArthur (C.Michael Hall และ Simon McArthur อ้างถึงใน Aphivan Saipradist 2005:48) ดังต่อไปนี้

- 1) การจัดวงสนทนา พูดคุยและอภิเษียง (Organized Talks and discussion)
- 2) การบริการข้อมูลข่าวสาร (Information Duty)
- 3) การนำเที่ยวและเดินชม (Walking Tour)
- 4) การแสดงละคร มหรสพ (Theatrical Performance)
- 5) กิจกรรมการศึกษา (Educational Activities)
- 6) นิทรรศการลักษณะในร่มและกลางแจ้ง (exhibition and display)
- 7) สัญลักษณ์ ป้ายจัดแสดง (Sign and Exhibition labels)

- 8) สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ (publication/printed media) เช่น โปสเตอร์ หนังสือคู่มือ เกมส์ ปฏิทิน หรือสติ๊กเกอร์
- 9) สื่อโสตทัศน (Audio Visual /audio devices)
- 10) ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ (online electronic media)
- 11) ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ห้องจัดแสดง หรือพิพิธภัณฑ์ (Visitor Centre, Gallery and Museum)
- 12) การนำชมด้วยตัวเอง (Self-Guiding Tour)

5.1 การนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในย่านท่าเตียน

จากการสำรวจเครื่องมือและรูปแบบการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่พบในปัจจุบันในบริเวณย่านท่าเตียนมีการปรากฏดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.1 การสำรวจและสังเกตการณ์เครื่องมือและรูปแบบการสื่อความหมายที่ปรากฏในย่านท่าเตียน

รูปแบบการสื่อความหมาย	ผลการสำรวจ	ผู้จัดทำ	เนื้อหา
1. การจัดวางพูดคุยและอภิปราย (Organized Talks and discussion)	/	ชุมชน	วงเสวนา ที่จัด โดยความร่วมมือของคนในชุมชน และคนนอกชุมชน พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นในชุมชนท่าเตียนในฐานะชุมชนเก่า
2. การบริการข้อมูลข่าวสาร (Information Duty)	/	ชุมชน	การเฝ้าอำนวยความสะดวกจากกลุ่มผู้นำชุมชน ในการให้ข้อมูลแก่ผู้สนใจ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับชุมชน ประชากร เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่รวบรวมจากการเก็บข้อมูลที่เกิดขึ้น โดยชุมชน และการศึกษาวิจัยต่างๆจากนอกชุมชน
3. การนำเที่ยวและเดินชม (Walking Tour)	/	ชุมชน	กิจกรรมเดินชมชุมชนที่มีขึ้นเฉพาะกิจ ตามโอกาส ส่วนมากเพื่อการดูงานและศึกษาตามสถาบันการศึกษา
4. การแสดงละคร มหรสพ (Theatrical Performance)	-	-	-

ตารางที่ 5.1 การสำรวจและสังเกตการณ์เครื่องมือและรูปแบบการสื่อความหมายที่ปรากฏในย่านท่าเตียน (ต่อ)

รูปแบบการสื่อความหมาย	ผลการสำรวจ	ผู้จัดทำ	เนื้อหา
5. กิจกรรมการศึกษา (Educational Activities)	-	-	-
6. นิทรรศการลักษณะในร่มและกลางแจ้ง (exhibition and display)	-	-	-
7. สัญลักษณ์ ป้ายจัดแสดง (Sign and Exhibition labels)	/	ชุมชน / กทม.	<ul style="list-style-type: none"> - ป้ายแสดงข้อมูลเกี่ยวกับประวัติที่มา ความสำคัญของชุมชนท่าเตียน จัดทำขึ้น โดยร้านค้าในชุมชนที่มีการบริการนำเที่ยวในเส้นทางแม่น้ำ ลำคลอง บริเวณรอบๆ - ป้ายข้อมูลชุมชน ที่สรุปประวัติที่มา ความสำคัญของตึกเก่าในท่าเตียน - ป้ายแผนที่ท่องเที่ยว แสดงถึงพื้นที่ บริเวณรอบเกาะรัตนโกสินทร์ - ป้ายชื่อชุมชน ชุมประชาสัมพันธ์ ข่าวสารต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน จัดทำโดยชุมชน
8. สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ เช่น ไปสเตอร์ หนังสือคู่มือ เกมส์ ปฏิทิน แผนที่ หรือสติ๊กเกอร์ (publication/printed media)	/	ชุมชน/ กทม./ สพร.	<ul style="list-style-type: none"> - คู่มือนำเที่ยวบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ เนื้อหาโดยรวมกล่าวถึงสถานที่ท่องเที่ยวบริเวณรอบเกาะ ที่กล่าวถึงชุมชนท่าเตียนที่เป็นชุมชนในเกาะ - แผนที่วัฒนธรรมย่านชุมชนท่าเตียนงานศึกษาวิจัย จากสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยต่างๆ และหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง
9. โสตทัศนูปกรณ์ (Audio Visual)	-	-	-

ตารางที่ 5.1 การสำรวจและสังเกตการณ์เครื่องมือและรูปแบบการสื่อความหมายที่ปรากฏในย่านท่าเตียน (ต่อ)

รูปแบบการสื่อความหมาย	ผลการสำรวจ	ผู้จัดทำ	เนื้อหา
10. ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ (publication/printed media)	/	ชุมชน / สำนักเขต เขต	- เว็บไซต์(website) - เวบล็อก (weblog) (social network) ต่างๆ เครือข่ายสังคม
11. ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ห้องจัดแสดง หรือพิพิธภัณฑ์ (Visitor Centre, Gallery and Museum)	-	-	-
12. การนำชมด้วยตัวเอง (Self-Guiding Tour)	-	-	-

5.1.1 ผลการสำรวจการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนท่าเตียนที่จัดทำโดยรัฐ

รายการรูปแบบการสื่อความหมายที่สร้างโดยรัฐที่สำรวจพบในชุมชนท่าเตียนดังต่อไปนี้

1) ป้ายสัญลักษณ์ ป้ายจัดแสดง ป้ายต่างๆ ที่ปรากฏในชุมชนนั้นปรากฏดังต่อไปนี้

ป้ายของกรุงเทพมหานครและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จัดทำขึ้นมา

1.1) ป้ายข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนท่าเตียน ข้อมูลส่วนนี้ค่อนข้างสำคัญในการตีความเนื้อหา ผู้วิจัยจึงขอลอดข้อความจากป้ายสื่อความหมาย ดังต่อไปนี้

“เดิมเป็นย่านที่ตั้งวัด และวังของเจ้านายชั้นสูง เนื่องจากอยู่ใกล้กับพระบรมมหาราชวัง ส่วนชื่อ *ท่าเตียน* มีข้อสันนิษฐานจากหลายที่มา บ้างว่ามีชาวยวนจากเมือง *ฮาเตียน* อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในสมัยกรุงธนบุรี จึงถูกเรียกต่อกันมาว่า *ท่าเตียน* ซึ่งเพี้ยนมาจาก *ฮาเตียน* บ้างก็ว่าในสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ ทำให้บ้านเรือนสูญหายไปจน *เตียน* โด่ง จึงถูกเรียกว่า *ท่าเตียน* ในเวลาถัดมาในบริเวณนี้ได้มีการก่อสร้างศาลต่างประเทศ และ ตึกหลวง เพื่อให้เป็นที่พักของชาวต่างประเทศ ใน

สมัยต้นกรุงรัตน โกสินทร์ *ท่าเตียน* เป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียง คือ เป็นท่าเรือที่สำคัญ และเป็นจุดรวมที่บรรดาทูตานุทูตจากต่างเมืองทั้งหลายมาตั้งต้นจัดริ้วขบวนนั่งเสด็จเพื่อเข้าไปในพระบรมมหาราชวังกันที่นี่ ปัจจุบัน *ท่าเตียน* เป็นตลาดขายของส่งของทะเลตากแห้ง เช่น ปลาหมึกแห้ง กุ้งแห้ง อีกด้วย” (ป้ายข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนท่าเตียน)

ภาพที่ 5.1 ป้ายข้อมูลชุมชนท่าเตียนอย่างย่อ

เนื้อหาบอกความสำคัญของพื้นที่ บริเวณซึ่งเคยเป็นที่ประทับเจ้านายชั้นสูง และเคยเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญ มีการบอกที่มาเกี่ยวกับชื่อของ “ท่าเตียน” ตามคำบอกเล่าข้อสันนิษฐานต่างๆ และบอกความมีชื่อเสียงของท่าเตียนที่เน้นเรื่อง การมีท่าเรือที่สำคัญ และปัจจุบันได้เป็นแหล่งสำคัญในการค้าของส่งและของทะเลแห้ง

1.2) ป้ายแผนที่และตารางการเดินทางบนเส้นทางบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ โดยมีเนื้อหาที่เชิญชวนท่องเที่ยวโดยเส้นทางดังกล่าวซึ่งบอกความสำคัญของพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ที่มีความสำคัญในฐานะเมืองหลวงมากกว่า 200 ปี เป็นที่ตั้งของพื้นที่พระราชวังอันเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง และโดยรอบยังมีสถานที่สำคัญอื่นๆ ที่สะท้อนถึงชีวิตอันรุ่งเรืองของคนในอดีตทั้งระดับชนชั้นสูงและสามัญชนทั่วไป

ภาพที่ 5.2 ป้ายแผนที่แหล่งท่องเที่ยวสำคัญในเกาะรัตนโกสินทร์

นอกจากนี้ยังมีป้ายสื่อความหมายที่จัดทำโดย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) มีลักษณะเป็นแผนที่เพื่อนำและให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ กระจายในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ที่เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ตามเส้นทางกรท่องเที่ยวทางน้ำ เช่น บริเวณที่เชื่อมจากพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ไปสู่เส้นทางตามคลองต่างๆ คลองบางกอกน้อย (บ้านบุ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เรือราชพิธี วัดสุวรรณาราม วัดศรีสุदारาม ตลาดน้ำตลิ่งชัน ตลาดน้ำคลองลัดมะยม ตลาดน้ำวัดสะพาน) คลองบางกอกใหญ่ (วัดอินทาราม วัดโมลีโลกยาราม ป้อมวิชัยประสิทธิ์) และคลองด่าน (วัดไทร วัดปากน้ำภาษีเจริญ วัดอัมพรสวรรค์วิหาร วัดนางชี วัดหนังราชวิหาร) และมีการให้ข้อมูลรายละเอียดเฉพาะสำหรับแหล่งท่องเที่ยวในบริเวณชุมชนบริเวณท่าเตียน (ท่าราชวรดิฐ และพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย วัดเชตุพนวิมลมังคลารามหรือวัดโพธิ์ สถาบันพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ(สพร.) หอกลอง พิพิธภัณฑ ร.6 สวนสราญรมย์) โดยไม่มีการให้ข้อมูล รายละเอียดถึงสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่ท่าเตียนที่แต่อย่างใด

ภาพที่ 5.3 ป้ายข้อมูลเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำ

ภาพที่ 5.4 ป้ายบอกตารางและแผนที่เส้นทางกรวิ่งของรถรางรอบเกาะรัตนโกสินทร์

ภาพที่ 5.5 ป้ายบอกข้อมูลเกี่ยวกับแนวตึกแถวเก่าในท่าเตียน

เนื้อหา กล่าวถึงตึกแถวแบบสถาปัตยกรรมสไตล์ยุโรปที่สร้างขึ้นช่วง สมัยรัชกาลที่ 5 หรือ 6 ซึ่งยังระบุนชัดไม่ได้ บอกลักษณะของตึกที่มีความสวยงามเฉพาะตัวใน ส่วนประกอบของตึกด้วย และตึกเหล่านี้ยังคงเป็นย่านการค้าขาย และสมุนไพร

2) แผนที่มรดกวัฒนธรรมย่านชุมชนท่าเตียน เป็นแผนที่ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบริเวณที่ สำคัญต่างๆ ในชุมชน เช่นร้านอาหาร โรงแรม ร้านค้าเก่าแก่ และจุดบริการต่างๆ ใน ชุมชน จุดประสงค์ของการจัดทำขึ้นเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนใกล้เคียงกับมิวเซียม สยาม และให้ทราบเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมที่มีในชุมชน

เนื้อหา กล่าวถึงที่มาประวัติศาสตร์ของชุมชนท่าเตียนตั้งแต่แรกเริ่มการตั้งฐานในพื้นที่ เกาะรัตนโกสินทร์ไว้อย่างย่อ มีความพยายามที่จะรวบรวม และนำเสนอมรดกวัฒนธรรมที่มีใน ชุมชนทั้งแบบที่เป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้แสดงออกเป็นแผนที่เพื่อให้ผู้ชม ไปได้เดินตามเส้นทางบนแผนที่ที่ได้ระบุไว้

หมายเหตุ แผนที่ชิ้นนี้ได้จัดทำขึ้นมา แต่ยังไม่สมบูรณ์ อยู่ในขั้นตอนทดลองใช้ และมี ปัญหาเกี่ยวกับการความไม่ต่อเนื่องของผู้รับผิดชอบแผนงานดังกล่าว แผนที่ชิ้นนี้จึงยังไม่มี การเผยแพร่อย่างเป็นทางการ

ภาพที่ 5.6 ตัวอย่างบางส่วน of แผนที่วัฒนธรรมย่านชุมชนท่าเตียนที่เคยทดลองใช้

นอกจากนี้ยังมีเครื่องมือการนำเสนอและสื่อความหมายประเภทป้ายต่างๆ ในชุมชน เช่น ป้ายชี้ช้อย ป้ายบอกทางไปยังสถานที่ต่างๆ แผนที่ท่องเที่ยวรอบๆ บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ ป้ายให้ข้อมูล แผนที่แบบป้าย และแผนที่แบบพับ โดยรวมแล้วการนำเสนอและสื่อความหมายมรดก วัฒนธรรมในชุมชนทำเตียนที่จัดทำโดยรัฐ ส่วนใหญ่ มีเนื้อเนื้อหาหลักที่นำเสนอคือ ความเป็นมา และความสำคัญของชุมชนทำเตียน ให้เห็นภาพแบบกระชับคร่าวๆ เพื่อสามารถเชื่อมโยงกับข้อมูล การท่องเที่ยวกับพื้นที่บริเวณอื่นๆ

5.1.3 ผลการสำรวจการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนทำเตียน ที่จัดทำโดยชุมชน

รายการรูปแบบการสื่อความหมายที่สร้างโดยชุมชนที่สำรวจพบในชุมชนทำเตียน ดังต่อไปนี้

1) การบริการข้อมูลข่าวสาร (Information Duty) เป็นบริการของชุมชนที่เอื้ออำนวย ต่อความสะดวกเรื่องข้อมูล และข่าวสารต่างๆ ที่ทำการสื่อสารกันทั้งในกลุ่มและนอกกลุ่ม ที่ รวบรวมจากการเก็บข้อมูลที่เกิดขึ้นและเกี่ยวข้องในชุมชน เพื่อบริการแก่คนที่สนใจเพื่อนำไปใช้ ประโยชน์ในด้านต่างๆ

เนื้อหา เป็นข้อมูลในระดับตั้งแต่ จนถึงหนังสือตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชน โดยครอบคลุมหลายด้านทั้งข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน ประชากร เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

2) การจัดวงพูดคุยและถกเถียง วงเสวนา เป็นการจัดวงเสวนาเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนใน ประเด็นและหัวข้อต่างๆ ที่ร่วมกันจัดขึ้นโดยคนในชุมชนและคนนอกชุมชน เช่น ปราชญ์ชุมชน ผู้นำ คนเก่าคนแก่ในชุมชน นักประวัติศาสตร์ นักวิชาการ คนในชุมชนและนอก ชุมชน เพื่อพูดคุยกันตามวาระและโอกาสที่เหมาะสม

เนื้อหา เป็นเนื้อหาที่ค่อนข้างทันสมัยตามสถานการณ์ต่างๆ ในฐานะชุมชนเก่า ตามกระแสของการพัฒนาจากภาครัฐ ที่เกี่ยวกับชุมชนทำเตียน โดยตรง ซึ่งก่อเกิดการการ เปลี่ยนแปลงในปัจจุบันเพื่อวางแผนให้เหมาะสมในอนาคต นอกจากนี้ยังมีการพูดคุยเกี่ยวกับ เนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่ค่อนข้างทันสมัยต่อข้อมูลข่าวสารและเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 5.7 ป้ายประกาศงานเสวนาที่จัดในชุมชนท่าเตียน

3) การนำเที่ยวและเดินชม เป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางท่องเที่ยว ที่จัดขึ้นโดยกลุ่มผู้ที่สนใจเป็นการบรรยายและให้ความรู้จากปราชญ์ชุมชน หรือผู้นำชุมชนที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในด้านต่างๆ ตามแต่ความสนใจของกลุ่มที่มาเรียนรู้ในชุมชน โดยการเดินตามจุดต่างๆ ที่สำคัญในชุมชน

เนื้อหา โดยเน้นการให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์และความเป็นมา ความสำคัญของพื้นที่ ก่อนที่จะลงลึกไปในแต่ละประเด็นของความสนใจแต่ละกลุ่มที่มาศึกษา โดยชุมชนท่าเตียนถูกให้ความสนใจในฐานะย่านเมืองเก่า จึงได้รับความสนใจจากกลุ่มสถาบันที่ศึกษาศึกษาทั้งด้านชุมชน และผังเมือง ประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยว เป็นต้น

ภาพที่ 5.8 การเดินนำชมโดยคนในชุมชนแก่กลุ่มอาจารย์และนักศึกษา
(ภาพจาก เฟสบุ๊ก(facebook) ชุมชนท่าเตียน กรุงเทพมหานคร)

4) **ป้ายสัญลักษณ์ ป้ายจัดแสดง** การนำเสนอและสื่อความหมายในรูปแบบป้ายต่างๆ ที่ทางชุมชนได้จัดทำขึ้นมา ที่ปรากฏในชุมชนนั้นปรากฏดังต่อไปนี้

4.1) **ป้ายบอกลอน** ที่เป็นป้ายที่มีบอกลอนที่แต่งขึ้น โดยคนในชุมชน ที่มีการตั้งกลุ่มวรรณศิลป์ขึ้นมา ตั้งอยู่ด้านหน้าชุมชน ทิศริมถนนถนน

เนื้อหา นำเสนออัตลักษณ์ของชุมชน โดยเนื้อหาที่พูดถึงชุมชนตั้งแต่จุดทำเลที่ตั้งที่ติดกับบริเวณที่สำคัญ ความมีชื่อเสียงในการเป็นจุดศูนย์รวมตลาดค้าส่ง ความมีน้ำใจของคนในชุมชน

4.2) **ป้ายแสดงข้อมูลเกี่ยวกับประวัติชุมชนท่าเตียน** เป็นป้ายข้อมูลพร้อมภาพประกอบที่นำเสนอเกี่ยวกับพื้นที่ในย่านชุมชนท่าเตียน ถูกจัดทำขึ้นมาโดยชุมชน แต่เป็นร้านค้าที่ทำธุรกิจค้าขาย ป้ายดังกล่าวจัดทำเพื่อจุดประสงค์หลักในการสนับสนุนการขายโปรแกรมท่องเที่ยวทางน้ำที่ทางร้านเป็นผู้จัดจำหน่าย

เนื้อหา นำเสนอประวัติชุมชนท่าเตียน พร้อมบอกที่มาของพื้นที่ในอดีต ในฐานะพื้นที่วังของเจ้านายคนสำคัญต่างๆ ที่เคยอยู่บริเวณนี้ ภายใต้อาณาเขตชุมชนเมืองเก่าที่ติดริมน้ำเจ้าพระยา

5) **เครือข่ายสังคม Facebook** ที่ใช้ชื่อว่า “ชุมชนท่าเตียน กรุงเทพมหานคร” ที่นำเสนอข้อมูลและข่าวสาร ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนท่าเตียนให้แก่คนนอกชุมชนได้รับทราบ และเป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน นอกจากนี้ยังมีข้อมูลปลื้มก้อยของชุมชนท่าเตียนปรากฏอยู่ในสื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่นๆ เช่น <http://www.thaigoodview.com/node/88219> ที่เป็นข้อมูลเชิงท่องเที่ยว เป็นการให้ข้อมูลสรุปรวมเกี่ยวกับประวัติที่มา และความสำคัญคร่าวๆ เพื่อให้เห็นสภาพโดยรวมของชุมชนเพื่อประโยชน์ในการท่องเที่ยว

ภาพที่ 5.11 สื่อออนไลน์ที่ชุมชนจัดทำขึ้น

ด้วยความที่ชาวชุมชนท่าเตียนส่วนใหญ่เน้นต่างตระหนักถึงที่มาของตน ความสำคัญของประวัติศาสตร์พื้นที่ในชุมชนของตน การตระหนักรู้ดังกล่าวเกิดจากการปรับตัวให้เหมาะสมกับระลอกของการเปลี่ยนแปลงที่ขึ้นขึ้นในชุมชนที่ผ่านมา นอกจากนี้คนส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นคนจีนที่ค่อนข้างยังใกล้ชิดกับประเพณี วัฒนธรรมที่สืบทอดมาอย่างเหนียวแน่น จึงเป็นหน้าที่ของคนรุ่นปัจจุบันที่ต้องทำหน้าที่ในการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นต่อไป ด้วยการนำของกลุ่มผู้นำชุมชนในการสืบทอด สืบสานวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนที่ได้รับเป็นมรดกสืบทอดมาจากบรรพบุรุษผ่านพิธีกรรมต่างๆ ในแบบของชาวจีนที่ได้จัดขึ้นในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ในขณะที่เดียวกันที่การสำรวจการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมภายในชุมชนที่ทำการสื่อสารมรดกเหล่านั้นให้แก่คนภายนอกให้ได้รับรู้แล้ว ยังพบการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมระหว่างคนในชุมชนให้แก่คนภายในชุมชนด้วยกันเองอีกด้วย

5.1.4 เครื่องมือและรูปแบบการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่พบในบริบทย่านท่าเตียน

1) การสื่อความหมายด้วยพิธีกรรมและงานฉลอง (Community Ritual and Ceremony)

วิธีการสืบทอดมรดกวัฒนธรรมของชาวชุมชนท่าเตียนผู้คนรุ่นใหม่ นั้นด้วยการที่ผู้ใหญ่ในชุมชนจะดำเนินกิจกรรม ประเพณีต่างๆ ที่สำคัญในชุมชน เริ่มจากการเลือกตัวแทนที่มีหน้าที่ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วม โดยจะเน้นเลือกคนรุ่นใหม่ที่ยังอายุน้อยผลัดกันมาหมุนเวียนร่วมกิจกรรม เพื่อเรียนรู้การทำงานในชุมชน ตลอดจนการประกอบพิธีกรรม ประเพณีที่สำคัญในชุมชน โดยเชื่อว่าการนำเด็ก เยาวชนรุ่นใหม่เหล่านี้มาทำงานชุมชนถือเป็นการสืบทอด สืบสานมรดกวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้เรื่องราวของมรดกวัฒนธรรมในชุมชนจะเกิดจากการลงมือปฏิบัติและนำไปสู่การตั้งคำถามต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

“.....ก็อย่างนี้ละ เวลาที่ประชุมประจำเดือนเนี่ยะ เราก็จะเน้นที่สำคัญๆ ให้เค้าได้ฟังบ้าง คือเด็กรุ่นใหม่มาประชุมกันบ้าง มันจะมีตั้งแต่อายุ 15 จนถึงประมาณ 30 มาประชุมกัน เราก็จะเน้นเรื่องของการแต่งตั้งกรรมการประจำซอย เราก็จะเน้น บอกประธานว่า...พวกที่มาเป็น เาพวกที่หนุ่มหน่อย เพื่อที่มันจะได้มาสืบทอดประเพณี มรดกทางวัฒนธรรม คืออย่างถ้ามีงานประจำปีเราก็จะเชิญเด็กพวกนี้ไปอุ้มกระถางรูปอัญเชิญเจ้าบ้าง เนี่ยะแหละมันก็เป็นการสอนเค้าไปในตัว เดี่ยวมันก็ต้องถามแหละว่าทำไมต้องเชิญกระถางรูป ทำไปทำไม เราก็ใช้วิธีการนี้แหละ เวียนไปเรื่อยๆ หลากๆ ครอบครัว.....มันก็เป็นการสื่อความหมายอย่างหนึ่งนะ เพราะเรื่องพวกนี้ไอ้พวกผู้ใหญ่เค้าก็รู้กันหมดแล้วเพราะเค้าก็เคยทำมาก่อน....”
(สัมภาษณ์ ลุงจูด, สิงหาคม 2556)

2) รูปตราสัญลักษณ์ของชุมชน (Community Logo)

ในที่นี้ผู้วิจัยหมายถึง สัญลักษณ์ที่ทางชุมชนได้สร้างขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์ของชุมชน สัญลักษณ์ดังกล่าวเป็นรูปเรือสำเภากินบนพื้นทะเล พร้อมก้อนเมฆสีฟ้าสดใส 2-3 ก้อนเหนือลำเรือ ตัวลำเรือมีสีเหลือง มีใบเรือสีส้ม 3 ใบกางรับลมขณะล่องเรือ บนเรือสำเภานั้นมีคน 5 คน ลักษณะคล้ายคนจีนสังเกตจากการสวมเสื้อคอจีนที่มีกระดุม โดยสัญลักษณ์ดังกล่าวสร้างขึ้นเพื่อสื่อความหมาย บ่งบอกถึงคนและชุมชนท่าเตียน สัญลักษณ์ดังกล่าวนี้ทางชุมชนท่าเตียนได้มีการตกลงร่วมกันเพื่อใช้สัญลักษณ์รูปเรือสำเภา ซึ่งบ่งบอกถึงที่มาของชุมชนและคนในท่าเตียน บ่งบอกถึงอัตลักษณ์หรือความเป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนที่ประกอบไปด้วยชาวจีนที่มีบรรพบุรุษอพยพมาจากเมืองจีนเพื่อตั้งถิ่นฐานาน ปักหลักประกอบการค้า พาณิชยกรรมอยู่ในสยาม กล่าวได้อีกอย่างว่า สัญลักษณ์เรือสำเภานั้นเป็น “สัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์” ที่คอยเตือน และระลึกให้คนในชุมชนทราบที่มาของความรกรงแห่งของตนเอง และความเป็นกลุ่ม ความเป็นกลุ่มเดียวกันของคนในชุมชน

ภาพที่ 5.12 รูปตราสัญลักษณ์ของชุมชนท่าเตียนที่เป็นรูปเรือสำเภากิน

ภาพที่ 5.13 สัญลักษณ์ชุมชนบนผ้าใบกันสาด

จุดประสงค์ของการสื่อความหมายผ่านรูปสัญลักษณ์เรือสำเภา

- 1) เพื่อเป็นสื่อให้คนในชุมชนรู้ที่มาของตนเอง
- 2) เพื่อเป็นสื่อให้คนนอกชุมชนได้รู้จักที่มาของชุมชน
- 3) เพื่อให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกันในชุมชน โดยมีสัญลักษณ์ดังกล่าว

เป็นเครื่องมือในการปลูกฝังที่มาและหลอมรวมให้เป็นหนึ่งเดียวกันในชุมชน

ถึงแม้ว่าสัญลักษณ์ของเรือสำเภามักถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของการค้าขาย การพาณิชย์ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพาณิชย์แล้ว แต่รายละเอียดและการให้ความหมายของสัญลักษณ์ของเรือสำเภาในชุมชนท่าเดียนนั้นมีความแตกต่างจากสัญลักษณ์เรือสำเภาที่อื่น เพื่อระบุและบอกลักษณะความเป็นเฉพาะตัวของชุมชนชาวจีนที่แตกต่างจากชุมชนอื่นอย่างไร ตามที่ผู้นำชุมชนได้ให้ข้อสังเกตความแตกต่างของสัญลักษณ์ดังกล่าวว่า

“จริงอยู่... สัญลักษณ์เรือสำเภาใช้เป็นสัญลักษณ์ของการค้าขาย ที่หลายๆที่เค้าใช้กัน อย่างตั้งตรงจิตๆ หรือสถาบันการศึกษาที่เขาสอนเกี่ยวกับพาณิชย์ การบัญชีอะไรพวกนี้ เค้าก็มีสัญลักษณ์นี้เหมือนกัน แต่ลองสังเกตดูว่ามันต่างตรงที่ในเรือสำเภานั้นมีรูปคน ที่เหมือนคนจีนอยู่ใน

เรือ คนจีนในรูปนั้นก็คือบรรพบุรุษพวกเรา ที่อพยพมาทำเตียน” (สัมภาษณ์ คุณปออาย, ตุลาคม 2555)

สัญลักษณ์เรือสำเภาดังกล่าว ได้ถูกนำมาใช้ในการสื่อความหมาย สื่อสารต่อสาธารณะผ่าน ผืนผ้าใบกันกันสาดที่มีสัญลักษณ์เรือสำเภากินที่ติดบริเวณหน้าบ้านเกือบทุกหลังคาเรือนในชุมชน เห็นได้ชัดโดยเฉพาะบริเวณบ้านที่ติดริมถนน การนำสัญลักษณ์เรือสำเภามาใช้ในรูปแบบต่อมาคือ การนำไปใช้ปักเป็นรูปสัญลักษณ์ชุมชนบนกระเป๋าสื่อโปโลที่ทางชุมชนผลิตขึ้นให้แก่คณะกรรมการ ผู้เกี่ยวข้องในการทำงานชุมชน และยังใช้จำหน่ายเพื่อระดมทุนเพื่อสนับสนุนกิจกรรมในชุมชน เช่น การมอบเสื้อที่มีสัญลักษณ์ดังกล่าว

นอกจากนี้สัญลักษณ์ดังกล่าวยังถูกนำไปใช้ทำเป็นสติ๊กเกอร์จอรถของคนในชุมชน เพื่อระบุให้ทราบว่ารถแต่ละคันที่ติดสติ๊กเกอร์รูปสัญลักษณ์เรือสำเภานั้นเป็นของคนในชุมชน ซึ่งเป็นการจัดการเรื่องการจราจรในชุมชน เพราะภายในบริเวณชุมชนมีพื้นที่จำกัดในการใช้สอยต่างๆ

การใช้สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายดังที่ได้กล่าวมานั้น เป็นที่รู้จักและยอมรับกันทั่วชุมชนในการให้ความหมายดังกล่าว การใช้สัญลักษณ์ของคนในชุมชนยังไม่มีมีการถูกใช้กันอย่างแพร่หลายเท่าใดนัก เป็นการเริ่มต้นใช้สัญลักษณ์ดังกล่าวแบบค่อยเป็นค่อยไป แต่ผลตอบรับจากคนนอกชุมชนหลังจากมีการใช้สัญลักษณ์นี้ค่อนข้างเป็นที่น่าพอใจ สามารถทำให้คนที่ไม่รู้ความหมายของสัญลักษณ์ได้ทราบที่มาและรู้จักความเป็นชุมชนทำเตียนผ่านสัญลักษณ์ดังกล่าว เพราะช่วงที่เริ่มติดผ้าใบกันกันสาดนั้น นักท่องเที่ยว ผู้คนที่สัญจรไปมามักถามเกี่ยวกับสัญลักษณ์ดังกล่าวว่าคืออะไร ตามที่หนึ่งในคณะกรรมการชุมชนได้เล่าให้ฟังเกี่ยวกับความสนใจของสัญลักษณ์เรือสำเภากับคนนอกชุมชนว่า

“ช่วงที่เริ่มติดผ้าใบกันกันสาดรูปเรือสำเภา คนที่เดินไปเดินมา คนมาซื้อของ นักท่องเที่ยวเค้าก็ถามกันนะว่ามันคือรูปอะไร คนแถวนั้นเขาก็ตอบกันได้ว่ามันเป็นอะไร ทุกวันนี้ก็มีคนถามบ้างเหมือนกัน” (สัมภาษณ์ คุณเกรียงไกร, ตุลาคม 2555)

ลุงจูล ปรากฏชุมชนยังให้ความเห็นที่สอดคล้องเกี่ยวกับผลตอบรับเรื่องการรับรู้และความเข้าใจต่อสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์แทนความหมายของชุมชน

ผู้วิจัย: ลุงคิดว่าอะไรที่ทำให้คนรู้จักทำเตียนมากที่สุดคะ?

“ก็ไอ้รูปเรือใบนั่นแหละ รูปเรือใบ 3 ใบ ข้างบนมีเมฆ 3 ก้อนนะ.... ก็มี คนถามเยอะแยะเลยนะ นี่ก็ตั้งห้า หก เจ็ดปีมาแล้ว มันก็ได้ผลพอสมควร ..... คนข้างนอกก็มีคนถามเหมือนกัน พอเราบอกคนข้างนอกที่บ้านลุงอยู่ ทำเตียน เขาก็บอกว่า... อ้อ! ทำเตียน ตลาดที่มีรูปเรือใบนะหรือ .....”

“คนทำเตียนรู้จักตัวเองมากขึ้น อย่างน้อยก็เคยถามเค้าไปว่าพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ของพวกเอ็งมาจากไหน มันก็ตอบกันได้ว่ามาจากเมืองจีน มาอยู่ตรง นี้ด้วยเรือสำเภาในรูปนั่นแหละ” (สัมภาษณ์ ลุงจูด, สิงหาคม 2556)

การใช้ผ้าใบกันสาดที่มีรูปตราสัญลักษณ์ของชุมชนที่เป็นรูปเรือสำเภาจึง เป็นการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชาวท่าเตียนอีกรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับ ที่มาและความหมายของกลุ่มตนเองว่าเป็นใคร มาจากไหน และผลตอบรับของการสื่อความหมาย ด้วยวิธีนี้ค่อนข้างดีเป็นเครื่องมือที่มีส่วนทำให้คนนอกชุมชนรู้จักชุมชนมากขึ้น

3) “บุคคล” ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวต่างๆได้

จากการสัมภาษณ์และพูดคุยเพื่อเก็บข้อมูลจากคนในชุมชนท่าเตียน เห็น ได้ว่าส่วนใหญ่แล้วผู้ให้สัมภาษณ์สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนท่าเตียนได้พอสมควร โดยผู้เล่าจะ เล่าผ่านประวัติศาสตร์ เรื่องราว ความทรงจำ ตำนาน หรือนิทานต่างๆ เพื่อสื่อถึงความคิดที่ตนเองมี ต่อเรื่องราว ความเป็นมาของชุมชน และเชื่อมโยงถึงการมีอยู่ของชุมชนในประเด็นต่างๆ “บุคคล” ที่ สามารถถ่ายทอด เล่าเรื่องต่างๆ ได้นั้น เป็นบุคคลในชุมชนที่เกิดจากการมีความรู้ ความทรงจำ เหล่านั้นอยู่แล้ว เพื่อที่จะถ่ายทอดไปสู่คนในชุมชนและนอกชุมชน ผ่านการเล่าหรือพูดคุยใน ชีวิตประจำวัน จึงถือได้ว่าเป็นเครื่องมือในการสื่อความหมายเพื่อเล่าเรื่องราวในชุมชนสู่สาธารณะ

กระบวนการสื่อความหมายในบริบทที่เป็นชุมชนเท่านั้น ประชาชนชุมชน ทางด้านประวัติศาสตร์ ที่มีปะสบการณ์ในด้านการสร้างและจัดทำรูปแบบและเนื้อหาของ การสื่อความหมายในชุมชนได้กล่าวถึงกลุ่มเป้าหมายสำคัญเบื้องต้นในการทำการสื่อความหมายต่อ กลุ่มเป้าหมายนั้นคือ คนในชุมชนด้วยกัน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาทำหน้าที่สืบสาน วัฒนธรรมของชุมชนที่ส่งต่อเพื่อเป็นมรดกให้แก่คนรุ่นต่อไป ผ่านรูปแบบการสื่อความหมายด้วย การ “บอกเล่า” เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของชุมชน และการสื่อความหมายผ่าน กระบวนการใน “พิธีกรรมความเชื่อ” ในชุมชนที่ได้ปฏิบัติสืบต่อเนื่องกันมา โดยที่มุ่งถึงความ เป็นไปได้กลุ่มคนในเหล่านี้ในการต่อยอดการสื่อสารมรดกวัฒนธรรมต่างๆเหล่านี้ต่อคนอื่นๆ

ต่อไป ตลอดจนนำไปสู่การคิดและออกแบบการสื่อความหมายที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนตนเองด้วย

“คนใน.....สำคัญกว่านะ ทำไม่รู้มัย..... เพราะไอ้คนข้างในนะมันรู้แล้วมันก็เอาไปต่อยอดได้ คนข้างนอกมันก็ต่อยอดไม่ได้นะ พอมันไปแล้วมันก็ลืม แต่ไอ้คนในนี่แหละที่อยู่ในชุมชนเราต้องรู้ให้ได้ แล้วก็เอาไปเล่าให้คนอื่นฟังได้ ซึ่งบางทีมันเอาไปต่อยอดกับคนอื่นได้อีกสามสี่คน..... บางทีตัวลูกมันเองนะ ก็เล่าให้ลูกๆฟัง อย่างตัวอย่างหัวหน้าประจำซอยเนี่ยะลูกชายเค้าก็เรียนสถาปัตยกรรมโบราณนะ เค้าก็ส่งลูกมาสอบถามคนในชุมชนว่ามีเรื่องราว ประวัติอะไรต่ออะไรบ้าง.....” (สัมภาษณ์ ลุงจูด, สิงหาคม 2556)

ผลจากการที่ชุมชนได้สร้างกระบวนการในการสื่อความหมายตนเองต่อคนในชุมชนและนอกชุมชนด้วยการออกแบบรูปแบบการสื่อความหมายขึ้นมา ตั้งแต่การสร้างสัญลักษณ์เรือสำเภา การรวมตัวกันแต่งกลอนเพื่อสื่อความหมายตนเอง การประกอบพิธีกรรม และการเล่าประวัติศาสตร์ หรือเรื่องเล่าเกร็ดต่างๆต่อคนรุ่นใหม่ด้วยปากเปล่า นั้น สิ่งที่ได้ถือว่าค่อนข้างได้ผลมากที่สุดคือ การวิธีการที่สร้างสัญลักษณ์ของชุมชนขึ้นมาแล้วนำสัญลักษณ์ไปใช้ในวาระโอกาสต่างๆ เพราะการใช้สัญลักษณ์ดังกล่าวสามารถสื่อสารได้ทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชน เป็นการสื่อสารแบบไม่ต้องใช้เครื่องมืออื่นๆที่ซับซ้อนเข้ามาช่วย สามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดการกระตุ้นทางความคิด การตั้งคำถามของคนที่ได้พบเห็นกับสัญลักษณ์ดังกล่าว อย่างน้อยคนในชุมชนก็ได้รู้ที่มาของตนเองผ่านสัญลักษณ์ดังกล่าว

5.2 ความคิดเห็นต่อการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชนทำเตียนในปัจจุบัน

ความคิดเห็นต่อการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชนทำเตียนในปัจจุบันนั้น ได้ทำการศึกษาโดยแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ทางด้านเนื้อหา (content) และรูปแบบและเครื่องมือ (Technique) ของการสื่อความหมาย โดยการสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากบุคคล 3 กลุ่ม ได้แก่ คนนอกชุมชนและคนในชุมชนตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำรูปแบบการสื่อความหมาย

จากการสัมภาษณ์กลุ่มคนนอกชุมชนที่เข้ามาเยือนชุมชนทำเตียนด้วยจุดประสงค์ต่างๆ เช่น พนักงาน ลูกจ้างในหน่วยงาน หรือห้างร้าน บริษัทที่อยู่ในชุมชน ผู้ปกครองที่มารับ-ส่งนักเรียน

ในสถานศึกษาบริเวณใกล้ๆ พ่อค้าแม่ค้าที่มาค้าขาย ลูกค้าที่มาซื้อของในตลาด นักท่องเที่ยวชาวไทย ที่ผ่านมาเที่ยวในบริเวณใกล้ๆ เป็นต้น

ความเห็นทางด้านรูปแบบในการสื่อความหมายนั้น คนในชุมชนมองว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะทำเตียนถือเป็นย่านที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก จึงต้องมีเครื่องมือในการสื่อสารต่อคนเหล่านั้นที่มาเยือน โดยเฉพาะรูปแบบของป้ายสัญลักษณ์ ป้ายบอกทางต่างๆ

“ถ้าพูดถึงการให้ข้อมูลของทำเตียนที่สื่อสารกับคนข้างนอกอะนะ ในตัวทำเตียนนะหรือ... แทบไม่มีอะไรให้เห็นเลยนะ ขนาดเรียกแท็กซี่ แท็กซี่บางคนยังไม่รู้จักเลยว่าทำเตียนอยู่ไหน น่าจะมีการ โปรมอท หรือมีสัญลักษณ์อะไรในบริเวณนั้น”

ผู้วิจัย: สัญลักษณ์ที่ว่่านั้นคืออะไรคะ?

“ก็พวกป้าย พวกเครื่องหมายบอกทาง บอกจุดอะไรพวกนั้นนะจริงๆ ที่นี้มันรายล้อมไปด้วยสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญนะ มีทั้งวัด โปธิ์ วัดพระแก้ว มันก็น่าจะมีอะไรที่เด่นชัดขึ้นมาหน่อยนะ” (สัมภาษณ์ คุณเฉลิมชัย, กันยายน 2555)

ความเห็นที่สอดคล้องกันเกี่ยวกับความจำเป็นในการจัดทำป้ายต่างๆ ขึ้นมาเพื่อบอกข้อมูลในชุมชน เช่น ป้าย บอกชื่อซอยต่างๆ เพื่อระบุจุดที่สำคัญในชุมชนให้ทราบว่าอะไรอยู่ที่ไหนบ้าง ซึ่งในเรื่องชื่อซอยนั้นยังมีชื่อซอยเก่าๆ ที่สามารถบอกเรื่องราวในอดีตของแต่ละซอยได้ว่าแต่ละซอยเคยมีทำเรือต่างๆ อยู่ ปัจจุบันได้กลายเป็นป้ายร้านอาหารสมัยใหม่เข้ามาแทนที่

“อย่ามาถามพี่ว่าซอยไหนเป็นซอยไหน เพราะแทบจะไม่มีป้ายอะไรบอกเลย ถ้าถามคนรุ่นใหม่ๆ เคียวนี่ไม่มีใครรู้นะว่าซอยไหนชื่ออะไรบ้าง แล้วชื่อแต่ละซอยก็มีหลายชื่ออะ ไม่ต้องพูดถึงชื่อเก่าๆ ว่าเค้าเคยเรียกอะไรบ้าง เห็นคนแก่เค้าเล่าให้ฟังว่ามีซอยทำเรือแดง ทำเรือเขียวอะไรพวกนี้ที่เขาเรียกกันเองนะ เราก็ไม่รู้ไงเพราะไม่มีป้าย ไม่มีอะไรบอกไว้ สังเกตดูลิมิป้ายที่ไหนกัน ถ้าจะมีก็แค่ซอย ร้าน *The Deck* ที่เป็นซอยประตูนกยูง ถึงแต่นั้นเอง หลังจากซอยนั้นก็ไม่มีแล้ว คนที่มาเลยไม่รู้ว่าจะซอยไหน อยู่ตรงไหนบ้าง ขนาดป้ายชุมชนยังมองไม่เห็นเลย เห็นแต่

ป้ายร้าน ป้ายอย่างอื่นเด่นกว่าเยอะเลย” (สัมภาษณ์ คุณเขาวัดลักษณ, สิงหาคม 2555)

พี่เตี้ย แม่ค้าก๊วยเตี๋ยวชาวอีสานที่ย้ายเข้ามาค้าขายในชุมชนท่าเตียนเมื่อประมาณ 20 กว่าปีที่แล้ว เล่าว่า “พวกฝรั่ง นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เค้ามากันจะถามหาโป๊ะเรือ ทำเรือว่าอยู่ที่ไหน ท่าเตียนเรามีจุดที่ควรจะต้องปรับปรุงคือ พวกเรือป้าย เพราะเวลานักท่องเที่ยวเค้าออกมาจากวัดโพธิ์

“แต่ที่สำคัญที่สุดสำหรับนักท่องเที่ยว ที่เจอบ่อยที่สุดคือ เขาจะถามหาท่าเรือ โปะเรือว่าอยู่ตรงไหน เพราะเขาหาไม่เจอ และอีกอย่างต้องปรับปรุงคือ เวลาที่นักท่องเที่ยวออกมาจากวัดโพธิ์แล้ว เราต้องบอกให้เขารู้ว่าท่าเรือ สัญลักษณ์ท่าเรืออยู่ตรงไหน ไปยังไง วัดที่อื่น วัดพระแก้วไป ยังไง จริงๆก็มีอยู่แล้ว แต่อยากทำให้เป็นจุดเด่นไปเลย บางทีเรารู้สึกว่า เราต้องมารับภารกิจตรงนี้ ที่จะต้องคอยบอกนักท่องเที่ยว วันหนึ่งเป็น 20-30 คนเลยนะ บางทีเราก็อีสสารไม่เป็นเนาะ นึกคำไม่ออก เราก็จำแค่คำ boat เรือ ง่ายๆ พวกนี้ แล้วก็ใช้มือชี้ๆ บอกเค้าไป” (สัมภาษณ์ พี่เตี้ย, กันยายน 2555)

ในส่วนของการคิดเห็นต่อรูปแบบการนำเสนอจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำงานเกี่ยวกับการจัดการมรดกวัฒนธรรม มีความคิดเห็นต่อรูปแบบและเครื่องมือในการใช้นำเสนอมรดกวัฒนธรรมในย่านท่าเตียน โดยแนะนำถึงเครื่องมือที่น่าจะเหมาะกับบริบทของชุมชนและรูปแบบวิถีชีวิตของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนย่านท่าเตียน

“ในฐานะที่เป็นองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับการจัดการวัฒนธรรมในพื้นที่ท่าเตียน ที่เคยทำงานร่วมกับชุมชนทำให้เห็นว่าชุมชนนั้นมีประวัติยาวนาน และเป็นศูนย์กลางที่สำคัญๆของเมืองบางกอก แต่มักไม่ถูกนำเสนอให้เห็นข้างนอกรู้จักเท่าไร ถ้าให้คิดว่าจะต้องใช้เครื่องมืออะไรสักอย่างให้เหมาะกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาในชุมชน คงอยากลองทำแอปพลิเคชัน ที่ใช้กับโทรศัพท์มือถือ โดยที่ใส่เนื้อหาต่างๆเกี่ยวกับท่า

เดินลงไปแอปพลิเคชันเพื่อความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูล” (สัมภาษณ์
คุณทวีศักดิ์, เมษายน 2556)

ความเห็นต่อเนื้อหาโดยเฉพาะสื่อรายการโทรทัศน์ที่มักมาหาข้อมูลเพื่อทำรายต่าง ๆ นั้น มักนำเสนอเนื้อหาที่ไม่ตรงกับคำให้สัมภาษณ์ของคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะเห็นว่าเป็นการให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ไม่มีในเอกสารในแบบฉบับทางการ และมักจะนำเสนอในมุมมองของประวัติศาสตร์ของพื้นที่ในแบบที่บิดเบือนเพื่อความน่าสนใจแต่ต้นตอเนื้อหารายการ

“ก็มีมาบ้างนะ..... รู้สึกเนื้อหามันไม่ตรงนะ ที่เค้ามาคุย มาสัมภาษณ์กับเรานะ แต่ไอ้ที่เค้านำเสนอเนี่ยมันไม่ตรงกับที่เราออกไป เอาไปแปลงผิดเพี้ยนไปหมด .....”

“อะ... อย่างเช่นชื่อของท่าเตียนเนี่ยะ จริงๆแล้วมันไม่ใช่ท่าเตียนเพิ่งเกิดนะ ชื่อมันเพิ่งจะเกิด แต่ตัวชุมชนมันมีมาตั้งนานกว่าหกร้อยกว่าปีมาแล้ว แต่เค้าก็เอาไปออกว่า ชื่อท่าเตียนมีมาตอนรัชกาลที่ 4 ที่มีการพระราชทานให้ อะไรต่ออะไรแบบนี้เนี่ยะ ว่ากันเลอะไปเลย ฮ่าๆ (หัวเราะ) .... หลังๆ มา ลุงไม่คุยด้วยแล้ว .....คือเค้าก็แปลงเนื้อหาให้ชื่อท่าเตียนมันมีท่ามาให้คุณเคียดสมชื่อมันนะ รายการมันจะได้นำสนใจ อย่างที่ยึดติดกันอะไรพวกนั้นเนี่ยเค้าชอบ ฮ่าๆ (หัวเราะ) .....” (สัมภาษณ์ ลุงจูล, สิงหาคม 2556)

ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของชาวชุมชนท่าเตียนอีกท่านที่ให้ความคิดเห็นในเรื่องการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติ ช่วงอายุของการมีอยู่ของชุมชน

“ที่เห็นในท่าเตียน..... ป้ายเนี่ยะ พวกป้ายบอกจุดสำคัญ เชื่อมต่อว่าจุดไหนไปที่ไหนยังไง ควรจะเดินไปที่ไหน ควรมีอะไรบอกหน่อย แต่ที่มีทุกวันนี้ไม่ใช่ บอกแค่จุดนี้เป็นวัดพระแก้ว วัดโพธิ์ แล้วก็แม่น้ำ แต่ไม่ได้บอกเกี่ยวกับชุมชนไง ส่วนตึกก็น่าจะบอกว่าเป็นสถาปัตยกรรมอะไร แต่จริงๆ แล้วชุมชนนี้มันมีมาก่อนตั้งแต่สมัยอยุธยาเนี่ยะ แต่.....เค้ามาเขียนป้ายว่ามีในรัชกาลที่ 4 ต่อรัชกาลที่ 5 แต่มันมีไฟไหม้ครั้งใหญ่ตอนรัชกาลที่ 3 ที่มันก็ไม่เหลืออะไร ชุมชนที่นี้ถ้าเราศึกษาประวัติศาสตร์เนี่ยะ แต่

ก่อนที่จะมีตรงนั้นมันมีอะไรมาก่อน คำไม่ได้บอก บอกแค่ว่าสร้างมาเมื่อรัชกาลที่ 4 มันก็ขัดกัน เพราะเดิมทีตรงนี้สมัยอยุธยาเป็นเมืองหลวงแถวนี้ คำก็เป็นชนบท ที่ใกล้ปากแม่น้ำ ที่เข้ามาค้าขายกัน ต่างประเทศต้องผ่านมาทางนี้อยู่แล้ว” (สัมภาษณ์ พิมนตรี, ตุลาคม 2555)

เนื้อหาในการนำเสนอเรื่องราว มรดกวัฒนธรรมในท่าเตียนปัจจุบันยังคงเป็นการนำเสนอที่ไม่ตรงกับหลักฐานและผ่านการศึกษาค้นคว้าวิจัยเท่าใดนัก ข้อมูลที่ถูกนำเสนอจึงถูกบิดเบือน ตัดความสำคัญออกไปบ้าง นอกจากนี้ยังให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาที่ควรนำเสนอและสื่อความหมายเกี่ยวกับชุมชนท่าเตียนแก่สาธารณะว่า

“คนเรานั้นก็ต้องมีรากนะ ก็ต้องให้รู้จักตัวเองว่า...มันเกิดมาจากที่ไหน ที่ที่เราอยู่มันเป็นมายังไง” (สัมภาษณ์ พิมนตรี, ตุลาคม 2555)

ประเด็นเรื่อง “ประวัติที่มาและความสำคัญของชุมชนและคนในท่าเตียน” จึงเป็นอีกประเด็นที่คนในชุมชนอยากให้คนนอกชุมชนได้รู้จักเกี่ยวกับตนเองถึงที่มาและรากเหง้าของพวกเขาว่ามีความเป็นมาอย่างไร และจากการสัมภาษณ์เนื้อหาของมรดกวัฒนธรรมในชุมชนท่าเตียนที่คนนอกชุมชนต้องการทราบ ได้แก่

การนำเสนอเนื้อหา เป็นการนำเสนอที่มีเนื้อหาที่บิดเบือน ผิดเพี้ยนไปจากข้อเท็จจริงบางประการตามประวัติศาสตร์ สิ่งที่คนในชุมชนต้องการเกี่ยวกับการนำเสนอเนื้อหา คือ การนำเสนอข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ตรงตามหลักฐานที่ปรากฏเพื่อให้คนรู้จักและรับรู้อย่างชุมชนท่าเตียนในฐานะเมืองเก่าที่มีอายุของชุมชนมาอย่างยาวนาน

ประเด็นเนื้อหาที่ต้องการให้มีการนำเสนอ

- 1) ประวัติที่มาและความสำคัญของย่านชุมชนท่าเตียน
- 2) สิ่งที่ยังบอกถึงอัตลักษณ์ของย่านชุมชนท่าเตียน เช่น ย่านนี้มันมีอะไรสำคัญ มีอะไรที่โดดเด่น อะไรที่ทำให้ระบุได้ว่าเป็นท่าเตียน
- 3) วิถีชีวิตของคนในย่านชุมชนท่าเตียน เช่น คนที่นี้อยู่กันอย่างไร ประกอบอาชีพอะไรบ้างและอย่างไร
- 4) สิ่งที่ทำให้คนในชุมชนอยู่ได้ในปัจจุบัน

รูปแบบและเครื่องมือของการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่ควรจัดจำขึ้น

ป้ายบอกจุดสำคัญต่างๆในชุมชน เช่น ป้ายบอกชื่อซอย ป้ายสัญลักษณ์ระบุตำแหน่งท่าเรือต่างๆ ป้ายรถเมล์ รวมถึงป้ายข้อมูลเกี่ยวชุมชน ป้ายเหล่านี้ถือเป็นสิ่งที่สำคัญมากที่สุดที่ทำให้คนควรจัดทำขึ้น เพราะป้ายสัญลักษณ์ที่ระบุสิ่งต่างๆที่มีในชุมชนให้คนนอกได้ทราบว่าสิ่งนั้นคืออะไร อยู่ตำแหน่งไหน ซึ่งถือเป็นเครื่องมือเบื้องต้นในการรู้จักและรับรู้สิ่งต่างๆในพื้นที่นั้นๆ นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงเครื่องมือสมัยใหม่ที่เข้ากับรูปแบบชีวิตในปัจจุบันที่จะนำความสะดวกต่อการเข้าถึงข้อมูลคือ แอปพลิเคชัน ที่ใช้กับโทรศัพท์มือถือ เป็นต้น

5.3 ผลการเปรียบเทียบการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในย่านชุมชนท่าเตียน

จากการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนท่าเตียน สามารถสรุปการเปรียบเทียบการนำเสนอและสื่อความหมายได้ว่า ชุมชนท่าเตียนถือเป็นชุมชนที่มีความสำคัญ และความเป็นมาอันยาวนานที่มีการตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของชุมชนมาก่อนและพร้อมๆกับการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันการมีอยู่ของย่านชุมชนท่าเตียนได้เกิดการค่อยๆสั่งสมเป็นวัฒนธรรมต่างๆด้วยบริบทความเป็นชุมชนริมน้ำที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกับพระบรมมหาราชวังอันเป็นพื้นที่สำคัญของเรื่องราวทางประวัติศาสตร์สำคัญของชาติและสังคมไทย กาลเวลาและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวจึงได้ทิ้งมรดกวัฒนธรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) และมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) ที่มีคุณค่าทางจิตใจ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมส่งต่อไว้ให้แก่คนรุ่นหลังในปัจจุบัน

รูปแบบการสื่อความหมายเกี่ยวกับชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียนในเกาะรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันนั้น ได้แก่ ศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยว ป้ายต่างๆ แผนที่ หนังสือนำเที่ยว กิจกรรมเดินนำเที่ยวในชุมชน เว็บไซต์หรือสื่อออนไลน์ สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือ และวงเสวนารูปแบบการสื่อความหมายส่วนใหญ่จัดทำขึ้นมาโดยหน่วยงานภาครัฐเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในเกาะรัตนโกสินทร์ให้แก่นักท่องเที่ยวในประเทศและต่างประเทศ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยมีเนื้อหาที่ให้ข้อมูลโดยรวมในเกาะรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว สถานที่สำคัญประเภทวัด วัง และอาคารสถานที่สำคัญต่างๆ ส่วนข้อมูลที่เป็นลักษณะชุมชนมักปรากฏไม่มากเท่าไรนัก รูปแบบการสื่อความหมายที่พอปรากฏข้อมูลของชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียนนั้นยังพอมิให้พบเห็นได้บ้าง ได้แก่ แผนที่ ป้ายต่างๆ รวมถึงจัดแสดงข้อมูล

เว็บไซต์และสื่อออนไลน์ สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือ นิตยสาร ในขณะที่การรับรู้ภาพลักษณ์เกี่ยวกับย่านชุมชนท่าเตียนนั้นไม่สามารถปรากฏให้เป็นที่รู้จักแก่ผู้มาเยี่ยมชมเท่าไรนัก

จากมุมมองการนำเสนอและสื่อความหมายของฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้องนั้น ได้พบการนำเสนอโดยการเปรียบเทียบภาพรวมของการนำเสนอจากแต่ละฝ่ายที่ทำการนำเสนอและสื่อความหมายดังต่อไปนี้

5.3.1 การนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมผ่านมุมมองของรัฐ

ด้านเนื้อหา การนำเสนอโดยภาพรวมที่พบในพื้นที่ดังกล่าวนี้ได้มุ่งเน้นนำเสนอเนื้อหาของข้อมูลสถานที่แหล่งท่องเที่ยวต่างๆที่สำคัญในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ ส่วนใหญ่เป็นสถานที่อันเป็นสถานที่สำคัญทางราชการ วัดสำคัญต่างๆทางศาสนา และพิพิธภัณฑ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพื้นที่เหล่านั้น ซึ่งเป็นเรื่องราวในระดับชาติ หรือเรื่องราวของชนชั้นสูง นอกจากนี้ยังมียังนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวที่ยังพอมีการแนะนำแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับบริเวณอื่นที่เป็นลักษณะชุมชน วิถีชีวิตผู้คนแบบชาวบ้านอยู่บ้าง แต่ข้อมูลของย่านท่าเตียนนั้นกลับไม่มีการนำเสนอสักเท่าไรนัก ทั้งที่จุดให้ข้อมูลการท่องเที่ยวเหล่านี้ตั้งอยู่ในบริเวณย่านชุมชนท่าเตียน แต่กลับไม่มีการให้ความสำคัญต่อการนำเสนอและสื่อความหมายต่อมรดกวัฒนธรรมและพื้นที่ดังกล่าวแต่อย่างใด เมื่อเทียบจากการสำรวจและศึกษามรดกวัฒนธรรมในย่านชุมชนดังกล่าวค่อนข้างมีประวัติที่มา ความสำคัญและมรดกวัฒนธรรมต่างๆที่ควรนำเสนอต่อสาธารณะ โดยเนื้อหาเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมในย่านชุมชนท่าเตียน คือ

- 1) ประวัติความเป็นมาของท่าเตียน รวมทั้งที่มาของคำว่า “ท่าเตียน”
- 2) กลุ่มอาคารเฉพาะที่เป็นแบบที่ได้รับอิทธิพลจากยุโรป
- 3) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)
- 4) ศูนย์กลางค้าของทะเลแห้ง และปลาสด
- 5) ตลาดท่าเตียนและความเป็นศูนย์กลางของการค้าขายแบบ “ยี่ปี่ว” ธุรกิจค้าส่ง

นอกจากนี้ มรดกวัฒนธรรมถูกนำเสนอและสื่อความหมายในบริเวณดังกล่าวที่ได้รับ ความสำคัญมากคือ “วัดโพธิ์” วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร โดยที่การนำเสนอวัดดังกล่าวค่อนข้างถูกแยกออกจากความสัมพันธ์กับชุมชน จึงถูกทำให้ไม่เห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชน ทั้งที่การเกิดขึ้นของวัดก็มาจากคนในชุมชนเช่นกัน

การนำเสนอเนื้อหาเป็นเพียงการมุ่งนำเสนอประเด็นสำคัญของความสำคัญของพื้นที่ ย่านชุมชนท่าเตียนในอดีตว่ามีความเป็นมาและสำคัญอย่างไร และนำเสนอโดยเน้นมรดกวัฒนธรรมที่เป็นแบบจับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) เท่านั้น ซึ่งเป็นเพียงข้อมูลแบบสั้น กระชับไม่ใช่

แนวเชิงลึก และไม่ได้นำเสนอและสื่อความหมายเหล่ามรดกวัฒนธรรมอื่นๆ ที่มีในชุมชนอย่างครบถ้วนเท่าไรนัก

ด้านรูปแบบวิธีการในการนำเสนอ เนื้อหาต่างๆเหล่านี้ส่วนใหญ่ถูกนำเสนอผ่านป้ายแผ่นที่ ป้ายข้อมูลอย่างย่อ เป็นต้น ซึ่งรูปแบบที่ปรากฏนั้นเป็นรูปแบบที่ไม่มีหลากหลายและสามารถเข้าถึงผู้รับสารเท่าไรนัก

5.3.2 การนำเสนอและการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมผ่านมุมมองชุมชน

ด้านเนื้อหา มุ่งนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาของกลุ่มตนเองว่ามีที่มาอย่างไร มีความสำคัญกับสังคมและประเทศชาติอย่างไร ผ่านการใช้สัญลักษณ์ในการสื่อความหมาย โดยเนื้อหาที่รองลงมาคือส่วนของมรดกวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ของเด่น ของดีที่มีในชุมชน เรื่องของความเชื่อต่างๆของคนในชุมชน โดยเนื้อหาเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมในย่านชุมชนท่าเตียน คือ

- 1) สัญลักษณ์ชุมชนรูป “เรือสำเภากิน”
- 2) ความเชื่อลักษณะชาวจีนแบบประกอบอาชีพค้าขายที่เกี่ยวกับเทพเจ้า และศาลเจ้า

ต่างๆ ที่อยู่ในชุมชน

- 3) ตลาดท่าเตียนและความเป็นศูนย์กลางของการค้าขายแบบ “ยี่ปู้” ธุรกิจค้าส่ง
- 4) ภูมิปัญญาการนวด – ยาแผนโบราณ มรดกจากโพธิ์
- 5) ศูนย์กลางค้าของทะเลแห้ง และปลาสด
- 6) ความมีน้ำใจ ความสามัคคีในชุมชน

ด้านรูปแบบและเครื่องมือในการนำเสนอ เนื้อหาต่างๆในส่วนนี้ถูกนำเสนอผ่านรูปแบบ

โดยป้ายข้อมูลที่มีบทกลอนที่แต่งขึ้นเพื่อนำเสนอมรดกวัฒนธรรมต่างๆไว้บนป้าย นอกจากนี้สัญลักษณ์ยังถูกนำไปใช้พิมพ์บนสินค้าใบที่เป็นกันสาดตามห้องแถวในชุมชน และรูปแบบของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น เว็บไซต์ สื่อสังคมออนไลน์(Facebook) เป็นต้น

รูปแบบการสื่อความหมายดังกล่าวที่เกิดขึ้นที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับชุมชนท่าเตียนเหล่านี้ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการจัดทำของคนในชุมชน จึงสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการนำเสนอตัวตน เผยแพร่ตนเองออกสู่สาธารณะด้วยรูปแบบที่คิดค้นเพื่อให้เหมาะสมภายใต้บริบทของเมืองเก่าที่มีกิจกรรมหลักในเชิงพาณิชย์

สรุปโดยรวม ในการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมในย่านชุมชนท่าเตียนนั้น โดยจากการวิจัยได้สะท้อนถึงมุมมองการนำเสนอของรัฐที่ถือว่ายังละเลยการให้ความสำคัญในการนำเสนอและสื่อความหมายในพื้นที่ดังกล่าวโดยมีการจัดทำการสื่อความหมายขึ้นมาเพียงจำนวน

น้อยมากจากการสำรวจและสัมภาษณ์การรับรู้ภาพลักษณ์ของมรดกเหล่านั้นซึ่งถือว่าไม่สามารถทำให้เกิดการรับรู้และเข้าใจแก่ผู้มาเยือนได้เท่าไรนักเมื่อเปรียบเทียบกับมรดกและคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งนี้ในกระบวนการของการนำเสนอและสื่อความหมายยังขาดการสืบค้น การวิจัยเพื่อรวบรวมมรดกวัฒนธรรมเหล่านั้น

ส่วนประเด็นด้านรูปแบบการนำเสนอ ด้วยบริบทและเงื่อนไขของชุมชนท่าเตียน โดยส่วนใหญ่คนในชุมชนประกอบอาชีพค้าขายเป็นส่วนใหญ่ การออกแบบรูปแบบการสื่อความหมายจึงควรเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนและเหมาะสมต่อผู้รับสาร(ผู้มาเยี่ยมชม) โดยสามารถเข้าถึงข้อมูลของมรดกเหล่านั้น สิ่งสำคัญเป็นสิ่งที่แรกเท่าที่จะทำได้เบื้องต้นต่อการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนคือ การสร้างป้ายสัญลักษณ์และป้ายข้อมูลตามจุดต่างๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพจึงควรมีแผนที่เพื่อระบุจุดต่างๆที่สำคัญในชุมชน และที่สำคัญการผลิตรูปแบบการสื่อความหมายจึงต้องไม่รบกวนเวลา ไม่กระทบต่อวิถีชีวิตประจำวันของคนในชุมชน

เมื่อเปรียบเทียบการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในย่านชุมชนท่าเตียน จากมุมมองของทั้งสองฝ่าย คือ ภาครัฐและชุมชน กับการรับรู้เกี่ยวกับภาพลักษณ์ของย่านชุมชนแห่งนี้ แสดงให้เห็นว่า การนำเสนอของภาครัฐที่มีบทบาทสำคัญต่อการจัดทำกรนำเสนอและสื่อความหมายนั้นยังไม่สามารถนำเสนอมรดกวัฒนธรรมที่มีอยู่สู่สาธารณะให้รับรู้และเข้าใจได้อย่างครบถ้วน แต่ในขณะเดียวกันความพยายามของการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของภาคภาครัฐ บางองค์การเกี่ยวกับการจัดการมรดกวัฒนธรรมก็กำลังค่อยๆดำเนินการเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพต่อการสื่อสารสู่สาธารณะนั้นกำลังดำเนินไปด้วยรูปแบบของการเริ่มสำรวจวิจัยมรดกเหล่านั้น เพื่อเตรียมการขยายแผนงานดังกล่าวต่อไปในอนาคต

อย่างไรก็ตามความพยายามทำงานมรดกวัฒนธรรมขององค์กรที่เกี่ยวข้องก็ไม่ได้อยู่ภายใต้พันธกิจหลักในการทำงานแต่อย่างใด ความพยายามเหล่านั้นคงมีอาจด้านทานแผนพัฒนาหรือแผนแม่บทของการอนุรักษ์พื้นที่บนเกาะรัตนโกสินทร์ที่มองย่านชุมชนเหล่านี้เป็นเพียงสิ่งที่เป็นเพียงพื้นที่ที่ด้อยคุณค่าไม่อาจเทียบเท่ากับมรดกอันทรงคุณค่าอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียงที่ถูกให้ความสำคัญในการนำเสนอและสื่อความหมาย ส่วนองค์กรที่มีความรับผิดชอบโดยตรงก็ทำการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกเหล่านั้นตามมุมมองของผู้กำหนดทิศทางกรวางแผนพัฒนาที่ไม่ได้ให้คุณค่าต่อย่านชุมชนเหล่านี้แต่อย่างใด ผลผลิตของการนำเสนอและสื่อความหมายจึงปรากฏออกมาเช่นนั้น ความพยายามและสิ่งที่ปรากฏให้เห็นในการทำงานการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกจึงตกเป็นหน้าที่ของชุมชนที่เกิดจากการตระหนัก และการคืนรนต่อผู้ที่มีอยู่ในคุณค่าของตน และชุมชนท่ามกลางกระแสการพัฒนาอนุรักษ์พื้นที่เมืองเก่าที่ละเลยการให้คุณค่าของคนและชุมชนเล็กๆ ในพื้นที่ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมหลวงแห่งนี้

บทที่ 6

บทวิเคราะห์

จากการศึกษาวิจัยทั้งการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลปฐมภูมิจากภาคสนาม ดังที่กล่าวมาในสองบทที่แล้ว ในบทนี้จะนำมาวิเคราะห์การรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยว รูปแบบ และเนื้อหาการสื่อความหมายที่ปรากฏในชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียน ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยจำแนกออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

- 1) วิเคราะห์การรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของชุมชนท่าเตียนที่ควรนำเสนอในเนื้อหา รูปแบบและวิธีการ
- 2) วิเคราะห์การเกิดขึ้นของกระบวนการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกโดยชุมชน
- 3) แนวทางการนำเสนอเนื้อหาและรูปแบบการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่ในบริบทชุมชน

6.1 วิเคราะห์การรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของชุมชนท่าเตียนที่ควรนำเสนอในเนื้อหา รูปแบบและวิธีการ

การรับรู้ภาพลักษณ์กับการก่อตัวของภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียนนั้น จากการสำรวจรูปแบบของการสื่อความหมายที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอภาพลักษณ์ของย่านชุมชนท่าเตียนนั้น ผู้วิจัยขอแบ่งเครื่องมือ รูปแบบการสื่อความหมายที่เคยมีการศึกษาและทดลองใช้ในพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างกันออกไป โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ รูปแบบการสื่อความหมายที่มีลักษณะปรากฏทางกายภาพในพื้นที่ชุมชน และที่ปรากฏนอกชุมชนท่าเตียน

6.1.1 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างต่อการรับรู้ภาพลักษณ์

จากการสัมภาษณ์กลุ่มคนทั่วไปที่เป็นคนนอกชุมชนจำนวน 10 คน เพื่อใช้วิเคราะห์การรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียนนั้น พบว่า การรับรู้ภาพลักษณ์

ดังกล่าวขึ้นอยู่กับ 1) ช่วงอายุของกลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์ และ 2) ประสบการณ์ของกลุ่มตัวอย่างต่อการรับรู้เกี่ยวกับชุมชนท่าเตียน

กลุ่มตัวอย่างแรก ที่มีอายุตั้งแต่ 19-35 ปี ส่วนใหญ่เป็นนักศึกษา คนทำงานประจำ พ่อค้าแม่ค้า เป็นต้น โดยมีจุดประสงค์ในการมาที่ชุมชนท่าเตียนหลากหลายเหตุผล ได้แก่ บังเอิญผ่านมาเพื่อต่อรถ ต่อเรือในการเดินทางไปยังสถานที่อื่นๆ ผ่านมาเพื่อทำงานในสำนักงาน หน่วยงานต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในละแวกชุมชนท่าเตียน มาเที่ยวยังสถานที่ใกล้ๆ กับชุมชนแล้วแวะมารับประทานอาหารต่อ มาเพื่อซื้อของจำพวกอาหารต่างๆ ในตลาดท่าเตียน มาเพื่อรับลูกหลานที่มาเรียนในโรงเรียนละแวกใกล้ๆ เป็นต้น

การรับรู้เกี่ยวกับภาพลักษณ์การท่องเที่ยวต่อย่านชุมชนท่าเตียนของกลุ่มตัวอย่างแรกนั้น คือ ส่วนใหญ่มักไม่รู้จักท่าเตียนมาก่อน ไม่ทราบว่าท่าเตียนตั้งอยู่ที่ไหน มีความสำคัญอย่างไร หากรู้จักก็เป็นการรู้จักจากการมาเยือนสถานที่ดังกล่าวเนื่องจากมีเหตุผล ความจำเป็นที่ต้องมาดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ไม่ได้เป็นการมาเยือนเพราะเกิดจากแรงจูงใจ ความสนใจต่อสถานที่ปลายทางหรือแรงกระตุ้นจากสื่อรูปแบบต่างๆ แต่อย่างใด การรับรู้เบื้องต้นเกิดจากจินตนาการภาพของชุมชนได้คร่าวๆ จากชื่อของสถานที่ปลายทางที่พอจะอธิบาย ทำให้มีภาพลักษณะทางกายภาพของสถานที่ได้บ้าง

กลุ่มตัวอย่างที่สอง ที่มีอายุตั้งแต่ 35 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นวัยกลางคนจนถึงวัยผู้สูงอายุ ประกอบอาชีพค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว แม่บ้าน เป็นต้น

การมาเยือนท่าเตียนของคนกลุ่มนี้ก็เพื่อเยี่ยมญาติพี่น้อง เพื่อน คนรู้จักในชุมชน มาซื้อของจำพวกอาหารในตลาดท่าเตียน มาเพื่อรับลูกหลานที่มาเรียนในโรงเรียนละแวกใกล้ๆ โดยจะมีการรับรู้ภาพลักษณ์ของชุมชนท่าเตียน และมีการรับรู้ร่วมกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตจากกระแสความโด่งดัง ความมีชื่อเสียงของสื่อภาพยนตร์และเพลงที่แต่งขึ้นมา โดยมีสถานที่ของท่าเตียนเป็นส่วนประกอบในสื่อดังกล่าว ซึ่งถูกนำเสนอและผลิตซ้ำเรื่อยๆ จนทำให้เกิดการรับรู้บางส่วนเกี่ยวกับชุมชนท่าเตียนแก่คนที่ได้รับฟังและรับชมสื่อดังกล่าว

6.1.2 กระบวนการก่อตัวของภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของการมาเยือนจุดหมายปลายทาง

ในส่วนนี้ได้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่

6.1.2.1 ช่วงก่อนการมาเยือนจุดหมายปลายทาง นอกจากนี้สิ่งที่มีผลต่อการก่อตัวของภาพลักษณ์และการรับรู้ภาพลักษณ์ต่อจุดหมายปลายทางนั้นคือ

1) **ชื่อนาม (Name)** ชื่อบ้านนามเมือง เป็นสิ่งเรียกแทนสถานที่ที่นำไปสู่ความหมายของสถานที่นั้นๆ ชื่อเป็นสิ่งที่บอกบอกลักษณะภูมินาม ชื่อของคน สัตว์ วัตถุสิ่งของ ต้นไม้ แม่น้ำ ภูเขา เป็นต้น ชื่อนามจึงถือเป็นเครื่องมือในการสื่อความหมายที่มีการสร้างกระบวนการก่อตัวของภาพลักษณ์ให้เกิดแก่ผู้รับสาร ผู้คนทั่วไปที่ได้ยินชื่อของสถานที่ปลายทางจะเกิดภาพจินตนาการเกี่ยวกับปลายทางนั้นๆ เป็นการรับรู้เบื้องต้นเพื่อทำความรู้จักชุมชนก่อนการไปเยือน โดยเฉพาะชื่อ “ท่าเตียน” ที่ทำให้เกิดภาพในใจหลังจากได้ยินชื่อว่าเป็นสถานที่นั้นน่าจะมีลักษณะพื้นที่ที่ติดน้ำ มีท่าเรือ หรือเป็นพื้นที่โล่งเตียนตามชื่อของพื้นที่ดังกล่าว

2) **ตำนาน เรื่องเล่า** การบอกเล่าแบบปากต่อปาก รูปแบบของมุขปาถะตำนาน เรื่องเล่าต่างๆ (oral storytelling) ที่เป็นคำบอกเล่าแบบปากต่อปากเพื่อสร้างการรับรู้และความเข้าใจต่อเรื่องราวในชุมชนในอดีตเชื่อมโยงถึงปัจจุบัน อันเป็นสิ่งสร้างภาพจินตนาการก่อนการมาเยือนให้แก่นักท่องเที่ยว-ผู้มาเยือน ตำนานและเรื่องเล่าต่างๆ ที่มักจะได้อินเสมอเมื่อกล่าวถึงย่านท่าเตียน คือ ตำนานยักษ์วัดแจ้ง-ยักษ์วัดโพธิ์ ซึ่งให้ภาพของความโล่งเตียนในอดีตตามตำนานที่สอดคล้องและผูกกับเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่ ช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 ในบริเวณชุมชนท่าเตียน การรับรู้ต่างๆ ส่วนใหญ่มักได้อินจากคำบอกเล่า และการมาเยือนในชุมชนดังกล่าว ซึ่งตำนานนี้มักถูกเล่าซ้ำผ่านคำบอกเล่าของผู้คนจนสามารถสร้างความเข้าใจเบื้องต้นของคนทั่วไปต่อชุมชนประวัติศาสตร์แห่งนี้ได้ในระดับหนึ่งก่อนที่จะมาเยือนชุมชนแห่งนี้ อันมีส่วนในการสร้างจินตภาพจุดหมายปลายทาง ภาพลักษณ์การท่องเที่ยว (Destination Image) ของชุมชนท่าเตียนให้แก่คนทั่วไปรับรู้ก่อนการมาเยือน มรดกวัฒนธรรมเชิงตำนาน เรื่องเล่าต่างๆ ที่มีในชุมชนท่าเตียน ลักษณะนามธรรม จับต้องไม่ได้ (Intangible Heritage) เรื่องราวต่างๆดังกล่าว ได้ถูกใช้เพื่อการถ่ายทอด บอกต่อ หรืออธิบายเชิงความคิดที่เป็นนามธรรมต่อการรับรู้ของพื้นที่มรดกแห่งนี้ โดยเชื่อมโยงกับหลักฐานหรือสิ่งที่เป็นนามธรรมในปัจจุบันคือพื้นที่ในชุมชนท่าเตียนซึ่งเป็นลักษณะของมรดกวัฒนธรรมที่มองเห็นและจับต้องได้ (Tangible Heritage)

3) **บทเพลง** เพลงที่ถูกแต่งขึ้นมาสามารถใส่เนื้อหาที่มีความหมาย ความสำคัญ ความทรงจำต่างๆ เพื่อให้เกิดจินตภาพเกี่ยวกับจุดหมายปลายทางนั้นๆ ไว้เมื่อบทเพลงได้ถูกแต่งขึ้นจะถูกนำไปสื่อสารด้วยการเปิดเล่นเพลงไปสู่ผู้ฟัง การทำงานของเครื่องมือการสื่อความหมายดังกล่าวสามารถทำงานได้ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ปลายทาง หากผู้ฟังได้ฟังเพลงหรือรับสารจากบทเพลงมาก่อนก็สามารถรับรู้ข้อมูลบางอย่างของปลายทางนั้นๆ ก่อนมาเยือนปลายทางได้ ดังตัวอย่างเพลง “แม่ค้าตาคม” แต่งโดย ไพฑูริย์ บุตรจัน และเพลง “ยักษ์วัดแจ้งกับยักษ์วัดโพธิ์” ที่ใช้เป็นเพลงประกอบภาพยนตร์เรื่อง “ท่าเตียน” ที่ทำให้ผู้คนรู้จักชื่อของชุมชนแห่งนี้ผ่านบทเพลงที่สื่อเรื่องราว ความหมายบางอย่างของความเป็นท่าเตียนแก่ผู้รับสาร

6.1.2.2 ช่วงการมาเยือนถึงจุดหมายปลายทาง

รูปภาพสัญลักษณ์ชุมชน (Community Logo) เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมาเพื่อบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ (identity) ของกลุ่มตนเอง เพื่อใช้สื่อความหมายหรือเป็นสิ่งแทนในการให้นิยามและความหมาย ที่มาของตนเองต่อสาธารณะ สัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นจะถูกผลิตซ้ำและนำไปใช้โดยการใส่ความหมายที่เป็นประวัติศาสตร์ ความทรงจำ เรื่องราวต่างๆ สัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นมาได้ถูกนำไปใช้สื่อสารกับคนในกลุ่มและนอกกลุ่มต่อกิจกรรมต่างๆ ดังตัวอย่าง สัญลักษณ์ชุมชนที่เป็นรูปเรือสำเภาที่มีคนอยู่บนเรือ อันเป็นความหมายของคนท่าเตียนที่อพยพเข้ามาโดยมีการประกอบอาชีพทำการค้าขายในชุมชนแห่งนี้ โดยได้มีการนำไปใช้เป็นรูปตราสัญลักษณ์เพื่อไปใช้ในโอกาสต่างๆ

6.1.2.3 ช่วงหลังการมาเยือนจุดหมายปลายทาง

เกี่ยวกับการสร้างการรับรู้ของช่วงหลังการมาเยือนจุดหมายปลายทางนั้น ผู้วิจัยเสนอว่านอกจากภาพถ่ายแล้วยังมีเครื่องมือในการสร้างและกุ่มช่วงเวลา ความทรงจำเกี่ยวกับปลายทางนั้นๆ ไว้คือ **“สิ่งของที่มีความเกี่ยวข้องกับจุดหมายปลายทาง”** ซึ่งเป็นสิ่งเก็บความทรงจำ ความหมายของปลายทางนั้นๆ ไว้ เช่น ของที่ระลึก สินค้าต่างๆ ที่มีลักษณะเฉพาะหรือบ่งบอกถึงความหมาย เรื่องราว ความสำคัญของปลายทางนั้นๆ ไว้ จะถูกเก็บ ถูกเล่าผ่านสิ่งของวัตถุ ตัวอย่างของสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ มักจะมีการผลิตของที่ระลึก เช่น พวงกุญแจ เข็มกลัด ตุ๊กตา แก้วแม่เหล็กติดตู้เย็น เสื้อยืด กระเป๋า เป็นต้น

รูปแบบ เครื่องมือการสื่อความหมายต่างๆ ที่สำรวจพบและคนในชุมชนสร้างขึ้นนั้นถือเป็นเครื่องมือการสื่อความหมายที่สามารถเป็นตัวสื่อในการส่งสารที่มีความหมายบางอย่างที่เป็นมโนทัศน์ของคนในชุมชนในการให้ความหมายตนเองต่อสาธารณะได้เป็นอย่างดี แต่การสำรวจรูปแบบ เครื่องมือการสื่อความหมายครั้งนี้เป็นเพียงขั้นตอนก่อตัวของภาพลักษณ์ให้แก่ผู้มาเยือนได้เพียงขั้นตอนการรับรู้แบบ **“สิ่งที่มาก่อน”** และ **“ในจุดกำเนิด”** เหลือเพียงการสร้าง คิดค้นรูปแบบ เครื่องมือการสื่อความหมายที่สามารถช่วยก่อตัวการรับรู้ภาพลักษณ์ในแบบการรับรู้ **“จากผลไปสู่เหตุ”** ให้เกิดขึ้นได้เพื่อให้เกิดความรู้ (Knowledge) ความเชื่อ (Beliefs) ความรู้สึก (Feeling) และความเข้าใจ (Overall Perception) ต่อความหมายของปลายทางเหล่านั้น นำไปสู่การนำเสนอ สื่อสาร สื่อความหมายที่เกิดประสิทธิภาพสู่สาธารณะต่อไป

ในการรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียนนั้น การทำให้เกิดการรับรู้ จินตภาพก่อนการมาถึงจุดหมายปลายทาง ในที่นี้คือชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียน สิ่งที่น่าสนใจคือ การรับรู้ผ่านเรื่องเล่า ตำนานต่างๆ และบทเพลงที่เกี่ยวกับท่าเตียนนั้น ทั้ง 2

อย่างนี้ ถือได้ว่าเป็น “เรื่องเล่า” ที่ “สะท้อนภาพความเป็นจริง (reflection of reality)” โดยเรื่องเล่า นั้น ได้เกิดขึ้นจากการสร้างเรื่องขึ้นมาบนพื้นฐานของความจริง (reality) ที่เกิดขึ้น ตามทฤษฎีของ Aristotle ที่มองเรื่องเล่าที่เปรียบเสมือนกับ “ภาพที่สะท้อนอยู่ในกระจก” ซึ่งมีนัยยะตามมาว่า ภาพสะท้อนเหล่านั้นจำเป็นต้องมี “วัตถุ/ของจริง/ความเป็นจริง” เป็นเบื้องแรกก่อน (primary) จึงจะสามารถเกิด “ภาพสะท้อน” ที่เป็นเรื่องเล่าตามมาได้ (recentcy) (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ 2553)

ดังนั้น เรื่องเล่าในรูปแบบของเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ ตำนาน และบทเพลง จึงเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่สะท้อนความจริงของยุคกำเนิดนั้นๆ เพื่ออธิบาย เล่าเรื่องที่เกิดขึ้น ทำให้ผู้รับสารสามารถรับรู้ เข้าใจเรื่องราวที่เกิดขึ้นได้ในแบบคร่าวๆ เรื่องเล่าดังกล่าวจึงเกิดการรับรู้ และจดจำจนเป็นเรื่องราวความทรงจำในสมองต่อปลายทางสถานที่อันเป็นต้นเรื่องนั้นได้ เรื่องเล่าดังกล่าวจึงสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อความหมายเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่ส่งต่อ ถ่ายทอดไปกับเรื่องเล่าที่ผ่านการเล่าแบบปากต่อปาก ที่ทำให้สามารถสร้างจินตภาพก่อนไปเยือนของปลายทางสถานที่นั้นๆ ได้ เพื่อเกิดความรู้ เข้าใจ ข้อมูลเบื้องต้นก่อนการไปเยือนสถานที่ปลายทาง

6.2 การวิเคราะห์การเกิดขึ้นของกระบวนการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมโดยชุมชน

6.2.1 ความเป็นประชาสังคมท่าเตียนและการให้ความหมายตนเองในฐานะเมืองเก่า

ชาวชุมชนท่าเตียนส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกัน สำเนียงของคนในชุมชนที่ระบุอัตลักษณ์ (identity) ของตนเองคือ ความเป็นชาวจีน (แต่จิว) การมีความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทพเจ้าต่างๆ ของคนในชุมชนที่มีกระจายในพื้นที่ชุมชนถึง 5 ศาล ที่สะท้อนถึงความเชื่อและความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตชุมชนพาณิชย์ริมน้ำที่มีมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง โดยมีการจัดพิธีกรรมไหว้เจ้าขึ้นมาในทุกๆ ปี ด้วยความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวจีนด้วยกัน จึงมีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม และแสดงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในชุมชน ทั้งนี้การรวมกลุ่มองค์กรของคนในชุมชนมีลักษณะของสมาคมเป็นตัวเชื่อมคนในชุมชนรวมกลุ่มกันอย่างค่อนข้างเหนียวแน่น โดยสมาคมจีนดังกล่าวได้ถูกตั้งขึ้นมาตั้งแต่ช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เปรียบเหมือนองค์กรทางสังคมท้องถิ่นที่คอยช่วยเหลือ ปกป้องผลประโยชน์ของคนในชุมชน ความเป็นโครงข่ายดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่ตกทอดมารุ่นต่อรุ่นและใช้ในการเชื่อมสัมพันธ์ให้คนในชุมชนได้อยู่ร่วมกันอย่างเหนียวแน่น จุดแข็งของชุมชนแห่งนี้จึงเป็น

ความสามัคคีของคนในชุมชน ในการร่วมกันจัดการชุมชนด้วยตัวเองกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน น้อยครั้งนักที่มีการขอความช่วยเหลือจากทางการ ดังที่หัวหน้าชุมชนได้เคยกล่าวอย่างเปิดใจบนเวทีเสวนาเวทีสัญจร¹ไว้ว่า

“ทางชุมชนทำเตียนไม่เคยหยุดเฉยต่อปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชน เรื่องยาเสพติด สิ่งแวดล้อม ทั้งขยะที่ลอยอยู่บนน้ำ บนถนน การจราจรที่ติดขัด คนในชุมชนมักให้ความร่วมมือลงแรงกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นก่อนที่จะมีการจัดการจากส่วนราชการกรุงเทพมหานครเสียอีก บางครั้งที่รถติด คนในชุมชนก็จะมาช่วย โบกพัด เราพยายามกันทุกวิถีทางที่จะให้ชุมชนของเราอยู่มากยิ่งขึ้น สมกับเป็นชุมชนที่มีอายุยาวนาน พวกเราพยายามถึงขั้นที่รวมกลุ่มตั้งคณะกรรมการทำกันสาดให้เหมือนกันทั้งชุมชนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยมีสัญลักษณ์ของกลุ่มคือ เรือสำเภา เพื่อไม่ให้ลืมน่าชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนการค้าขายมาตั้งแต่อดีตและมีบรรพบุรุษเป็นชาวจีนบุกเบิกกรุงแรกๆ ที่มาค้าขายในเมืองไทย” (เวทีเสวนาเวทีสัญจร, กันยายน 2555)

ซึ่งการรวมกลุ่มต่างๆ ในชุมชน องค์กรทางสังคมที่เกิดขึ้นเพื่อดูแลจัดการในเรื่องต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มสมาคมสหมิตร เป็นกลุ่มดูแลจัดการในเรื่องต่างๆ ได้แก่ การรักษาความปลอดภัย การดูแลเรื่องเงินทุนต่างๆ ที่นำไปใช้ในกิจกรรมชุมชน กลุ่มทางศิลปวัฒนธรรม ที่เป็นการรวมตัวของผู้ที่สนใจกลอนกวี งานเขียนต่างๆ เพื่อสร้างสรรค์งานเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์ในชุมชน ผลงานดังกล่าวได้ถูกนำไปใช้เผยแพร่และสื่อสารบริเวณป้ายของชุมชนเพื่อสื่อสารแก่คนในชุมชนและนอกชุมชน

ทั้งนี้บรรยากาศของการรวมตัวกันเป็นภาคประชาสังคม(civil society) ทำเตียนนั้น เกิดจากความเป็นพวกพ้อง การดูแลซึ่งกันและกันตามระบบของชาวจีนที่ส่งทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษที่ย้ายถิ่นฐานมาสู่สยาม ประกอบกับบรรยากาศทางการปรับตัวของคนในชุมชนต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งมีผลกระทบต่อชุมชน จากเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ในช่วงปี 2538 ทางชุมชนได้ร่วมมือกันจัดการกับปัญหาน้ำท่วมดังกล่าวด้วยตัวเองอย่างราบรื่น โดยการพึ่งพาและขอความช่วยเหลือจากทางภาครัฐให้น้อยที่สุด และการปรับตัวเพื่อรับมือกับแผนการปรับปรุงพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ อันมีพื้นที่ชุมชนทำเตียนเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งที่ต้องมีการปรับปรุงพื้นที่อยู่ด้วย จึงเกิดสถานการณ์ของ

¹ สืบค้นจาก http://www.prachatham.com/detail.htm?code=a_16052004_01; เมื่อวันที่ 2 ก.ย. 2555

การไล่อ้อ เวนคืนที่เกิดจากผลพวงของนโยบายแผนแม่บทและโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐ ที่มีขึ้นในเกาะรัตนโกสินทร์อย่างเป็นทางการเป็นระลอกที่ส่งผลมาถึงชาวชุมชนท่าเตียน จึงเกิดการรวมตัวกันเพื่อต่อรองสิทธิในการอยู่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าว

“เมื่อก่อนปวดหัวกันเรื่องข่าวไล่อ้อ ระแวงตลอดว่าเมื่อไหร่เขาจะมาไล่ เดียวนี้ไม่เชื่อใครง่ายๆแล้ว ถ้าจะมาไล่กันจริงๆ ขอแค่ให้ได้เห็นเอกสารที่แจ้งมาถึงจะเชื่อว่ามีเรื่องไล่อ้อจริงๆ หลังจากนั้นจะจัดการกันยังไงค่อยว่ากันต่อไป” (สัมภาษณ์ พี่หมึก, ตุลาคม 2555)

สำนึกความเป็นประชาสังคม (civil society) ความรู้สึกในความเป็นเจ้าของในพื้นที่ของชาวท่าเตียนต่อชุมชนในฐานะย่านเมืองเก่านั้นค่อนข้างอยู่ในระดับสูง การรวมกลุ่มเพื่อจัดการตนเองในชุมชนและการต่อรองและประนีประนอมกับอำนาจรัฐต่อปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นนั้นแสดงให้เห็นถึงการตระหนักถึงสิทธิและความเป็นพลเมือง (citizenship) ของคนในชุมชน ส่วนเรื่องความเห็นและมุมมองต่อเรื่องต่างๆ ของคนในชุมชนก็มีแตกต่างกันบ้าง แต่การรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนก็สามารถลุล่วงไปได้ นอกจากนี้คนในชุมชนส่วนใหญ่ยังมีสำนึกทางประวัติศาสตร์ของตนและชุมชน การตระหนักถึงปัญหาที่มีในชุมชนจนเกิดกระบวนการจัดการปัญหาเหล่านั้นด้วยตนเองในเบื้องต้น ในด้านท่างกายภาพ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม ความปลอดภัยในชุมชน โดยดึงเอาศักยภาพทางด้านต่างๆ ของคนในชุมชนมารวมกันเพื่อให้เกิดความเป็นประชาคม ภาพสะท้อนของชุมชนในแง่ของการอยู่ร่วมกันจึงค่อนข้างเป็นชุมชนที่อยู่กันอย่างขยันขันแข็ง เอื้อเพื่อเกื้อกูล ดูแลเอาใจใส่ ปกป้องผลประโยชน์กันอย่างทั่วถึง และมีการสื่อสารกันตลอด ทั้งที่หลายครัวเรือนส่วนใหญ่ทำอาชีพค้าขายมักไม่มีเวลาในการรวมกลุ่มแต่กลับผูกพันและแน่นเหนียว ในขณะที่เดียวกันการเคลื่อนไหวของชุมชนดังกล่าวก็สะท้อนภาพของการพยายามดูแล จัดการตนเองในชุมชน ตลอดจนการตระหนักต่อการมีอยู่ของตนและชุมชน โดยการนิยาม อธิบายและให้ความหมายของตนเองต่อสาธารณะผ่านการนำเสนอและสื่อความหมายในรูปแบบต่างๆ

6.2.2 การเกิดขึ้นของกระบวนการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในย่านท่าเตียน

บรรยากาศของการรวมตัวกันเป็นภาคประชาสังคม (civil society) ท่าเตียนนั้น เกิดจากความเป็นพี่น้องพวกพ้อง การดูแลซึ่งกันและกันตามระบบของชาวจีนที่ส่งทอดกันมาตั้งแต่บรรพ

บุรุษที่ย้ายถิ่นฐานมาสู่สยาม ประกอบกับบรรยากาศทางการเมืองการปรับตัวของคนในชุมชนต่อเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น ส่งผลต่อการเกิดขึ้นของกระบวนการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนคือ

ผลกระทบต่อชุมชน จากเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ในช่วงปี 2538 ทางชุมชนได้ร่วมมือกันจัดการกับปัญหาน้ำท่วมดังกล่าวด้วยตัวเองอย่างราบรื่น โดยการพึ่งพาและขอความช่วยเหลือจากทางภาครัฐให้น้อยที่สุด และการปรับตัวเพื่อรับมือกับแผนการปรับปรุงพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ โดยพื้นที่ชุมชนท่าเตียนเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งที่ต้องมีการปรับปรุงพื้นที่อยู่ด้วย จึงเกิดสถานการณ์ของการไล่อื้อ เวนคืนที่เกิดจากผลพวงของนโยบายแผนแม่บทและโครงการพัฒนาต่างๆของรัฐ ที่มีขึ้นในเกาะรัตนโกสินทร์อย่างเป็นระลอกที่ส่งผลมาถึงชาวชุมชนท่าเตียน จึงเกิดการรวมตัวกันเพื่อต่อรองสิทธิในการอยู่อาศัยในพื้นที่จึง

สถานการณ์ของการไล่อื้อที่เกิดจากความต้องการของภาครัฐที่ต้องการจัดการกับพื้นที่ในเกาะรัตนโกสินทร์ ในบริเวณริมน้ำเพื่อเปิดมุมมอง ให้เกิดภูมิทัศน์ที่สวยงามต่อนักท่องเที่ยวในช่วงปี พ.ศ. 2540 ที่ผ่านมา และการขอคืนที่ในชุมชนจากวัดที่อยู่บริเวณใกล้ชุมชน เหตุการณ์ดังกล่าวถือเป็นเงื่อนไขที่มีส่วนทำให้เกิดกระบวนการการออกแบบการสื่อความหมายของกลุ่มตนเองต่อสาธารณะ นำไปสู่การรื้อฟื้น และนำคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมของชุมชนมาใช้ในการต่อรองการมีอยู่ของคนในชุมชน โดยสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอันเป็นปัจจัยในการเกิดกระบวนการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมสามารถแสดงระยะเวลาช่วงเวลาการเกิดขึ้นของกระบวนการดังกล่าวได้ดังต่อไปนี้

ช่วงระยะแรก ช่วง พ.ศ. 2542 ที่มีกระแสของการไล่อื้อจากทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ อันเกี่ยวเนื่องจากการเกิดขึ้นของการจัดทำแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ เริ่มมีงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันชุมชนท่าเตียนเกิดขึ้นมาเพื่อสะท้อนถึงคุณค่าการดำรงอยู่ของชุมชน และการอนุรักษ์ชุมชน โดยการหาคู่คุณค่าของมรดกวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อต่อรองการมีอยู่ของชุมชน จึงถือเป็นช่วงที่มีการตื่นตัวของคนในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการมรดกวัฒนธรรมในชุมชนเก่าบนเกาะรัตนโกสินทร์

ช่วงระยะที่สอง ช่วง พ.ศ.2545 ในขณะที่กระแสของการทำงานจัดการมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์จากภาครัฐก็มีส่วนผลักดันให้เกิดการรื้อฟื้น สืบค้นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และคุณค่าของชุมชนท่าเตียนในการนำเสนอผ่านสาธารณะผ่านการทำงานเกี่ยวกับการจัดการมรดกวัฒนธรรม โดยมีการจัดงานถนนคนเดินบริเวณชุมชนและพื้นที่สำคัญเลียบริมน้ำเจ้าพระยาตั้งแต่ถนนมหาธาตุถึงถนน พระอาทิตย์ ในโครงการถนนสายวัฒนธรรม เกาะรัตนโกสินทร์ ที่จัดขึ้นช่วงเดือนมีนาคม ถึงเดือนเมษายน พ.ศ.2545 ที่จัดขึ้นโดยศูนย์ประชาสัมพันธ์สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร

ร่วมกันจัดเพื่อเฉลิมฉลองกรุงเทพมหานคร ครบ 220 ปี โดยนำเสนอเรื่องราวตำนาน วิถีชีวิต และคุณค่าของสิ่งต่างๆ ในท้องถิ่นทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยการจัดงานในการนำเสนอมรดกเหล่านี้ของชุมชนในเกาะรัตนโกสินทร์

ระยะที่สาม ช่วง พ.ศ. 2549 เป็นช่วงที่มีการเกิดขึ้นขององค์กรจัดการความรู้และวัฒนธรรม สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ (สพร.) ก่อนที่จะมีการตั้งพิพิธภัณฑขึ้นซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้ๆชุมชนท่าเตียนได้มีการร่วมมือกับชุมชนในการจัดทำ “โครงการวิจัยชุมชนโดยรอบพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ แห่งที่ 1 (ชุมชนท่าเตียน-ปากคลองตลาด) ขึ้นมาเพื่อทำความรู้จักและทำความเข้าใจต่อคุณค่ามรดกวัฒนธรรมของชุมชนรอบรั้ว ถือเป็นงานเชิงวิจัยสืบค้นคุณค่ามรดกวัฒนธรรมของชุมชนในย่านท่าเตียนและบริเวณใกล้เคียงเรื่อยๆมา จนได้มีการสร้างกิจกรรมเพื่อสื่อความหมายขึ้นมา ในนามนิทรรศการ “ท่าเตียน กรุงเทพฯ บทที่ 1” จากเมืองท่าสู่เมืองเที่ยว ในช่วง พ.ศ. 2557 ที่ผ่านมา

ระยะที่สี่ ระลอกล่าสุดที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2552 ของการไล่ที่ของเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ ได้มีแผนการไล่ที่ของทางวัดที่มีชาวบ้านอาศัยอยู่บริเวณหน้าช่วงประตูคนกงไปจนถึงฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อพัฒนา ปรับพื้นที่ให้ก่อประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจนั้น ทางชุมชนจึงได้รวมตัวกันเพื่อเรียกร้อง ต่อรองกับแผนการพัฒนาดังกล่าวของเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ ด้วยการจัดเวทีเพื่อขึ้นปราศรัยโดยสื่อสารต่อผู้มีอำนาจในการไล่ที่ โดยมีเนื้อหาของประวัติศาสตร์พื้นที่ชุมชนท่าเตียน ความเป็นมาของคนในพื้นที่ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันเพื่อชี้ให้เห็นความสำคัญของพื้นที่ดังกล่าวรวมทั้งการรวมกลุ่มของนักกวี กาศย์ กลอนขึ้นมา โดยใช้เนื้อหาของกลอนที่มีใจความของ ความสำคัญของชุมชน ที่มาของคนในชุมชนรวมถึง อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนที่ควรอนุรักษ์ให้คงไว้คู่กับการมีอยู่ของชุมชน ซึ่งการเรียกร้องและต่อรองอย่างสันติวิธีครั้งนี้ถือได้ว่าประสบความสำเร็จพอสมควร โดยทำให้แผนการของการไล่ที่พื้นที่เพื่อพัฒนาดังกล่าวได้ถูกระงับไปในที่สุด

การเกิดขึ้นของการคิดและออกแบบรูปแบบการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนแห่งนี้ ที่เกิดจากการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงของแผนแม่บทในพัฒนาพื้นที่ การเคลื่อนไหวทางการเมืองระดับชุมชนกรณีการไล่ที่ที่เกิดขึ้นในชุมชน การเรียกร้องและต่อรองของการมีอยู่ของคนและชุมชนดังกล่าว และกระแสของการอนุรักษ์เมืองเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์ และการเล็งเห็นความสำคัญในการจัดการองค์ความรู้และวัฒนธรรมในบริเวณดังกล่าวจากหน่วยงานภาครัฐและองค์การมหาชน จึงเป็นแรงผลักดันให้เกิดกระบวนการของการสื่อความหมายขึ้นมาเพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือในการสื่อสาร ในการนำเสนอามรดกวัฒนธรรมมาใช้ในการสื่อสารต่อสาธารณะเพื่อการดำรงอยู่ของคนและชุมชนท่าเตียน จนออกมาเป็นรูปแบบและเครื่องมือในการ

นำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่มีในชุมชน ที่สำคัญคือ กันสาดที่มีรูปสัญลักษณ์ชุมชน เป็นรูปคนในเรือสำเภาจีน ที่ค่อนข้างมีประสิทธิภาพใช้มาจนถึงปัจจุบันทั้งเรื่องการสื่อความหมาย และการใช้ประโยชน์ด้านอื่น

6.2.3 การตระหนักถึงความสำคัญของตนเองและพื้นที่ผู้การนำเสนอและสื่อความหมาย มรดกวัฒนธรรม

คำบอกเล่าของคนในชุมชนเกี่ยวกับสำนึก และการตระหนักต่อที่มาของตนเองและพื้นที่ทางประวัติศาสตร์นั้นมาจากเงื่อนงำจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองระดับชุมชนในเรื่องของการไถ่เรือที่เคยเกิดขึ้นในชุมชน 2 ระลอกด้วยกันคือ ระลอกแรกในช่วงปี พ.ศ. 2542 ที่มีกระแสของการไถ่เรือจากทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และระลอกล่าสุดที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2552 ของการไถ่ที่ของเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ได้มีแผนการไถ่ที่ของทางวัดที่มีชาวบ้านอาศัยอยู่บริเวณหน้าช่วงประตูนกงูไปจนถึงฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อพัฒนา ปรับพื้นที่ให้ก่อประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจนั้น ทางชุมชนจึงได้รวมตัวกันเพื่อเรียกร้อง ต่อรองกับแผนการพัฒนาดังกล่าวของเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ ด้วยการจัดเวทีเพื่อขึ้นปราศรัยโดยสื่อสารต่อผู้มีอำนาจในการไถ่ที่ ที่มีเนื้อหาของประวัติศาสตร์พื้นที่ชุมชน ทำเทียบ ความเป็นมาของคนในพื้นที่ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันเพื่อชี้ให้เห็นความสำคัญของพื้นที่ดังกล่าว

การเรียกร้องและต่องรองของการมีอยู่ของคนและชุมชนดังกล่าวจึงเกิดกระบวนการของการสื่อความหมายขึ้นมาเพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือในการสื่อสาร คือ การรวมกลุ่มของนักกวี กาศย์ กลอนขึ้นมา โดยใช้เนื้อหาของกลอนที่มีใจความของสำคัญของชุมชน ที่มาของคนในชุมชนรวมถึง อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนที่ควรอนุรักษ์ให้คงไว้คู่กับการมีอยู่ของชุมชน ซึ่งการเรียกร้องและต่องรองอย่างสันติวิธีครั้งนี้ถือได้ว่าประสบความสำเร็จพอสมควร โดยทำให้แผนการของการไถ่เรือพื้นที่เพื่อพัฒนาดังกล่าวได้ถูกระงับไปในที่สุด

ทั้งนี้ได้กล่าวถึงส่วนหนึ่งของต้นเหตุของการถูกกระทำซ้ำๆดังกล่าวนี้เกิดมาจากระบบการให้ความสำคัญของของประวัติศาสตร์กระแสหลัก ที่ให้ความสำคัญของเรื่องราวของกลุ่มชนชั้นนำที่มีบทบาทต่อการก่อสร้างสร้างเมือง โดยละเลยการกล่าวถึงบทบาทของกลุ่มคนเล็กๆ และชุมชนที่เป็นดั่งกำลังสนับสนุนเพื่อให้เกิดเมืองขึ้นนั้น โดยยกตัวอย่างของวัดโพธิ์ ที่กษัตริย์ และชนชั้นมักจะถูกกล่าวถึงในฐานะผู้สร้าง ผู้สนับสนุนให้เกิดวัดดังกล่าว แต่ในอีกด้านหนึ่งนั้นกลุ่มคนชุมชนเล็กๆเหล่านี้ล้วนเป็นกำลังสำคัญที่ทำให้เกิดวัด วัดเหล่านี้ เพราะโดยปกติของการตั้งถิ่นฐานนั้น หากไม่มีชุมชนก็จะไม่มีวัดเกิดขึ้นแต่อย่างใด ดังคำบอกเล่าของผู้นำชุมชนในที่มีบทบาทในการนำมรดกวัฒนธรรมมาใช้ในการสื่อสารต่อสาธารณะเพื่อการดำรงอยู่ของคนและชุมชนทำเทียบ

“ป้ายกลอนนี้มันมีมาเมื่อประมาณ 3 ปีที่แล้ว ตอนที่เจ้าอาวาสวัดโพธิ์จะไล่ที่ชาวบ้านนั่นแหละ พวกลุงก็ขึ้นเวทีปราศรัยกัน ไฮปาร์คกัน....เล่าเรื่องอดีตของท่าเตียนที่ผ่านมาแต่ละช่วงแต่ละสมัยให้เค้าฟังกันว่า....กว่าที่พวกเราจะอยู่มาได้อย่างทุกวันนี้ นั่นต้องฝ่าร้อนผ่านหนาวกันมาเยอะแยะเหลือเกิน บรรพบุรุษของพวกเราก็ได้ต่อสู้ แล้วก็ถูกทำลายโดยระบบครั้งแล้วครั้งเล่า” (สัมภาษณ์ ลุงจูด, สิงหาคม 2556)

จากการสัมภาษณ์นอกเหนือจากประเด็นของการสื่อความหมายแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ยังให้มุมมองเพิ่มเติมเกี่ยวกับการให้ความหมาย และการให้ความสำคัญของพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ดังกล่าว โดยคนในชุมชนได้กล่าวถึงความตระหนักรู้ และเข้าใจในความสำคัญของตน ชุมชน และที่มาของพื้นที่ ทั้งนี้เพราะการสื่อสาร ให้ความรู้ การกระตุ้นจากภายในชุมชน จากการทำกลุ่มผู้นำชุมชนมักจะสื่อสารแก่คนในชุมชนเสมอว่าชุมชนท่าเตียนนั้นเป็นชุมชนที่มีความสำคัญ มีความเก่าแก่และเติบโตมาพร้อมกับเมืองกรุงเทพฯ ด้วยวิธีการต่างๆ ในการสื่อสาร เช่น ประภาสเสียงตามสายเพื่อกระตุ้นความพร้อมในการรับมือกับผู้มาเยือน และการนำสื่อต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนในฐานะชุมชนประวัติศาสตร์โดยมาเผยแพร่แก่คนในชุมชน ได้รับทราบตามที่กลุ่มผู้นำชุมชนได้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1: “ชาวบ้านที่นี่เค้ารู้ว่าเค้ามีความเป็นมาอย่างไร เก่าแก่แค่ไหน เพราะเค้ารู้จากที่เราคุยกับเค้า เค้ารู้จากสื่อที่มาถ่ายทอดพวกเรา เอาไปออกสื่อต่างๆนั่นแหละ เราเอามาให้เค้าดูว่าชุมชนเราสำคัญอย่างไรบ้าง คนข้างนอกเค้ามองเราอย่างไร

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2: มันเป็นระบบชุมชนที่เราพยายามกระตุ้นสร้างความเข้าใจให้คนในชุมชน ที่ให้เค้าตระหนักถึงอดีตความเป็นมาของตนเองว่าเป็นอย่างไร ทั้งจากสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุทัศน์ และสื่ออื่นๆ .....อย่างไรในเครื่องกระจายเสียงในชุมชนนี้ละ เราก็จะให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ พูดตลอดเลยว่าพวกเราเป็นชุมชนเก่าแก่ มีประวัติยาวนานพอๆกับกรุงเทพฯ ต้องเตรียมความพร้อมเพื่อต้อนรับคนที่จะมาเยือน ทั้งนักท่องเที่ยว นักศึกษา อาจารย์และคนกลุ่มอื่นๆ ที่เข้ามาในชุมชน” (สัมภาษณ์กลุ่ม, กันยายน 2555)

คนในชุมชนได้กล่าวถึงการละเลยความสำคัญของคนในพื้นที่ต่อการนำเสนอและสื่อความหมาย ที่จัดทำโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมรดกวัฒนธรรม ที่จัดทำพิพิธภัณฑสถานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ประเทศไทย และกรุงเทพมหานคร โดยไม่เกี่ยวข้องกับชุมชนและคนในบริเวณนี้แต่อย่างใด จึงทำให้พวกเขา รู้สึกไม่สนใจและไม่อยากมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมที่ทางพิพิธภัณฑสถานเชิญไปร่วม เพราะคิดว่าเรื่องพวกนั้นไม่ได้เกี่ยวข้องกับอะไรกับพวกเขาเลย ตามที่ผู้ใหญ่ในชุมชนท่านหนึ่งได้กล่าวไว้

“มิวเซียมสยามไม่ได้ทำเรื่องของท่าเตียนนะ ผมเห็นเขาทำเรื่องคนไทย ประเทศชาติ กรุงเทพฯ เรื่องเก่าๆอะไรประมาณนี้ ถ้ามั่วเคยไปคู่มือก็ไม่ได้เคยไปดูจริงจิงหรือกนะ เคยไปผ่านๆ ตอนเค้าเปิดงาน เค้าเคยเชิญกรรมการในท่าเตียนไปดูบ่อยๆ นะ แต่ผมก็เชิญไป ไม่เห็นเกี่ยวอะไรกับเราเลย” (สัมภาษณ์ คุณป้ออ้าย, กันยายน 2555)

สอดคล้องกับความคิดเห็นของหญิงสาวคนรุ่นใหม่ในชุมชนที่กล่าวถึงเนื้อหาในพิพิธภัณฑสถานที่ไม่มีการนำเสนอความเป็นชุมชน ซึ่งต่างจากพิพิธภัณฑสถานในต่างจังหวัดที่ให้ความสำคัญต่อความเป็นท้องถิ่นของพื้นที่นั้นๆ

“ถ้าบอกตรงๆเลยนะ มันไม่ได้บอกอะไรที่เป็นความเป็นชุมชนเลยก็เข้าใจนะนะว่าเค้าอยากทำให้นักเรียน นักศึกษามาดูว่าประวัติประเทศไทยเป็นยังไง แต่เค้าไม่ได้บอกไปถึงว่าความเป็นมาของประวัติชุมชน ของท้องถิ่นมันเป็นยังไง ซึ่งมันต่างจากพิพิธภัณฑสถานต่างจังหวัดในท้องถิ่นในภาคอีสานเค้าก็จะบอกถึงท้องถิ่นเค้าก่อน” (สัมภาษณ์ พี่อู๋, ตุลาคม 2555)

เรื่องการสอดแทรกเนื้อหาที่เล่าเรื่องของชุมชนท่าเตียนในพิพิธภัณฑสถานถึงบทบาทความสำคัญของชุมชนและคนต่อการก่อสร้างขึ้นมาเป็นวัดวาอาราม สถานที่สำคัญต่างๆ ในบริเวณนี้ แต่กลับถูกละเลยการกล่าวถึง อ้างถึงประวัติและความสำคัญของพื้นที่ดังกล่าว

“อย่างในมิวเซียมสยามเนี่ยะ....เรื่องพวกนี้ที่เล่าให้ฟังเนี่ยะ เราต้องการให้มีนะ มันต้องมีการเล่าเรื่อง ปูพื้น ให้รู้ที่มาว่าพวกวิศวกรรมพวกนี้นะมาได้ยังไง จู่ๆมันจะโผล่ขึ้นมาได้ยังไงถ้าไม่มีชุมชน เพราะว่าจริงๆแล้วทำเตียนเนี่ยะเกิดจากการเผาศพ มีการเผาผีสมัยกบฏแขก มักกะสัน ที่มี 336 ศพ นะ ที่เผากันอยู่ฝั่งริมน้ำ เรื่องนี้ตอนนั้นมันอยู่ในช่วงสร้างป้อมวิชัยเยนทร์ ใจ แต่เรื่องพวกนี้ไม่เห็นมีเล่าบ้างเลย.....”
(สัมภาษณ์ ดุจด, กันยายน 2555)

การเปลี่ยนแปลงตาม แผนการพัฒนาในอนาคตเป็นตัวแปรหนึ่งที่ทำให้เกิดการตระหนักเรื่องของการให้ความสำคัญของพื้นที่ทำเตียนนั้น คนในชุมชนทำเตียนเองมองชุมชนในฐานะแหล่งการเรียนรู้ที่จะนำความรู้ไปสู่สาธารณะในอนาคตที่จะมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่คือการเกิดขึ้นของรถไฟฟ้าใต้ดิน การจัดทำจุดบริการข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ที่มีลักษณะคล้ายพิพิธภัณฑ์เล็กๆในชุมชน เพื่อให้คนนอกชุมชนได้มาศึกษาเรียนรู้เรื่องราวและคุณค่าต่างๆที่มีในชุมชน ตามที่น้องเห็น เด็กหนุ่มรุ่นใหม่ในชุมชนได้ให้ความเห็นว่า

“ช่วงนี้ผมเริ่มมีทัวร์จักรยานช่วงกลางคืนผ่านมาแถวนี้ เห็นว่าเขาไปดูปากคลองตลาดแล้วก็อื่นๆกัน กับทำเตียนเขาก็แค่ปั่นผ่านมาแล้วก็ผ่านไปเฉยๆ ส่วนกลางวันก็มีไกด์พานักท่องเที่ยวมาที่นี้บ้างแต่มาแวบๆ มองดูนิดๆหน่อยๆ แล้วก็ไปไม่ได้มาดูอะไรมาก แต่เราน่าจะมีจุดที่เป็นความรู้เหมือนเป็นที่รวมความรู้เอาไว้ศึกษามันก็จะทำให้เขาได้เข้าถึงชุมชนได้มากขึ้น คล้ายๆกับเป็นมิวเซียมเล็กๆ ในทำเตียนก็อาจจะดี เพราะทำเตียนเป็นชุมชนที่มีประวัติ ถ้าเรามีจุดที่รวมข้อมูลไว้ถ้าคนได้เขามาอ่านได้มาดูกัน ....ดูแล้วในอนาคตต้องมีการเปลี่ยนแปลงแน่ๆ คนต้องเข้ามาที่ทำเตียนอีกเยอะเพราะรถไฟฟ้าใต้ดินที่กำลังจะมาแล้ว” (สัมภาษณ์ น้องนกรินทร์, สิงหาคม 2555)

ขณะเดียวกัน พี่นา หญิงวัยกลางคนที่อยู่อาศัยและทำการค้าในทำเตียนมานานกว่า 30 ปี ได้ให้ความเห็นที่สอดคล้องว่า

“ต่อไปนักท่องเที่ยว ฝรั่งเศสจะมากันเค้าจะมาที่นี่ เราก็ต้องมีอะไรให้เค้าดู ถ้าไม่มีอะไรให้เค้าดู เค้าก็จะไม่มา คนก็จะขายของไม่ได้ เราต้องหาอะไรมาดึงดูดทำให้เค้ามาที่นี่ ที่นี้เค้าแก่งังงี้ก็มีอะไรให้ดูอยู่แล้วแหละ พวกตึกเค้าก็มี” (สัมภาษณ์ ลุงป้ออ้าย, กันยายน 2555)

เช่นเดียวกันกับเจ้าหน้าที่ขององค์กรที่มีหน้าที่จัดกิจกรรมและรูปแบบการสื่อความหมายได้กล่าวถึงความสำคัญของการสื่อความหมายว่า

“ของดีที่มีคุณค่าถ้าคนไม่รู้ก็ไม่มีประโยชน์ การสื่อความหมายที่ดี ต้องมีการ *interpret* ก่อน ว่าอะไรคือสาระ คุณค่าที่เราจะนำเสนอ แล้วค่อยเอาไปสื่อความหมาย” (สัมภาษณ์ คุณทวีศักดิ์, ตุลาคม 2556)

ในอีกมุมมองหนึ่งของการมองเห็นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านต่างๆที่อยู่ในเกาะรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะมุมมองต่อชุมชนท่าเตียนในการสื่อความหมายของผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับแผนการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวนั้น ได้แสดงทรรศนะของการทำงานในพื้นที่ชุมชนท่าเตียนไม่ได้มองว่าพื้นที่แห่งนี้มีความสำคัญหรือคุณค่าในการสื่อความหมายเท่าใดนัก

พี่แอนคนในชุมชนที่มีประสบการณ์ท่องเที่ยวชุมชนและพิพิธภัณฑน์ ให้ความเห็นเกี่ยวกับการคาดหวังของการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่มีในชุมชนท่าเตียนผ่านพิพิธภัณฑน์ที่ทางรัฐสร้างขึ้นใกล้ๆบริเวณชุมชนของตน แต่ผลที่ออกมาคือ ไม่มีการนำเสนอใดๆเกี่ยวกับชุมชนเลย

“ตอนแรกนะพี่คิดว่า... ตอนที่มิวเซียมสยามเปิดพี่ยังคาดหวังว่าเขาจะมีเรื่องของท่าเตียน ในเมื่อเขามาเปิดในเขตท่าเตียนก็ควรจะมีบางส่วนที่บอกเรื่องราวของคนแถวนี้ ซึ่งจริงๆแล้วมันไม่มีเลย เรายังงงเลยว่า... จะตั้งพิพิธภัณฑน์ขึ้นมาแต่ทำไมเป็นแบบนี้ คล้ายๆว่า... ไหนๆถ้าคุณมาอยู่บ้านเค้าแล้ว คุณก็ต้องบอกเล่าเรื่องราวของเค้าบ้าง ให้รู้จักที่บริเวณรอบๆนี้บ้าง และให้เกียรติเจ้าบ้านนิดนึง.... “ (สัมภาษณ์ พี่ยู๋, ตุลาคม 2555)

ทั้งนี้คนในชุมชนได้กล่าวถึงทางภาครัฐ ผู้ที่เกี่ยวข้องทิศทางและแนวนโยบายการพัฒนา การจัดการกับพื้นที่และมรดกวัฒนธรรมเกิดมาจากผู้บริหารเพียงไม่กี่คนที่ตัดสินใจและประเมินคุณค่าต่อพื้นที่แห่งนี้ โดยที่มองว่าพื้นที่แห่งนี้เป็นส่วนเกินต่อพื้นที่วัฒนธรรม มีความทรุดโทรมต้องจัดการด่วนการไล่รื้อ

“เป็นเรื่องของคนเก่าๆ จากคนของคณะกรรมการกรุงเทพฯ จากรุ่นเก่าๆ มีไม่กี่คนหรอก ที่เค้าคิดว่า..... คือถ้าพูดกันตรงๆแบบชาวบ้านๆ นะ คือมันเข้าท่านะ ความคิดนี้นะ ชาวบ้าน บ้านมันก็อยู่ของมันดีอยู่แล้ว พื้นที่ตรงนี้เค้าอยู่กันมาเป็นร้อยๆปีแล้ว เค้าบอกว่าพื้นที่ตรงนี้มีประวัติศาสตร์ยาวนานมากกว่ากรุงเทพฯ 200 กว่าปี อะอีก..... ทำเดียนเราเนี่ยะ พูดได้เลยว่าคนเก่าแก่ในคณะกรรมการกรุงเนี่ยะเค้ามองไม่ออก.... เค้ามองว่าที่นี่เป็นจุดที่ทรุดโทรม วิธีการมันก็มีตั้งเยอะแยะ อยู่ๆจะมาไล่คน” (สัมภาษณ์ คุณเกรียงไกร, ตุลาคม 2555)

“เปิดมุมมองให้เห็นทั้งสองฝั่งน้ำระหว่างวัดโพธิ์กับวัดอรุณ.... ถามว่าชาวบ้าน หรือฝรั่งก็ได้เนาะ ถามฝรั่งว่าเค้ามาเที่ยวเค้าอยากจะทำอะไร?

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1: เค้าอยากจะทำสวน หรืออยากจะทำชีวิตคน? ไม่ใช่เนาะ เค้าไม่ได้อยากจะทำสวนนะ เค้าอยากจะทำชีวิตคนตะหาก นี่ขนาดตลาดเราปิดแบบนี้เนาะ ยังมีคนมีฝรั่งเค้ามาเดินทุกวัน เค้าอยากจะทำว่าคนแถวนี้เค้าหากินกันยังไง สวนสวยๆ บ้านเค้าเยอะแยะ ไม่ต้องนั่งเครื่องบินมาดูหรอก

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2: แล้วจะว่าไปนะ สวนมันก็เป็นแหล่งที่ทำให้เกิดอาชญากรรมนะ กลางค้ำกลางคืนมันอันตราย ต้องพยายามมาเผ่าอีก ถามว่าปอด(ทีลีเขียว) แถวนี้น้ำมันพอหรือยัง เยอะแยะเลย ไม่ว่าจะป็นวังสราญรมย์ สวนรมณีนาด สนามหลวง สะพานพุทธฯ ก็มีสวนให้เดิน มันก็พอแล้ว ไร่สอยกันได้เหลือเฟือ”

“ยิ่งคำว่า *Living Museum* ก็ของจริงมันมี ทำไมไม่ไปดู คุณไม่ต้องไปทำห้องนิทรรศการเลย ถ้าจะทำก็ไปทำเรื่องใกล้ๆ ถ้าเรื่องใกล้ๆ อย่างในเกาะรัตนโกสินทร์นี้ไม่ต้องไปทำห้องนิทรรศการเลย เพราะมันมีอยู่แล้ว

แค่ใช้การ link ทำเป็น program กิจกรรมเชื่อมโยงไปยังที่ต่างๆ เท่านั้นเอง พวกนั้นแหละที่เรียกว่า Interpretation (การสื่อความหมาย)” (สัมภาษณ์ คุณธรรณฤทธิ์, พฤษภาคม 2555)

การให้ความสำคัญ การให้ความหมายของพื้นที่ชุมชนท่าเตียนจากมุมมองของคนกลุ่มต่างๆ เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงความสำคัญของพื้นที่ต่อคุณค่า ความเป็นมา ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ดังกล่าว

“จริงๆ แล้วเนื้อหาเกี่ยวกับชุมชนท่าเตียนมีนำเสนอในห้องนิทรรศการของ มิวเซียมสยามนะ แต่มีนิดเดียว ผู้หลักผู้ใหญ่ที่เค้าทำมิวเซียมสยามตั้งแต่แรกเค้าไม่ได้ให้ความสำคัญกับเนื้อหาตรงนี้ แต่ก็นึกแปลกที่เค้าเน้นคำว่า Living Museum แต่ไม่เห็นคำกับชุมชนรอบข้างที่มันมีความเป็นชีวิตกว่าในพิพิธภัณฑ์ บางคนบอกว่านี่ไม่ใช่หน้าที่มิวเซียมสยาม เพราะว่ามิวเซียมสยามเกิดขึ้นมาเพื่อจะเล่าเรื่องเกี่ยวกับประเทศไทยเลยไม่ได้สนใจตรงนี้มาก แต่พอได้ทำงานมาเรื่อยๆ บางช่วงก็เลยมีงานบางโครงการที่สนับสนุนคำว่า Living Museum ที่ติดห้อยมากับการตั้งพิพิธภัณฑ์ อย่างพวกงานวิจัยท่าเตียน-ปากคลอง ที่ได้อาจารย์จาก ม.ศิลปากร มาช่วย” (สัมภาษณ์ คุณธรรณฤทธิ์, พฤษภาคม 2555)

ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในองค์กรที่จัดทำการสื่อความหมายได้สะท้อนปัญหาที่เกิดในงานดังกล่าว ที่ตลอดมามีความพยายามในการจัดกิจกรรมหรือรูปแบบต่างๆ ในการสื่อความหมาย แต่ผลลัพธ์ไม่ได้เกิดแก่ชุมชนโดยแท้จริง ถูกจัดทำขึ้นมาเพื่อให้กิจกรรมนั้นผ่านไปโดยเปล่า

“ที่ผ่านมาชุมชนไม่ได้ประโยชน์จากกิจกรรม จากระบบการสื่อความหมายเท่าที่ควร ที่บอกว่าไม่ได้ประโยชน์นั้นคือในแง่ของการตอบสนองการดำรงอยู่ของเค้า คือเค้าอาจจะรู้ที่มา รู้เรื่องราวของตัวเอง เกิดความรู้ความภูมิใจให้กับตนเอง แต่สิ่งเหล่านั้นมันก็กินไม่ได้ ถ้าปายทำให้เค้ามีกินได้ หรือกิจกรรมที่ทำให้เค้ามีกินได้ ทำให้เกิดการท่องเที่ยวชุมชนได้ หรือทำให้มีคนมาดูงาน โดยที่ไม่ต้องไปเข้าพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ มิวเซียมสยาม นิทรรศน์รัตนโกสินทร์ แต่มาเดินพิพิธภัณฑ์มีชีวิตที่ใช้

กลไกของการสื่อความหมายที่หลายรูปแบบ ทั้งป้ายต่างๆ ผ่านคนถ่ายทอด ผ่านเอกสาร ผ่านกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสวนา พาวเวอร์พอยท์ (power point) การนำเสนอที่เป็นวิชาการเพื่อปูพื้นฐานความรู้ในแบบภาพกว้างก่อน” (สัมภาษณ์ คุณพิรพัฒน์, กันยายน 2555)

เห็นได้ว่าชาวชุมชนต่างมีความรู้ ความเข้าใจต่อตนเองและย่านชุมชนทำเทียน ความสำคัญที่จำเป็นต้องมีการนำเสนอและสื่อความหมายต่อสาธารณะ เช่นกันกับมรดกวัฒนธรรมอื่นๆ ที่อยู่ในบริเวณเดียวกัน กับกระแสการเปลี่ยนแปลง พัฒนาในพื้นที่อนุรักษ์เมืองเก่าบนเกาะรัตนโกสินทร์ พวกเขามีความหวังที่จะถูกให้ความสำคัญและมองว่ามีคุณค่าต่อพื้นที่และต่อสังคม ผ่านการสื่อความหมาย การนำเสนอซึ่งจะนำเสนอในส่วนต่อไป

6.2.4 “การสืบค้นความหมาย” กระบวนการที่หายไปของการสื่อความหมายในชุมชน

ผู้ชำนาญการที่มีส่วนเกี่ยวข้องและเคยร่วมทำงานเกี่ยวกับการสื่อความหมายในชุมชน ทำเทียนได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับการทำการสื่อความหมายนั้น ในฐานะที่เป็นองค์กรที่ส่งเสริมการเรียนรู้ที่อยู่ในชุมชน ย่านดังกล่าว ได้พยายามให้ความสำคัญเกี่ยวกับการสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่บริเวณรอบนอกพิพิธภัณฑ์และการสื่อความหมายของพื้นที่ดังกล่าว โดยกระบวนการของการสื่อความหมายจะต้องเริ่มจากการสืบค้นเพื่อหาคุณค่าด้วยการวิจัย (Research) เพื่อให้ได้ความรู้ คุณค่าของมรดกต่างๆเหล่านั้น จากนั้นจึงนำไปสู่การแปลและตีความหมาย (Interpretation) จนกระทั่งมีการนำเสนอ (Presentation) ออกสู่สาธารณะต่อไป โดยทางสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติเองก็ได้เริ่มจากการสนับสนุนงานวิจัยที่เกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมและคุณค่าของชุมชนรอบนอกเช่นกัน

“ถ้าถามว่าวันนี้ว่า สพร. จะทำอะไรอันนี้ไม่รู้เลยจริงๆ แต่สมัยโน้นภารกิจของพวกเราคือจัดทำพิพิธภัณฑ์ และก็มีมุมมองโดยพื้นที่โดยรอบคือ ชุมชนในย่าน และในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ โดยมีแนวคิดที่พิพิธภัณฑ์ของเราต้องมีความผูกพันกับที่ตั้ง ซึ่งถือเป็น Living Museum ในแบบที่เราต้องเข้าไปนำเสนอข้อมูล เรื่องราว และความรู้ให้ได้ ไม่ใช่เรามีเนื้อหาจบลงแค่ในพิพิธภัณฑ์โดยที่ไม่ออกนอกกรั้ว และยิ่งแนวคิดของเรามีตั้งแต่แรกแล้ววันนี้เราต้องทำเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ของเราขยายไปสู่ส่วนภูมิภาคต่างๆ แต่ก็ไต่ยุบไป คราวนี้ต้องกลับมาชัดเจนกับพื้นที่ที่มีอยู่แล้ว

ด้วยการจัดทำ *Living Museum* โดยที่เข้าไปจัดแสดงนิทรรศการบอกเล่าเรื่องราวให้ผู้คนที่เห็นคุณค่า เริ่มตั้งแต่การ *Research, Interpretation* แล้วก็ *Presentation* ในการนำเสนอเรื่องราว ซึ่งเราก็จะเอาไปจัดแสดงในพื้นที่ตรงนั้นเลย จึงได้มีการนำร่องเริ่มจากการทำงานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนท่าเตียน-ปากคลองตลาดเป็นต้นมา” (สัมภาษณ์ คุณรณฤทธิ์, พฤษภาคม 2555)

ทั้งนี้กระบวนการสื่อความหมายในขั้นตอนของการสืบค้นมรดกนั้น ดังที่สถาบันพิพิธภัณฑการเรือนรัฐแห่งชาติได้เคยทำไว้ด้วยการใช้วิธีการทางโบราณคดีเข้ามาช่วยในการสืบค้นทางประวัติศาสตร์ ถือเป็นวิธีที่สามารถนำหลักฐานเหล่านั้นมาช่วยให้สามารถลำดับเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น จากนั้นก็เป็นการนำเอามรดกวัฒนธรรมเหล่านั้นมาประเมินคุณค่าก่อนที่จะนำไปสู่ขั้นตอนการอนุรักษ์และตีความมรดกวัฒนธรรมเหล่านั้นต่อไป

“โดยส่วนตัวแล้วก็มีแนวคิดของการสื่อความหมายกับชุมชนรอบๆ พิพิธภัณฑ(มิวเซียมสยาม) ที่นำกระบวนการทางโบราณคดีที่จะมาช่วยสืบค้นประวัติศาสตร์ เรื่องราวที่มีอยู่อย่างเป็นลำดับแล้วเราก็จะรู้ว่าเรื่องอะไรบ้างที่มันหายไป อะไรบ้างที่สิ่งที่มีคุณค่าทางเป็นกายภาพและอะไรบ้างที่เป็นสิ่งที่ไม่ใช่กายภาพ สิ่งพวกนี้ต้องมีการสืบค้นก่อนแล้วค่อยมาถึงขั้นตอนของการตีความว่าสาระสำคัญของสิ่งเหล่านั้นคืออะไร ก่อนที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนท่าเตียนเพื่อให้อุปโภคบริโภคตามสาระของการตีความ หรือเนื้อหาของการตีความนั้นๆ” (สัมภาษณ์ คุณรณฤทธิ์, พฤษภาคม 2555)

กิจกรรมนี้เป็นรูปแบบหนึ่งของการนำเสนอในแบบพิพิธภัณฑมีชีวิต (*Living Museum*) เป็นกระบวนการที่ต้องเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลักในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว

สำหรับชุมชนท่าเตียนนั้น ในการทำงานการสื่อความหมายยังเกิดกระบวนการที่ไม่สมบูรณ์ เพราะยังขาดขั้นตอนในการสืบค้น ค้นหาคุณค่า ความหมายของมรดกวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนอย่างจริงจัง กิจกรรมดังกล่าวนอกจากต้องเกิดจากชุมชนเองแล้วยังต้องการการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยในแต่ละกระบวนการตั้งแต่การสืบค้นเรื่องราว คุณค่าของมรดก

ตีความ ถอดรหัสของมรดกเหล่านั้น เพื่อนำไปนำเสนอผ่านรูปแบบการสื่อความหมายที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนที่เป็นอยู่

“เรามีมุมมอง *Living Museum* แนวคิดของเราที่มีอยู่แล้วคือการทำ
เครือข่าย โดยเริ่มจาก *research* โดยให้คนชุมชนเป็นคนทำ.....
.....เราต้องค้นความหมาย ค้นคุณค่าจากสิ่งนั้นๆก่อน ตอนนี้งานสื่อ
ความหมายยังไม่สามารถทำได้อย่างจริงจังและยั่งยืน สำหรับทำเดียนั้น
เรายังขาดการสืบค้น หากความหมาย หากคุณค่ากันเสียก่อน ต้องมานั่งคุยกัน
ก่อนว่าเราจะนำเสนอสาระ คุณค่า เนื้อหา เรื่องราวอะไร เพื่ออะไร แล้วทำ
การถอดรหัส ตีความและนำเสนอสาระพวกนั้นออกมาโดยผ่านการ
ออกแบบรูปแบบการสื่อความหมายด้วยวิธีต่างๆที่เหมาะสม”
(สัมภาษณ์ คุณรณฤทธิ, พฤษภาคม 2555)

เช่นเดียวกับผู้มีส่วนร่วมในการทำงานเกี่ยวกับการสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรม
ในย่านชุมชนที่อยู่ในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ ที่เคยทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับการสื่อความหมายในย่าน
ต่างๆ โดยเฉพาะชุมชนบางลำภู ทำให้เกิดบทเรียนเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการสื่อความหมาย โดย
มองว่า การคิดค้นวิธีการสื่อความหมายนั้นจะต้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชน โดยที่รูปแบบและ
เนื้อหาของการสื่อความหมายนั้นจะต้องมีความเชื่อมกับชาวบ้านและชุมชน ต้องไม่เป็นที่สร้าง
ขึ้นมาแล้วทิ้งไว้โดยที่ชุมชนไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องใดๆเลย ตัวอย่างของการทำงานที่เคยจัดโดย
บริษัทเอกชนที่ดำเนินการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมได้จัดขึ้นนั้น โดยที่ไม่มีการบูรณาการ เชื่อมโยง
เข้ากับชุมชน การสื่อความหมายนั้นก็จะขาดความมีชีวิตชีวา ไม่เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผลและ
ประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อเป้าหมายที่วางเอาไว้

“การสื่อความหมายนั้นไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่การสื่อความหมาย
นั้นต้องยึดโยงกับการคงอยู่ของพื้นที่ มรดกที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ ทำอย่างไรให้
ระบบการสื่อความหมายไปโยงกับคน กับกิจกรรมที่จะเกิดขึ้น ไม่ใช่เป็น
การสื่อความหมายที่มีขึ้นอย่างลอยๆ แล้วทิ้งไว้วันนั้นมันก็ไม่เวิร์ค เช่น ถ้ามี
กิจกรรมแล้วทำโดยออร์แกนไนซ์เซอร์ หรือทำโดยองค์กรในพื้นที่อย่างเดียว
นั้นมันก็ไม่ใช่ แต่เป็นการที่คิดว่าทำอย่างไรให้ชุมชนเข้มแข็งและลุกขึ้นมา
จัดการตัวเองในการสื่อความหมาย และเรื่องระบบการสื่อความหมาย

จะต้องบูรณาการกับสิ่งอื่นๆ ที่จะถูกใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ
ยั่งยืนและได้ประโยชน์” (สัมภาษณ์ คุณรณฤทธิ, พฤษภาคม 2555)

รูปแบบของการสื่อความหมายที่ควรนำไปใช้ในชุมชน เบื้องต้นนั้นควรมีการสอบถาม
ขอความคิดเห็นของชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ การออกแบบเครื่องมือ วิธีการสื่อความหมายขึ้นมา
ต้องให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ไม่ขัดต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของพวกเขา
ดังตัวอย่างที่ มิวเซียมสยาม สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ ได้เริ่มดำเนินการ โครงการพิพิธภัณฑ์มีชีวิต
(Living Museum) ขึ้นในชุมชนปากคลองตลาด โดยการจัดนิทรรศการที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคน
ในตลาด นำเสนอวิถีของตลาดดอกไม้ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ โดยการจัดขึ้นดังกล่าวได้คำนึงถึง
ความเหมาะสมต่างๆ ต่อบริบทของชุมชน

“กิจกรรมที่จะทำสิ่งที่สำคัญต้องถามเค้าด้วยนะว่าเค้าจะเอาด้วยมั๊ย
อย่างแฉะๆ นี้ไม่ค่อยมีเด็ก มีแต่แม่ค้า พ่อค้า คนทำมาหากิน กิจกรรมที่ทำ
ต้องคิดว่าต้องทำอะไรที่เค้าสะดวกกับชีวิตเค้าด้วย หลังๆมาที่บอกว่าได้
ทำกิจกรรม Living Museum ที่กำลังเริ่มทำกับชุมชนปากคลองตลาดอยู่ ที่มี
การไปจัดนิทรรศการในตลาด” (สัมภาษณ์ คุณรณฤทธิ, พฤษภาคม 2555)

ข้อคิดเห็นในการสื่อความหมายที่ได้กล่าวมานั้นเป็นการถ่ายทอดจากประสบการณ์การ
ทำงานการสื่อความหมายด้วยรูปแบบต่างๆ จากชุมชนต่างๆ ในเกาะรัตนโกสินทร์บางชุมชนที่มี
ความเหมาะสมที่จะนำเครื่องมือดังกล่าวไปใช้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประโยชน์สูงสุดกับ
กลุ่มเป้าหมายทุกฝ่ายของการดำเนินงาน จะเห็นได้ว่าผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้มองการสื่อความหมายใน
พื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ ย่านเก่าต่างๆ ในฐานะเครื่องมือในการสนับสนุนให้เกิดบรรยากาศของ
การเรียนรู้แบบ พิพิธภัณฑ์มีชีวิต(Living Museum) ที่ไม่ได้จำกัดการจัดแสดง การนำเสนอเรื่องราว
ของชุมชน ย่านต่างๆ เฉพาะในรูปแบบของห้องนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์เท่านั้น นอกจากนี้ใน
กระบวนการทำงานการสื่อความหมายนั้นต้องให้ความสนใจและเน้นการสร้างกระบวนการของการ
มีส่วนร่วมของชุมชน เพราะชุมชนเป็นผู้ที่รู้จักภาพ เงื่อนไข บริบทต่างๆ ของชุมชนตนเองมาก
ที่สุด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีหน้าที่ในการสนับสนุนในเรื่องทรัพยากรที่ช่วยส่งเสริมให้เกิด
กระบวนการ และบรรยากาศของการสร้างกระบวนการสื่อความหมายที่เหมาะสมและอย่างบูรณา
การต่อชุมชนนั้นๆ

6.2.5 การเกิดขึ้นของกระบวนการสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วม

การเกิดขึ้นของกระบวนการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในบริบทของชุมชนประวัติศาสตร์ทำเดียนั้น เมื่อพิจารณาจากเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ส่งผลต่อการเกิดการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนนั้นคือ การเกิดสถานการณ์ของการไถ่เรือที่เกิดจากความต้องการของภาครัฐที่ต้องการจัดการกับพื้นที่ในเกาะรัตนโกสินทร์ ในบริเวณริมน้ำเพื่อเปิดมุมมองให้เกิดภูมิทัศน์ที่สวยงามต่อนักท่องเที่ยว และการขอที่ดินจากวัดที่อยู่ในชุมชน เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดกระบวนการการออกแบบการสื่อความหมายของกลุ่มตนเองต่อสาธารณะ

ในขณะเดียวกันทางภาครัฐ ในส่วนของการทำงานเกี่ยวกับการจัดการมรดกวัฒนธรรมก็ได้มีการจัดงานในการนำเสนอมรดกเหล่านี้ของชุมชนในเกาะรัตนโกสินทร์ ที่มีการปิดถนนเพื่อให้เกิดถนนสายวัฒนธรรมในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ เงื่อนไขที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรจากนอกชุมชนดังกล่าวจึงเป็นตัวแปรสำคัญในการเกิดความคิด การสร้างและออกแบบรูปแบบการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนแห่งนี้ ที่เกิดจากการปรับตัว

เงื่อนไขต่างๆที่ทำให้เกิดกระบวนการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมโดยชุมชนดังต่อไปนี้

1) การปรับตัวเพื่อการต่อรองกับอำนาจรัฐและอื่นๆ จากการใช้เรือและเวเนคืนที่ดินบริเวณที่อยู่อาศัยในชุมชน

2) กระแสของการฟื้นฟูเมืองนำอยู่ที่ให้คุณค่ามรดกวัฒนธรรมในย่านเก่าบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์

3) การปรับตัวทางเศรษฐกิจเพื่อความอยู่รอดของคนในชุมชน

โดยรูปแบบที่ชุมชนได้ร่วมกันคิด สร้างและออกแบบรูปแบบการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม ได้แก่

1) การสื่อความหมายด้วยพิธีกรรมและงานฉลอง (Community Ritual and Ceremony)

2) รูปตราสัญลักษณ์ของชุมชน (Community Logo)

3) “บุคคล” ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวต่างๆได้ (Community Interpreter)

นอกจากการสื่อความหมายที่ทางชุมชนได้ร่วมกันคิดสร้างและออกแบบในการนำเสนอขึ้นเองนั้น โดยเป็น “การสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมต่อสาธารณะ” หรือเป็นการสื่อความหมายภายนอกกลุ่มแล้ว จากการศึกษาครั้งนี้ยังพบว่า ในชุมชนยังมี “การสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมภายในกลุ่ม” เพื่อจุดประสงค์ในการสืบสานและส่งต่อ สืบทอดมรดกต่างๆเหล่านี้ให้แก่คนรุ่นหลังอีกด้วย

ในการกำหนดเนื้อหาของมรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวเกิดจากความต้องการในการสื่อความหมายเนื้อหาของมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนประวัติศาสตร์ทำเตียนจากคนนอกชุมชนและคนในชุมชน โดยสามารถแบ่งเนื้อหาการนำเสนอกลุ่มเนื้อหาได้ดังต่อไปนี้

6.3 แนวทางการนำเสนอเนื้อหาและรูปแบบการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในบริบทย่านชุมชนทำเตียน

6.3.1 กลุ่มเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ ที่มา และความสำคัญของพื้นที่ชุมชนทำเตียน

มรดกทางวัฒนธรรม

การให้ความหมาย คุณค่าของพื้นที่ในชุมชนที่เชิงประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะการใช้ความหมายของ “ชื่อ (Name)” ของทำเตียนถึงที่มาต่างๆเกี่ยวกับชื่อชุมชน พัฒนาการและการใช้พื้นที่ในแต่ละยุคสมัยอันเชื่อมโยงมาสู่การมีตัวตนของชุมชนในปัจจุบัน

ความสำคัญ

ในฐานะย่านวังเก่าเจ้านาย เป็นแหล่งย่านการค้าส่งสินค้าของชำ เป็นศูนย์กลางการคมนาคมทาง น้ำในอดีตจนพัฒนามาเป็นศูนย์กลางการเดินทางไปสู่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมต่างๆในกรุงเทพมหานคร ในปัจจุบัน

การตีความ

การสะท้อนเรื่องการใช้พื้นที่ โดยชี้ให้เห็นความสำคัญของพื้นที่ดังกล่าว นั้น เป็นส่วนหนึ่งของการให้ความหมายและคุณค่าของพื้นที่ นอกจากนี้ยังมองเห็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่บอกเรื่องราว เชื่อมโยงกับเหตุการณ์สำคัญของพื้นที่ของชุมชนทำเตียนและประวัติศาสตร์นอกพื้นที่ชุมชนอีกด้วย

รูปแบบการสื่อความหมาย

ในการสื่อความหมายของเนื้อหาหมวดดังกล่าวเหมาะสมกับรูปแบบของการสื่อความหมายแบบนิทรรศการลักษณะในร่มและกลางแจ้ง (exhibition and display) และสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ เช่น โปสเตอร์ หนังสือคู่มือ เกมส์ ปฏิทิน หรือสติกเกอร์ (publication/printed media)

6.3.2 กลุ่มเนื้อหาวิถีชีวิตของคนในชุมชน

มรดกทางวัฒนธรรม

วิถีชีวิต และบรรยากาศของความเป็นชุมชนท่าเตียน สิ่งที่น่าสนใจให้เห็นภาพของวิถีชีวิตที่ชัดเจนคือ เป็นอาชีพต่างๆ ที่มีบทบาทต่อชุมชน ตั้งแต่ดั้งเดิมในอดีตที่ส่งทอดจนกลายมาเป็นอาชีพของคนในชุมชนปัจจุบัน ได้แก่ อาชีพค้าขาย (ค้าส่ง โชห่วย อาหารทะเลแห้ง น้ำพริก ไข่เค็ม คำน้ำมัน ยาสมุนไพร อุปกรณ์นวด อาหารข้างทาง อาหารในร้าน ของที่ระลึก) อาชีพบริการ(บริการเรือท่องเที่ยว เรือค่วน เรือข้ามฟาก บริการนวดแพทย์แผนไทย บริการนำเที่ยว)

ความสำคัญ

วิถีชีวิตของคนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ควรสื่อสารต่อสาธารณะ ถือเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงลักษณะสำคัญ ความเป็นเฉพาะตัวของชุมชนนั้นๆ

การตีความ

ด้วยลักษณะของทำเลที่ตั้งของชุมชนที่เป็นชุมชนริมน้ำที่ค่อนข้างใกล้กับปากน้ำสามารถเชื่อมไปสู่คลองเล็กๆ และแม่น้ำสายต่างๆ จึงทำให้เกิดเป็นชุมชนเมือง “ท่า” เกิดเป็นศูนย์รวมของคนจากที่ต่างๆ วิถีชีวิตของคนในชุมชนนี้จึงค่อนข้างสอดคล้อง สัมพันธ์กับแม่น้ำ และวิถีชีวิตของคนที่แตกต่างกันไหลมาจากที่ต่างๆ จนกลายเป็นชุมชนริมน้ำ

ความหลากหลายของผู้คนที่เดินทางเข้ามาสู่พื้นที่ดังกล่าวโดยเฉพาะชาวจีนที่ได้นำทักษะต่างๆ ติดตัวมาจากการย้ายถิ่นฐานมาสู่แผ่นดินสยาม ได้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนแห่งนี้ให้กลายเป็นย่านชุมชนการค้า ความพลุกพล่าน เกิดการปะทะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของคนหลากหลายกลุ่มที่เดินทางเข้ามาสู่ชุมชนแห่งนี้ โดยนำเสนอเน้นให้เห็นพลวัตและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ที่มีเงื่อนไขมาจากกระแสของการท่องเที่ยว แผนแม่บทในการพัฒนาเกาะรัตนโกสินทร์ แผนการพัฒนาที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและขยายเมือง เป็นต้น

รูปแบบการสื่อความหมาย

การสื่อความหมายเพื่อการสร้างการรับรู้ต่อคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของรูปแบบวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นคือ การกิจกรรมนำเที่ยวและเดินชม (Walking Tour) เพื่อให้ได้เกิดการรับรู้จากการสัมผัสด้วยประสบการณ์จริง

การจัดวงเสวนา พูดคุยและถกเถียง เป็นการสื่อความหมายในลักษณะที่เห็นการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน เพื่อให้สาธารณะรับรู้และเข้าถึงข้อมูลในชุมชนอย่างเท่าทันเหตุการณ์

6.3.3 กลุ่มเนื้อหาอาคารสถาปัตยกรรมในพื้นที่ชุมชน

มรดกทางวัฒนธรรม

กลุ่มเนื้อหาชุดนี้ประกอบไปด้วย 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) อาคารอนุรักษ์ที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมที่เป็นแบบยุโรป 2) อาคารตึกแถวบริเวณซอยประตูนกยูงที่สันนิษฐานช่วงอายุในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีลักษณะคล้ายกับตึกแถวบริเวณซอยสะพานพุทธ 3) ตัวอาคารของตลาดท่าเตียน และ 4) อาคารไม้เก่าบริเวณท่าเรือท่าเตียน ที่ยังคงสภาพและมีคุณค่าอยู่ในปัจจุบัน

ความสำคัญ

กลุ่มอาคารต่างๆ ดังกล่าวที่ยังปรากฏรูปแบบของอาคารสถาปัตยกรรมนั้นมีความโดดเด่น สวยงามและมีความสำคัญทางสังคมวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ฯลฯ ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราว วิวัฒนาการของพื้นที่ชุมชนท่าเตียน โดยสามารถเชื่อมโยงกับบริบทนอกชุมชนได้

การตีความ

จากหลักฐานของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ยังคงปรากฏให้เห็นและหลักฐานทางเอกสาร และคำบอกเล่าของคนร่วมสมัยในชุมชนและนอกชุมชน มรดกทางวัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะแบบตึกแถวดังกล่าวที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ในฐานะย่านที่อยู่อาศัย ย่านการค้าที่สำคัญของเมืองในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ ส่วนรูปแบบรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมในตัวอาคารที่นั้นได้รับอิทธิพลจากพลวัตทางสังคมและบริบททางสังคมในแต่ละช่วง เช่น ช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 และช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

รูปแบบการสื่อความหมาย

การสื่อความหมายเพื่อการสร้างการรับรู้ต่อคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมนั้นด้วยรูปแบบการสื่อความหมายทางสถาปัตยกรรม ที่นำเสนอความงามและคุณค่าของตัวอาคารต่อการรับรู้ของประสบการณ์ทางสายตา นอกจากนี้ด้วยรูปแบบการสื่อความหมายด้วยสื่อของนิทรรศการ และกิจกรรมนำเที่ยวและเดินชม (Walking Tour) ที่สามารถเล่าเรื่อง ถ่ายทอดถึงความงาม คุณค่าของมรดกดังกล่าวได้

6.3.4 กลุ่มเนื้อหาความศรัทธา ความเชื่อในชุมชน

มรดกทางวัฒนธรรม

มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นความเชื่อของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทางศาสนา ความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อวัดโพธิ์ และความเชื่อเรื่องเทพต่างๆ ศาลเจ้าที่คนในชุมชนให้ความเคารพ นับถือ ได้แก่ 1) ศาลเจ้าพ่อต้นไทร 2) ศาลเจ้าพ่อพระภูมิ หรือศาลพระภูมิเจ้าที่สหกรณ์ มีชื่อเรียกภาษาจีนแต้จิ๋วว่า “เจียวตี้เหล่าเอี้ยะ” 3) ศาลเจ้าพ่อฟ้าสว่าง 4) ศาลเจ้าพ่อกวนอู 5) ศาลเจ้าพ่อ สาสดี หรือ ศาลเจ้าสุรินทร์

นอกจากนี้ความเชื่อยังรวมไปถึงเรื่องเล่า ตำนานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เช่น ตำนานยักษ์วัดโพธิ์ ยักษ์วัดแจ้ง ตำนาน “ท่าเตียน” ที่เพี้ยนมาจาก “ฮาเตียน” ตำนาน “ท่าเตียน” เมื่อครั้งไฟไหม้จวนราบ โลงเตียน

ความสำคัญ

ศาลเจ้าส่วนใหญ่ถูกตั้งอยู่บนพื้นที่ชุมชนท่าเตียนมากกว่า 60 ปี ส่วนใหญ่เป็นเทพเจ้า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นความเชื่อของคนจีนเป็นส่วนใหญ่ ความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้มักให้โชคลาภแก่ผู้เคารพในเรื่องของการทำมาหากิน ค้าขาย และการเดินทาง การสร้างศาลเจ้าที่มีในชุมชนจึงน่าจะมาจากคนในชุมชนและคนนอกพื้นที่ที่เดินทางเข้ามาค้าขายในชุมชน

การตีความ

การมีอยู่ของศาลเจ้าจำนวนมากนี้สะท้อนให้เห็นความศรัทธา ความเชื่อของคนในชุมชนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เอื้อต่อปัจจัยและบริบทต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ตลอดจนความเชื่อต่างๆเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งในการระบุนามเป็นตัวตน ระบุที่มา และให้ความหมายต่อสิ่งต่างๆของคนในชุมชน

รูปแบบการสื่อความหมาย

- ความเชื่อทางศาสนา

ในการสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรมเนื้อหาดังกล่าวที่เหมาะสมคือ การสื่อความหมายจากการประกอบพิธีกรรม ประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวกับความเชื่อของคนในชุมชนเพื่อแสดงและสื่อความหมายถึงความเชื่อจากพิธีกรรมที่คนในชุมชนร่วมกันจัดขึ้น

นอกจากนี้ยังมีรูปแบบการสื่อความหมายที่เหมาะสมกับเนื้อหาดังกล่าวคือ นิทรรศการลักษณะในร่มและกลางแจ้ง (Exhibition and Display) และสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ เช่น โปสเตอร์ หนังสือคู่มือ เกมส์ ปฏิทิน หรือสติกเกอร์ (publication/printed media)

- ตำนานเรื่องเล่า

ในการสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรมเนื้อหาดังกล่าวที่เหมาะสมคือ การใช้ตัวกลางในการสื่อความหมายที่เป็นคน (Interpreter) ที่ทำหน้าที่ในการเล่าเรื่องแบบปากต่อปาก (Oral Narrative) แก่ผู้รับสาร

6.3.5 กลุ่มเนื้อหาภูมิปัญญาในชุมชน

มรดกทางวัฒนธรรม

ภูมิปัญญาที่มีในชุมชนที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ส่งทอดมาถึงคนปัจจุบันในชุมชนนั้น ได้แก่ 1) ภูมิปัญญาทางด้านยาสมุนไพรแผนโบราณ 2) ภูมิปัญญาการนวด

ความสำคัญ

ภูมิปัญญาที่มีในชุมชนถือเป็นทรัพยากรอันมีค่าที่ถ่ายทอดมาจากวัดโพธิ์ ที่อยู่คู่ชุมชนท่าเตียนมาอย่างยาวนานนับแต่ที่มีการตั้งชุมชนในสมัยอยุธยา คนในชุมชนได้นำความรู้ทางด้านการนวดและตำรายาโบราณจากวัดโพธิ์มาใช้ในชีวิตและประกอบอาชีพของคนในชุมชน จนได้รับการกล่าวขานศาสตร์ทั้ง 2 ด้านนี้โดยทั่วไปว่าเป็น “ตำหรับวัดโพธิ์” โดยมีร้านยาโบราณที่ได้สูตรยามาจากวัดนำมาปรุงขายจนขยายกิจการรุ่งเรืองในนาม “ยาตราใบโพธิ์” ที่มีชื่อเสียงมาถึงปัจจุบัน

การตีความ

ถือเป็นสิ่งที่มีคุณค่าแก่คนในชุมชนและคนนอกชุมชนที่มาซื้อและรับบริการสิ่งเหล่านี้ สำหรับคนในชุมชนถือได้ว่าได้นำเอาภูมิปัญญาเหล่านี้มาใช้ในชีวิตประจำวันกระทั่งนำมาประกอบเป็นอาชีพ จนสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน

รูปแบบการสื่อความหมาย

การสื่อความหมายที่เหมาะสมกับเนื้อหาหมวดทางวัฒนธรรมดังกล่าวที่เหมาะสมคือ การนำเที่ยวและเดินชม (Walking Tour) และนิทรรศการลักษณะในร่มและกลางแจ้ง (exhibition and display)

**7.1.4 รูปแบบและเทคนิคที่ควรนำมาใช้ในการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของ
บริบทชุมชนประวัติศาสตร์ทำเตียน**

**7.1.4.1 รูปแบบและเครื่องมือการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่มีกร
ทดลองใช้มาก่อน**

- 1) การจัดวงพูดคุยและอภิเษียง (Organized Talks and discussion)
- 2) การบริการข้อมูลข่าวสาร (Information Duty)
- 3) การนำเที่ยวและเดินชม (Walking Tour)
- 4) นิทรรศการลักษณะในร่มและกลางแจ้ง (exhibition and display)
- 5) สัญลักษณ์ ป้ายจัดแสดง (Sign and Exhibition labels)
- 6) สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ (publication/printed media) เช่น โปสเตอร์ หนังสือ
คู่มือ เกมส์ ปฏิทิน แผนที่ หรือสติ๊กเกอร์
- 7) ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ (online electronic
media)

**7.1.4.2 รูปแบบและเครื่องมือการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่พบใน
บริบทชุมชนประวัติศาสตร์ทำเตียน**

- 1) การสื่อความหมายด้วยพิธีกรรมและงานฉลอง (Community Ritual
and Ceremony)
- 2) รูปตราสัญลักษณ์ของชุมชน (Community Logo)

3) “บุคคล” ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ได้ (Community Interpreter)

7.1.4.3 เครื่องมือและรูปแบบการสื่อความหมายที่น่าจะนำมาใช้ในการสื่อความหมายในบริบทชุมชนประวัติศาสตร์ทำเตียน

1) โปรแกรมประยุกต์ หรือ ซอฟต์แวร์แอปพลิเคชันบนโทรศัพท์มือถือ (Mobile phone Application Software)

รูปแบบและเทคนิคที่ควรนำมาใช้ในการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของบริบทชุมชนประวัติศาสตร์ทำเตียน

รูปแบบและเครื่องมือการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่มีการทดลองใช้มาก่อน

- 1) การจัดวงพูดคุยและถกเถียง (Organized Talks and discussion)
- 2) การบริการข้อมูลข่าวสาร (Information Duty)
- 3) การนำเที่ยวและเดินชม (Walking Tour)
- 4) นิทรรศการลักษณะในร่มและกลางแจ้ง (exhibition and display)
- 5) สัญลักษณ์ ป้ายจัดแสดง (Sign and Exhibition labels)
- 6) สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ (publication/printed media) เช่น ไปสเตอร์ หนังสือคู่มือ เกมส์ ปฏิทิน แผนที่ หรือสติ๊กเกอร์
- 7) ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ (online electronic media)

รูปแบบและเครื่องมือการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่พบในบริบทชุมชนประวัติศาสตร์ทำเตียน

- 1) การสื่อความหมายด้วยพิธีกรรมและงานฉลอง (Community Ritual and Ceremony)
- 2) รูปตราสัญลักษณ์ของชุมชน (Community Logo)
- 3) “บุคคล” ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ได้ (Community Interpreter)
- 4) บทเพลง (Song lyrics)
- 5) ภาพยนตร์ (Movies)

เครื่องมือและรูปแบบการสื่อความหมายที่น่าจะนำมาใช้ในการสื่อความหมายในบริบทชุมชนประวัติศาสตร์ทำเตียน

- 1) โปรแกรมประยุกต์ หรือ ซอฟต์แวร์แอปพลิเคชันบนโทรศัพท์มือถือ (Mobile phone Application Software)
- 2) ของที่ระลึก (Souvenir)

สรุป

การรับรู้ภาพลักษณ์ชุมชนท่าเตียนแก่คนทั่วไปเป็นการรับรู้ในระดับที่ “ค่อนข้างน้อย” คนที่รู้จักส่วนใหญ่เป็นคนค่อนข้างมีอายุมากกว่าวัยรุ่น การรับรู้ภาพลักษณ์ในแง่บวก คือ การที่ท่าเตียนดิตริมน้ำ เป็นศูนย์กลางที่เชื่อมแหล่งท่องเที่ยวของเส้นทางแม่น้ำและย่านเก่าในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ เป็นแหล่งค้าส่ง (ยี่ป้า) ของทะเลแห่งแหล่งสำคัญในกรุงเทพฯ และยังมีชื่อเสียงโด่งดังในเรื่องการนวดและยาสมุนไพรแผนโบราณที่มาจากตำหรับวัดโพธิ์ ส่วนการรับรู้ภาพลักษณ์ในแง่ลบ คือ เป็นแหล่งที่ผู้คนพลุกพล่าน เป็นแหล่งตลาดของทะเลแห่งที่ส่งกลิ่นเหม็น ไร้การจัดระเบียบ ไม่น่ามาเดินเที่ยว ซึ่งการรับรู้ดังกล่าวเกิดจากการรับรู้จากสื่อออนไลน์และการมาเยือนยังชุมชนท่าเตียน เช่น สื่อประเภทเพลงและภาพยนตร์ที่เคยผลิตขึ้นมาในยุคก่อน แต่เป็นการรับรู้ที่เกิดจากการรับสื่อ (Media) ต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นมาก่อนหน้านี้ซึ่งถูกอ้างถึงท่าเตียน โดยไม่ได้ตั้งใจที่จะสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนท่าเตียนแต่อย่างใด ส่วนสื่อในยุคร่วมสมัยมักไม่ปรากฏการรับรู้เท่าใดนัก

นอกจากนี้การรับรู้ที่เกิดจากรูปแบบการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่จัดทำขึ้นในบริเวณชุมชน ได้แก่ ป้ายสัญลักษณ์ชุมชน(รูปเรือสำเภา) ป้ายจัดแสดงข้อมูล การจัดวางพุดกุยเสวนา การบริการข้อมูลข่าวสารจากและการเดินเที่ยวชม หนังสือ แผนที่ เป็นต้น โดยส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือ รูปแบบการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่จัดทำขึ้นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในขณะที่การสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่เกิดจากการจัดการโดยรัฐยังไม่เกิดประสิทธิภาพเท่าที่ควรทั้งการตีความและรูปแบบการสื่อความหมาย ในขณะที่การสร้างกระบวนการสื่อความหมายที่เกิดจากชุมชนค่อนข้างได้ผล แต่ต้องอาศัยความร่วมมือและการสนับสนุนจากผู้ที่เกี่ยวข้องต่อไป

บทที่ 7

สรุปผลวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสำคัญกับการศึกษาการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนท่าเตียนทั้งเนื้อหาและรูปแบบการสื่อความหมายที่ใช้ในปัจจุบัน ตลอดจนความคิดเห็นต่อการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมเหล่านั้น โดยมีคำถามวิจัยถึงภาพลักษณะการท่องเที่ยวจากการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมเหล่านั้นเป็นอย่างไร ผลสรุปการวิจัยและข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยผู้วิจัยได้แบ่งเป็นประเด็นที่จะนำเสนอในบทนี้ดังต่อไปนี้

- 1) สรุปผลการวิจัย
- 2) อภิปรายผล
- 3) ปัญหาที่พบ
- 4) ข้อเสนอแนะ
- 5) หัวข้อวิจัยที่เกี่ยวข้องในอนาคต

7.1 สรุปผลการวิจัย

การสื่อความหมายและนำเสนอมรดกวัฒนธรรมในชุมชนท่าเตียนนั้น สามารถสรุปประเด็นผลการวิจัยได้ 3 ประเด็น คือ

7.1.1 การรับรู้ภาพลักษณะการท่องเที่ยวของชุมชนท่าเตียนจากการสื่อความหมายและนำเสนอมรดกวัฒนธรรม

การศึกษาภาพลักษณะการท่องเที่ยวหรือการรับรู้เกี่ยวกับคุณค่า ความหมายของมรดกวัฒนธรรมในแหล่งมรดกชุมชนท่าเตียนนั้น จากการสำรวจการสื่อความหมายและนำเสนอมรดกวัฒนธรรมที่ปรากฏและสัมภาษณ์ความคิดเห็นต่อเนื้อหาและรูปแบบจากคนนอกชุมชน สรุปผลการวิจัยได้ว่า เนื้อหาและรูปแบบในการสื่อสารคุณค่า ความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนท่าเตียนต่อคนนอกชุมชนนั้นยังไม่สามารถทำให้คนรู้จักและเข้าใจความหมายและคุณค่าของมรดกเหล่านั้นได้เท่าที่ควร

การรับรู้ของคนนอกชุมชนนั้น โดยทั่วไปชื่อของ “ท่าเตียน” ที่เป็นลักษณะ “ภูมินาม” และตำนาน “ยักษ์วัดแจ้งและยักษ์วัดโพธิ์” ที่สามารถสร้างการรับรู้เกี่ยวกับชุมชนให้แก่ผู้ที่ได้ยินชื่อได้บางส่วนถึงการเป็นชุมชนที่ติดริมน้ำ คนที่เคยมารู้จักชุมชนนี้ในฐานะจุดแวะในการต่อรถหรือเรือในเส้นทางท่องเที่ยวที่ใกล้สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญเชื่อมโยงไปยังสถานที่อื่นๆ นอกจากนี้การรับรู้ของบางกลุ่มที่ค่อนข้างมีอายุมักรู้จักชุมชนท่าเตียนในฐานะแหล่งค้าส่งอาหารแปรรูปและแหล่งค้าส่งของทะเลแห้ง ทั้งนี้ยังเป็นแหล่งศูนย์กลางการเดินทางคมนาคมทางน้ำเมื่อครั้งที่ชุมชนท่าเตียนยังมีการบริการเรือโดยสารตามเส้นทางต่างจังหวัดใกล้เคียงโดยเชื่อมโยงกับเนื้อเพลงที่มีชื่อเสียงในช่วงสมัยนั้นคือเพลง “แม่ค้าตาคม” ซึ่งขับร้องโดย ศรีคีรี ศรีประจวบ โดยในเนื้อเพลงนั้นได้กล่าวถึงบรรยากาศที่แสดงให้เห็นบริบทของความรุ่งเรืองของชุมชนท่าเตียนในตอนนั้นไว้

การรับรู้ดังกล่าวเป็นการรับรู้จากการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งมรดกวัฒนธรรมบริเวณในชุมชน โดยสร้างเนื้อหาในรูปแบบตามที่ได้สำรวจพบเป็นเครื่องมือ รูปแบบการนำเสนอและสื่อความหมายเพียงไม่กี่อย่าง เช่น ป้ายให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน และสื่อที่สำคัญในบริเวณชุมชน ซึ่งรูปแบบและเนื้อหาการนำเสนอและสื่อความหมายดังกล่าวยังไม่สามารถทำให้คนนอกชุมชนรับรู้ถึงคุณค่าและความหมายต่างๆของมรดกในชุมชนท่าเตียนเท่าไรนัก

7.1.2 มรดกวัฒนธรรมของชุมชนท่าเตียนที่ควรนำเสนอ

มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท่าเตียนที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์นั้นไม่ควรจำกัดแค่เพียงมรดกวัฒนธรรมเฉพาะรูปแบบที่เป็นลักษณะกายภาพเท่านั้น แต่ควรครอบคลุมไปถึงมรดกวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ ประวัติความเป็นมา ความสำคัญของชุมชน วิถีชีวิต คติความเชื่อต่างๆ บรรยากาศหรือลักษณะเฉพาะตัวของชุมชน ตลอดจนภูมิปัญญาต่างๆในท้องถิ่น

การนำเสนอมรดกวัฒนธรรมของชุมชนท่าเตียนในปัจจุบัน เป็นผลสืบเนื่องทำให้การรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของชุมชนเป็นไปในลักษณะที่มักไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและผู้คนที่ผ่านมาเท่าไรนัก เนื่องจากการให้ความสำคัญของรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนท่าเตียนมีค่อนข้างน้อย รูปแบบการนำเสนอและการสื่อความหมายมรดกเหล่านั้นจึงมีไม่มากนักในปัจจุบัน

การให้ความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนท่าเตียนที่เห็นได้ชัดเจนคือ แนวคิดแถวที่ได้รับรับอิทธิพลแบบอย่างจากตะวันตก(แนวคิดเก่าแบบชิโนโปรตุกีส)ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากรแล้ว นอกจากมรดกวัฒนธรรมของชุมชนท่าเตียนที่เป็นลักษณะของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ในขณะที่เดียวกันการนำเสนอและสื่อความหมายที่มีในปัจจุบันได้ละเลยการนำเสนอมรดกวัฒนธรรมนอกเหนือจากนี้ คือลักษณะมรดกวัฒนธรรมที่ไม่ใช่กายภาพ อันได้แก่ ภูมิ

ปัญญาทางด้านยาโบราณและแพทย์แผนไทย ความเชื่อ ตำนานต่างๆที่บอกกล่าวเกี่ยวกับคนและชุมชน รวมถึงบรรยากาศที่มีลักษณะเฉพาะที่บ่งบอกถึงความเป็นชุมชนนั้นๆ โดยเนื้อหาของมรดกวัฒนธรรมต่างๆ จากการศึกษาโดยการค้นคว้าเอกสารและสัมภาษณ์คนนอกชุมชนถึงเนื้อหาที่นำเสนอที่มีอยู่ในปัจจุบัน แบ่งเป็นกลุ่มเนื้อหาที่ควรทำการนำเสนอและสื่อความหมายดังต่อไปนี้

1) กลุ่มอาคารบ้านเรือนในบริเวณชุมชนท่าเตียน (ตึกเก่าที่บอกลักษณะบริบทแต่ละช่วงของท่าเตียน)

2) ตลาดท่าเตียนและความเป็นศูนย์กลางของการค้าขายแบบ “ยี่ปี่ว” ธุรกิจค้าส่ง

3) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)

4) ภูมิปัญญาการนวด – ยาแผนโบราณ มรดกจากโพธิ์

5) ศูนย์กลางค้าของทะเลแห้ง และพลาสติก

6) ร้านอาหารต่างๆ และบรรยากาศของอาหารริมทาง

7) แหล่งซื้อขายลูกเต๋าไฮโลและอุปกรณ์การพนันต่างๆ

8) ลักษณะทำเลที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชน

9) เรื่องเล่า ตำนานและที่มาต่างๆ เกี่ยวกับท่าเตียน

10) ความมีน้ำใจ ความสามัคคีในชุมชน

11) ความเชื่อลักษณะชาวจีนแบบประกอบอาชีพค้าขายที่เกี่ยวกับเทพเจ้า และศาลเจ้า

ต่างๆ ที่อยู่ในชุมชน

12) สัญลักษณ์ชุมชนรูป “เรือสำเภาจีน”

จากการศึกษาวิจัยโดยเนื้อหาต่างๆเหล่านี้ได้ถูกสืบค้น ศึกษาและแยกหมวดหมู่เนื้อหาในการนำเสนอให้เหมาะกับรูปแบบการสื่อความหมายที่เหมาะสมกับเงื่อนไขต่างๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในบทก่อนนี้ จากรายการของมรดกวัฒนธรรมในชุมชนท่าเตียนบางรายการ เช่น การที่ชุมชนท่าเตียนเป็นแหล่งสำคัญในการซื้อขายอุปกรณ์การเล่นพนัน ซึ่งสังคมส่วนใหญ่มองว่าเป็นอบายมุข เป็นสิ่งไม่ดี แต่ในขณะที่เดียวกันสิ่งนี้กลับสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน สอดคล้องกับคำกล่าวของปราชญ์ของชุมชนได้กล่าวถึง อาชีพดังกล่าวถือเป็นมรดกที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษที่ติดตัวมาครั้งเมื่อมีการอพยพเข้ามาในสยาม ซึ่งถือเป็นกิจกรรมผ่อนคลายจากความเครียดระหว่างการเดินทางไกลมาจากเมืองจีน ” (สัมภาษณ์ คุณจุล, สิงหาคม 2556)

7.1.3 การรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวและความคิดเห็นต่อการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมชุมชนท่าเตียน

การศึกษาภาพลักษณ์การท่องเที่ยวหรือการรับรู้เกี่ยวกับคุณค่า ความหมายของมรดกวัฒนธรรมในแหล่งมรดกชุมชนท่าเตียนนั้น จากการสำรวจการสื่อความหมายและนำเสนอมรดกวัฒนธรรมที่ปรากฏและสัมภาษณ์ความคิดเห็นต่อเนื้อหาและรูปแบบจากคนนอกชุมชน สรุปผลการวิจัยได้ว่า เนื้อหาและรูปแบบในการสื่อสารคุณค่า ความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนท่าเตียนต่อคนนอกชุมชนนั้นยังไม่สามารถทำให้คนรู้จักและเข้าใจความหมายและคุณค่าของมรดกเหล่านั้นได้เท่าที่ควร

การรับรู้ของคนนอกชุมชนนั้นโดยทั่วไปชื่อของ “ท่าเตียน” ที่เป็นลักษณะ “ภูมินาม” และตำนาน “ยักษ์วัดแจ้งและยักษ์วัดโพธิ์” ที่สามารถสร้างการรับรู้เกี่ยวกับชุมชนให้แก่ผู้ที่ได้ยินชื่อได้บางส่วนถึงการเป็นชุมชนที่ติดริมน้ำ คนที่เคยมารู้จักชุมชนนี้ในฐานะจุดแวะในการต่อรถหรือเรือในเส้นทางการท่องเที่ยวที่ใกล้สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญเชื่อมโยงไปยังสถานที่อื่นๆ นอกจากนี้การรับรู้ของบางกลุ่มที่ค่อนข้างมีอายุมักรู้จักชุมชนท่าเตียนในฐานะแหล่งค้าส่งอาหารแปรรูปและแหล่งค้าส่งของทะเลแห้ง ทั้งนี้ยังเป็นแหล่งศูนย์กลางการเดินทางคมนาคมทางน้ำเมื่อครั้งที่ชุมชนท่าเตียนยังมีการบริการเรือโดยสารตามเส้นทางต่างจังหวัดใกล้เคียงโดยเชื่อมโยงกับเรือเฟืองที่มีชื่อเสียงในช่วงสมัยนั้นคือเพลง “แม่ค้าตากม” ที่ขับร้องโดย ศรีศิริ ศรีประจวบ นักร้องลูกทุ่งที่มีชื่อเสียงในอดีต โดยในเนื้อเพลงได้กล่าวถึงบรรยากาศต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงภาพความรุ่งเรืองของชุมชนท่าเตียนในอดีตไว้ในบทเพลง

การรับรู้ดังกล่าวเป็นการรับรู้จากการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งมรดกวัฒนธรรมบริเวณในชุมชน โดยสร้างเนื้อหา รูปแบบตามที่ได้สำรวจพบเป็นเครื่องมือ รูปแบบการนำเสนอและสื่อความหมายเพียงไม่กี่อย่าง เช่น ป้ายให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน และตึกที่สำคัญในบริเวณชุมชน ซึ่งรูปแบบและเนื้อหาการนำเสนอและสื่อความหมายดังกล่าวยังไม่สามารถทำให้คนนอกชุมชนรับรู้ถึงคุณค่าและความหมายต่างๆ ของมรดกในชุมชนท่าเตียนเท่าไรนัก

ในขณะที่ความคิดเห็นต่อการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชนท่าเตียนในปัจจุบันนั้นได้ทำการศึกษาโดยแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ทางด้านเนื้อหา (Content) และรูปแบบวิธีการ (Technique) ของการสื่อความหมาย โดยการสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากบุคคล 3 กลุ่ม ได้แก่ คนนอกชุมชน คนในชุมชนและตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำรูปแบบการสื่อความหมาย

7.1.3.1 ความเห็นต่อรูปแบบและเทคนิคการนำเสนอ ในการสื่อความหมายนั้น คนในชุมชนมองว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะท่าเตียนถือเป็นย่านที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก จึงต้องมีเครื่องมือในการสื่อสารต่อคนเหล่านั้นที่มาเยือน โดยเฉพาะรูปแบบของ

ป้ายสัญลักษณ์ ป้ายบอกทางต่างๆ ขึ้นมาเพื่อบอกข้อมูลในชุมชน เช่น ป้าย บอกชื่อซอยต่างๆ เพื่อระบุจุดที่สำคัญในชุมชนให้ทราบว่าจะไรอยู่ที่ไหนบ้าง ซึ่งในเรื่องชื่อซอยนั้นยังมีชื่อซอยเก่าๆ ที่สามารถบอกเรื่องราวในอดีตของแต่ละซอยได้ว่าแต่ละซอยเคยมีทำเรือต่างๆ อยู่ นั่น ปัจจุบันได้กลายเป็นป้ายร้านอาหารสมัยใหม่เข้ามาแทนที่

7.1.3.2 ความเห็นต่อเนื้อหาการนำเสนอ มีการนำเสนอเนื้อหาที่ไม่ตรงกับคำให้สัมภาษณ์ของคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะเห็นว่าเป็นการให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ไม่มีในเอกสารในแบบฉบับทางการ และมักจะนำเสนอในมุมมองของประวัติศาสตร์ของพื้นที่ในแบบที่บิดเบือนเพื่อความน่าสนใจแต่ต้นตอเนื้อหา การนำเสนอเรื่องราวมรดกวัฒนธรรมในท่าเตียนปัจจุบันยังคงเป็นการนำเสนอที่ไม่ตรงกับหลักฐานและผ่านการศึกษาค้นคว้าวิจัยเท่าใดนัก ข้อมูลที่ถูกนำเสนอจึงถูกบิดเบือน ให้ข้อมูลที่สำคัญของประวัติศาสตร์บางส่วนไม่ครบ เนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญบางช่วงจึงขาดหายไป จึงทำให้ผู้รับสาร ไม่สามารถรับรู้และเข้าใจถึงคุณค่าที่แท้จริงของมรดกวัฒนธรรมของชุมชนประวัติศาสตร์ได้ ส่วนประเด็นเนื้อหาที่คนในชุมชนต้องการที่อยากจะให้นำเสนอคือ **“ประวัติที่มา ความสำคัญของชุมชนและคนในท่าเตียน”** เป็นสิ่งที่คนในชุมชนอยากให้คนนอกชุมชน ได้รู้จัก รู้เกี่ยวกับตนเองถึงที่มาและรากเหง้าของพวกเขาว่ามีความเป็นมาอย่างไร รวมถึงสิ่งที่เป็น **“อัตลักษณ์เฉพาะของชุมชนท่าเตียน”** ที่มีลักษณะเฉพาะ โดดเด่นที่ทำให้คนรู้จักและนึกถึงชุมชนท่าเตียน

จากผลการศึกษาการสำรวจเครื่องมือการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมเมื่อเปรียบเทียบกับผลการรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของชุมชนดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันระหว่างการสำรวจพบที่ไม่มากนักและผลการรับรู้ภาพลักษณ์ที่ค่อนข้างไม่รู้จักร่วมมรดกวัฒนธรรมในชุมชนท่าเตียนเท่าใดนัก แต่ในขณะที่เดียวกันผู้วิจัยศึกษาพบกระบวนการสร้างการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่ค่อนข้างมีการก่อตัวขึ้นเป็นระยะ จึงสอดคล้องกับผลการสำรวจและศึกษาการนำเสนอจึงยังมีน้อยเมื่อเทียบกับรายการมรดกวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน

7.1.4 ปัญหาการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของย่านท่าเตียนในปัจจุบัน

1) การหายไปของกระบวนการวิจัย สืบค้นเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรม ในการทำงานจัดการมรดก

วัฒนธรรมในปัจจุบัน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำงานเกี่ยวกับการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในย่านท่าเตียน ได้พยายามให้ความสำคัญ และสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่บริเวณรอบนอกพิพิธภัณฑ์และการสื่อความหมายของพื้นที่ดังกล่าว โดยกระบวนการของ

การสื่อความหมายจะต้องเริ่มจากการสืบค้นเพื่อหาคูณค่าด้วยการวิจัย (Research) เพื่อสำรวจ วัฒนธรรมให้ได้ความรู้ ความหมาย คุณค่าของมรดกต่างๆเหล่านั้น จากนั้นจึงนำไปสู่การแปลและตีความหมาย (Interpretation) จนไปสู่การนำเสนอ (Presentation) ออกสู่สาธารณะต่อไป โดยทางสถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติเองก็ได้เริ่มจากการสนับสนุนงานวิจัยที่เกี่ยวกับมรดก วัฒนธรรมและคุณค่าของชุมชนรอบนอกเช่นกัน แต่ที่ผ่านมายังขาดการสนับสนุนให้เกิด กระบวนการวิจัย สืบค้น และบันทึกรวบรวมเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมในชุมชนก่อนที่จะนำมาตีความและสื่อความหมายต่อไป

2) การสื่อความหมาย เนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญบางช่วงบิดเบือน และขาดหายไป

ในการนำเสนอข้อมูลที่พบปัจจุบันเป็นการตีความและการสื่อความหมายข้อมูลไม่ตรงตามหลักฐานที่มี เช่น การให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ในเรื่องของลำดับอายุการก่อตั้งของชุมชน ทำให้เกิดความเข้าใจผิดต่อนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน การให้ข้อมูลที่ผิดเพี้ยนดังกล่าวจึงเป็นการละเลยต่อการสร้างความเข้าใจต่อสาธารณชนเกี่ยวกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชนที่มีการเกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน โดยเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญบางช่วงดังกล่าวที่ขาดหายไป ทำให้ผู้รับสารไม่สามารถรับรู้และเข้าใจถึงคุณค่าที่แท้จริงของมรดกวัฒนธรรมของชุมชนประวัติศาสตร์ได้

3) การใช้เทคนิคการสื่อความหมายที่ไม่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน

รูปแบบเครื่องมือการสื่อความหมายที่ปรากฏในปัจจุบัน ยังไม่สามารถดึงดูด เชิญชวน หรือโน้มน้าวความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เกิดความสนใจต่อแหล่งมรดกในชุมชนเท่าไรนัก เช่น ไม่มีป้ายแผ่นที่ชุมชน ป้ายบอกจุดสำคัญในชุมชน หนังสือนำเที่ยวเกี่ยวกับชุมชนทำเดียน เป็นต้น รูปแบบที่นำมาใช้ในปัจจุบันนั้นมีความหลากหลายน้อยและถูกออกแบบมายังไม่เหมาะสมกับบริบทชุมชนเท่าใดนัก โดยปกติวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นมักประกอบอาชีพค้าขาย เวลาส่วนใหญ่ใช้ไปกับการทำมาหากินและประกอบอาชีพ การออกแบบรูปแบบการสื่อความหมายมรดก วัฒนธรรมจึงควรมีความเหมาะสมกับรูปแบบของคนในชุมชน เมื่อเปรียบเทียบจำนวนและรูปแบบของการสื่อความหมายดังที่ปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป เช่น ป้ายบอกทาง ป้ายข้อมูลของสถานที่หรือจุดสำคัญในชุมชน และป้ายแผ่นที่ ยังมีรูปแบบที่ไม่ดึงดูดความสนใจและจำนวนที่ไม่สามารถทำให้ผู้รับสารเข้าถึงข้อมูลได้เท่าไรนัก จึงไม่เกิดความประทับใจ และแรงจูงใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวหรือคนทั่วไปไม่รู้สึกลึกลับและอยากกลับมาที่ชุมชนอีกครั้ง

4) การขาดวางแผนงาน และสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจังและต่อเนื่องในงานจัดการมรดกวัฒนธรรมในชุมชนเมืองเก่า

เนื่องจากหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชน ทำได้ไม่ดีมีนโยบายหรือแผนงานในส่วนงานดังกล่าวอย่างจริงจังและต่อเนื่องที่เป็นแผนในระยะยาว จึงทำให้การทำงานจัดการมรดกวัฒนธรรมที่ขาดช่วง หรือเมื่อมีการเปลี่ยนผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ที่ทำงานในองค์กรเกิดขึ้น แผนงานดังกล่าวก็ถูกระงับหรือยกเลิกไปเนื่องจากผู้บริหารบางท่านไม่ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของส่วนงานดังกล่าว กระบวนการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม จึงไม่มีการดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

การขาดการวางแผนระยะยาวดังกล่าวจึงทำให้ขาดการสนับสนุนงานจัดการมรดกวัฒนธรรมจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อเนื่องจากการขาดการวางแผนอย่างจริงจัง ทำให้ขาดการสนับสนุนการจัดกิจกรรมหรือการสร้างกระบวนการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม เช่น ในชุมชนท่าเตียนนั้นมีการจัดงานประจำปี ถือเป็นรูปแบบการนำเสนอ สื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่งของชุมชนที่ค่อนข้างเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพ ซึ่งเมื่อก่อนมีการระดมทุนจากคนในชุมชนในการจัดจ้างคณะจิวเพื่อมาแสดงในงานประจำปีดังกล่าว ปัจจุบันสภาพทางเศรษฐกิจได้ต่ำลงทำให้ไม่มีเงินไปจ้างคณะจิวมาเล่นได้สม่าเสมอและต่อเนื่องเหมือนเมื่อก่อน ไม่เพียงแต่เรื่องของงบประมาณแต่ยังรวมไปถึงการสนับสนุนเรื่องของการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆที่มีในชุมชนให้แก่สาธารณชน ผลผลิตจากการทำงานสื่อความหมายดังกล่าวจึงสะท้อนได้จากการศึกษาวิจัยชิ้นนี้ที่การสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในปัจจุบันที่ค่อนข้างไม่ประสบผลความสำเร็จ

5) การขาดหน่วยงานหรือองค์กรที่รับผิดชอบโดยตรงในการทำงานจัดการมรดกวัฒนธรรม

ในขณะที่ชุมชนท่าเตียนค่อนข้างมีความตื่นตัวในการจัดการมรดกวัฒนธรรมด้วยตนเองจากการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของแนวนโยบายการพัฒนาของแผนแม่บทการปรับปรุงพื้นที่บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ประกอบกระแสของการตื่นตัวในการอนุรักษ์และพัฒนาเมือง แต่ปัจจุบันยังขาดหน่วยงานหรือองค์กรที่รับผิดชอบงานจัดการมรดกวัฒนธรรมในชุมชนเมือง โดยตรงที่สามารถเป็นตัวกลางในการดึงความร่วมมือของภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะศักยภาพของชุมชนในการทำงานจัดการมรดกวัฒนธรรม

7.2 สรุปอภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง การสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชนประวัติศาสตร์ใน เกาะรัตนโกสินทร์ จากชุมชนท่าเตียน แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ทำให้ผู้วิจัยพบว่า เครื่องมือหรือรูปแบบในการสื่อความหมายและการนำเสนอมรดกวัฒนธรรมใน แหล่งมรดกที่มีบริบทแบบชุมชนเก่า อันเป็นชุมชนที่มีประวัติ มีความต่อเนื่องของการมีอยู่ในชุมชน จนถึงปัจจุบันนั้น ปรากฏเครื่องมือหรือรูปแบบในการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม ไม่มากนัก อยู่ในขั้นตอนการพยายามสืบค้น รื้อฟื้น และรวบรวมมรดกเหล่านั้นเพื่อการออกแบบในการนำเสนอและการสื่อความหมายที่ส่วนใหญ่เป็นการจัดทำโดยชุมชนมากกว่ารัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ข้อค้นพบในงานวิจัยชิ้นนี้ยังแสดงผลการศึกษา ของการนำเสนอและสื่อความหมายใน บริบทที่เป็นชุมชนเก่า มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เงื่อนไข และบริบทที่แตกต่างจากพื้นที่การ นำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมคือ การเป็นพื้นที่ลักษณะชุมชน มีคนอาศัยอยู่ เป็นพื้นที่ มีชีวิตและการดำเนินอยู่ ดังนั้น เครื่องมือที่สำคัญต่อการนำเสนอและสื่อความหมายคุณค่าของมรดก เหล่านี้ คือ “คนในชุมชน” ที่อยู่อาศัยในชุมชนดังกล่าว ที่จะทำหน้าที่ในการนำเสนอ ส่งต่อ ความหมาย คุณค่าของสิ่งต่างๆเหล่านั้น ไปสู่สาธารณะ สิ่งที่สำคัญต่อกระบวนการนี้คือ การนำเสนอ และสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมแก่ “คนในกลุ่ม” สำคัญเป็นอันดับแรกก่อน การสื่อสารต่อคน นอกกลุ่ม ชุมชนหรือสาธารณะที่คล้ายกับการส่งต่อมรดกวัฒนธรรมเหล่านั้นแก่คนอีกรุ่นหนึ่งหรือ ที่เรียกว่า “การถ่ายทอดมรดกวัฒนธรรม” เมื่อมีการรับรู้และเข้าใจในคุณค่าและความหมายเหล่านั้น แล้ว การออกแบบสร้างสรรค์รูปแบบและเนื้อหาในการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม ก็จะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ รัฐหรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงควรสนับสนุน กระตุ้นและทำ หน้าที่เป็นผู้นำกระบวนการเหล่านั้นให้แก่คนในชุมชน ซึ่งกระบวนการในการถ่ายทอดและส่งต่อ คุณค่ามรดกวัฒนธรรมในชุมชนดังกล่าวได้กระทำผ่านรูปแบบของพิธีกรรมทางความเชื่อต่างๆ ใน ชุมชน โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เป็นการส่งต่อคุณค่า ความหมายเหล่านั้นส่งผ่าน จากรุ่นสู่รุ่นต่อไป

การนำเสนอและสื่อความหมายที่พบเป็นลักษณะเรื่องเล่า ตำนานต่างๆในชุมชน ตลอดจนเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของชุมชนท่าเตียน อันเป็นลักษณะเรื่องเล่า ที่มีโครงใน การเล่าเรื่อง โดยเรื่องเล่าต่างๆเหล่านี้จะถูกเล่าซ้ำ ถูกสื่อสารผ่านคนที่เป็นผู้เล่า ไปสู่ผู้ฟังที่เป็นรับสาร โดยไม่จำเป็นต้องสร้างเครื่องมือในการสื่อความหมายที่มีลักษณะแบบกายภาพอยู่ในบริเวณแหล่ง มรดกวัฒนธรรมในชุมชนเท่านั้น แต่ยังสามารถเผยแพร่และสื่อสาร “สื่อความหมายนอกพื้นที่” ซึ่ง สามารถทำให้เกิดการรับรู้เรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับชุมชน ได้บางส่วนก่อนการมาเยือนชุมชนท่าเตียน

แห่งนี้ เรื่องเล่าจึงเป็นเครื่องมือที่สามารถสร้างจินตนาการภาพของปลายทางนั้นๆ ทั้งนี้เพราะรูปแบบการสื่อความหมายบางอย่างสามารถให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว-ผู้มาเยือน หลังจากที่ได้รับข้อมูลเหล่านั้น การมาเยือนถึงที่นั้นยังเป็นวัตถุที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่ปรากฏและสัมผัสได้

บทบาทของการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในบริบทของย่านชุมชนเก่าทำเดียวนั้น การสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอเรื่องราวของชุมชน คนในพื้นที่ การมีอยู่ของชุมชนเพื่อต่อรองเกี่ยวกับเรื่องสิทธิในที่อยู่อาศัยจากเหตุการณ์ถูกไล่รื้อซึ่งเป็นผลพวงจากการเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีต่อแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีแผนปรับปรุงพื้นที่ภายในเกาะรัตนโกสินทร์ โดยมีแผนปรับปรุงพื้นที่ตลาดท่าเตียนในโครงการเปิดมุมมองวัดโพธิ์ ในช่วงปี พ.ศ. 2540 ที่ผ่านมา

นอกจากนี้การสื่อความหมายในบริบทของชุมชนเมืองเก่า ที่มีตึกหรืออาคารเก่าเป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ผู้วิจัยจึงเสนอว่าการนำเสนอคุณค่า ความงามของตึกหรืออาคารดังกล่าว ด้วยการปรับทัศนียภาพหรือดัดแปลงแปลกปลอมออก จัดการด้วยวิธีการอนุรักษ์ ถือเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบการนำเสนอ เพราะตัวอาคารดังกล่าวได้นำเสนอความงาม คุณค่าในตัวเอง โดยการซ่อมแซม ปรับปรุง ทำความสะอาด ทาสีอาคาร และจัดการต่อสิ่งที่จะมาบดบังตัวอาคารดังกล่าว เช่น สายไฟฟ้าที่ไม่เป็นระเบียบ ต้นไม้ที่อาจทำให้กรุงรังและบังสายตาต่อทัศนียภาพการมองเห็นมรดกวัฒนธรรมที่ที่ต้องการนำเสนอ

จากการศึกษาเห็นได้ว่าการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในย่านประวัติศาสตร์ เป็นการจัดการมรดกที่มีบริบทแตกต่างกับแหล่งมรดกวัฒนธรรมอื่นๆ เพราะลักษณะบริบทของแหล่งมรดกดังกล่าวที่ยังมีความต่อเนื่องของการใช้งานของพื้นที่ มีวิถีชีวิตของคนที่ยังคงดำเนินผสานกับมรดกวัฒนธรรมต่างๆเหล่านั้น ดังนั้นการออกแบบหรือสร้างกระบวนการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมจึงต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้าง และสื่อความหมายคุณค่าของชุมชนต่อสาธารณะ ทั้งนี้การคิดออกแบบเครื่องมือต่างๆ ในการสื่อความหมายก็ไม่จำเป็นจะต้องจำกัดอยู่ในพื้นที่เท่านั้นแต่ยังสามารถสร้างสรรค์และส่งต่อความหมายและคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมผ่านเครื่องมือใหม่ๆ ที่ทันสมัยตามรูปแบบการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและรูปแบบการใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบัน

7.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ในการจัดทำแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ หรือ นโยบายในการพัฒนาต่างๆนั้น ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญต่อพื้นที่ที่เป็นลักษณะ

ของชุมชนเก่าโดยมีความสำคัญต่อการเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของคน และแหล่งเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โดยใช้การนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการนำเสนอคุณค่าและเรื่องราวดังกล่าวต่อสาธารณะ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์

2) สนับสนุนและผลักดันให้องค์กรหรือหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวกับการจัดการมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่เกาะ

รัตนโกสินทร์อยู่แล้ว มีการวางแผนระยะยาวในการทำงานการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม เพื่อความต่อเนื่องและเป็นตัวกลางในการทำงานดังกล่าว

3) ประชาสัมพันธ์เพื่อให้เกิดการรู้จักแหล่งมรดกวัฒนธรรมควบคู่ไปกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในฐานะแหล่งการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์

4) สนับสนุนการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน เน้นการสร้างกระบวนการสื่อความหมายที่

การตีความในการนำเสนอโดยมุมมองของคนในชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการออกแบบรูปแบบการสื่อความหมาย เพื่อการออกแบบเนื้อหา เครื่องมือและรูปแบบในการนำเสนอและสื่อความหมายที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่แหล่งมรดกวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่

7.4 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) การปรับปรุงซ่อมแซม พื้นฟู ปรับภูมิทัศน์พื้นที่ในชุมชนซึ่งถือเป็นการนำเสนอคุณค่าความงามทางด้านกายภาพที่เป็นลักษณะภูมิทัศน์ของชุมชนแก่สาธารณะ เพื่อให้สอดคล้องกับการนำเสนอและออกแบบ สร้างเครื่องมือสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน

2) การสื่อความหมายหมายและส่งต่อมรดกวัฒนธรรมให้แก่คนในชุมชนเป็นลำดับแรก โดยการสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมในชุมชนเพื่อให้เกิดการสื่อสารภายใน โดยการถ่ายทอดคุณค่ามรดกวัฒนธรรมที่มีในชุมชนให้แก่คนรุ่นต่อไป เพื่อความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักในความเป็นชาวชุมชนท่าเตียน เช่น การจัดงานพิธีกรรมกรรมต่างๆ งานแสดงजूประจำปีของชุมชน เป็นต้น

7.5 หัวข้อวิจัยที่เกี่ยวข้องในอนาคต

เพื่อความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนและการเปลี่ยนแปลงของแผนแม่บท ของการพัฒนาในเกาะรัตน โกสินทร์ อย่างเกื้อกูลและยั่งยืนต่อทุกฝ่าย โดยมีประสิทธิภาพในการตีความ และนำเสนอการสื่อความหมายแหล่งมรดกวัฒนธรรมในเกาะรัตน โกสินทร์จึงควรมีการศึกษาต่อ ยอดจากงานวิจัยชิ้นนี้เพื่อนำไปสู่การศึกษาวิจัยในประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้องต่อไปนี้

- 1) การศึกษากระบวนการสำรวจ สืบค้น และการรื้อฟื้นมรดกวัฒนธรรมในชุมชนทำ เติ้นเพื่อแนวทางในการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนเก่า
- 2) กระบวนการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมโดยชุมชนในบริบทเมืองเก่าในพื้นที่ เกาะรัตน โกสินทร์
- 3) การศึกษาเปรียบเทียบการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชน อื่นๆ ที่อยู่บนเกาะรัตน โกสินทร์เพื่อการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม
- 4) การศึกษาความเป็นไปได้และแนวทางการพัฒนาพื้นที่มรดกวัฒนธรรมให้เป็น แหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การศึกษาดังกล่าวจะมีส่วนทำให้มีการสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจในการจัดการมรดก วัฒนธรรมในพื้นที่เกาะรัตน โกสินทร์ที่มีลักษณะสำคัญของบริบทรูปแบบชุมชนย่านเมืองเก่าอย่างมี ประสิทธิภาพและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในอนาคตของพื้นที่ดังกล่าว

การสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชนประวัติศาสตร์ในเกาะรัตนโกสินทร์

HERITAGE INTERPRETATION OF HISTORIC COMMUNITY IN RATTANAKOSIN

ทิพาพรรณ วรรณมรินทร์ 5237697 LCCS/M

ศศ.ม. (วัฒนธรรมและการพัฒนา)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : เทียมสุรย์ สิริศรีศักดิ์, Ph.D , วีรานันท์ คำรงสกุล, Ph.D,
ปณายุ ไชยรัตนานนท์ , Ph.D

บทสรุปแบบสมบูรณ์

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ตลอดระยะเวลาของการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา การท่องเที่ยวได้เติบโตขึ้นจนกลายเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมหลักของประเทศไทย ในปี พ.ศ.2554 มีนักท่องเที่ยวต่างประเศมากกว่า 20 ล้านคน สร้างรายได้ให้ประเทศกว่า 500,000 ล้านบาท การนำเสนอ สื่อความหมายแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมล้วนได้รับการพัฒนาตามไปด้วย ทำให้ภาพลักษณ์ที่เกิดจากแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ อาทิ ภาพพระบรมมหาราชวัง วัดอรุณราชวราราม ไม่เพียงเป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่เมืองเก่ากรุงเทพฯ หรือที่เรียกกันว่าเกาะรัตนโกสินทร์ แต่ยังคงกลายเป็นภาพลักษณ์ของประเทศด้วย

เกาะรัตนโกสินทร์เป็นพื้นที่ที่ได้รับการรู้จักจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างสูง ทั้งนี้มักถูกนำเสนอภาพลักษณ์การท่องเที่ยวผ่านสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือนำเที่ยว หนังสือเกร็ดประวัติศาสตร์ต่างๆ วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต แผนที่และสื่ออื่นๆ ด้วยภาพลักษณ์ดังที่นักเขียนเชิงท่องเที่ยวได้กล่าวถึงที่นี่ว่า พื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์เป็นจุดเริ่มต้นของพระบรมมหาราชวังซึ่งเป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรมไทย และเป็นแหล่งแรกกรุงเทพฯ ได้ขยายตัวออกไปโดยรอบ ปัจจุบันเป็นตัวแทนสัญลักษณ์ของกรุงศรีอยุธยาหรือพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองในอดีต ถ้ายทอดมาให้ชนรุ่นหลังได้ชื่นชมโดยที่เกาะรัตนโกสินทร์อันเป็นที่น่าภาคภูมิใจ (สมบัติ จำปาเงิน, 2539: 32) ความสำคัญดังกล่าวสะท้อนได้จากการเป็นที่ตั้งของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ

ทางประวัติศาสตร์ของทั้งกรุงเทพมหานครและประเทศไทย อาทิ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระบรมมหาราชวัง วังเจ้านายหลายแห่งที่ปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนเป็นที่ทำการหน่วยงานราชการหลายแห่ง พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ต่างๆที่กระจายอยู่ในบริเวณนี้

นอกจากการมีอยู่ของเรื่องราว ความทรงจำ และแหล่งมรดกวัฒนธรรมแนวพงสาวดาร ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ยังมีย่านชุมชนประวัติศาสตร์หรือเมืองเก่าจำนวนมาก อาทิ ชุมชนบ้านบาตร ชุมชนนางเลิ้ง ชุมชนป้อมมหากาฬ ชุมชนบางลำพู ชุมชนท่าช้าง ชุมชนท่าเตียน โดยชุมชนต่างๆ เหล่านี้ได้มีการอยู่อาศัยของกลุ่มคนอันหลากหลายซึ่งมาพร้อมๆ กับการก่อเกิดและเติบโตของเมืองกรุงเทพฯ มาจนถึงปัจจุบัน ทั้งสถานที่สำคัญและชุมชนประวัติศาสตร์ ต่างเป็นองค์ประกอบสำคัญของอัตลักษณ์ของเกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งในปัจจุบันมีคุณค่าความสำคัญต่อการท่องเที่ยว และการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมอย่างสูง ชุมชนต่างๆ เหล่านี้มักถูกละเลยความสำคัญในการนำเสนอต่อสาธารณะ จึงทำให้การรับรู้ต่อแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ไม่เป็นที่รู้จักเมื่อเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวหลักๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น

ในระยะหลายปีที่ผ่านมาได้มีการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นหลายแห่งในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ รวมทั้ง มิวเซียมสยาม และนิทรรศน์รัตนโกสินทร์ การเกิดขึ้นของแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวยังคงเป็นการดีความ นำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกรุงเทพฯ ประเทศไทย รวมถึงเรื่องของวีรบุรุษและสถาบันหลักในประเทศ ที่เป็นรูปแบบของ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” ดังที่นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้กล่าวว่า การสร้างกรอบใหญ่ของประวัติศาสตร์ไทยตามแนว “พงสาวดาร” เน้นเรื่องของกษัตริย์ดังปรากฏอยู่ในพงสาวดาร มีผลไปถึงการกำหนดเรื่องราวของประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเฉพาะเหตุการณ์ทางการเมือง มองผ่านการกระทำของบุคคลสำคัญคือ กษัตริย์และหรือวีรบุรุษ และศูนย์อำนาจทางการเมืองที่สัมพันธ์กับบุคคลสำคัญ เช่น สุโขทัย อยุธยา กรุงเทพฯ (ธิดา สาระยา, 2539: 24-25) เรื่องราวดังกล่าวมักจะถูกผลิตซ้ำ ดีความ และนำเสนอจนกระทั่งเกิดการแทนที่ (Replacement) ต่อชุดประวัติศาสตร์ความทรงจำ เรื่องราวของชุมชนและคนเล็กๆ ในพื้นที่บริเวณดังกล่าว

ตามที่กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมได้มีวัตถุประสงค์และแนวนโยบายที่คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่าเดิมยึดถือเป็นหลักในการดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์มาโดยตลอดระยะเวลา กว่า 20 ปีที่ผ่านมาคือ การส่งเสริมให้มีพื้นที่โล่งว่างและพื้นที่สีเขียว การอนุรักษ์โบราณสถานและสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรม และการลดความหนาแน่น แออัดของสถานที่และการจราจร นโยบายนี้ได้นำไปสู่การกำหนดมาตรการควบคุมการก่อสร้างและกิจกรรมต่างๆ ในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์และส่งผลกระทบต่อชุมชนหลายแห่ง ตรงกับคำกล่าวที่นักประวัติศาสตร์

ท้องถิ่น ได้กล่าวไว้ว่า “ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาจากระดับบนสู่ระดับล่าง ทำให้เกิดการทำลายกระบวนการเรียนรู้แบบนี้ ทำให้คนในท้องถิ่นไม่รู้จักรักตัวเอง” การวางแผนที่จะพัฒนาพื้นที่ตามแนวนโยบายดังกล่าวในปัจจุบันส่งผลต่อการมีอยู่ของชุมชนประวัติศาสตร์หลายๆ ชุมชนในบริเวณเกาะนำมาซึ่งการไล่อพยพชุมชนเพื่อสร้างสิ่งก่อสร้างเพื่อผลทางเศรษฐกิจ การเกิดผลกระทบของชุมชนในย่านแหล่งท่องเที่ยวเศรษฐกิจโดยไม่คำนึงถึงชุมชนและคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่มรดกวัฒนธรรมนั้นๆ กันมาอย่างช้านาน

ดังตัวอย่างของชุมชนท่าเตียนที่เป็นชุมชนประวัติศาสตร์แห่งหนึ่ง ที่มีความสำคัญต่อการสร้างบ้านแปงเมืองและการก่อตัวเป็นรัฐชาติเช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ ในบริเวณรอบเกาะ อันมีบทบาทสำคัญ มีเรื่องราวที่น่าสนใจ มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การคมนาคม และอื่นๆ ไม่แพ้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของแหล่งมรดกวัฒนธรรมหลักที่รัฐได้ตีความและนำเสนอออกไปสู่สาธารณะในปัจจุบัน ชุมชนประวัติศาสตร์เหล่านี้จึงค่อยๆ ถูกทำให้ลืม ถูกลดความสำคัญด้วยการละเลยการตีความและนำเสนอ ภาพลักษณ์ที่ถูกแทนที่ด้วยประวัติศาสตร์ชาติกระแสหลักของประวัติศาสตร์ความทรงจำในท้องถิ่น และปัญหาที่เป็นผลพวงจากการวางแผนนโยบายการจัดการพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรมอันไม่สอดคล้องกับการมีอยู่ของชุมชนประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญของพื้นที่นั้น ถือเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับเมืองเก่าในหลายๆ แห่งจนคล้ายกับว่าพวกเขาเหล่านี้ไม่มีตัวตนเพราะไม่ถูกนำเสนอให้รู้จักแก่สาธารณะ

การสื่อความหมายชุมชนประวัติศาสตร์ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนรู้จักตนเองและมีความภาคภูมิใจ เข้าใจในอัตลักษณ์ และรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง ตลอดจนเผยแพร่วัฒนธรรมของตนให้คนต่างถิ่นได้เรียนรู้เพื่อเกิดความเคารพต่อกันในสังคม ก่อให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน รวมทั้งมีส่วนในการวางแผนพัฒนาให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในสังคมร่วมสมัย เพื่ออยู่ร่วมกันด้วยความเคารพและเข้าใจกัน แม้จะมีการศึกษาถึงการสื่อความหมายของมรดกวัฒนธรรมในเกาะรัตนโกสินทร์มาบ้างแล้ว อย่างไรก็ตามยังไม่มีการศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดจากการสื่อความหมายที่มุ่งเน้นภาพลักษณ์ของชาติโดยละเลยความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ดังนั้นการวิจัยนี้ จึงมุ่งศึกษาในประเด็นดังกล่าวโดยใช้กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียน ซึ่งมีการสื่อความหมายผ่านสื่อต่างๆ รวมทั้งพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่

คำถามวิจัย

ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวและการนำเสนอสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชนย่านท่าเตียนเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อสำรวจและศึกษามรดกวัฒนธรรมที่สำคัญในชุมชนประวัติศาสตร์ท่าเตียนสำหรับการสื่อความหมาย (Interpretation)
2. เพื่อศึกษาเนื้อหาและรูปแบบการสื่อความหมาย (Interpretation) ที่ใช้ในปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของคนทั่วไปและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำรูปแบบการสื่อความหมายต่อเนื้อหาและรูปแบบการสื่อความหมาย (Interpretation)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถนำผลการวิจัยไปปรับใช้ในนโยบายการท่องเที่ยว และการพัฒนาพื้นที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2. ทำให้ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสาธารณะเห็นความสำคัญของชุมชนประวัติศาสตร์และการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการการสื่อความหมาย (Interpretation)

วิธีการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษารวบรวมข้อมูลจาก 2 ส่วน คือ 1) จากการค้นคว้าข้อมูลเอกสารทางวิชาการ (Literature review) 2) จากข้อมูลภาคสนาม (Fieldwork) ด้วยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในชุมชนท่าเตียน เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นย่านชุมชนเก่าที่มีประวัติศาสตร์และถือเป็นแหล่งมรดกวัฒนธรรมอีกแห่งหนึ่งในเกาะรัตนโกสินทร์ โดยใช้วิธี 1) การสำรวจพื้นที่ (Survey) เพื่อดูรูปแบบเทคนิคหรือเครื่องมือการสื่อความหมายทางกายภาพที่ปรากฏอยู่ในชุมชนปัจจุบันว่ามีอะไรบ้างที่ได้ทำการใช้รูปแบบการสื่อความหมายไว้บ้างแล้ว 2) การสัมภาษณ์แบบระดับลึก (In-depth Interview) เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของชุมชนท่าเตียน ความคิดเห็นต่อการสื่อความหมายในชุมชน และ

ส่วนข้อมูลประวัติศาสตร์ ความทรงจำและอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อเป็นข้อมูลเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมและทุนทางวัฒนธรรมที่มีในชุมชน และ 3) การร่วมสังเกตการณ์ (Observation) กิจกรรมหรือบรรยากาศต่างๆที่เกี่ยวข้องในประเด็นการศึกษาด้วยการจดบันทึก และบันทึกเป็นภาพถ่าย โดยใช้แนวคิดในการสื่อความหมาย (Interpretation) และแนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว (Destination Image) ใช้ประกอบกันเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ การออกแบบและนำเสนอการสื่อความหมายที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนท่าเทียบจากการรับรู้และความคิดเห็นต่อการนำเสนอ มรดกวัฒนธรรม รวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับแนวคิดมรดกวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนในฐานะมรดกวัฒนธรรมที่ควรนำเสนอผ่านการเครื่องมือการสื่อความหมาย

สรุปผลการวิจัย

ชุมชนท่าเทียบ: แหล่งมรดกวัฒนธรรมย่านเมืองเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์

“ท่าเทียบ” เป็นย่านชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่ในแขวงสนามไชย เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ชั้นใน โดยพื้นที่ในชุมชนแบ่งการถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินและอาคารออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ พื้นที่กรรมสิทธิ์เอกชน พื้นที่กรรมสิทธิ์วัด และพื้นที่กรรมสิทธิ์ของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ประชากรหลักที่อยู่อาศัยที่มีบทบาทสำคัญต่อชุมชนแห่งนี้ส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีนแต้จิ๋ว ประกอบอาชีพธุรกิจด้วยการค้าขายต่างๆ และที่โดดเด่นคืออาชีพค้าส่งที่ยังพอหลงเหลือจากยุครุ่งเรืองของการค้าส่งสินค้าโชห่วย

ลักษณะที่ตั้งของชุมชนที่เป็นชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาถือเป็นปัจจัยสำคัญของพื้นที่ดังกล่าวที่ก่อให้เกิดเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ที่มีพัฒนาการของการเป็นรัฐและศูนย์กลางของเมืองนับตั้งแต่อดีตในสมัยอยุธยาจนกระทั่งถึงมาเป็นเมืองกรุงเทพมหานคร อันเป็นแหล่งหล่อหลอมก่อให้เกิดมรดกวัฒนธรรมต่างๆที่ส่งทอดมาถึงปัจจุบัน ซึ่งพื้นที่โดยรอบย่านท่าเทียบยังคงเป็นแหล่งที่รวมศูนย์กลางกิจกรรมสำคัญต่างๆ ของประเทศ ได้แก่ ศูนย์กลางของการบริหารประเทศ การคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบก การท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งสำคัญของสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรม การศึกษา การพาณิชย์และเศรษฐกิจ โดยงานชิ้นนี้เน้นการศึกษาการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่ของย่านดังกล่าวในฐานะพื้นที่ของการนำเสนอประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเกาะรัตนโกสินทร์

ย่านท่าเตียนมีประวัติความเป็นมายาวนานต่อเนื่อง โดยคำบอกเล่าจากปราชญ์ท้องถิ่น ซึ่งสามารถแบ่งช่วงประวัติศาสตร์ของย่านนี้ออกเป็น 3 สมัย ได้แก่

- 1) สมัยอยุธยา
- 2) สมัยธนบุรี
- 3) สมัยรัตนโกสินทร์

ชาวท่าเตียนที่อาศัยในชุมชนเป็นคนไทยเชื้อสายจีน ส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกัน ดำเนินกร่วมของคนในชุมชนที่ระบุอัตลักษณ์(identity) ของตนเองคือ ความเป็นชาวจีน(แต่จิว) เชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทพเจ้าต่างๆ ของคนในชุมชนที่มีกระจายในพื้นที่บริเวณชุมชนถึง 5 ศาล สะท้อนถึงความเชื่อและความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตชุมชนพาณิชย์ริมน้ำที่มีมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง โดยมีการจัดพิธีกรรมไหว้เจ้าขึ้นมาในทุกๆ ปี ด้วยความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวจีนด้วยกัน จึงมีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม และแสดงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในชุมชน ทั้งนี้การรวมกลุ่มองค์กรของคนในชุมชนมีลักษณะของสมาคมเป็นตัวเชื่อมคนในชุมชนรวมกลุ่มกันอย่างค่อนข้างเหนียวแน่น โดยสมาคมดังกล่าวเปรียบเหมือนองค์กรทางสังคมท้องถิ่นที่คอยช่วยเหลือ ปกป้องผลประโยชน์ของคนในชุมชน ความเป็นโครงข่ายดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่ตกทอดมาถึงรุ่นต่อรุ่นและใช้ในการเชื่อมสัมพันธ์ให้คนในชุมชนได้อยู่ร่วมกันอย่างเหนียวแน่น จุดแข็งของชุมชนแห่งนี้จึงเป็นความสามัคคีของคนในชุมชน ในการร่วมกันจัดการชุมชนด้วยตัวเอง กับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มที่ทำงานเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม โดยเป็นการรวมตัวของผู้ที่สนใจกลอนกวี งานเขียนต่างๆ เพื่อสร้างสรรค์งานเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์ในชุมชน ผลงานดังกล่าวได้ถูกนำไปใช้เผยแพร่และสื่อสารผ่านป้ายประชาสัมพันธ์ของชุมชนเพื่อสื่อสารแก่คนในชุมชนและนอกชุมชน โดยการออกแบบรูปแบบการสื่อความหมายเองในชุมชน ได้แก่ การสร้างรูปสัญลักษณ์ชุมชนที่เป็นรูปเรือสำเภามีคนอยู่ในเรือ โดยใช้รูปสัญลักษณ์ดังกล่าวพิมพ์ลงบนผ้าใบกันสาดตามใช้ตามอาคารพาณิชย์เพื่อใช้กันแดดกันฝนและยังสื่อความหมายที่มาของตน

โดยเนื้อหาของมรดกวัฒนธรรมของย่านท่าเตียนนั้น จากการศึกษาเนื้อหาในการนำเสนอที่มีอยู่ในปัจจุบัน แบ่งเป็นกลุ่มเนื้อหาที่ควรนำเสนอและสื่อความหมายจากการศึกษาครั้งนี้ มีดังต่อไปนี้ คือ 1) กลุ่มอาคารบ้านเรือนในบริเวณชุมชนท่าเตียน 2) ตลาดท่าเตียนและความเป็นศูนย์กลางของการค้าขายแบบ “ยี่ปี่ว” ธุรกิจค้าส่ง 3) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) 4) ภูมิปัญญาการนวด – ยาแผนโบราณ มรดกจากโพธิ์ 5) ศูนย์กลางค้าของทะเลแห้ง และปลาสด 6) ข้าวแกง และบรรยากาศของร้านอาหารริมทาง 7) แหล่งซื้อขายลูกเต๋าไฮโดและอุปกรณ์การพนันต่างๆ 8) ลักษณะทำเลที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่กลายเป็นแหล่ง บูติก โฮเทล ริมน้ำเจ้าพระยา 9) เรื่องเล่า ตำนานและที่มาต่างๆ เกี่ยวกับท่าเตียน 10) ความมีน้ำใจ ความสามัคคีในชุมชน 11)

ความเชื่อลักษณะชาวจีนแบบประกอบอาชีพค้าขายที่เกี่ยวกับเทพเจ้า และศาลเจ้าต่างๆ ที่อยู่ในชุมชน 12) สัญลักษณ์ชุมชนรูป “เรือสำเภาจีน

การรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวและความคิดเห็นต่อการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมชุมชนท่าเตียน

การศึกษาภาพลักษณ์การท่องเที่ยวหรือการรับรู้เกี่ยวกับคุณค่า ความหมายของมรดกวัฒนธรรมในแหล่งมรดกชุมชนท่าเตียนนั้น จากการสำรวจการสื่อความหมายและนำเสนอมรดกวัฒนธรรมที่ปรากฏและสัมภาษณ์ความคิดเห็นต่อเนื้อหาและรูปแบบจากคนนอกชุมชน สรุปผลการวิจัยได้ว่า เนื้อหาและรูปแบบในการสื่อสารคุณค่า ความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนท่าเตียนต่อคนนอกชุมชนนั้นยังไม่สามารถทำให้คนรู้จักและเข้าใจความหมายและคุณค่าของมรดกเหล่านั้นได้เท่าที่ควร

การรับรู้ของคนนอกชุมชนนั้น โดยทั่วไปชื่อของ “ท่าเตียน” ที่เป็นลักษณะ “ภูมินาม” และตำนาน “ยักษ์วัดแจ้งและยักษ์วัดโพธิ์” ที่สามารถสร้างการรับรู้เกี่ยวกับชุมชนให้แก่ผู้ที่ได้ยินชื่อได้บางส่วนถึงการเป็นชุมชนที่ติดริมน้ำ คนที่เคยมารู้จักชุมชนนี้ในฐานะจุดแวะในการต่อรถหรือเรือในเส้นทางท่องเที่ยวที่ใกล้สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญเชื่อมโยงไปยังสถานที่อื่นๆ นอกจากนี้การรับรู้ของบางกลุ่มที่ค่อนข้างมีอายุก็รู้จักชุมชนท่าเตียนในฐานะแหล่งค้าส่งอาหารแปรรูปและแหล่งค้าส่งของทะเลแห้ง ทั้งนี้ยังเป็นแหล่งศูนย์กลางการเดินทางคมนาคมทางน้ำเมื่อครั้งที่ชุมชนท่าเตียนยังมีการบริการเรือโดยสารตามเส้นทางต่างจังหวัดใกล้เคียงโดยเชื่อมโยงกับเนื้อเพลงที่มีชื่อเสียงในช่วงสมัยนั้นคือเพลง “แม่ค้าตากม” ที่ขับร้องโดย ศรีคีรี ศรีประจวบ นักร้องลูกทุ่งที่มีชื่อเสียงในอดีต โดยในเนื้อเพลงได้กล่าวถึงบรรยากาศต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงภาพความรุ่งเรืองของชุมชนท่าเตียนในอดีตไว้ในบทเพลง

การรับรู้ดังกล่าวเป็นการรับรู้จากการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งมรดกวัฒนธรรมบริเวณในชุมชน โดยสร้างเนื้อหา รูปแบบตามที่ได้สำรวจพบเป็นเครื่องมือ รูปแบบการนำเสนอและสื่อความหมายเพียงไม่กี่อย่าง เช่น ป้ายให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน และตึกที่สำคัญในบริเวณชุมชน ซึ่งรูปแบบและเนื้อหาการนำเสนอและสื่อความหมายดังกล่าวยังไม่สามารถทำให้คนนอกชุมชนรับรู้ถึงคุณค่าและความหมายต่างๆ ของมรดกในชุมชนท่าเตียนเท่าไรนัก

ในขณะที่ความคิดเห็นต่อการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชนท่าเตียนในปัจจุบันนั้นได้ทำการศึกษาโดยแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ทางด้านเนื้อหา (Content) และรูปแบบวิธีการ (Technique) ของการสื่อความหมาย โดยการสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากบุคคล 3 กลุ่ม ได้แก่ คนนอกชุมชน คนในชุมชนและตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำรูปแบบการสื่อความหมาย

ความเห็นต่อรูปแบบและเทคนิคการนำเสนอ ในการสื่อความหมายนั้น คนในชุมชนมองว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะท่าเตียนถือเป็นย่านที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก จึงต้องมีเครื่องมือในการสื่อสารต่อคนเหล่านั้นที่มาเยือน โดยเฉพาะรูปแบบของป้ายสัญลักษณ์ ป้ายบอกทางต่างๆ ขึ้นมาเพื่อบอกข้อมูลในชุมชน เช่น ป้าย บอกชื่อซอยต่างๆ เพื่อระบุจุดที่สำคัญในชุมชนให้ทราบว่าอะไรอยู่ที่ไหนบ้าง ซึ่งในเรื่องชื่อซอยนั้นยังมีชื่อซอยเก่าๆ ที่สามารถบอกเรื่องราวในอดีตของแต่ละซอยได้ว่าแต่ละซอยเคยมีท่าเรือต่างๆ อยู่ นั้น ปัจจุบันได้กลายเป็นป้ายร้านอาหารสมัยใหม่เข้ามาแทนที่

ความเห็นต่อเนื้อหาการนำเสนอ มีการนำเสนอเนื้อหาที่ไม่ตรงกับคำให้สัมภาษณ์ของคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะเห็นว่าเป็นการให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ไม่มีในเอกสารในแบบฉบับทางการ และมักจะนำเสนอในมุมมองของประวัติศาสตร์ของพื้นที่ในแบบที่บิดเบือนเพื่อความน่าสนใจ แต่ต้นตอต่อเนื้อหา การนำเสนอเรื่องราวมรดกวัฒนธรรมในท่าเตียนปัจจุบันยังคงเป็นการนำเสนอที่ไม่ตรงกับหลักฐานและผ่านการศึกษาค้นคว้าวิจัยเท่าใดนัก ข้อมูลที่ถูกนำเสนอจึงถูกบิดเบือน ให้ข้อมูลที่สำคัญของประวัติศาสตร์บางส่วนไม่ครบ เนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญบางช่วงจึงขาดหายไป จึงทำให้ผู้รับสารไม่สามารถรับรู้และเข้าใจถึงคุณค่าที่แท้จริงของมรดกวัฒนธรรมของชุมชนประวัติศาสตร์ได้ ส่วนประเด็นเนื้อหาที่คนในชุมชนต้องการที่อยากจะให้นำเสนอคือ **“ประวัติที่มา ความสำคัญของชุมชนและคนในท่าเตียน”** เป็นสิ่งที่คนในชุมชนอยากให้นักนอกชุมชนได้รู้จัก รู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองถึงที่มาและรากเหง้าของพวกเขาว่ามีความเป็นมาอย่างไร รวมถึงสิ่งที่เป็น **“อัตลักษณ์เฉพาะของชุมชนท่าเตียน”** ที่มีลักษณะเฉพาะ โดดเด่นที่ทำให้คนรู้จักและนึกถึงชุมชนท่าเตียน

จากผลการศึกษาการสำรวจเครื่องมือการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมเมื่อเปรียบเทียบกับผลการรับรู้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของชุมชนดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันระหว่างการสำรวจพบที่ไม่มากนักและผลการรับรู้ภาพลักษณ์ที่ค่อนข้างไม่รู้จักร่วมมรดกวัฒนธรรมในชุมชนท่าเตียนเท่าใดนัก แต่ในขณะเดียวกันผู้วิจัยศึกษาพบกระบวนการสร้างการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่ค่อนข้างมีการก่อตัวขึ้นเป็นระยะ จึงสอดคล้องกับผลการสำรวจและศึกษาการนำเสนอจึงยังมีน้อยเมื่อเทียบกับรายการมรดกวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน

การเกิดขึ้นของกระบวนการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในย่านท่าเตียน

บรรยากาศของการรวมตัวกันเป็นภาคประชาสังคม(civil society) ท่าเตียนนั้น เกิดจากความเป็นพี่น้องพวกพ้อง การดูแลซึ่งกันและกันตามระบบของชาวจีนที่ส่งทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษที่ย้ายถิ่นฐานมาสู่สยาม ประกอบกับบรรยากาศทางการปรับตัวของคนในชุมชนต่อเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น ส่งผลต่อการเกิดขึ้นของกระบวนการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนคือ

ผลกระทบต่อชุมชน จากเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ในช่วงปี 2538 ทางชุมชนได้ร่วมมือกันจัดการกับปัญหาน้ำท่วมดังกล่าวด้วยตัวเองอย่างราบรื่น โดยการพึ่งพาและขอความช่วยเหลือจากทางภาครัฐให้น้อยที่สุด และการปรับตัวเพื่อรับมือกับแผนการปรับปรุงพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ โดยพื้นที่ชุมชนท่าเตียนเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งที่ต้องมีการปรับปรุงพื้นที่อยู่ด้วย จึงเกิดสถานการณ์ของการไล่อื้อ เวนคืนที่เกิดจากผลพวงของนโยบายแผนแม่บทและโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐ ที่มีขึ้น ในเกาะรัตนโกสินทร์อย่างเป็นระลอกที่ส่งผลมาถึงชาวชุมชนท่าเตียน จึงเกิดการรวมตัวกันเพื่อต่อรองสิทธิในการอยู่อาศัยในพื้นที่

สถานการณ์ของการไล่อื้อที่เกิดจากความต้องการของภาครัฐที่ต้องการจัดการกับพื้นที่ในเกาะรัตนโกสินทร์ ในบริเวณริมน้ำเพื่อเปิดมุมมอง ให้เกิดภูมิทัศน์ที่สวยงามต่อนักท่องเที่ยวในช่วงปี พ.ศ. 2540 ที่ผ่านมา และการขอคืนที่ในชุมชนจากวัดที่อยู่บริเวณใกล้ชุมชน เหตุการณ์ดังกล่าวถือเป็นเงื่อนไขที่มีส่วนทำให้เกิดกระบวนการการออกแบบการสื่อความหมายของกลุ่มตนเองต่อสาธารณะ นำไปสู่การรื้อฟื้น และนำคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมของชุมชนมาใช้ในการต่อรองการมีอยู่ของคนในชุมชน โดยสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอันเป็นปัจจัยในการเกิดกระบวนการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมสามารถแสดงระยะเวลาช่วงเวลาการเกิดขึ้นของกระบวนการดังกล่าวได้ดังต่อไปนี้

ช่วงระยะแรก ช่วง พ.ศ. 2542 ที่มีกระแสของการไล่อื้อจากทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ อันเกี่ยวเนื่องจากการเกิดขึ้นของการจัดทำแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ เริ่มมีงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนท่าเตียนเกิดขึ้นมาเพื่อสะท้อนถึงคุณค่าการดำรงอยู่ของชุมชน และการอนุรักษ์ชุมชน โดยการชูคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อต่อรองการมีอยู่ของชุมชน จึงถือเป็นช่วงที่มีการตื่นตัวของคนในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานจัดการมรดกวัฒนธรรมในชุมชนเก่าบนเกาะรัตนโกสินทร์

ช่วงระยะที่สอง ช่วง พ.ศ.2545 ในขณะที่กระแสของการทำงานจัดการมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์จากภาครัฐก็มีส่วนผลักดันให้เกิดการรื้อฟื้น สืบค้นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และคุณค่าของชุมชนท่าเตียนในการนำเสนอผ่านสาธารณะผ่านการทำงานเกี่ยวกับการจัดการมรดกวัฒนธรรม โดยมีการจัดงานถนนคนเดินบริเวณชุมชนและพื้นที่สำคัญเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่ถนนมหาธาตุถึงถนน พระอาทิตย์ ในโครงการถนนสายวัฒนธรรม เกาะรัตนโกสินทร์ ที่จัดขึ้นช่วงเดือนมีนาคม ถึงเดือนเมษายน พ.ศ.2545 ที่จัดขึ้นโดยศูนย์ประชาสัมพันธสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร ร่วมกันจัดเพื่อเฉลิมฉลองกรุงเทพมหานคร ครบ 220 ปี โดยนำเสนอเรื่องราวตำนาน วิถีชีวิต และ

คุณค่าของสิ่งต่างๆ ในท้องถิ่นทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยการจัดงานในการนำเสนอมรดกเหล่านี้ของชุมชนในเกาะรัตนโกสินทร์

ระยะที่สาม ช่วง พ.ศ. 2549 เป็นช่วงที่มีการเกิดขึ้นขององค์กรจัดการความรู้และวัฒนธรรม สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ (สพร.) ก่อนที่จะมีการตั้งพิพิธภัณฑขึ้นซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้ๆชุมชนท่าเตียนได้มีการร่วมมือกับชุมชนในการจัดทำ “โครงการวิจัยชุมชนโดยรอบพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ แห่งที่ 1 (ชุมชนท่าเตียน-ปากคลองตลาด) ขึ้นมาเพื่อทำความเข้าใจและทำความเข้าใจต่อคุณค่ามรดกวัฒนธรรมของชุมชนรอบรั้ว ถือเป็นงานเชิงวิจัยสืบค้นคุณค่ามรดกวัฒนธรรมของชุมชนในย่านท่าเตียนและบริเวณใกล้เคียงเรื่อยๆมา จนได้มีการสร้างกิจกรรมเพื่อสื่อความหมายขึ้นมา ในนามนิทรรศการ “ท่าเตียน กรุงเทพฯ บทที่ 1” จากเมืองท่าสู่เมืองเที่ยว ในช่วง พ.ศ. 2557 ที่ผ่านมา

ระยะที่สี่ ระลอกล่าสุดที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2552 ของการไล่ที่ของเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ ได้มีแผนการไล่ที่ของทางวัดที่มีชาวบ้านอาศัยอยู่บริเวณหน้าช่วงประตูคนกุงไปจนถึงฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อพัฒนา ปรับพื้นที่ให้ก่อประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจนั้น ทางชุมชนจึงได้รวมตัวกันเพื่อเรียกร้อง ต่อรองกับแผนการพัฒนาดังกล่าวของเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ ด้วยการจัดเวทีเพื่อขึ้นปราศรัยโดยสื่อสารต่อผู้มีอำนาจในการไล่ที่ โดยมีเนื้อหาของประวัติศาสตร์พื้นที่ชุมชนท่าเตียน ความเป็นมาของคนในพื้นที่ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันเพื่อชี้ให้เห็นความสำคัญของพื้นที่ดังกล่าวรวมทั้งการรวมกลุ่มของนักกวี กาศย์ กลอนขึ้นมา โดยใช้เนื้อหาของกลอนที่มีใจความของความสำคัญของชุมชน ที่มาของคนในชุมชนรวมถึง อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนที่ควรอนุรักษ์ให้คงไว้คู่กับการมีอยู่ของชุมชน ซึ่งการเรียกร้องและต่อรองอย่างสันติวิธีครั้งนี้ถือได้ว่าประสบความสำเร็จพอสมควร โดยทำให้แผนการของการไล่ที่พื้นที่เพื่อพัฒนาดังกล่าวได้ถูกระงับไปในที่สุด

การเกิดขึ้นของการคิดและออกแบบรูปแบบการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนแห่งนี้ ที่เกิดจากการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงของแผนแม่บทในพัฒนาพื้นที่ การเคลื่อนไหวทางการเมืองระดับชุมชนกรณีการไล่ที่ที่เกิดขึ้นในชุมชน การเรียกร้องและต่อรองของการมีอยู่ของคนและชุมชนดังกล่าว และกระแสของการอนุรักษ์เมืองเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์ และการเล็งเห็นความสำคัญในการจัดการองค์ความรู้และวัฒนธรรมในบริเวณดังกล่าวจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรมหาชน จึงเป็นแรงผลักดันให้เกิดกระบวนการของการสื่อความหมายขึ้นมาเพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือในการสื่อสาร ในการนำเอามรดกวัฒนธรรมมาใช้ในการสื่อสารต่อสาธารณะเพื่อการดำรงอยู่ของคนและชุมชนท่าเตียน จนออกมาเป็นรูปแบบและเครื่องมือในการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่มีในชุมชน ที่สำคัญคือ ก้นสาดที่มีรูปสัญลักษณ์ชุมชน

เป็นรูปคนในเรือสำเภาจีน ที่ค่อนข้างมีประสิทธิภาพใช้มาถึงจนปัจจุบันทั้งเรื่องการสื่อความหมาย และการใช้ประโยชน์ด้านอื่น

ปัญหาการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของย่านท่าเตียนในปัจจุบัน

1. การหายไปของกระบวนการวิจัย สืบค้นเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมในการทำงาน

จัดการมรดก

วัฒนธรรมในปัจจุบัน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำงานเกี่ยวกับการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในย่านท่าเตียน ได้พยายามให้ความสำคัญ และสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่บริเวณรอบนอกพิพิธภัณฑ์และการสื่อความหมายของพื้นที่ดังกล่าว โดยกระบวนการของการสื่อความหมายจะต้องเริ่มจากการสืบค้นเพื่อหาคูณค่าด้วยการวิจัย (Research) เพื่อสำรวจวัฒนธรรมให้ได้ความรู้ ความหมาย คุณค่าของมรดกต่างๆเหล่านั้น จากนั้นจึงนำไปสู่การแปลและตีความหมาย (Interpretation) จนไปสู่การนำเสนอ (Presentation) ออกสู่สาธารณะต่อไป โดยทางสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติเองก็ได้เริ่มจากการสนับสนุนงานวิจัยที่เกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมและคุณค่าของชุมชนรอบนอกเช่นกัน แต่ที่ผ่านมายังขาดการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการวิจัย สืบค้น และบันทึกรวบรวมเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมในชุมชนก่อนที่จะนำมาตีความและสื่อความหมายต่อไป

2. การสื่อความหมาย เนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญบางช่วงบิดเบือน และขาดหายไป

ในการนำเสนอข้อมูลที่พบปัจจุบันเป็นการตีความและการสื่อความหมายข้อมูลไม่ตรงตามหลักฐานที่มี เช่น การให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ในเรื่องของลำดับอายุการก่อตั้งของชุมชน ทำให้เกิดความเข้าใจผิดต่อนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน การให้ข้อมูลที่ผิดเพี้ยนดังกล่าวจึงเป็นการละเลยต่อการสร้างความเข้าใจต่อสาธารณชนเกี่ยวกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชนที่มีการเกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน โดยเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญบางช่วงดังกล่าวที่ขาดหายไป ทำให้ผู้รับสารไม่สามารถรับรู้และเข้าใจถึงคุณค่าที่แท้จริงของมรดกวัฒนธรรมของชุมชนประวัติศาสตร์ได้

3. การใช้เทคนิคการสื่อความหมายที่ไม่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน

รูปแบบเครื่องมือการสื่อความหมายที่ปรากฏในปัจจุบัน ยังไม่สามารถดึงดูด เจริญชวน หรือโน้มน้าวความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เกิดความสนใจต่อแหล่งมรดกในชุมชนเท่าไรนัก เช่น

ไม่มีป้ายแผนที่ชุมชน ป้ายบอกจุดสำคัญในชุมชน หนังสือนำเที่ยวเกี่ยวกับชุมชนเท่าเดีย เป็นต้น รูปแบบที่นำมาใช้ในปัจจุบันนั้นมีความหลากหลายน้อยและถูกออกแบบมายังไม่เหมาะสมกับบริบทชุมชนเท่าใดนัก โดยปกติวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นมักประกอบอาชีพค้าขาย เวลาส่วนใหญ่ใช้ไปกับการทำมาหากินและประกอบอาชีพ การออกแบบรูปแบบการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมจึงควรมีความเหมาะสมกับรูปแบบของคนในชุมชน เมื่อเปรียบเทียบจำนวนและรูปแบบของการสื่อความหมายดังที่ปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป เช่น ป้ายบอกทาง ป้ายข้อมูลของสถานที่หรือจุดสำคัญในชุมชน และป้ายแผนที่ ยังมีรูปแบบที่ไม่ดึงดูดความสนใจและจำนวนที่ไม่สามารถทำให้ผู้รับสารเข้าถึงข้อมูลได้เท่าไรนัก จึงไม่เกิดความประทับใจ และแรงจูงใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวหรือคนทั่วไปไม่รู้สึกรู้สึกสนใจและอยากกลับมาที่ชุมชนอีกครั้ง

4. การขาดวางแผนงาน และสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจังและต่อเนื่องในงานจัดการมรดกวัฒนธรรมในชุมชนเมืองเก่า

เนื่องจากหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนเท่าเดียไม่ได้มีนโยบายหรือแผนงานในส่วนงานดังกล่าวอย่างจริงจังและต่อเนื่องที่เป็นแผนในระยะยาว จึงทำให้การทำงานจัดการมรดกวัฒนธรรมที่ขาดช่วง หรือเมื่อมีการเปลี่ยนผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ที่ทำงานในองค์กรเกิดขึ้น แผนงานดังกล่าวก็ถูกระงับหรือยกเลิกไปเนื่องจากผู้บริหารบางท่านไม่ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของส่วนงานดังกล่าว กระบวนการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมจึงไม่มีการดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

การขาดการวางแผนระยะยาวดังกล่าวจึงทำให้ขาดการสนับสนุนงานจัดการมรดกวัฒนธรรมจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อเนื่องจากการขาดการวางแผนอย่างจริงจัง ทำให้ขาดการสนับสนุนการจัดกิจกรรมหรือการสร้างกระบวนการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม เช่น ในชุมชนเท่าเดีย นั้นมีการจัดงานประจำปี ถือเป็นรูปแบบการนำเสนอ สื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่งของชุมชนที่ค่อนข้างเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพ ซึ่งเมื่อก่อนมีการระดมทุนจากคนในชุมชนในการจัดจ้างคณะจิวเพื่อมาแสดงในงานประจำปีดังกล่าว ปัจจุบันสภาพทางเศรษฐกิจได้ต่ำลงทำให้ไม่มีเงินไปจ้างคณะจิวมาเล่นได้สม่าเสมอและต่อเนื่องเหมือนเมื่อก่อน ไม่เพียงแต่เรื่องของงบประมาณแต่ยังรวมไปถึงการสนับสนุนเรื่องของการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆที่มีในชุมชนให้แก่สาธารณชน ผลผลิตจากการทำงานสื่อความหมายดังกล่าวจึงสะท้อนได้จากการศึกษาวิจัยชิ้นนี้ที่การสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในปัจจุบันที่ค่อนข้างไม่ประสบผลความสำเร็จ

5. การขาดหน่วยงานหรือองค์กรที่รับผิดชอบโดยตรงในการทำงานจัดการมรดก

วัฒนธรรม

ในขณะที่ชุมชนทำเตียนค่อนข้างมีความตื่นตัวในการจัดการมรดกวัฒนธรรมด้วยตนเองจากการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของแนวโน้มนโยบายการพัฒนาของแผนแม่บทการปรับปรุงพื้นที่บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ประกอบกระแสของการตื่นตัวในการอนุรักษ์และพัฒนาเมือง แต่ปัจจุบันยังขาดหน่วยงานหรือองค์กรที่รับผิดชอบงานจัดการมรดกวัฒนธรรมในชุมชนเมือง โดยตรงที่สามารถเป็นตัวกลางในการดึงความร่วมมือของภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะศักยภาพของชุมชนในการทำงานจัดการมรดกวัฒนธรรม

สรุปอภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง การสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชนประวัติศาสตร์ในเกาะรัตนโกสินทร์ จากชุมชนทำเตียน แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ทำให้ผู้วิจัยพบว่า เครื่องมือหรือรูปแบบในการสื่อความหมายและการนำเสนอมรดกวัฒนธรรมในแหล่งมรดกที่มีบริบทแบบชุมชนเก่า อันเป็นชุมชนที่มีประวัติ มีความต่อเนื่องของการมีอยู่ในชุมชนจนถึงปัจจุบันนั้น ปรากฏเครื่องมือหรือรูปแบบในการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมไม่มากนัก อยู่ในขั้นตอนการพยายามสืบค้น รื้อฟื้น และรวบรวมมรดกเหล่านั้นเพื่อการออกแบบในการนำเสนอและการสื่อความหมายที่ส่วนใหญ่เป็นการจัดทำโดยชุมชนมากกว่ารัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ข้อค้นพบในงานวิจัยชิ้นนี้ยังแสดงผลการศึกษา ของการนำเสนอและสื่อความหมายในบริบทที่เป็นชุมชนเก่า มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เงื่อนไข และบริบทที่แตกต่างจากพื้นที่การนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมคือ การเป็นพื้นที่ลักษณะชุมชน มีคนอาศัยอยู่ เป็นพื้นที่มีชีวิตและการดำเนินอยู่ ดังนั้น เครื่องมือที่สำคัญต่อการนำเสนอและสื่อความหมายคุณค่าของมรดกเหล่านี้ คือ “คนในชุมชน” ที่อยู่อาศัยในชุมชนดังกล่าว ที่จะทำหน้าที่ในการนำเสนอ ส่งต่อความหมาย คุณค่าของสิ่งต่างๆเหล่านั้น ไปสู่สาธารณะ สิ่งที่สำคัญต่อกระบวนการนี้คือ การนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมแก่ “คนในกลุ่ม” สำคัญเป็นอันดับแรกก่อน การสื่อสารต่อคนนอกกลุ่ม ชุมชนหรือสาธารณะที่คล้ายกับการส่งต่อมรดกวัฒนธรรมเหล่านั้นแก่คนอีกรุ่นหนึ่งหรือที่เรียกว่า “การถ่ายทอดมรดกวัฒนธรรม” เมื่อมีการรับรู้และเข้าใจในคุณค่าและความหมายเหล่านั้นแล้ว การออกแบบสร้างสรรค์รูปแบบและเนื้อหาในการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมก็จะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ รัฐหรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงควรสนับสนุน กระตุ้นและทำหน้าที่เป็นผู้นำกระบวนการเหล่านั้นให้แก่คนในชุมชน ซึ่งกระบวนการในการถ่ายทอดและส่งต่อ

คุณค่ามรดกวัฒนธรรมในชุมชนดังกล่าวได้กระทำผ่านรูปแบบของพิธีกรรมทางความเชื่อต่างๆ ในชุมชน โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เป็นการส่งต่อคุณค่า ความหมายเหล่านั้นส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่นต่อไป

การนำเสนอและสื่อความหมายที่พบเป็นลักษณะเรื่องเล่า ตำนานต่างๆ ในชุมชน ตลอดจนเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของชุมชนท่าเตียน อันเป็นลักษณะเรื่องเล่า ที่มีโครงในการเล่าเรื่อง โดยเรื่องเล่าต่างๆ เหล่านี้จะถูกเล่าซ้ำ ถูกสื่อสารผ่านคนที่เป็นผู้เล่า ไปสู่ผู้ฟังที่เป็นรับสาร โดยไม่จำเป็นต้องสร้างเครื่องมือในการสื่อความหมายที่มีลักษณะแบบกายภาพอยู่ในบริเวณแหล่งมรดกวัฒนธรรมในชุมชนเท่านั้น แต่ยังสามารถเผยแพร่และสื่อสาร “สื่อความหมายนอกพื้นที่” ซึ่งสามารถทำให้เกิดการรับรู้เรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับชุมชนได้บางส่วนก่อนการมาเยือนชุมชนท่าเตียนแห่งนี้ เรื่องเล่าจึงเป็นเครื่องมือที่สามารถสร้างจินตนาการภาพของปลายทางนั้นๆ ทั้งนี้เพราะรูปแบบการสื่อความหมายบางอย่างสามารถให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว-ผู้มาเยือน หลังจากที่ได้รับข้อมูลเหล่านั้น การมาเยือนถึงที่นั้นยังเป็นวัตถุที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่ปรากฏและสัมผัสได้

บทบาทของการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในบริบทของย่านชุมชนเก่าท่าเตียนนั้น การสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอเรื่องราวของชุมชน คนในพื้นที่ การมีอยู่ของชุมชนเพื่อต่อรองเกี่ยวกับเรื่องสิทธิในที่อยู่อาศัยจากการถูกไล่รื้อซึ่งเป็นผลพวงมาจากการเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีต่อแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีแผนปรับปรุงพื้นที่ภายในเกาะรัตนโกสินทร์ โดยมีแผนปรับปรุงพื้นที่ตลาดท่าเตียนในโครงการเปิดมุมมองวัดโพธิ์ ในช่วงปี พ.ศ. 2540 ที่ผ่านมา

นอกจากนี้การสื่อความหมายในบริบทของชุมชนเมืองเก่า ที่มีตึกหรืออาคารเก่าเป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ผู้วิจัยจึงเสนอว่าการนำเสนอคุณค่า ความงามของตึกหรืออาคารดังกล่าว ด้วยการปรับทัศนียภาพหรือถนนสิ่งแปลกปลอมออก จัดการด้วยวิธีการอนุรักษ์ ถือเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบการนำเสนอ เพราะตัวอาคารดังกล่าวได้นำเสนอความงาม คุณค่าในตัวเอง โดยการซ่อมแซม ปรับปรุง ทำความสะอาด ทาสีอาคาร และจัดการต่อสิ่งที่จะมาบดบังตัวอาคารดังกล่าว เช่น สายไฟฟ้าที่ไม่เป็นระเบียบ ต้นไม้ที่อาจทำให้กรุงรังและบังสายตาต่อทัศนียภาพการมองเห็นมรดกวัฒนธรรมที่ที่ต้องการนำเสนอ

จากการศึกษาเห็นได้ว่าการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในย่านประวัติศาสตร์ เป็นการจัดการมรดกที่มีบริบทแตกต่างกับแหล่งมรดกวัฒนธรรมอื่นๆ เพราะลักษณะบริบทของแหล่งมรดกดังกล่าวที่ยังมีความต่อเนื่องของการใช้งานของพื้นที่ มีวิถีชีวิตของคนที่ยังคงดำเนินผสานกับมรดกวัฒนธรรมต่างๆ เหล่านั้น ดังนั้นการออกแบบหรือสร้างกระบวนการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมจึงต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้าง และ

สื่อความหมายคุณค่าของชุมชนต่อสาธารณะ ทั้งนี้การคิดออกแบบเครื่องมือต่างๆ ในการสื่อความหมายก็ไม่จำเป็นจะต้องจำกัดอยู่ในพื้นที่เท่านั้นแต่ยังสามารถสร้างสรรค์และส่งต่อความหมายและคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมผ่านเครื่องมือใหม่ๆ ที่ทันสมัยตามรูปแบบการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและรูปแบบการใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบัน

รูปแบบและเทคนิคที่ควรนำมาใช้ในการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของบริษัทชุมชนประวัติศาสตร์ทำเตียน

รูปแบบและเครื่องมือการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่มีการทดลองใช้มาก่อน

1. การจัดวงพูดคุยและอภิเษียง (Organized Talks and discussion)
2. การบริการข้อมูลข่าวสาร (Information Duty)
3. การนำเที่ยวและเดินชม (Walking Tour)
4. นิทรรศการลักษณะในร่มและกลางแจ้ง (exhibition and display)
5. สัญลักษณ์ ป้ายจัดแสดง (Sign and Exhibition labels)
6. สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ (publication/printed media) เช่น โบสเตอร์ หนังสือคู่มือ เกมส์

ปฏิทิน แผนที่ หรือสติ๊กเกอร์

7. ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ (online electronic media)

รูปแบบและเครื่องมือการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่พบในบริษัทชุมชน

ประวัติศาสตร์ทำเตียน

1. การสื่อความหมายด้วยพิธีกรรมและงานฉลอง (Community Ritual and Ceremony)
2. รูปตราสัญลักษณ์ของชุมชน (Community Logo)
3. “บุคคล” ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ได้ (Community Interpreter)
4. บทเพลง (Song lyrics)
5. ภาพยนตร์ (Movies)

เครื่องมือและรูปแบบการสื่อความหมายที่น่าจะนำมาใช้ในการสื่อความหมายในบริษัท

ชุมชนประวัติศาสตร์ทำเตียน

1. โปรแกรมประยุกต์ หรือ ซอฟต์แวร์แอปพลิเคชันบนโทรศัพท์มือถือ (Mobile phone Application Software)
2. ของที่ระลึก (Souvenir)

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ในการจัดทำแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ หรือนโยบายในการพัฒนาต่าง ๆ นั้น ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญต่อพื้นที่ที่เป็นลักษณะของชุมชนเก่าโดยมีความสำคัญต่อการเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของคน และแหล่งเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โดยใช้การนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการนำเสนอคุณค่าและเรื่องราวดังกล่าวต่อสาธารณะ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์
2. สนับสนุนและผลักดันให้องค์กรหรือหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวกับการจัดการมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์อยู่แล้ว มีการวางแผนระยะยาวในการทำงานการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม เพื่อความต่อเนื่องและเป็นตัวกลางในการทำงานดังกล่าว
3. ประชาสัมพันธ์เพื่อให้เกิดการรู้จักแหล่งมรดกวัฒนธรรมควบคู่ไปกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในฐานะแหล่งการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์
4. สนับสนุนการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน เน้นการสร้างกระบวนการสื่อความหมายที่การตีความในการนำเสนอโดยมุมมองของคนในชุมชนโดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการออกแบบรูปแบบการสื่อความหมาย เพื่อการออกแบบเนื้อหา เครื่องมือและรูปแบบในการนำเสนอและสื่อความหมายที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่แหล่งมรดกวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. การปรับปรุงซ่อมแซม พื้นฟู ปรับภูมิทัศน์พื้นที่ในชุมชนซึ่งถือเป็นการนำเสนอคุณค่าความงามทางด้านกายภาพที่เป็นลักษณะภูมิทัศน์ของชุมชนแก่สาธารณะ เพื่อให้สอดคล้องกับการนำเสนอและออกแบบ สร้างเครื่องมือสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน
2. การสื่อความหมายหมายและส่งเสริมมรดกวัฒนธรรมให้แก่คนในชุมชนเป็นลำดับแรก โดยการสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมในชุมชนเพื่อให้เกิดการสื่อสารภายในโดยการถ่ายทอดคุณค่ามรดกวัฒนธรรมที่มีในชุมชนให้แก่คนรุ่นต่อไป เพื่อความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักในความเป็นชาวชุมชนท่าเตียน เช่น การจัดงานพิธีกรรมกรรมต่างๆ งานแสดงงิ้วประจำปีของชุมชน เป็นต้น

หัวข้อวิจัยที่เกี่ยวข้องในอนาคต

เพื่อความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนและการเปลี่ยนแปลงของแผนแม่บท ของการพัฒนาในเกาะรัตนโกสินทร์ อย่างเกื้อกูลและยั่งยืนต่อทุกฝ่าย โดยมีประสิทธิภาพในการตีความ และนำเสนอการสื่อความหมายแหล่งมรดกวัฒนธรรมในเกาะรัตนโกสินทร์จึงควรมีการศึกษาต่อยอดจากงานวิจัยชิ้นนี้เพื่อนำไปสู่การศึกษาวิจัยในประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้องต่อไปนี้

1. การศึกษากระบวนการสำรวจ สืบค้น และการรื้อฟื้นมรดกวัฒนธรรมในชุมชนทำเตียนเพื่อแนวทางในการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมในชุมชนเก่า
2. กระบวนการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมโดยชุมชนในบริบทเมืองเก่าในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์
3. การศึกษาเปรียบเทียบการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมของชุมชนอื่นๆ ที่อยู่ในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์เพื่อการนำเสนอและสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม
4. การศึกษาความเป็นไปได้และแนวทางการพัฒนาพื้นที่มรดกวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การศึกษาดังกล่าวจะมีส่วนทำให้มีการสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจในการจัดการมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ที่มีลักษณะสำคัญของบริบทรูปแบบชุมชนย่านเมืองเก่าอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในอนาคตของพื้นที่ดังกล่าว

HERITAGE INTERPRETATION OF HISTORIC COMMUNITY IN RATTANAKOSIN

TIPAWAN WANNAMAHIN   5237697 LCCS/M

M.A. (CULTURES AND DEVELOPMENT)

THESIS ADVISORY COMMITTEE : TAIMSOON SIRISRISAK, Ph.D,
WEERANAN DAMRONGSAKUL, Ph.D, PANAYU CHAIRATANANONDRA
Ph.D**EXTENDED SUMMARY****Rationale**

Throughout the period of economic development over the past ten years, the tourism has slightly become one of the major industries in Thailand. In 2011, there were more than 20 million tourists from many countries traveling Thailand; and led to the income more than 500,000 million Thai baht. Moreover, the presentation and interpretation of natural and cultural tourist attractions have also developed. The image of these tourist attractions such as the Grand Palace and Wat Aroon are not only known as a symbol of the old town areas in Bangkok or Rattanakosin Island, but it has also become the image of Thailand as well.

Rattanakosin Island is an area that has been widely known by tourists around the world. It is often presented to a positive tourism image through various media such as the guidebooks, historical books, radios, televisions, Internet, maps and other media. Written by the tourism writer, Rattanakosin Island is area with the beginning of the Royal Maha Chakri, cultural centre of Thailand, and the first source to Bangkok extended to the surrounding. Nowadays, it is the representative or symbol of Ayutthaya which had flourished in the past, and passed on this to future generations proudly appreciate in the Rattanakosin Island (Sombat Champangern, 1996: 32). The importance of this is also reflected on the cultural heritage site of the historical

significance in Bangkok and Thailand such as the Emerald Buddha Temple, the Grand Palace, and many other palaces which currently have modified to be the offices of several government organizations, museums and historical resources that are distributed in this area.

Not only there are also a lot of stories, memories and heritage culture resources as mentioned above, but Rattanakosin Island also has many old cities or historic community such as Ban Baat Community, Nang Lerng Community, Mahakan Fortress Community Bang Lampu Community, Tha Chang Community, and Tha Tian Community. These communities are the habitat of a various groups of people together with the formation and growth of the Bangkok. Today, the landmarks and historical societies are the major component of the identity of the Rattanakosin Island which really has the important values to the tourism and cultural knowledge. However, these communities are very often neglected to the importance of presenting on the public; as a result, the cultural heritage of these is unknown widely when they are compared to other major tourist attractions as mentioned above.

For many years ago, there have been a lot of museums in Rattanakosin Island, the Museum of Siam, and Rattanakosin Exhibition Hall. The historical resources remains an interpretation and presentation about the history of Bangkok and Thailand, heroes, and major institutions in the country in the form of "History of Thailand". Regarding local historian has said, creating a framework of Thai history along the "Chronicle" focused on the king appeared in the Chronicle leads to determine the effect of history specifically on political events related to the famous kings or heroes in the periods of Sukhothai, Ayutthaya, and Bangkok (Tida Saraya, 1996: 24-25). The stories are often reproduced in interpretation and presentation until it leads to replacement on a set of historical memories, the story of a small community and people in that area.

According to the objective of Department of Environmental, Natural and Cultural Conservation, it has aimed to remain the conservation and development in Rattanakosin and ancient towns for more than 20 years. As a result, it leads to the promotion of open space and green space in conservation of historic architecture and historical value, reducing the density in location and traffic site. This policy has led to the measures of the construction and activities control in Rattanakosin Island area

affected on many communities. With the statement of local historian "The impact of the development from the top to the bottom can cause the destruction of this learning process, and the local people do not recognize in themselves. The plan to develop the area of Rattanakosin Island along the current policies also affects on the eviction of many historic communities to build the community for economic structure. As a result, there are the impacts of tourism in the community without realizing in people who live in areas for a long time.

For example, Tha Tian Community is one of historical community focused on home building and plan which is important to setting up the state. There is an interesting story, valuable historical, architectural, cultural, economic, transportation and other tourism image as the other cultural heritage of Thailand which have interpreted and presented to the public today. Historically, these communities are slowly being forgotten with the omission of prioritizing the interpretation and presentation. The image was replaced by the history of the mainstream of local historical memory. And that is the consequence of the policy management for the conservation of cultural heritage which is not consistent with the existence of the community. Meaningfully, the phenomenon that occurs in many ancient towns is not being offered publicly known.

Interpretation of historic communities is one way to help the communities realizes in themselves, and proud of their identity and their own cultural roots with understanding; including publicize their own culture to people from other places have learned to be respectful to each other in society. These can cause to a strong community, and contribute to the development of changes in contemporary society to live together with respect and understanding. Although there were the studies of the interpretation of cultural heritage in the Rattanakosin Island, there is no study related to the impact caused by the interpretation focused on the image of country by ignoring the importance of local history. Therefore, this research focused on studying the issue by using a case study of Tha Tian community as the historical site which are conveyed through the media; including the museum which is located in that area.

Research Question

How are the image of tourism and the Interpretation of cultural heritage in Tha Tian Community?

Research Objectives

- 1) To survey and study the important cultural heritage in historical community named Tha Tian for interpretation.
- 2) To study the content and form of interpretation nowadays.
- 3) To study the opinion of common people and related people in creating the content and interpretation form.

Benefits

- 1 Ability to apply the result of study for using as the tourism policy and the area development of related organizations.
- 2 To encourage the community and related organization for realizing in the importance of historical community and participation of locality for interpretation.

Research Methodology

The research used the method of Qualitative Research to study from collected data divided into two parts as follows: 1) from the literature review 2) from the fieldwork by collecting data in Tha Tian community, Bangkok which is the area of old community with history and cultural heritage in Rattanakosin Island. The methodology was consisted of using 1) Survey to view the technique or tools used for physical interpretation with presence in the community today, 2) In-depth Interview to learn about the community's tourism image of Tha Tian community, opinions on the interpretation of community. In the parts of historical data, memory, and identity of the community are about information related to cultural heritage and capital available

in the community, and 3) Observation in activity or environment is related issues of the study by taking a note and photos with the concept of interpretation and the destination Image together as a guidance of analysis, design, and presentation on the interpretation suitable to the context of Tha Tian community from the perception and comments on the presentation of cultural heritage. Moreover, the concept of the Cultural Heritage is also used for guidance in determining the cultural capital of the community as a cultural heritage that should be offered through interpretive tools.

Conclusions

Tha Tian Community: The Cultural Heritage Sites in the Old Town in Rattanakosin Island

"Tha Tian" is one of the oldest communities in Bangkok located in Sanam Chai Sub District, Phranakorn, Bangkok which is a part of the inner Rattanakosin Island. The areas of community are divided into 3 parts for freehold as follows: the freehold of private, temple, and Crown Property Bureau. The main population living here have the important role in this community; mainly Thai- Chinese Chaozhou who have their own business with various trading and commerce. And the distinguished career is wholesalers which are still left over from the heyday of the wholesale grocery.

The location of community is along riverside which has been the key factor created the historical area with the development of country and the city centre since the Ayutthaya period until the city of Bangkok as the origin of various cultural heritage up to now. The surrounding of Tha Tian is still centralized the source of important events of the country such as the administrative centre and the transportation of both water and land. Tourism is a major source of historical places as the landmarks of arts and culture, education, commerce and economy. In this research, it is focused on the interpretation of cultural heritage sites in the area as the proposed local historic places in Rattanakosin Island.

In the area of Tha Tien community, it has had the history consistently for a long time told by local scholars. The early history of this area can be divided into three periods as follows:

- 1) Ayutthaya
- 2) Thonburi
- 3) Rattanakosin

Tha Tian people living in the community are Chinese- Thai. Most of them are the relatives. The Realization of the community to show the identity is being people of Chinese (Chaozhou), beliefs and scarification in the gods. Chinese shrines in the community have spread to five places in the communities which can reflect to the beliefs and lifestyles of commercial waterfront community with a long and continuous time. There is the worship to the gods every year by the Chinese ethnic groups. Therefore, they have grouped together for activities and social interaction; including show solidarity in the community. The integration of community organizations as the association is able to connect people in a community together rather frugally. It is compared that the associations is the local social organizations to help people in the community, and protect the benefits of the community. These are passed to next generations and used for uniting people in a community together firmly. The strength of this community is a unity in organizing itself and solving the problems in the community. Moreover, there is also a working group on culture in gathering people who are interested in poetry and many kinds of writing to create the work for being the benefits in the community. These works can be used to disseminate and communicate the information to people inside the community and outside the community by designing in the form of interpretation in the community; for example, creating the junk with people as the symbol in community that is printed on canvas awning on the building for commercial for protecting the sun and rain, and also the source of its interpretation.

The contents of the cultural heritage of Tha Tian community are studied the context shown in the presentation and materials available today. They are divided into group of content which should be presented and interpreted of this study as follows: 1) the buildings in the area of Tha Tian community, 2) Tha Tian Market and a centre of the trade in "Yi Pua" style or wholesalers, 3) Wat Pra Chettuponwimonmangkalaram (Wat Pho), 4) Wisdom of

massage - traditional medicine heritage of Wat Pho, 5) the central trade of dried seafood and fish, 6) foods and atmosphere of side street restaurant, 7) the sources of selling dice and gambling equipment, 8) a central settlement of a community that became a source of Boutique Hotel along the Chao Phraya River, 9) the various myths and narratives about Tha Tian, 10) the kindness and unity in the community, 11) the belief in the nature of the Chinese people who have the occupation related to the gods and Chinese shrines in the community, and 12) the symbol of community named "Chinese Junk".

The Destination image recognition and comments on the interpretation of cultural heritage in Tha Tian community

The studies of tourism appearance or perception about the value and the definition of cultural heritage in Tha Tian cultural heritage Community were from the survey of interpretation and presentation of the cultural heritage apparently, and from the opinion by interviewing about the content and form of community from the outsiders. It can be concluded that the content and format of value communication, and the definition of cultural heritage in Tha Tian community cannot make the outsiders get well-known and understand the meaning and value of heritage as good as they should.

The perception of outsiders about the generic name of "Tha Tian" as "immune signature", and the legendary of "Giant in Wat Jang and Giant in Wat Pho" can be created the awareness about the community which is adjacent to the waterfront. People know this community as a stopping point on a car or a boat, and the conjunction place to the tour on the trail near the main attractions connected to other places. In addition, the perception of some old people is known about Tha Tian community as the wholesalers of food processing and dried seafood. Moreover, there was also a transport hub on the community as water transportation, at the period of Tha Tian also offered the boat as the transportation to the neighboring provinces which was also in connection with the lyrics of the famous song named "Phu Ying Ta Khom or sharp-eyed woman in English" sung by Sornkiri Sriprachuap, the famous folk singer in the past, and the lyrics was described the atmosphere to show the prosperity picture of Tha Tian community in the past.

This perception is from the presentation and interpretation of cultural heritage in the area of cultural heritage in the community by creating content format from the survey as the tools. A few presentation styles and interpretations such as the signs related to information about the community and major buildings in community cannot make the community aware of the value and meaning of heritage in Tha Tian community by the outsiders.

The opinions on the interpretation of cultural heritage in Tha Tian community at the present are studied and divided into two sides: Content and Technique of the interpretation in communication by interviews about the opinions from three groups consisted of people outside and inside the community; including those people involved in the preparation of interpretation in communication.

The opinion on the content and presentation techniques: About interpretation, people in the community think that it is necessary, because Tha Tian community is the area that has a lot of tourists come to. It is needed to have the tools to communicate to the visitors. Especially, the form of signs to tell the information in community such as road signs to tell their names for identifying the location of landmarks in the community. Furthermore, the title of the old avenues can also tell the story of each individual one that used to have the various ports around there, and nowadays there are the modern restaurants instead.

The opinion on the content of presentation: Content was presented that did not match with the interview from people in the community, because it was thought that a historical documents were informal to approach, and usually presented in the side of the history in a more distorted way for being so interesting. However, the presentation of cultural heritage in Tha Tian community is still not presented directly to the evidence through education and research enough. The information is presented as the distorted one, and some important historical contents are missing. As a result, the readers cannot recognize and understand the true value of the cultural heritage of community. The issue that people in the community would like to present is "The history and the importance of community and people in Tha Tian". This is what the community wants to be known by the outsiders, and realize in their origins, backgrounds and roots; including the issue called "The identity of Tha Tian

Community" which has the specific characteristics and be remarkable to people can get well-known and think about Tha Tian community.

The results of the survey on cultural heritage interpretation compared to the perceived image of tourism in community show that there was a little relationship of them during the survey, and most of people did not know about the cultural heritage in Tha Tian community. At the same time, the researcher found that the process of creating an interpretive heritage has gradually formed periodically. Therefore, it was consistent with the survey results and presentation which was still studied rarely when it was compared with the existing list of cultural heritage in the community.

The occurrence of interpretation process of cultural heritage in Tha Tian community

The civil society in Tha Tian was caused by the fraternity, taking care of each other with the Chinese system that had handed down from their ancestors who migrated to Siam; including the adaptation of people in community to different occurred events which would be affected on the occurrence of the cultural heritage interpretation in the community consisted of the effect on community such as the big flood in 1995, the community had coordinated in handle with the big flood problem by themselves smoothly by complementing and asking for some helps from the government as least as possible. Moreover, there was also the adjustment for handling with the planning for improving the area of Rattanakosin Island. Especially, Tha Tian community was a part of areas with the need of improvement; therefore, there were the circumstances of the eviction and expropriation caused by the result of the master plan policies and development projects issued by the government that affected on Tha Tian community directly. Finally, there was the aggregation to negotiate the rights of their own habitats.

The circumstances of eviction were caused by the desire of the government to manage the area of Rattanakosin Island around the waterfront to be viewed the beautiful landscape by the tourists during the year of 1997. Moreover, the

refund of land in the community from a temple was the condition that contributed to the design of their own interpretation to the public. Finally, it led to resurrect and use the value of cultural heritage of the community for negotiating the existence of the community. The situation occurred as a factor in the process of cultural heritage interpretation that can show the duration of the occurred process as shown below.

The first period, in 1999 there was the occurrence of eviction from the crown property because of the creation of a master plan for the preservation and development the Rattanakosin city. At the beginning, there were many kinds of researches related to Tha Tian community for reflecting on the value of the existence and conservation of the community by respecting the values of community . It was called that the period of attentiveness from people in community, and those involved in handling to the cultural heritage in old town of Rattanakosin Island.

The second period, in 2002 while the current management of the cultural heritage in the areas of Rattanakosin Island by the government had also been encouraging for the restoration, searching on history and values of Tha Tian community through public and working on cultural heritage management, there was the event of walking street around the area of communities and waterfront of the Chao Phraya River from Maharaj Road to Phra Arthit Road in the project of cultural street in Rattanakosin Island which was held in March to April 2002; including organized by the Center for Public Affairs Office of the National Culture Department for promoting the tourism campaign in the anniversary of Bangkok at the age of 220 years. The content of this consisted of story, legend, way of life, and the value of things in the locality from the past to present. They were also presented about the cultural heritage of these communities in Rattanakosin Island.

The third period, in 2006 there was the organization of knowledge and culture management called the National Discovery Museum Institute or NDMI. Before there was a museum located nearby Tha Tian community, there had been the corporation with community by setting “the first project of community research surrounding the National Discovery Museum Institute (Tha Tian community - Flower Market) for leading to the familiarity and understanding to the cultural heritage values of the community around there. This research can be called that investigation research of cultural heritage values in the communities in the areas of Tha Tian and

surrounding. Finally, there was the activity for interpreting in the exhibition named “Lesson one of Tha Tian, Bangkok- from the Portland to the land of tourist attractions” which was held in 2014.

The fourth period, in 2009 there was the occurrence of evictions from Wat Pho temple which had planned to evict people living at the front of Nok Yoong Door to the Chao Phraya Riverfront for development and improvement of the area to be the economic benefit. The community had coordinated together for banning and negotiating to the development plans of the Wat Pho’s abbot by setting the stage of speech for the communication to the authority of eviction. The content of this was about the history of Tha Tian community, background of people in community since the ancestor until now for showing the importance of those areas. Moreover, there was the group of poets who wrote the poetry with the content of the community’s importance, the background of community; including the outstanding identity of community which should be conserved to maintain sustainably in the community. The requirement and negotiation of this time with peacefulness was completely successful; that is, the plan of eviction for development was finally suspended.

The occurrence of concept and design related to the interpretation of cultural heritage in this community was the result from the adjustment and change of the master plan for this area development. The political movement in the community level in the case of eviction occurring in the community, it led to the requirement and negotiation for the existence of people in the community, the trend of the old town conservation in Rattanakosin Island; including the realization in knowledge and culture management in those areas from the government and public organizations. From this, it was the power of interpretation process which was used for being the part of communication tools. The cultural heritage was applied to be used for communication to the public for the livelihood of people in Tha Tian community as the tools and forms of presentation and interpretation of cultural heritage in the community. Importantly, the awning with the community symbol of people in the Chinese junk has also been effective up to now in the terms of interpretation and other benefits.

The interpretative problems of cultural heritage in Tha Tian community at this present

1. The disappearance of the research methodology and searching on cultural heritage in working related to heritage management

Culture of today People who involved in the work on the interpretation of cultural heritage in Tha Tian community try to focus and support for the activities related to the area surrounding the museum. Moreover, the interpretation of this area will have the process that is started from searching on the value of the research for surveying the cultural definition and values of those heritages. After that, it leads to the process of translation and interpretation, and presentation to the public respectively. Furthermore, the National Museum Institute has also started to support the research on cultural heritage and values of the surrounding community. However, it still lacks of supporting in research methodology, searching, and information record about cultural heritage in the community before they are interpreted and interpreted in next steps.

2. The interpretation of some distorted and missing important historical contents

The presentation which is found nowadays is the interpretation of missing information when it is compared with the evidence; for example, providing historical information about the ages of establishing the community. From this, it can cause to the misunderstanding to the tourists and visitors. Providing distorted information is like neglecting to raise awareness to the public about the historical significance of the community that have occurred for a long time. Because the contents of some major historical are missing, the readers cannot recognize and understand the true value of cultural heritage in the historical community.

3 The use of unsuitable interpretation techniques to the contexts of community

The form of tool used for interpretation apparently nowadays has failed to attract, invite, or persuade the attention of tourists in being interested in the heritage sites of the community; for instance, there are not any maps of the community, signs for showing landmarks in the community, guidebooks of Tha Tian community, etc. The formats used today are less diverse and unsuitably designed to the context of community. Normally, the way of life for people in a community often has the occupation about trading. Most of their time is also spent on the livelihood and careers. The design of patterns in the interpretation of cultural heritage should be appropriate to the stereotype of people in the community. By comparison, the generally apparent amount and form of interpretation such as the signs of direction, landmarks in the community, and maps are not attractive enough; including the amount of information is not also enough to the readers in approaching the information. Finally, it will not be able to lead to the impression and motivation on the tourists or outsiders to feel interested or desire to visit the community again.

4 Lack of work planning and support from the relevant organizations seriously and continuously in the management of cultural heritage in the old town

Because the relevant organizations who work about the interpretation of cultural heritage in Tha Tian community did not have a policy or planning seriously and continuously in the form of a long-term plan, the management of working about cultural heritage lacks the consistent period. Besides, when there was a change of administrator and staffs working in the organization, the plans have been suspended or canceled due to some administrators may not realize the importance of work. The interpretive heritage has not been taken seriously and continuously either.

The lack of such long-term planning can lead to the lack of support for cultural heritage management from the government and relevant organizations; due to lack of serious planning. As the result, there is also the lack of support for the activities or creating interpretation process in the community; for example, there is the annual event which is held by Tha Tian community. This is one of the appropriate and

effective forms related to the presentation and interpretation of cultural heritage. Last time, there was the funding from people in community to hire the Chinese opera to show in the annual event. However, because of the lower economic condition nowadays, they cannot have enough money to pay for the opera to play regularly and consistently as before. Not only the budget, but it is also included the support of promotion about the activities available in the community to the public. Moreover, the product from working on the above interpretation can be reflected on this research related to the unsuccessful interpretation of cultural heritage currently.

5 Lack of departments or organizations directly responsible to cultural heritage management

Tha Tian community quite aware of their own cultural heritage management from the adjustment to be consistent to a change of development policy of a master plan to improve the area around Rattanakosin Island with the current of awareness in the conservation and urban Development. However, nowadays there is lack of organizations who will be responsible to handle cultural heritage management in the urban community directly that can be the intermediary to retrieve the cooperation of various sectors; especially the capacity of community in the management of cultural heritage.

Discussion

This study is about cultural heritage interpretation of historical community in Rattanakosin Island from Tha Tian community, Grand Palace, Bangkok. The researcher found that the tool or model in the interpretation and presentation of cultural heritage in the source with the historical community context which has had a history of community continuously up to now. Apparently, there are not many tools of presentation and interpretation. It is in the process of searching, reviving, and collecting the heritage for designing the presentation and interpretation that is mostly managed by the community rather than the government or its related organizations.

The findings in this study also show the results of presentation and interpretation in the context of the old community. There are historical and contextual conditions that are different from the presentation and interpretation of cultural heritage. This area is characterized by community which has people with living and livelihood there. Thus, the important tool for presentation and interpretation of heritage values is "**People in Community**" who are living in the community and have the role as presenting and relaying the meaning and values to the public. The important thing of this process is presentation and interpretation of cultural heritage to "People in the community" firstly. Then, the communication to the outside groups, community or public similar to relaying cultural heritage from one generation to another one will be called that "The communication of cultural heritage". When there is the perception and understanding of those value and meaning, creating and designing the form and content of presentation and interpretation of cultural heritage happens naturally. The government of involved organization should support, stimulate, and do the role as the leader of those processes to people in the community. The processes of conveying and relaying the values and heritage of community have done through some forms of ritual beliefs in the community by the participation of people in the community who would like to relay the values from one generation to another one.

The found presentation and interpretation is in the kinds of the story and legend in the community; including the song is about the image of Tha Tian community which is the narrative storyline. The stories will be told repeatedly, and communicated by the narrator to the listener without creating any tools to interpret the physical characteristics in the area of cultural heritage in the community only. Moreover, it can also be published and communicated named "**Interpretation in outside the area** " which can lead to the perception of many stories about the community partially before visiting Tha Tian community. The narrative is a powerful tool that can create the imagination of the destination we will visit, because some forms of interpretation can provide information to the tourists and visitors. After receiving that information, their arrival can also become the concrete objects and apparently touchable abstract.

The role of cultural heritage interpretation in the context of Tha Tian community is used for being the tools of presentation the story to the community; including people and their livelihood in the community for negotiating about the rights of habitat for the end of eviction which comes from the approval of the cabinet to the Master Plan for conservation and development of Rattanakosin. The plan was updated for improving the area within Rattanakosin Island with plans to improve the market area in Tha Tian in the campaign named “Opening the overview of Wat Pho” during the year of 1997.

In addition, the interpretation in the context of the old town with the houses or the old buildings was the touchable cultural heritage. Therefore, the researcher proposed that the presentation of value and beauty of the building with adjusting the view by removing unknown ruins should be the way of conservative which was one of presentation, because those buildings had shown their own values and beauty. Furthermore, they should be repaired, renovated, cleaned, painted, and managed what is to obscure the building such as disordered power lines, or trees that could cause clutter and visually obscured the view of the offered cultural heritage.

The study shows that the interpretation of cultural heritage in the historical area is the management of heritage with the different context from other cultural heritages, because they have the continuation of using that area, and the way of life that continuously combined with those different cultural heritages. Therefore, the design or creation of the interpretation cultural heritage process must be recognized to the participation of people in community which is an important tool in creating and interpreting the values to the public. Besides, it was no need to have the concept used for designing the tools in the interpretation limited in one of area, but it can be created and relayed the meaning and values of the cultural heritage with the updated tools regarding the form of changes in technology and living in the society nowadays.

The proposal of Interpretation tools in Tha Tian old town

Interpretation tools used reviewed in Tha Tian old town

1. Organized Talks and discussion
2. Information Duty
3. Walking Tour
4. exhibition and display
5. Sign and Exhibition labels
- 6. Publication/printed media**
- 7. online electronic media**

Interpretation tools in Tha Tian old town finding

8. Community Ritual and Ceremony
9. Community Logo
10. Community Interpreter
11. Song lyrics
12. Movies

Proposal Interpretation tools in Tha Tian old town

13. Application Software
14. Souvenir

Policy Suggestion

1. The master plan for the preservation and development of Rattanakosin or the policy of many kinds of development should be managed by the government and relevant organizations which is the old community. From this, it is important to be the habitat of people and the source of knowledge and historical attractions by using the presentation and interpretation of cultural heritage as the tool for presenting the values and stories to the public; including the participation of people in writing the plan of conservation and development of the old city in Bangkok.

2. To support and encourage the organizations or relevant departments who have been working on cultural heritage management in the area of Bangkok

already; including to have the long-term planning for working on the interpretation of cultural heritage for ensuring the continuity and the intermediary in this work.

3. To promote the outsiders to get well-known about the source of cultural heritage together with other tourist attractions as the source of cultural and historical learning in the area of Rattanakosin Island.

4. To support the participation of civil society and focus on building the communication process of the interpretation presented by the views of people in community with emphasis on the participation of civil society in designing the forms of interpretation, content, tools, and presentation suitably to the context of cultural heritage sources of each area.

Operating Suggestion

1. The renovation and restoration of landscape at the area of community is one way of offering aesthetic values in the physical form which will show the landscape of community to the public; including conform with the presentation and design in creating the tools of cultural heritage interpretation that are suitable to the context of community.

2. The interpretation of cultural heritage was conveyed to people in community firstly by supporting and promoting activities in the community to achieve internal communication by conveying valuable cultural heritage in the community to next generations for leading to the knowledge, understanding and awareness in being the people of Tha Tian community Tian such as the ceremonies and annual opera of community, etc.

The Related Topic of Research in the Future

For the consistency on the context of community and the change of the master plan for the development of Rattanakosin Island harmoniously and sustainably to all parties with effective interpretation and presentation about cultural heritage sites

in the Rattanakosin Island, it should be further study of this research which will be contributed on related various issues as follows:

1. To study the process of exploring, searching, and restoring cultural heritage in the community for the interpretative guidance of cultural heritage in the historic community.
2. The interpretive process of heritage community in the context of the old city at the area of Rattanakosin Island
3. The comparative studies of presentation and interpretation of cultural heritage sites in other communities located on Rattanakosin Island for the presentation and interpretive of cultural heritage.
4. The study of possibility and the development of cultural heritage areas as the sustainable tourism attraction

This study will contribute to the creation of knowledge and understanding of cultural heritage management in the area of Rattanakosin Island that is a key feature of context related to the old town form in the community efficiently and sustainably to the changes in the future within this area.

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

- ฉลวย จารุภานานนท์.(2550).การอนุรักษ์กระทรวงพานิชย์(เดิม) โครงการอนุรักษ์และพัฒนาอาคาร
กระทรวงพานิชย์(เดิม) เพื่อจัดตั้งพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ แห่งที่ 1 สถาบัน
พิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ (สพร.) กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์สมพันธ์ จำกัด
ชาย โพธิสิตา.(2550).ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ.กรุงเทพฯ:อมรินทร์ ฟรินติ้งแอนพับ
ลิชชิ่ง จำกัด มหาชน
- เชิดชาติ หิรัญโร.(2546).การสื่อสารความหมายและการรับรู้จากนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์:กรณีศึกษา
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่.วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
- นิตยา ชูโต.(2540).การวิจัยเชิงคุณภาพ.กรุงเทพฯ: พี.เอ็น.การพิมพ์
- แน่นน้อย สักดิ์ศรี.(2534).องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์.กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย
- ธิดา สาระยา.(2539).ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับสังคมมนุษย์. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์เมืองโบราณ
- ส.พลายน้อย.(2535).เล่าเรื่องบางกอก.กรุงเทพฯ:รวมสาส์น
- สมบัติ จำปาเงิน.(2539).รู้เรื่องเมืองบางกอก.กรุงเทพฯ: บริษัท เลิฟ แอนด์ ลิฟ เพรส จำกัด
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2548).กรุงเทพฯมาจากไหน?.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มติชน บริษัท มติชน จำกัด
(มหาชน)
- สุจิตต์ วงษ์เทศ.(2548).ประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมกรุงเทพฯ จากเพลงดนตรี ลาวดวงเดือน วังท่า
เตียน. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มติชน บริษัท มติชน จำกัด(มหาชน)
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2544).แม่น้ำลำคลองสายประวัติศาสตร์.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มติชน บริษัท มติชน
จำกัด(มหาชน)
- สุดาร่า สุจฉายา.(2547).คู่มือนำชมกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์.กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์สารคดี
- สุดาร่า สุจฉายา.(2542).ธนบุรี.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์สารคดี

อักรพงษ์ อ้นทอง และ มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด.(2553).ภาพลักษณ์และพฤติกรรมนักท่องเที่ยวต่างชาติ
ภายใต้สถานการณ์วิกฤตการณ์เมืองไทย. วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์.ปีที่ 28 ฉบับ
ที่ 3 กันยายน 2553. (เอกสารอัดสำเนา).

อภิญา บัคคาลา อรุณภาพร.(2554).แนวทางในการพัฒนาและสื่อความหมายแหล่งท่องเที่ยวแห่ง
ใหม่บนเส้นทางรถไฟมรณะ. ใน วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 31 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม พ.ศ.2554

อิโคโมสไทย.(2551).การสื่อความหมายในการอนุรักษ์:จากสถาปัตยกรรมสู่มรดกชุมชน.กรุงเทพฯ:
อมรินทร์ พรินต์ติ้งแอนพับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน

วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

กฤติพงษ์ หาริณสุต.(2548).แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนสำหรับพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในเขต
พื้นที่ อนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน : กรณีศึกษาย่านท่าเตียน

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร
ลาดกระบัง.(2542).การศึกษาโครงการวางผังเฉพาะแห่งในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ บริเวณ ท่า
เตียน-ปากคลองตลาด.กรุงเทพฯ:รุ่งนภาการพิมพ์

สถาบันพิพิธภัณฑการเรีียนรู้แห่งชาติ (สพร.).(2549).โครงการวิจัยชุมชนโดยรอบพิพิธภัณฑการ
เรีียนรู้แห่งชาติ แห่งที่ 1 (ชุมชนท่าเตียน-ปากคลองตลาด).กรุงเทพฯ

นิตยสาร และวารสาร

ชาติรี ประภิตนทการ.(2553).Rattanakosin Chater. อ่าน ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 ตุลาคม-ธันวาคม 2553,
หน้า 77-89

ไม่ทราบผู้แต่ง(2525). “โล่ที่ทำวัง” เมื่อแรกสร้างกรุงเทพฯ.. ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 3 ฉบับที่ 6 เมษายน
2525, หน้า 70-96.

ยงนศิษฐ์ พิมลเสถียร.(2543).การพัฒนาท้องถิ่นในประเทศไทย. อาษา ฉบับที่ 5 หน้า 85-97

พีรศรี โปวาทอง.(2555). ประเด็นกยง ตำบลท่าเตียน:ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและชุมชนกรุง
รัตนโกสินทร์.เมืองโบราณ ปีที่ 38 ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน 2555, หน้า 104-117.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Aphivan Saipradist.(2005).A Critical Analysis of Heritage Interpretation and The Development of a Guidebook for non-Thai Cultural Tourists at Ayutthaya World Heritage Site.The thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy Architectural Heritage Management and Tourism. Bangkok : Silpakorn University.

Charlotte M.Echtner and J.R.Brent Ritchie.(2003).The Journal of Tourism Studies. Vol.4,No.1.

Emma Di Marino,The Strategic Dimension of Destination Image. An analysis of the French Riviera Image From the Italian Tourist's Perceptions.PhD Tourism Management .Naples University.

Maria Banyai.(2009).The Image of Tourism Destinations : A Case of Dracula Tourism . The Thesis Requirement for the Degree of Master of Arts in Recreation and Leisure Studies-Tourism Policy and Planning. Canada : Waterloo,Ontario.

Robert Govers and Frank M.Go.(2003).Deconstructing Destination Image in The Information Age.Infomation Technology & Tourism.Vol.6 pp.13-29.USA.

Somyot Ongkhlup, 2007 Pha That Kham Kean : An Analysis and Interpretation Plan ใน การตีความหมายในการอนุรักษ์:จากสถาปัตยกรรมสู่มรดกชุมชน. อิโคโนมิสไทย.กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน

เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนาและบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่าในประเทศไทย <http://www.onep.go.th/download/book6final.pdf>

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. โครงการแผนผังแม่บทการพัฒนาพื้นที่ถนนราชดำเนินและบริเวณต่อเนื่อง http://www.nesdb.go.th/specialwork/suvarabhumi/e_document-SDO/e_doc%20-%20document/MP_Ratchadamnoen

%20Road%20and%20Surrounding%20Area/executive%20-%20RRSA%20-%20Thai.pdf
ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. (รายงานพิเศษ) ชุมชนท่าเตียน: ชะตากรรมยุคกรุงรัตนโกสินทร์. สำนักข่าวประชาธรรม จากเวทีเสวนาสัจจกร เรื่องแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ กรณี ท่าเตียน จัดขึ้นโดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วันที่ 8 พฤษภาคม 2547 http://www.prachatham.com/detail.htm?code=a_16052004_01

www.icomosthai.org/charters/Ename%20Charter%20_Thai.pdf สืบค้นจากเมื่อ 27 ม.ค. 2555

<http://www2.onep.go.th> : สืบค้นจากเมื่อ 27 ม.ค. 2555

<http://www.vcharkarn.com/varticle/40029> สืบค้นเมื่อ 2 มี.ค. 2555

เอกสารประกอบการประชุม

เอกสารประกอบเสวนาสัญจรก่อนศตวรรษที่กรุงเทพฯ : ใล่รื้อชุมชน ความขัดแย้งระหว่าง
กรรมสิทธิ์โดยกฎหมายและสิทธิชุมชน...ภาวะล้าหลังทางวัฒนธรรมในเมืองไทย ณ
ห้องประชุมอเนกประสงค์ ชั้น 1 หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร ร่วมเสวนา
โดย ศ.ดร.สเน่ห์ จามริก, ศ.ดร.ม.ร.ว.อภินันท์ พิระพัฒน์ และ รศ.ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม โดย
มูลนิธิเล็ก ประไพ วิจัยพันธุ์ใน วันศุกร์ ที่ 29 มิถุนายน 2555 เวลา 13.00-16.00 น.

ผู้ให้สัมภาษณ์

คุณระพีพัฒน์ เกษโกมล เจ้าหน้าที่ชำนาญการพิเศษกองการท่องเที่ยว. *สัมภาษณ์*. กันยายน 2555.

คุณประภาพรธรรม จันทน์นวล ผู้อำนวยการกองจัดรูปที่ดินและปรับปรุงฟื้นฟูเมือง สำนักผังเมือง
กรุงเทพมหานคร. *สัมภาษณ์*. พฤษภาคม 2555.

คุณรณฤทธิ์ ธนโกเศศ สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ. *สัมภาษณ์*. พฤษภาคม 2555.

คุณนภัทร. ผู้ที่เดินทางมายังชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. สิงหาคม 2555.

คุณวสิยาภรณ์. ผู้ที่เดินทางมายังชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. สิงหาคม 2555.

คุณเฉลิมวุฒิ. ผู้ที่เดินทางมายังชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. สิงหาคม 2555.

คุณเยาวลักษณ์. ชาวชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. สิงหาคม 2555.

พี่เตี้ย. แม่ค้าขายก๋วยเตี๋ยว หมูแดงในชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. กันยายน 2555.

คุณเอก. พนักงานรักษาความปลอดภัย ธนาคารกรุงไทย ท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. กันยายน 2555.

คุณศุ่ย. พ่อค้าขายอาหารข้างทาง หน้าธนาคารกรุงไทย ท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. กันยายน 2555.

พี่แนน. ชาวชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. กันยายน 2555.

น้องนครินทร์. ชาวชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. สิงหาคม 2555.

คุณเฉลิมชัย. ชาวชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. สิงหาคม 2555.

คุณสมเกียรติ. ชาวชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. กันยายน 2555.

คุณจารุพันธ์. ชาวชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. กันยายน 2555.

ลุงป้ออ้าย. ชาวชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. กันยายน 2555.

- คุณอรรณพล. ผู้ที่เดินทางมายังชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. ตุลาคม 2555
- พีมนตรี. พ่อค้าร้านอาหารข้างทางในชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. ตุลาคม 2555.
- พี่หมึก ตะวัน. กรรมการชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. ตุลาคม 2555.
- พี่ยู๊. ชาวชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. ตุลาคม 2555.
- คุณนิธิวัฒน์. ชาวชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. ตุลาคม 2555.
- คุณเกรียง ไกร. หัวหน้าชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. ตุลาคม 2555.
- คุณกฤษ. ชาวชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. พฤศจิกายน 2555.
- คุณนุชนารถ. ชาวชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. พฤศจิกายน 2555.
- น้องแพรวพรรณ. ผู้ที่เดินทางมายังชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. ตุลาคม 2555.
- คุณนิรมล. ผู้ที่เดินทางมายังชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. พฤศจิกายน 2555.
- คุณเกริกชัย. ผู้ที่เดินทางมายังชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. ธันวาคม 2555.
- คุณทวีศักดิ์. นักจัดการความรู้อาวุโส. *สัมภาษณ์*. เมษายน 2556.
- คุณกอบพล. ผู้ช่วยนักจัดการความรู้ สพร. *สัมภาษณ์*. เมษายน 2556.
- ลุงจตุ. ประชาชนชุมชนท่าเตียน. *สัมภาษณ์*. สิงหาคม- กันยายน 2556.

ภาคผนวก

เพลงแม่ค้าตาคม

เนื้อร้องโดย ไพบุลย์ บุตรขัน

ขับร้องโดย ศรีศิริ ศรีประจวบ

พี่พบเนียนวล
เพราะนั่งเรือด่วนสายบ้านแพน
เราต่างรักกันเหมือนแฟน
เมื่อเรือด่วนแล่นถึงเมืองปทุม
เรื่องด่วนวิ่งไป
เหมือนหัวใจพี่ตกหลุม
พี่หลงรัก แม่เนียนวล
แม่ค้าสาวชาวบ้านแพน
ไม่เห็นเนียนวล
พีนั่งคร่ำครวญ ใจจากเวียน
คอยดักน้องที่ท่าเตียน ทุกเที่ยวเรือเปลี่ยน
ไม่เห็นหน้าแฟน
เรือด่วนกลับไป เหมือนหัวใจพี่ปวดแสบ
ไม่พบหน้าแม่เนียนวล
แม่ค้าบ้านแพนสาวในตาคม
มาซื้อลำไยเงาะส้ม อีกทั้งขนมไปขายเสมอ
แม่ค้าน่านวล เคยนั่งเรือด่วนสายบ้านแพน
ใยหลบหน้าตา หนึ้แฟน
เห็นเรือด่วนแล่น คิดถึงแต่แฟน
เห็นเรือด่วนแล่น คิดถึงแต่เธอ
เคยฝากจดหมาย นายท้ายเรือให้เสมอ
พี่หลงคอย คอยน้องแก้ว
เฝ้าหลงคอยเธอท่าเตียน

สาวท่าเตียน

เนื้อร้องโดย ลพ บุรีรัตน์

ขับร้องโดย เสียงทิพย์ ปทุมทอง

พุ่มพวง ดวงจันทร์

พ่อหนุ่มฝั่งธน ขับเรือยนต์ข้ามวัดอรุณ
คู่ทำที่พ่อคุณ น่องยังครุ่นเฝ้าคิดอนาค
ก็เรือพี่เวียน จอดท่าเตียน ไม่ได้ขาด
ไปไปหลงพิศสาวท ปากคลองตลาดเหลือแสน
ส่วนสาวท่าเตียน พี่ไม่เพียรเฝ้าหันมามอง
ไปฝั่งใจหมายปอง สาวปากคลองที่เขามีแฟน
ขับเรือตะบิงข้าม ไปถึงเรือบ้านแพน
ที่สาวท่าเตียน ไร่แฟน พี่กับคุณแคลน ไม่ยอมมามอง
เรือด่วนบ้านแพน
เขาเล่นมาจอดลอยลำ
เรือเขามีแฟนขึ้นประจำ
เขาจำแฟนสาวปากคลอง
แต่เรือของพี่
ทิ้งมีที่ไว้คอยรับรอง
พี่กลับไม่ยอมมามอง
ยังลอยเรือล่อง
เที่ยวมองท่าใหม่
ท่าเตียนฝั่งเหนือ
ที่จอดเรือข้ามวัดอรุณ
มีสาวงามเนื้ออุ่น
สาววัยรุ่นก็มีถมไป
ไซ่หนึ่งปากคลอง
แหละที่สองท่าเตียนก็ไม่
คนสวยท่าเตียนไหลไป
เป็นหนึ่งในท่าเตียน

เพลงทำเตียน

เนื้อร้อง สุรพล

โทณะวณิก

ขับร้องโดย มีศักดิ์ นาครัตน์

แปลกเหลือคี่ มาเจอคดีเรื่องราวใหญ่โต
 เจ้ายักษ์วัดแจ้ง ทำดีทำแทงกับยักษ์วัดโพธิ์ แนะ
 เฮ้ย ทูย ป๊ะคุ่มทูย ป๊ะคุ่มทูย ทูย ทูย ทูย เฮ้ย
 ยักษ์วัดแจ้งมาเกิดกำแหงโมโห
 ร้องคำเจ้ายักษ์ตาโต เจ้าอยู่วัดโพธิ์อย่ามาทำอวดดี
 อย่าอวดเป็นยักษ์เมืองหลวง มาทำหลอกลวงวัดชนบุรี
 ยืมเงินแล้วก็ไม่ใช้ เฮ้ย ยืมเงินแล้วก็ไม่ใช้ เอ๊ะ ยักษ์อะไร เกะกะสันดี
 เก่งจริงก็ข้ามเจ้าพระยา เก่งจริงก็เหาะข้ามมา รบกันดีกว่าลละให้มันสันคี่
 เฮ้ย ทูย ป๊ะคุ่มทูย ป๊ะคุ่มทูย ทูย ทูย ทูย เฮ้ย
 ยักษ์วัดโพธิ์ เลยเกิดโมโหยักษ์วัดแจ้ง
 ร้องคำเจ้ายักษ์เหงือกแดง อย่าทำกำแหงมาทำต่อดี
 เพื่อนกันมาตั้งแต่เล็ก ไม่น่ามาเก็กน้องเลยคุณพี่
 เรื่องเงินใครบอกไม่ใช้ บอกว่าอื้อะยังไม่ทันมี
 แก่ทวงเฮ้าเหาะข้ามมา ทางโน้นเขตวัดนะไม่ตี
 เราต่างเป็นยักษ์มีมารยาท ไม่ควรจะฟาดกันในวัดเอย
 เฮ้ย ทูย ป๊ะคุ่มทูย ป๊ะคุ่มทูย ทูย ทูย ทูย เฮ้ย
 เมื่อเอย เมื่อนั้น ยักษ์วัดแจ้งเรื่องศรีเอย
 เหาะข้ามเจ้าพระยามาทันที มาลงที่ท่าหน้าวัดโพธิ์
 เพราะตรงนั้นเดิมเป็นป่ามีไม้มาก ล้วนหลากหลายพันธุ์อ้ออีกโ
 ตีกันตรงนั้นไม่เอ็ดตะโร ไม่รบกวณพระวัดโพธิ์เป็นดีเอย
 ยักษ์ ยักษ์ ยักษ์ สู้กันแบบ ยักษ์ ยักษ์
 รบกันไปหลายยก ยังไม่ยอมพัก
 จึงลืมตัวไม่รู้ว่าตัวเป็นยักษ์ ไม้ทั้งป่าก็ปล้นหัก โลงราบเลี่ยนเตียน
 ทำสมภารก็เข้ามาปราม ไม่เอาความขออย่าได้มาเบียดเบียน
 เซ็นต์สัญญาสันติภาพลงทะเลเบียน แล้วเชิญยักษ์ขึ้นเขียน กลับไปเฝ้าวัด
 นั้นแหละน้องเอย ตั้งแต่นั้นมา
 ตรงนั้นแหละหว่า เขาเรียกว่าทำเตียน

ข้อมูลเกี่ยวกับภาพยนตร์ “ท่าเตียน”

ภาพยนตร์ท่าเตียน เป็นภาพยนตร์ไทย 35 มม. ที่ออกฉายเมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2516 ของไชโย ภาพยนตร์ อำนวยการสร้างและกำกับโดย คุณสมโพธิ แสงเดือนฉาย นำแสดงโดยสมบัติ เมทะนี , สุภักดิ์ ลิขิตกุล, สุคนธ์ คิ้วเหลี่ยม, สมพงษ์ พงษ์มิตร, เทพ ทรัพย์พอกพูน และปริม ประภาพร เป็น ภาพยนตร์ที่เล่าเรื่องตำนานบริเวณ ท่าเตียน ริมน้ำเจ้าพระยา เกี่ยวกับยักษ์วัดแจ้งฟากฝั่งธนบุรี ยก พวกมาตีกับยักษ์วัดโพธิ์ ที่ฝั่งพระนคร ไม่ทราบผลแพ้ชนะ แต่บริเวณสถานที่ฟังพิณาศไปหมด จน คนพื้นที่นั้นเรียกว่า ท่าเตียน เป็นภาพยนตร์ในแนว แฟนตาซี เอฟเรนเจอร์ มอนสเตอร์ และตลก

กำกับ สมโพธิ แสงเดือนฉาย

อำนวยการสร้าง สมโพธิ แสงเดือนฉาย

นำแสดง สมบัติ เมทะนี, สุภักดิ์ ลิขิตกุล, สุคนธ์ คิ้วเหลี่ยม

ที่มา:[https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%97%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B9%80%E0%B8%95%E0%B8%B5%E0%B8%A2%E0%B8%99_\(%E0%B8%A0%E0%B8%B2%E0%B8%9E%E0%B8%A2%E0%B8%99%E0%B8%95%E0%B8%A3%E0%B9%8C\)](https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%97%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B9%80%E0%B8%95%E0%B8%B5%E0%B8%A2%E0%B8%99_(%E0%B8%A0%E0%B8%B2%E0%B8%9E%E0%B8%A2%E0%B8%99%E0%B8%95%E0%B8%A3%E0%B9%8C))

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อผู้วิจัย

นางสาวทิพาพรรณ วรรณมรินทร์

วัน เดือน ปีเกิด

8 กันยายน พ.ศ. 2527

สถานที่เกิด

จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2552-2557 การศึกษาระดับปริญญาโท
พิพิธภัณฑศึกษา สาขาวัฒนธรรมและการพัฒนา
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย
มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ. 2547-2550 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี
หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ที่อยู่ปัจจุบัน

55/128 จรัลสนิทวงศ์คอนโดมิเนียม 1 ซอยจรัลสนิทวงศ์
53 ถนนจรัลสนิทวงศ์ แขวงบางบำหรุ เขตบางพลัด
กรุงเทพมหานคร 10700

อีเมล

yokeeyoke@gmail.com